

รายงานการวิจัย

เรื่อง

“กลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่ง
ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย”

(Benefit Management Process and Mechanism for Community in
Marine and Coastal Area with Various Economic Activities)

โดย

ดร.พัชราภา ตันตราจิน

สนับสนุนโดยทุนอุดหนุนการวิจัย
คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

2564

คำนำ

รายงานวิจัยเรื่อง “กลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย” มุ่งตอบคำถามสำคัญคือ “ในพื้นที่ทางทะเลที่มีกิจกรรมหลากหลายนั้น มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลอะไรบ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกันนั้นเป็นเช่นไร และมีกลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชนอย่างไร การวิจัยศึกษาพื้นที่ 4 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง ผู้วิจัยขอขอบคุณชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้าน สำหรับความร่วมมือในการให้ข้อมูลวิจัย ขอขอบคุณครอบครัวหะหวาที่ให้การดูแลผู้วิจัยอย่างดีตลอดการเก็บข้อมูล ขอขอบคุณชาวบ้านที่ให้สัมภาษณ์ และรวมสนทนากลุ่มย่อย ขอขอบคุณหัวหน้ากรมอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม และหัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเกาะลิบง กำนันตำบลเกาะลิบง และเจ้าหน้าที่รัฐอื่นๆ ในการสนับสนุนข้อมูลวิจัย ขอขอบคุณผู้ช่วยวิจัยคุณประเกียรติ ขุนพล โดยหวังว่ารายงานวิจัยนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการผลประโยชน์ในพื้นที่ทะเลและชายฝั่งในพื้นที่อื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันได้ต่อไป

กลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่ง ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน และ 3) เพื่อสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน ศึกษากรณี พื้นที่หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ผลการศึกษาพบว่า มีกิจกรรมเศรษฐกิจที่สำคัญ 2 กิจกรรม คือ กิจกรรมการทำการประมง กิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว และกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับกิจกรรมประมงและท่องเที่ยว โดยการทำการประมงเป็นอาชีพหลัก กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นอาชีพเสริม กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลมีความสัมพันธ์กับการทำการประมงและการท่องเที่ยว คือ การทำการประมงเป็นไปเพื่อการดำรงชีพของชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันการอนุรักษ์สัตว์ทะเลก็สอดคล้องกับผลประโยชน์กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นรายได้เสริมที่สำคัญของชุมชน และการมีสัตว์น้ำหมุนเวียนจากการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลก็ช่วยให้การทำการประมงเกิดความยั่งยืน กิจกรรมทางทะเลและชายฝั่งนั้นจึงผลักดันหนุนเสริมกันในเชิงบวก ผลประโยชน์ตกอยู่กับคนภายในชุมชนเป็นหลัก มีกลไกการจัดการผลประโยชน์สามลักษณะคือ 1) การจัดการโดยชุมชน นำโดยเครือข่ายผู้นำชุมชน คือ กติกาชุมชน วิถีวัฒนธรรมชุมชน 2) การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน เช่น การกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ในทะเล และ 3) การจัดการโดยรัฐ ผ่านกฎหมาย เช่น กฎหมายประมง กฎหมายการใช้พื้นที่ในเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตห้ามล่าสัตว์ป่า กลไกขับเคลื่อนสำคัญคือ ความร่วมมือชุมชนที่มีพัฒนาการมาจากกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลในอดีต เป็นกลไกที่รัฐมิได้สร้างขึ้นมา แต่มาจากร่วมกันสร้างกระบวนการระหว่างชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชน มีการประสานงาน และการทำงานเป็นเครือข่าย มีการเรียนรู้ร่วมกัน ลดข้อขัดแย้งระหว่างกันของคนในชุมชน ต่อมาได้เปิดให้รัฐเข้ามามีส่วนร่วม เกิดการประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ

Benefit Management Process and Mechanism for Community in Marine and Coastal Area with Various Economic Activities

Abstract

This research study aims to 1) collect basic data on marine economic utilizations in the area studied 2) analyze the relations between stakeholders utilizing and sharing marine economy in the same area and 3) synthesize co-mechanism managing marine profits of the communities studied. The research areas consisting of Modtanoi village (Moo 3), Batu Putae village (Moo 5), Langkhao village (Moo 6), and Jaomai village of KohLibong subdistrict, Kantang district, Trang province.

The research study found that there are two economic activities-- fishing, tourism and activities related to tourism and coastal, and marine resource conservation -- coincide and related to one another. While fishing is the main occupation, tourism and related activities are the additional ones. Also, activities on marine resource conservation are related to fishing and tourism as it helps increase circulating marine animals and promote sustainable fishing. Moreover, the conservation enhances tourism which has been important source of income of the communities. Therefore, the marine and coastal activities help support one another positively and then the benefit will mainly belong to people in the communities.

There are three mechanisms in managing benefit: 1) community management led by the network based on community's regulations and leaders 2) co-management between state and communities such as zoning of marine usage and 3) state management through laws such as fishing laws, land usage laws in reserved areas.

The main driving mechanism is community cooperation that has evolved from past marine resource conservation activities. It is a mechanism that the state has not built, but it comes from the process built together in the communities with NGOs, coordinated and worked as a network. This helps provide shared learning and reduces conflict between people in the communities. Later on, it has opened to the state to join creating coordination between the state and the community in various activities

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา	1
1.2 คำถามวิจัย	2
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.4 ขอบเขตของการวิจัย	3
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	3
บทที่ 2 ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดของการวิจัย	
2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา	4
2.1.1 แนวคิดเรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง	4
2.1.2 หลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ	5
2.1.3 เครื่องมือนโยบายในการจัดการทรัพยากร	7
2.1.4 การมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเล	8
2.1.5 การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning)	9
2.1.6 แนวทางวัฒนธรรมนิเวศ (Cultural Ecology)	10
2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	10
2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย	17
บทที่ 3 ระเบียบวิธีการวิจัย	
3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล	19
3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา	22
3.3 การตรวจสอบข้อมูล	23
บทที่ 4 กิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง	
4.1 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ	24
4.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเกาะลิบง	37
4.2.1 ตำบลเกาะลิบงก่อนประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า	37
4.2.2 ตำบลเกาะลิบงหลังประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า	39
4.3 โครงสร้างพื้นฐาน ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และข้อมูลทางศาสนาวัฒนธรรม	41
4.4 กิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง	44
4.4.1 การทำการประมง	44

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.4.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว	64
4.4.3 กิจกรรมอื่นๆ	66
4.5 กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง	67
4.5.1 การก่อเกิดและพัฒนาการการอนุรักษ์	67
4.5.2 การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์โดยชุมชนและโดยรัฐ	70
บทที่ 5 กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชน	
5.1 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง	80
5.2 การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน	85
5.2.1 การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน	85
5.2.2 การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ในชุมชน	89
5.3 กลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง	94
5.3.1 ระยะเวลา ช่วงก่อนทศวรรษ 2540	94
5.3.2 ระยะเวลาสอง ช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน	96
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	
6.1 บทสรุปงานวิจัยตามวัตถุประสงค์	100
6.2 ข้อค้นพบและจุดเด่นของกรณีศึกษา	111
6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย	112
6.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	113
บรรณานุกรม	115
ภาคผนวก	
ภาคผนวก 1 แผนที่เขตทะเลชายฝั่งจังหวัดตรัง	121
ภาคผนวก 2 ภาพประกอบชุมชน	123
ภาคผนวก 3 ลำดับเหตุการณ์การพบพะยูนมาเรื่อย	135
ประวัติย่อผู้วิจัย	138

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 4.1 แสดงชนิดจำนวนประชากร คริวเรือน เครื่องมือทำการประมง	44
ตารางที่ 4.2 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือหมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย	46
ตารางที่ 4.3 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือหมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ	49
ตารางที่ 4.4 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา	53
ตารางที่ 4.5 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือหมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม	56
ตารางที่ 6.1 แสดงพลวัตการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540	110
ตารางที่ 6.2 แสดงพลวัตการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งระยะที่สอง ช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน	110

สารบัญแผนภาพ

	หน้า
แผนภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย	18
แผนภาพที่ 4.1 แสดงพื้นที่หมู่บ้านของตำบลเกาะลิบง	25
แผนภาพที่ 4.2 แสดงเขตพื้นที่ชุ่มน้ำ เขตที่ตั้งตำบลเกาะลิบง	26
แผนภาพที่ 4.3 ที่ตั้งตำบลเกาะลิบง	27
แผนภาพที่ 4.4 ที่ตั้งเกาะลิบง	28
แผนภาพที่ 4.5 ที่ตั้งบ้านมดตะนอย หมู่ที่ 3	30
แผนภาพที่ 4.6 ที่ตั้งบ้านบาตูปาเต๊ะ หมู่ที่ 4	31
แผนภาพที่ 4.7 ที่ตั้งบ้านหลังเขา หมู่ที่ 5	32
แผนภาพที่ 4.8 ที่ตั้งบ้านเจ้าไหม หมู่ที่ 6	33
แผนภาพที่ 4.9 แสดงพื้นที่เขตทับซ้อนอุทยานแห่งชาติ	34
แผนภาพที่ 4.10 แสดงพื้นที่หมู่บ้านของตำบลเกาะลิบงในเขตห้ามล่าฯ	35
แผนภาพที่ 4.11 แสดงจุดติดตั้งเครื่องมือประมงบริเวณเกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง	60
แผนภาพที่ 4.12 แสดงการโชนนึ่งการวางทุ่นและการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน บริเวณอ่าวคูหยง เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง	75
แผนภาพที่ 4.13 แสดงการกระจายของพะยูน หญ้าทะเลและการจัดการบริเวณเกาะลิบง จังหวัดตรัง	76
แผนภาพที่ 4.14 แสดงร่องรอยการกินหญ้าของพะยูน	77
แผนภาพที่ 5.1 แสดงกลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง ระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540	96
แผนภาพที่ 5.2 แสดงกลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง ระยะที่สอง ช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา	99
แผนภาพที่ 6.1 กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชน	104

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.1 ประกาศบ้านมดตะนอย	70
ภาพที่ 4.2 ภาพประกาศเขตอนุรักษ์ในตำบลเกาะลิบง ตั้งอยู่ที่ท่าเรือบ้านหาดยาว หมู่บ้านเจ้าไหม	72
ภาพที่ 4.3 ภาพประกาศเขตอนุรักษ์พะยูนในตำบลเกาะลิบง ตั้งอยู่ที่บ้านบาตูปูเต๊ะ	74

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความสำคัญ และที่มาของปัญหา

ในช่วงทศวรรษ 2550 ประเด็นการใช้ประโยชน์ทางทะเลอย่างยั่งยืนเป็นประเด็นสำคัญอันนำไปสู่การก่อเกิดกฎหมาย แผนและยุทธศาสตร์ระดับชาติและกฎหมายทางทะเลสากลที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรหลากหลายฉบับ¹ อีกทั้งกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรทะเลก็ได้ได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นนอกเหนือจากประเด็นความมั่นคงคือกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งบนผิวน้ำและใต้น้ำหลากหลายกิจกรรม เช่น การทำการประมงทั้งในและนอกน่านน้ำ การท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว การพลังงานปิโตรเลียม การสำรวจและการขุดแร่ธาตุและทราย การขนส่งทางทะเล อุตสาหกรรมต่อเรือ ท่าเรือเพื่อการนำเข้าและส่งออก ท่าเรือเพื่อการขนส่งคมนาคม รวมไปถึงกิจกรรมการใช้ประโยชน์จากป่าชายเลน (เผด็จศึกดี จารยะพันธุ์, 2553)

กิจกรรมที่หลากหลายเหล่านี้ ในบางพื้นที่พบว่ามีการใช้พื้นที่ซ้อนทับกันและก่อให้เกิดความขัดแย้ง เช่น กรณีเรือประมงพื้นบ้านต่างเครื่องมือใช้พื้นที่ทับซ้อนกัน น้ำเสียจากนาุ้งกระทบการทำการประมงชายฝั่ง เรือประมงพื้นบ้านขัดแย้งกับเรือประมงพาณิชย์ เรือท่องเที่ยวขัดแย้งกับเรือประมงพื้นบ้าน อุตสาหกรรมท่าเรือสร้างมลพิษกระทบประมงชายฝั่ง การแก้ไขความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรร่วมกันของกิจกรรมที่ทับซ้อนพื้นที่กันนั้นมักเป็นการจัดการโดยอาศัยเครื่องมือทางกฎหมายเป็นหลักซึ่งถึงแม้ว่าจะมีกลไกทางกฎหมาย แต่ในทางปฏิบัติอาจไม่สามารถบังคับใช้ได้ในทุกกรณีและอาจต้องใช้เครื่องมืออื่นๆ มาใช้ควบคู่กันเช่น เช่น ปวีณา ด่านกุล (2544) ใน “การจัดการชายฝั่งแบบบูรณาการบริเวณอ่าวไทยตอนในฝั่งตะวันตก” ได้ศึกษาภาพรวมของปัญหาการใช้พื้นที่ร่วมกันและเสนอให้มีการบูรณาการการแก้ไขปัญหาโดยใช้เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ควบคู่กับการใช้กฎหมาย

ทั้งนี้การใช้ประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ต้องขึ้นต่อหลักการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนคำนึงถึงคุณภาพของปัจจัยสำคัญสามส่วนคือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม (บัณฑูร เศรษฐศิโรตม์, 2558, น. 71) กล่าวคือ การใช้ทรัพยากรต้องคำนึงถึงระบบ *นิเวศสิ่งแวดล้อม* เช่นกติกาในการใช้ประโยชน์สอดคล้องกับธรรมชาติของน้ำทะเลและสัตว์น้ำ คำนึงถึง *มิติสังคม* คือสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ชาวประมง ผู้ใช้ทรัพยากรต่างๆ ในพื้นที่ คำนึงถึงผลประโยชน์ของผู้ได้ประโยชน์และชดเชยช่วยเหลือผู้เสียประโยชน์ และ *มิติทางเศรษฐกิจ* คือเข้าใจความจำเป็นทางเศรษฐกิจของชุมชนเป็นต้น ทั้งสามปัจจัยจำเป็นต้องอาศัยการจัดการที่ทำให้เกิดดุลยภาพเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการสงวนรักษาไว้ได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ศึกษาที่มีการใช้ประโยชน์หลายกิจกรรมถือเป็นเรื่องท้าทายว่า มีกลไกการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างไร ใช้เครื่องมือการ

¹ เช่น ประเทศไทยได้เข้าเป็นภาคีสัญญาสหประชาชาติว่าด้วยกฎหมายทะเล (UNCLOS) โดยการให้สัตยาบันแล้วเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2554 แผนความมั่นคงแห่งชาติทางทะเล (พ.ศ. 2558 – 2562) สภาความมั่นคงแห่งชาติ (สมช.) มีกระบวนการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทะเลและปรับปรุงกฎหมายฉบับเดิมเช่น พระราชบัญญัติการรักษาผลประโยชน์ของชาติทางทะเล พ.ศ. 2562 พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558

จัดการแบบใด เครื่องมือที่มีอยู่เดิมคือกฎหมายและเศรษฐศาสตร์เพียงพอหรือไม่ การเมืองของการจัดการทรัพยากรมีปรากฏอย่างไร แต่ละตัวแสดงมีบทบาทและปฏิสัมพันธ์อย่างไรในการใช้ทรัพยากรให้เกิดดุลยภาพ หรือมีข้อจำกัดอย่างไร

อย่างไรก็ตามการศึกษาการจัดการผลประโยชน์และการใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งยังมีไม่มากนัก การศึกษามักมุ่งเน้นที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจใดกิจกรรมหนึ่งหรือมุ่งเน้นเครื่องมือนโยบายของภาครัฐ เศรษฐศาสตร์ หรือมิติชุมชนเพียงอย่างเดียว ยังขาดการศึกษาในภาพกว้าง โดยเฉพาะการศึกษาในมิติของการเชื่อมโยงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐและไม่ใช่รัฐอันหลากหลายกลุ่มจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย โดยดำรงอยู่ในพื้นที่เดียวกันว่ารูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงและกิจกรรมเหล่านั้นก่อร่างสร้างตน เป็นกลไกในการจัดการผลประโยชน์ระหว่างกันได้อย่างไร รัฐอยู่ที่ใดในโครงข่ายความสัมพันธ์ แสดงบทบาทอะไรกับภาคส่วนอื่นๆ เช่นชุมชน ภาคธุรกิจทั้งจากในพื้นที่ พื้นที่ใกล้เคียงและจากพื้นที่ที่อยู่ไกลออกไป มีความขัดแย้งความร่วมมืออย่างไรบ้าง ซึ่งอาจเกี่ยวข้องกับปัจจัยทั้งความสมบูรณ์ของทรัพยากร วิถีวัฒนธรรม ชุมชน ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น นโยบายและกฎหมายของรัฐ พันธะสัญญาาระหว่างประเทศ ปัจจัยเหล่านี้เป็นบริบทที่สำคัญในการก่อรูปกลไกการจัดการผลประโยชน์ อันจำเป็นต้องศึกษาวิจัยความซับซ้อนดังกล่าวเพื่อให้เห็นตัวแบบกลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน

1.2 คำถามวิจัย

งานวิจัยนี้มุ่งตอบคำถามสำคัญคือ “ในพื้นที่ทางทะเลที่มีกิจกรรมหลากหลายนั้น มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลอะไรบ้าง ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกันนั้นเป็นเช่นไร และมีกลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชนอย่างไร” ทั้งนี้เพื่อตอบคำถามดังกล่าวจำเป็นต้องพิจารณาคำถามย่อยดังนี้

- ในพื้นที่ศึกษา มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลอะไรบ้าง และมีความสัมพันธ์อย่างไรในการใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่นแบ่งการใช้พื้นที่อย่างไร มีความขัดแย้งและหรือความร่วมมืออย่างไรบ้าง
- มีตัวแสดงใดบ้างทั้งรัฐ ชุมชน เอกชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียกับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลเช่น การทำการประมง การท่องเที่ยวทางทะเล และความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงนั้นๆ เป็นอย่างไร
- ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของกิจกรรมกลุ่มต่างๆ มีกลไกการจัดการผลประโยชน์เพื่อแก้ไขความขัดแย้งและสร้างความร่วมมืออย่างไรบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 3.1 เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา
- 3.2 เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน
- 3.3 เพื่อสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การเลือกพื้นที่ศึกษา พิจารณาจากพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย เช่นมีทั้งกิจกรรมกรรมการทำ การประมง การท่องเที่ยว ท่าเรือ ฯลฯ และมีตัวแสดงที่เป็นรัฐและไม่ใชรัฐปรากฏอยู่ โดยงานวิจัยนี้เลือก กรณีศึกษา ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เนื่องจากเป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์การดูแลทรัพยากร มาอย่างยาวนานโดยเฉพาะช่วงทศวรรษ 2530 มีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรเกิดขึ้น ในขณะเดียวกันก็มีความขัดแย้งระหว่างกิจกรรมกรรมการทำประมงพื้นบ้าน และพาณิชย์ มีความขัดแย้งระหว่างกลุ่มเครื่องมือ ประมงเช่น อวนชัก อวนทับตะหลัง อวนรุน อวนปลาทราย มีเรืออวนลากขนาดใหญ่จากภายนอกเข้ามาทับซ้อนพื้นที่ที่ลอบหมึก ช่วงทศวรรษ 2540 มีการเปลี่ยนแปลงจากชุมชนประมงเป็นชุมชนท่องเที่ยวทางทะเล มีกิจกรรมท่องเที่ยวเกาะลิบง เรือชมสัตว์น้ำ

ในด้านความอุดมสมบูรณ์นั้นตำบลเกาะลิบงเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุดของจังหวัดตรัง และเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่อุดมสมบูรณ์ลำดับที่ 7 ของประเทศไทย และลำดับที่ 1182 ในทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระหว่างประเทศ (<http://chm-thai.onep.go.th/wetland/HadChaoMai01.html>.วันที่สืบค้น 8 ก.พ. 2562) เกาะลิบงยังถูกประกาศเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า พ.ศ. 2522 อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของตำบลเกาะลิบงถูกประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติเมื่อปี.ศ. 2524 จากความอุดมสมบูรณ์ดังกล่าวยังทำให้พื้นที่ทางทะเลเกาะลิบงกลายเป็นแหล่งวิจัยทางทะเลที่สำคัญโดยเฉพาะเป็นแหล่งหล้าทะเลอาหารของพะยูนที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย มีนักวิชาการวิทยาศาสตร์ทางทะเลเข้ามาศึกษาวิจัยจำนวนมากจนทำให้เกาะลิบงเป็นพื้นที่กิจกรรมทางวิชาการและเป็นส่วนเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจในพื้นที่อีกด้วย ตำบลเกาะลิบงจึงเป็นพื้นที่ทางทะเลที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลายทั้งการประมง ท่องเที่ยว ท่าเรือ ทำการเกษตรสวนยางพารา พื้นที่วิจัยทางวิทยาศาสตร์ ในส่วนของชายฝั่งยังพบปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมชุมชนเพื่อรองรับการขยายตัวของการท่องเที่ยวทำให้พื้นที่ศึกษาเหมาะสมกับโจทย์วิจัยที่ต้องการเห็นภาพปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงต่างๆ ในพื้นที่และกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสังเคราะห์กลไกที่ใช้ในการจัดการผลประโยชน์บนฐานทรัพยากรทะเลที่มีอยู่

ขอบเขตด้านเวลา

เน้นศึกษาการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ศึกษาช่วงพ.ศ. 2540- ปัจจุบัน ซึ่งเป็นช่วงที่มีกิจกรรมการท่องเที่ยวปรากฏ นอกเหนือจากกิจกรรมประมงที่มีอยู่เดิม

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- 5.1 ข้อมูลพื้นฐานการแบ่งเขตพื้นที่ใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างการทำกิจกรรมที่หลากหลายบนพื้นที่ทะเล
- 5.2 ตัวแบบกลไกการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ลดความขัดแย้งระหว่างกัน

บทที่ 2

ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวความคิดของการวิจัย

บทนี้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่ง งานวิจัยที่เกี่ยวข้องและกรอบในวิจัยดังนี้

2.1 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

การใช้ประโยชน์ร่วมกันในพื้นที่ทะเลและชายฝั่งเกี่ยวข้องกับประเด็นสำคัญคือ ความร่วมมือและความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ แนวทางหรือทฤษฎีที่เป็นเครื่องมือในการใช้การจัดการผลประโยชน์เพื่อสร้างความร่วมมือหรือลดความขัดแย้ง ซึ่งในกรณีศึกษานี้เป็นทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง การใช้ประโยชน์ต้องคำนึงถึงระบบนิเวศที่ยั่งยืน และคำนึงถึงการอยู่รอดของชุมชนผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรงด้วย ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องจึงประกอบไปด้วย แนวคิดเรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง แนวคิดเรื่องการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ เครื่องมือนโยบายในการจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเล การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning) ดังนี้

2.1.1 แนวคิดเรื่องความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง

สุวลักษณ์ สารุมนัสพันธ์ (2561) ได้ชี้ให้เห็นว่า บริเวณพื้นที่ชายฝั่งมีการใช้ประโยชน์จากชายฝั่งอย่างหลากหลาย ซึ่งอาจนำมาสู่ปัญหาความเสื่อมโทรมและความขัดแย้ง อันเนื่องมาจากการใช้ประโยชน์จากชายฝั่งร่วมกันจากผู้ใช้ทรัพยากร ทั้งจากประเภทเดียวกันและต่างประเภทกัน ปัญหาความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์ในบริเวณชายฝั่งที่สำคัญๆ มีดังนี้ (สุวลักษณ์ สารุมนัสพันธ์, 2561, น.159-164)

- ความขัดแย้งจากการพัฒนาแหล่งน้ำ

การพัฒนาแหล่งน้ำเช่น การสร้างเขื่อน การพัฒนาแหล่งน้ำใต้ดินมาใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดผลกระทบคือ การสร้างเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำอาจนำมาซึ่งความขัดแย้งกับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์พื้นที่ชายฝั่ง ส่งผลให้เกิดกัดเซาะชายฝั่ง ทำความเสียหายให้กับที่ดินและทรัพย์สินของประชาชน อีกทั้งการปิดกั้นลำน้ำทำให้สิ่งมีชีวิตบางชนิดไม่สามารถอพยพย้ายถิ่นระหว่างพื้นที่น้ำจืด และน้ำกร่อย หรือน้ำทะเลได้ ส่วนการเก็บกักน้ำจืดเพื่อใช้ในฤดูแล้ง ทำให้มีน้ำจืดที่ผลัดดันน้ำเค็มไม่ใ้รุกตัวเข้ามาในลำน้ำมีปริมาณน้อยลง ส่งผลให้น้ำเค็มหรือน้ำทะเลรุกตัวเข้ามาในลำน้ำได้มากขึ้น จนไม่สามารถนำน้ำมาใช้เพื่อการเกษตรและการอุปโภคบริโภคได้ นอกจากนี้การนำน้ำใต้ดินมาใช้ในปริมาณมาก ๆ ก็ทำให้พื้นที่ดินเกิดการทรุดตัวได้

- ความขัดแย้งจากการประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างการทำประมงพื้นบ้านกับการทำประมงเชิงพาณิชย์ กล่าวคือการลักลอบเข้ามาทำประมงของเรือประมงขนาดใหญ่ในบริเวณพื้นที่ใกล้ฝั่ง ทำให้ทรัพยากรประมงถูกจับในปริมาณที่มากเกินไปกว่าทรัพยากรประมงจะฟื้นตัวได้ทัน อีกทั้งการใช้เครื่องมือประมงบางชนิดยังทำลายเครื่องประมงของชาวประมงพื้นบ้านด้วย เช่น การประมงอวนลาก อวนรุน ในด้านความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาวประมงพื้นบ้าน

ด้วยกันเอง มีความขัดแย้งจากการใช้เครื่องมือในพื้นที่เดียวกัน การทำประมงพื้นบ้านโดยใช้เครื่องมือประมงบางชนิดที่จับสัตว์น้ำแบบทำลายล้าง ทำให้ทรัพยากรประมงไม่สามารถฟื้นตัวได้ ทำลายเครื่องมือประมงพื้นบ้านประเภทอื่น ๆ เช่นเดียวกับบอวนลาก ในด้านการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง เช่นการเลี้ยงกุ้ง เป็นต้นเหตุของการบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลน ซึ่งเป็นการทำลายแหล่งวางไข่และเลี้ยงดูตัวอ่อนของสัตว์ทะเลโดยตรง รวมถึงปัญหาน้ำเสียที่ไหลลงสู่ทะเลด้วย

- *ความขัดแย้งจากการคมนาคมขนส่งทางน้ำ*

กิจกรรมคมนาคมเช่น การสร้างท่าเรือ การบำรุงรักษาท่าเรือ และการควบคุมการจราจรทางน้ำหรือการเดินเรือ ซึ่งบางแห่งมีการก่อสร้างบนพื้นที่เคยเป็นระบบนิเวศชายฝั่ง อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งกับการประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่ง รวมไปถึงความขัดแย้งกับการท่องเที่ยวด้วย

- *ความขัดแย้งจากการขยายตัวของชุมชนเมืองและอุตสาหกรรม*

การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรและอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วในบริเวณพื้นที่ชายฝั่ง ทำให้เกิดของเสียทั้งน้ำเสียและขยะมากขึ้นตามไปด้วย ซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งกับการใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ โดยเฉพาะด้านการท่องเที่ยว การขยายตัวของเมืองเช่น การก่อสร้างที่อยู่อาศัยและแหล่งอุตสาหกรรมในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งหรือ การถมทะเล เป็นการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัย แหล่งวางไข่และเลี้ยงดูตัวอ่อนของสัตว์ทะเล

- *ความขัดแย้งจากการท่องเที่ยวและการพักผ่อนหย่อนใจ*

การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยขาดการวางแผนและจัดการที่เหมาะสม อาจก่อให้เกิดผลกระทบหรือความขัดแย้งต่อการใช้ประโยชน์ในด้านอื่น ๆ เช่น นักท่องเที่ยวมักจะไปปล่อยสัตว์น้ำออกจากเครื่องมือประมงบางชนิดของชาวประมงที่วางอยู่ในแนวปะการัง ความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์ในด้านการท่องเที่ยวด้วยกันเอง เช่น การก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ทัศนียภาพของแหล่งท่องเที่ยวถูกบดบังจำนวนนักท่องเที่ยวมากเกินไปกว่าที่ความสามารถของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ จะรองรับได้

- *ความขัดแย้งจากการใช้ประโยชน์ด้านแหล่งแร่และพลังงาน*

ตัวอย่างกิจกรรมเช่น การขุดทรายชายฝั่งในปริมาณมาก ๆ การขุดแร่ดีบุกจากทะเลบริเวณชายฝั่ง การขุดเจาะน้ำมันบริเวณชายฝั่ง

จากกรณีศึกษามีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งคือความขัดแย้งจากการทำประมง ความขัดแย้งจากการขยายตัวของชุมชน ความขัดแย้งจากการท่องเที่ยว ซึ่งมีระดับของปัญหาที่ต่างกันไปในอีกด้านหนึ่งก็มีการจัดการชายฝั่งเพื่อลดปัญหาดังกล่าวทั้งนี้อาจพิจารณาได้จากแนวคิดทฤษฎีการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ

2.1.2 หลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ

การจัดการชายฝั่ง หมายถึง การควบคุมหรือการดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมาย วัตถุประสงค์ แผนหรือนโยบายการจัดการชายฝั่งที่วางไว้ ซึ่งก็คือ การแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง โดยการจัดการการใช้ประโยชน์และแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์, 2561, น.171)

จากการให้ความหมายของ สุวลักษณ์ สารมณีสพันธ์ (2561) นี้แสดงให้เห็นวัตถุประสงค์สองประการของการจัดการชายฝั่งคือการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรม และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรร่วมกัน ต่อมามีการพัฒนาแนวทางจัดการชายฝั่งที่เป็นที่ยอมรับอย่างเป็นทางการซึ่งถือเป็นแนวปฏิบัติจนถึงปัจจุบันคือ แนวทางการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการซึ่งมาจากการประชุมเครือข่ายการวางแผนการจัดการพื้นที่ชายฝั่ง ร่วมกันระหว่างผู้แทนประเทศ 13 ประเทศ ในปีค.ศ. 1989 ได้เสนอแนวทางการจัดการอย่างบูรณาการคือ “การจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในการพัฒนายุทธศาสตร์อย่างผสมผสาน และนำไปปฏิบัติเพื่อให้มีการจัดสรรทรัพยากร สิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม และหน่วยงานต่าง ๆ ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการอนุรักษ์ชายฝั่งและการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน” (United Nations, 1995 อ้างใน สุวลักษณ์ สารมณีสพันธ์, 2561, น.171) ในความหมายนี้หมายถึง

“กระบวนการจัดการที่มีการผสมผสานกันระหว่างหน่วยงานและแผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์ความรู้ต่าง ๆ ทั้งทางวิทยาศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อนำมาวางแผนการพัฒนา และการนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พื้นที่และทรัพยากรชายฝั่ง” (สุวลักษณ์ สารมณีสพันธ์, 2561, น.173)

จะเห็นได้ว่า การจัดการชายฝั่งนอกจากให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความเสื่อมโทรม และการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรร่วมกันแล้ว การจัดการต้องบูรณาการกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย บูรณาการองค์ความรู้มาใช้ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน กล่าวคือสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน คือเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชน ไปพร้อมกัน กล่าวคือเป็นการใช้ประโยชน์โดยคำนึงถึงสมดุลระหว่างระบบนิเวศทะเลและชายฝั่ง กับการดำรงชีพของประชาชนชายฝั่งไปพร้อมๆ กัน นั่นคือ สมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์และการพัฒนา หรือสมดุลระหว่างนิเวศวิทยาและเศรษฐกิจสังคม ในที่นี้กล่าวถึงหลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยดังนี้

หลักการว่าด้วยคุณลักษณะพิเศษของมหาสมุทรและชายฝั่ง (สุวลักษณ์ สารมณีสพันธ์, 2561, น. 215)

1) หลักการว่าด้วยมหาสมุทรเป็นสมบัติสาธารณะ ไม่ได้เป็นของผู้ใดหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเป็นการเฉพาะ รัฐต้องเข้ามาจัดการให้เกิดการใช้ประโยชน์หรือผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งแก้ไขความขัดแย้ง เพื่อประโยชน์ในวันนี้และในวันข้างหน้า

2) หลักการว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและพื้นที่ทั้งในบริเวณชายฝั่งและมหาสมุทร เกี่ยวข้องกับการจัดการด้านความขัดแย้งในบริเวณพื้นที่ชายฝั่ง การพัฒนาแนวทางในการใช้ประโยชน์ และการมีส่วนร่วมของประชาชน

หลักการดังกล่าวหมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ควรใช้เพื่อประโยชน์โดยส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว และควรมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่สามารถเกิดขึ้นทดแทนใหม่ได้ การพัฒนาใด ๆ ที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ชายฝั่ง ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับน้ำทะเลควรมีการวางแผนการพัฒนาให้มีการใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่ากับสิ่งที่สูญเสียไป พื้นที่ชายฝั่งหลายแห่งมีชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในบริเวณ

พื้นที่ชายฝั่ง ดังนั้นการจัดการชายฝั่งต้องมีการจัดการให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต สังคมและวัฒนธรรม และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนดั้งเดิม

จากหลักการทั้งสองประการนี้ เน้นความสำคัญของรัฐในการจัดการพื้นที่ทะเลซึ่งในกรณีศึกษาผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่างเห็นพ้องกันว่าทะเลเป็นสมบัติสาธารณะ แต่ในการจัดการมีตัวแสดงทั้งรัฐและชุมชนเข้ามา มีบทบาทอยู่ร่วมกัน จึงเน้นความสำคัญของการมีส่วนร่วมของชุมชนดั้งเดิม ให้ความสำคัญกับวิถีสังคม วัฒนธรรม และการใช้ทรัพยากรที่ต้องสามารถเกิดการหมุนเวียนทดแทนได้ โดยหลักการดังกล่าวนำมาพิจารณากรณีศึกษาต่อประเด็นความเป็นสมบัติหรือกรรมสิทธิ์ต่อทะเลและชายฝั่ง

2.1.3 เครื่องมือนโยบายในการจัดการทรัพยากร

กลไกการจัดการผลประโยชน์ในการใช้ทรัพยากรเชื่อมโยงกับแนวทางในการจัดการทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรทางทะเลโดยทั่วไปโดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการทำการประมงมีเครื่องมือในการจัดการที่สำคัญ 2 ลักษณะ (เรื่องไร โตกฤษณะ, 2558, น.192) คือ

1) เครื่องมือในการควบคุม บังคับ (Command and Control) เป้าหมายเพื่อมุ่งฟื้นฟูทรัพยากร ด้วยอาศัยกฎหมาย กติกาบังคับลงโทษกำหนดการใช้ทรัพยากร เช่น ห้ามใช้เครื่องมือประมงบางประเภท ห้ามจับสัตว์ในบางฤดูกาล ห้ามใช้ทรัพยากรในบางพื้นที่ กำหนดโควตาจับสัตว์น้ำ ซึ่งวิธีนี้มักพบข้อจำกัดด้านการบังคับใช้กฎหมายทั้งกำลังคนและงบประมาณ

2) เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ (Economic instruments) เพื่อสร้างแรงจูงใจปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้ใช้ทรัพยากร เช่นมาตรการทางภาษี การซื้อเรือคืนโดยรัฐ การกำหนดสิทธิการใช้ผ่านใบอนุญาต และกลไกตลาด เครื่องมือทางการเงิน

เครื่องมือทั้งสองประการมักถูกนำมาใช้ในระบอบกฎหมายและนโยบายของรัฐ ซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ใช้ทรัพยากรโดยตรงซึ่งมักจะพบข้อจำกัดคือ ไม่ตรงตามสภาพความเป็นจริงในการใช้ทรัพยากรทางทะเลที่มีความซับซ้อนหลากหลายไม่สามารถใช้เครื่องมือชนิดเดียวเป็นมาตรการจัดการทั้งประเทศซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งระดับรัฐกับประชาชนและประชาชนด้วยกันเองอยู่เสมอๆ

อาจกล่าวได้ว่าเครื่องมือทั้งสองรูปแบบจัดเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยรัฐ ซึ่งในทางปฏิบัติที่ผ่านมามีปรากฏออกมาใน 4 รูปแบบคือ (แบ็งค์ งามอรุณโชติ, 2556, น. 37)

1) การออกกฎหมายในการควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กรมป่าไม้ดูแลพื้นที่ป่าอนุรักษ์ เป็นต้น

2) การออกกฎหมายในการจำกัดการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติ

3) การออกกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การจัดตั้งเขตป่าสงวนเพื่ออนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรอื่น ๆ ภายในป่า เป็นต้น

4) การมอบสิทธิ์แก่เอกชน โดยการทำให้ทรัพยากรร่วมกลายเป็นสินค้าเอกชนผ่านการมอบสิทธิให้แก่ปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มคนให้ทำการใช้ประโยชน์และดูแลรักษา ภายใต้ความเชื่อที่ว่าเมื่อทรัพยากรร่วมกลายเป็นสินค้าของเอกชนแล้ว จะมีแรงจูงใจในการดูแลรักษาระบบทรัพยากรนั้นให้อยู่ในสภาพดี เช่น การ

ให้สิทธิ์แก่เอกชนผ่านสัญญาสัมปทาน (Concession) หรือการแบ่งปันผลผลิต (Production Sharing Contract) เป็นต้น

เครื่องมือนโยบายทั้งสองรูปแบบนี้มีปรากฏในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและถือเป็นเครื่องมือหลักที่ถูกนำมาใช้ เช่น พระราชกำหนดการประมงพ.ศ. 2558 (ฉบับแก้ไข) พระราชบัญญัติส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง พ.ศ. 2558

เครื่องมือนโยบายทั้งสองรูปแบบมีข้อจำกัดกล่าวคือ การที่รัฐมีอำนาจบังคับและควบคุมทั้งในด้านการใช้และการจัดการเป็นหลัก แต่ก็ประสบปัญหาการบังคับใช้กฎหมาย โดยที่กฎหมายมักให้อำนาจหน่วยงานราชการเพียงหน่วยงานเดียว มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลทรัพยากรประเภทใดประเภทหนึ่งอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานและความด้อยประสิทธิภาพของการจัดการทรัพยากร การจัดการทรัพยากรทะเลนั้นมีความแตกต่างเพราะต้องพิจารณาความเชื่อมโยงของทรัพยากรบนผิวน้ำ ใต้น้ำ ชายฝั่ง การที่ข้อบัญญัติของกฎหมาย มองทรัพยากรแต่ละประเภทแยกออกจากกัน เกิดขึ้นจากการยึดหลักการที่เน้นแง่มุมเฉพาะด้านผลประโยชน์ของทรัพยากรเป็นสำคัญ ทำให้ทรัพยากรในมุมมองของกฎหมายมีเพียงมิติเชิงกายภาพเท่านั้น ในขณะที่เดียวกันทรัพยากรทางทะเลยังมีความซับซ้อนแตกต่างกันในเชิงกายภาพของแต่ละพื้นที่ แต่กฎหมายออกแบบมาใช้โดยไม่ได้คำนึงถึงบริบทความแตกต่างกล่าวคือการออกแบบกฎหมายมักมองข้ามมิติในเชิงคุณค่าและในเชิงวัฒนธรรมของทรัพยากรตามความเข้าใจของท้องถิ่นต่าง ๆ นำไปสู่ปัญหาในทางปฏิบัติคือไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของพื้นที่

จากข้อจำกัดดังกล่าวจึงมีการให้ความสำคัญกับชุมชน เช่น การจัดการประมงชุมชน และการจัดการร่วมรัฐชุมชนหรือเอกชน ซึ่งเป็นแนวทางที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยในเชิงพื้นที่คือผู้ใช้ทรัพยากรเป็นผู้มีส่วนในการกำหนด บังคับใช้กติการ่วมกันโดยเชื่อว่าจะทำให้การใช้ทรัพยากรเป็นไปโดยเกิดสมดุลระหว่างภาคสังคม ชุมชน เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป ลดความขัดแย้งที่อาจเกิดขึ้นระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรด้วยกันเอง หรือระหว่างผู้ใช้ทรัพยากรกับรัฐ เนื่องจากแนวทางการใช้ทรัพยากรโดยพิจารณาการมีส่วนร่วมของชุมชนมีจุดเด่นตรงที่คำนึงถึงลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ทะเลและทรัพยากรในทะเลซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของแต่ละชุมชน ควบคู่กับวิถีทางวัฒนธรรมของชุมชนทำให้แนวทางการจัดการเป็นไปได้อย่างจริงและได้รับการยอมรับของคนส่วนใหญ่ในพื้นที่

2.1.4 การมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเล

การจัดการทรัพยากรทางทะเลโดยอาศัยเครื่องมือนโยบายในการควบคุม บังคับและมาตรการทางเศรษฐศาสตร์มักถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือหลักในการจัดการทรัพยากรทางทะเล กระนั้นเครื่องมือดังกล่าวก็มีข้อจำกัดคือมักเป็นการรวมศูนย์อำนาจในการกำหนดแนวทางและการบังคับใช้อำนาจในการจัดการทรัพยากรรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง คือหน่วยงานราชการเพียงลำพังซึ่งมักประสบปัญหาขาดแคลนบุคลากร งบประมาณ มีขั้นตอนการดำเนินงานที่ล่าช้า อีกทั้งข้อกฎหมายหรือนโยบายต่างๆ มิได้เกิดขึ้นบนฐานที่เข้าใจทรัพยากรทางทะเลของแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างหลากหลาย อีกทั้งชุมชนในพื้นที่ที่ใช้ประโยชน์ก็มีความหลากหลาย ดังนั้นจึงมีแนวคิดที่มุ่งเน้นให้การจัดการทรัพยากรอยู่บนฐานของผู้ใช้ประโยชน์และบริบทของพื้นที่เป็นสำคัญ

คือแนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการใช้และสงวนไว้ซึ่งทรัพยากรในพื้นที่ของชุมชน โดยการจัดการของชุมชนมีทั้งจุดแข็งและจุดอ่อน กล่าวคือ ชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรคือชุมชนที่มีจิตสำนึกร่วมกันมองเห็นปัญหาพร้อมกัน มีทุนทางสังคม คือมีผู้นำที่ดี มีแกนนำ มีกลุ่มกิจกรรม กลุ่มอาสา มีภูมิปัญญาท้องถิ่น กิจกรรมการอนุรักษ์สอดคล้องกับวิถีชีวิตอยู่แล้ว ส่วนจุดอ่อนของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรคือ ปัญหาการบูรณาการกับหน่วยงานรัฐหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่อาจมีแนวคิดไม่ตรงกัน หรือสิ่งที่รัฐเสนอมามีไม่ตรงกับความต้องการของชุมชน กิจกรรมที่เน้นการอนุรักษ์ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตที่เป็นจริง หรือชาวบ้านไม่อาจจะทิ้งการทำงานส่วนตัวมาช่วยกิจกรรมส่วนรวมได้ ขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ความแตกต่างหลากหลายของคนในชุมชนมีสูงและขัดผลประโยชน์กันสูง มีคนต่างถิ่นอยู่ร่วมด้วยมาก และข้อจำกัดด้านกฎหมายสิทธิชุมชนที่ในทางปฏิบัติไม่อาจเกิดได้ตามที่กฎหมายกำหนด (นิฐฐรัตน์ ปภาวสิทธิ์ และคณะ, 2549, น.507-520)

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชายฝั่ง ขึ้นอยู่กับระดับของการมีส่วนร่วม (สุวลักษณ์ สารุมนัสพันธ์, 2561, น.265-266) คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่ม
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน
- 3) การยอมรับแผนอย่างเป็นทางการ คือเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแผน
- 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
- 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ทั้งนี้ประชาชนที่มีส่วนร่วมเข้มข้นจะมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มคิดไปจนถึงประเมินผล ซึ่งถือว่าเป็นการ empowerment ให้กับชุมชน บางชุมชนอาจมีส่วนร่วมลดลงหากมีส่วนร่วมในบางระดับ

การมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการทรัพยากร เป็นแนวคิดที่นำมาใช้พิจารณากิจกรรมต่างๆ ของชุมชนในการใช้และอนุรักษ์ทรัพยากร อาจนำมาใช้พิจารณาว่าการใช้ทรัพยากรเกิดจากปัจจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนมากน้อยเพียงไร

2.1.5 การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ (Zoning)

การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือการจัดการในเชิงพื้นที่ที่นิยมนำไปใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งทั้งทางบกและทางทะเล การแบ่งพื้นที่เป็นไปเพื่อให้การใช้ประโยชน์เหมาะสมตามศักยภาพของพื้นที่ ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อดำรงชีวิตของมนุษย์ สัตว์น้ำ และระบบนิเวศโดยรวม เช่น การวางผังด้านการท่องเที่ยว พื้นที่คุ้มครองทางทะเล การวางผังเมืองรวม การแบ่งเขตประมงชายฝั่งและประมงพาณิชย์ และการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจในทะเลและมหาสมุทร

แนวทางในการแบ่งเขตการใช้ประโยชน์ในเขตพื้นที่ชายฝั่งทะเล นิยมแบ่งเป็น 3 เขต ดังนี้ (สนธิ อักษรแก้ว, 2542 อ้างใน สุวลักษณ์ สารุมนัสพันธ์, 2561, น.304-305) คือ

1. เขตสงวน (Preservation Zone) เป็นพื้นที่ที่ไม่ให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใด ๆ นอกจากปล่อยให้เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติ

2. เขตอนุรักษ์ (Conservation Zone) เป็นพื้นที่ที่ยอมให้ใช้ประโยชน์ได้บ้าง แต่ไม่อยู่ในลักษณะที่เป็นการถาวร ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้จะต้องมีการป้องกันมิให้เกิดผลเสียหายต่อสภาวะแวดล้อม

3. เขตพัฒนา (Development Zone) เป็นพื้นที่ชายฝั่งที่จัดให้มีการพัฒนาได้ เช่น พัฒนาเป็นแหล่งชุมชน แหล่งอุตสาหกรรม

การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์มีปรากฏในกรณีศึกษาคือการแบ่งเขตทะเลชายฝั่งเพื่อจัดการใช้ประโยชน์ระหว่างกิจกรรมท่องเที่ยว ประมง และการจัดเขตทางบกในรูปของเขตอุทยานแห่งชาติฯ และเขตห้ามล่าฯ

2.1.6 แนวทางวัฒนธรรมนิเวศ (Cultural Ecology)

การศึกษามานุษยวิทยานิเวศ เป็นส่วนหนึ่งของมานุษยวิทยา ที่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ วัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม โดย วัฒนธรรมนิเวศ เป็นส่วนหนึ่งเป็นแนวทางหนึ่งของมานุษยวิทยานิเวศ เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลหรือเป็นตัวกำหนดทางวัฒนธรรม มองการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมว่าเป็นการปรับตัวของสังคมให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เน้นการวิเคราะห์การปรับตัวทางวัฒนธรรมเป็นสำคัญ กระนั้นก็ตระหนักว่าทั้งสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมก็มีอิทธิพลต่อกันอย่างกลับไปกลับมา ให้ความสนใจระบบความคิดความเชื่อที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรด้วย อิทธิพลของทรัพยากรและลักษณะการใช้ที่มีต่อกลุ่มประชากร ในงานของ John W. Bennett (1969) (อ้างใน มานะ ช่วยชู และคณะ, 2538, น.8) ได้ศึกษา กลุ่มคน 4 กลุ่มที่ใช้ชีวิตอยู่บริเวณทุ่งราบ Jasper ประเทศแคนาดา โดยแต่ละกลุ่มมีวิถีชีวิตและการใช้ทรัพยากรที่แตกต่างกันและชี้ให้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมธรรมชาติกับวัฒนธรรมมีความซับซ้อน ไม่ใช่ทิศทางเดียว อย่างไรก็ตามแนวคิดนี้มีข้อจำกัดที่ไม่ค่อยให้ความสนใจความหลากหลายของปัจเจกบุคคล ในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมและไม่ให้ความสนใจกับระบบนิเวศอย่างเป็นระบบ (มานะ ช่วยชู และคณะ, 2538, น.9)

ในงานวิจัยนี้ แนวทางวัฒนธรรมนิเวศ สามารถนำมาใช้ในการอธิบายปัจจัยในด้านวัฒนธรรมและการใช้ทรัพยากรระหว่างกลุ่มคนที่ใช้ทรัพยากรต่างกันว่าปรับเข้าหากันอย่างไร ใช้ประโยชน์ร่วมกันอย่างไร

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากฐานข้อมูลงานวิจัยของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พบว่า การศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทะเลในประเทศไทยมีทั้งสิ้น 2,718 เรื่อง (ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2510 ถึงเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2558) มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการการใช้ทรัพยากรทางทะเล และการอนุรักษ์ 413 เรื่อง คิดเป็น 15.2% โดยกว่า 70% เป็นงานวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ (โสภารัตน์ จารุสมบัติ และคณะ, 2558, น. 18) ในขณะที่งานวิจัยทางสังคมศาสตร์มีปรากฏไม่มากนัก

ทั้งนี้ งานวิจัยด้านการจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางทะเลอาจปรากฏเป็น 4 กลุ่มตามประเด็นที่มีการศึกษา คือ

1) การมีส่วนร่วมของชุมชนกับการใช้ทรัพยากร เช่นการศึกษาที่เน้นการมีส่วนร่วมในการ

อนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากร การมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่ายชุมชนประมงพื้นบ้าน เน้นการนำผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยเฉพาะชุมชนเป็นสำคัญเข้ามาบริหารจัดการทรัพยากรบนฐานคิดแนวสิทธิชุมชน เช่น ภัทราวรรณ สนั่นไทย (2548) มนัสศิริ ลูกรักษ์ (2543) และงานวิจัยที่สะท้อนบทบาทองค์กรชุมชนในการเป็นตัวนำแก้ปัญหาความขัดแย้ง เช่น งานเขียนของศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี (2546) งานศึกษาขบวนการภาคประชาชนในการปกป้องรักษาทรัพยากรที่เป็นของชุมชน โดยประภาส ปันตบแต่ง และอนุสรณ์ อุณโณ (2545) เป็นต้น

งานเขียนยังรวมไปถึงกลุ่มงาน การจัดการพื้นที่ชายฝั่งในกรอบการจัดการร่วม (co-management) และการจัดการโดยภาครัฐ ซึ่งมีทั้งในเชิงเปรียบเทียบระหว่างพื้นที่และระหว่างประเทศ พิจารณาจุดอ่อนจุดแข็งของแต่ละพื้นที่ สะท้อนปัญหาการก่อตัวของนโยบายที่รัฐมีบทบาทสูงและขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน บทบาทรัฐในการจัดการร่วม ปัญหาความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐที่รับผิดชอบ เช่น เทพกร ณ สงขลา (2541) Satumanatpan, Suvaluck, Pisase Senawongse, Weranit Thansuporn, et al (2014) Pomeroy, Robert S. (1995) Pomeroy, Robert, John Parks, et al (2007) กนกพร เกษสุวรรณ (2546) งานเขียนที่สะท้อนความร่วมมือระหว่างชุมชนกับภาคส่วนต่างๆ ที่เป็นรัฐและไม่ใชรัฐ

ตัวอย่างงานวิจัยที่ศึกษาพื้นที่จังหวัดตรัง เช่น วิสุทธิ์ ทองย้อย (2559) รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน 4 หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง ซึ่งใช้กรอบการศึกษาแบบการจัดการร่วม (co-management) การศึกษาพบว่ารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่เขตเล-เสบ้าน โดยพิจารณาจากแนวทางการศึกษาของ McConney et al. (2003) ซึ่งแบ่งออกเป็นสามระดับ ประกอบด้วยการจัดการร่วมแบบปรึกษาหารือ การจัดการร่วมแบบร่วมมือกัน และการจัดการร่วมแบบมอบอำนาจ พบว่าความร่วมมือในการจัดการร่วมในพื้นที่เขตเล-เสบ้านเป็นความร่วมมือในรูปแบบของการจัดการแบบร่วมมือกัน ซึ่งรัฐและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดและมีการตัดสินใจร่วมกัน ทั้งนี้ในการเข้าจับกุมโดยส่วนใหญ่ชุมชนจะทำหน้าที่ในการแจ้งเหตุ เนื่องจากชุมชนมีกลไกในการเฝ้าระวัง ที่มีความพร้อมมากกว่าหน่วยงานรัฐ และเป็นผู้กำหนดบทลงโทษ เนื่องจากชุมชนเลือกใช้แนวทางการลงโทษแบบค่อยเป็นค่อยไปเพื่อให้คนในชุมชนหรือนอกชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงานประมงและเน้นการใช้บทลงโทษทางสังคมมากกว่าการใช้บทลงโทษทางกฎหมาย

นอกจากนี้ในกลไกการปรึกษาหารือทั้งด้านกิจกรรมการฟื้นฟู การอนุรักษ์และการแก้ไขกติกา ข้อตกลงที่เกี่ยวข้องกับชุมชนในเขตเล-เสบ้านต้องผ่านการปรึกษาในระดับหมู่บ้านและการปรึกษากับคณะกรรมการและที่ปรึกษาของเขต เล-เสบ้านด้วย กล่าวโดยสรุปคือ ทรัพยากรได้รับการฟื้นฟูให้ดีขึ้นจนอยู่ในระดับที่สามารถสนับสนุนวิถีการดำรงชีพของชุมชนได้และมีแนวโน้มที่จะนำไปสู่ความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรได้ มีการยกระดับการจัดการไปสู่การรับรองอย่างเป็นทางการโดยมีการออกข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง เรื่อง การอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 ซึ่งครอบคลุมระบบนิเวศที่กว้างขึ้นและสามารถแก้ปัญหาความล่าช้าของกฎหมายประมง ปี พ.ศ. 2490 ได้เป็นอย่างดี และสามารถประสานความร่วมมือทั้งจากหน่วยงานรัฐและภาคเอกชนให้เข้ามาทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถแก้จุดอ่อนในด้านการทำงานที่ขาดเอกภาพของหน่วยงานรัฐที่แตกต่างกันได้

วิสุทธิ ทองย้อย (2558) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชนกรณีศึกษา บ้านน้ำราบ จังหวัดตรัง โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา คือ 1) พัฒนาการในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของกลุ่มประมงพื้นบ้าน 2) บทบาทของของภาคส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้องในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 3) วิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรร่วม โดยเลือกพื้นที่ศึกษาบ้านน้ำราบ จังหวัดตรัง ซึ่งปัจจุบันได้รับการกล่าวถึงจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างกว้างขวางในฐานะหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่งที่มีการบริหารจัดการที่ดี ผู้วิจัยทำการศึกษาโดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์แบบ เจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากกลุ่มประมงพื้นบ้าน ซึ่งดำเนินงานร่วมกับกลุ่มมาอย่างยาวนานและมีองค์ความรู้มากเพียงพอสำหรับการถ่ายทอดให้แก่ผู้วิจัย การสังเกตแบบมีส่วนร่วมจาก กิจกรรมการทำประมง กิจกรรมการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของชุมชน การลาดตระเวนเพื่อ ตรวจสอบการทำประมง การปรึกษาหารือระหว่างหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้อง การประชุมของกลุ่มต่างๆใน ชุมชน การประชุมร่วมกับชุมชนใกล้เคียงและหน่วยงานภายนอก การรวบรวมข้อมูลเอกสารทุติยภูมิ และการ สทนากลุ่มย่อย การวิเคราะห์โดยใช้ข้อมูลร่วมกันระหว่างข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามโดยนำมาแยกหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1. การพัฒนาจนนำมาสู่รูปแบบการจัดการทรัพยากรของชุมชนในปัจจุบัน มีแรงผลักดันจากการที่ต้องเผชิญกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรอย่างหนัก จนนำมาสู่การจัดการทรัพยากรโดยชุมชน และการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของชุมชนผลักดันให้มีการยกระดับการจัดการที่เชื่อมโยงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้เข้ามาทำงานร่วมกันได้โดยที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์การทำงานที่ชุมชนเป็นแกนหลักในการทำงานได้ 2. มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากมายที่เข้ามาทำงานร่วมกันในการจัดการทรัพยากรของชุมชน โดยหน่วยงานเหล่านี้มีทั้ง หน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันทางวิชาการ และหน่วยงานภาคเอกชน โดยได้รับการสนับสนุนการพัฒนากระบวนการอย่างต่อเนื่อง จากองค์กรพัฒนาเอกชน อย่างไรก็ตามความสำเร็จในการจัดการร่วมในครั้งนี้นี้ยังคงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย แต่มี ปัจจัยหลักที่สำคัญ คือ การมีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งที่พร้อมจะยืนหยัดในแนวทางที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับทรัพยากรของชุมชนและวิถีการดำรงชีวิตของชาวประมงแบบพื้นบ้าน และพร้อมที่จะเปิดรับความร่วมมือจากหน่วยงานที่มีความตั้งใจในการพัฒนาชุมชนร่วมกัน

กัญญารัตน์ ตลิ่งผล (2558) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้านแหลมมะขาม ตำบลไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาปัจจัย ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนบ้านแหลมมะขาม ตำบลไม้แก้ว อำเภอสีเกา จังหวัดตรัง โดยการดำเนินการวิจัยใช้วิธี การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแบบเจาะลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วม และนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์ สรุปและจำแนกเป็นปัจจัยที่สำคัญรวมถึงปัญหาอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งของชุมชนมี 4 ปัจจัย คือ ผู้นำศาสนา ผู้นำชุมชน รายได้จากการประกอบอาชีพ และการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ตามลำดับ ส่วนปัญหาและข้ออุปสรรคที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการ

ทรัพยากรประมงชายฝั่งชุมชน มีจำนวน 3 ประเด็นปัญหา คือ ปัญหาการขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการทรัพยากรประมง การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของสมาชิกในชุมชน และปัญหาจากสภาพเศรษฐกิจ

จิราพร โชติพานิช (2556) ได้วิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบักกันเคย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล โดยมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาเพื่อศึกษาการตั้งถิ่นฐานของชุมชนที่สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งและศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนและผลที่เกิดขึ้นเพื่อเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่เหมาะสม ผลการวิจัยพบว่า การตั้งถิ่นฐานของชุมชนสัมพันธ์กับลักษณะภูมินิเวศและการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งสำหรับการประกอบอาชีพประมง และมีวิวัฒนาการของการตั้งถิ่นฐาน การใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไปในแต่ละยุคสมัยนำมาซึ่งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่งเนื่องจากวิถีความสัมพันธ์การผลิต และการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ทำให้เกิดการก่อตัวของชุมชนในการเข้ามาจับจองพื้นที่จัดการทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ ภายใต้การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆทำให้สามารถนำไปสู่การจัดการทรัพยากรของชุมชนที่เป็นระบบเป็นรูปธรรม คือ การสร้างจิตสำนึก การมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวังสถานการณ์ต่างๆ ที่สุ่มเสี่ยงต่อความเสียหายของทรัพยากรชายฝั่ง การอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งในรูปแบบต่างๆ และการกำหนดเขตอนุรักษ์ และเขตควบคุมการทำประมงผิดกฎหมายทำลายล้าง ซึ่งการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนจำเป็นต้องให้ภาครัฐมีส่วนร่วม โดยการให้ความรู้ ส่งเสริม สนับสนุนการจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากร ตลอดจนการเฝ้าระวังและฟื้นฟู และการใช้กฎหมายเป็นการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในแนวทางการบังคับใช้ตามความเหมาะสม

แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนยังถูกนำไปใช้เป็นเรื่องมือการจัดการท่องเที่ยวทางทะเล ซึ่งปรากฏในกลุ่มงานวิจัยทางบริหารธุรกิจ เช่นศึกษาความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเขตอุทยานแห่งชาติ ภูหินร่องกล้า (2558) วิวัฒน์ จันทร์กิ่งทอง, นิตยา ศรีพูล, พัชรี เชบ-ปิ่นเนอร์, และคัมภีร์ ทองพูน. (2557)

การจัดการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งศึกษารูปแบบการจัดการท่องเที่ยวชุมชนโดยนักวิจัยเป็นคนภายในชุมชนเอง เช่น ทิพย์อุสา จันทกุน และคณะ (2548) โดยศึกษาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นโครงการวิจัยที่จัดทำโดยคนในชุมชนเกาะลิบงเพื่อศึกษารูปแบบในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างมีส่วนร่วม วิเคราะห์ศักยภาพแหล่งเศรษฐกิจ ประวัติศาสตร์ทรัพยากร วิถีชีวิต เพื่อสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับชุมชนและเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเนื่องมาจากการขยายตัวของการท่องเที่ยวในช่วงทศวรรษ 2540 อันนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจชุมชน ซึ่งสัมพันธ์กับการขยายตัวของผู้ประกอบการภายนอกชุมชน จึงหาแนวทางให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเกิดผลประโยชน์ต่อคนภายในชุมชนให้มากขึ้น เน้นศึกษาหมู่บ้านบนเกาะลิบง งานวิจัยนี้เป็นการให้คนในชุมชนได้รับทราบศักยภาพของชุมชน โดยคนในชุมชนเป็นผู้ทำวิจัยเอง ผลการศึกษาคือตัวแบบการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนบริหารจัดการเอง ออกกฎระเบียบ ข้อตกลงกับนักท่องเที่ยว โดยให้คงความเป็นชุมชนให้มากที่สุด

นอกจากนี้ พบว่ามีการศึกษาเชิงพื้นที่ฝั่งเมืองการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเช่น

สร้อยสน รัฐสมบุรณ์ (2550) แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง จังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาพัฒนาการและรูปแบบการท่องเที่ยว 2) ศึกษาทรัพยากรการท่องเที่ยว และศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว 3) วิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว และ 4) เสนอแนะกรอบแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง จังหวัดตรัง ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวในเกาะลิบงเริ่มมาเมื่อปี พ.ศ. 2525 มีจุดเด่นคือเป็นแหล่งหัตถ์ทะเลที่มีความสมบูรณ์สามารถพบพะยูนฝูงใหญ่บริเวณรอบเกาะ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2542 มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวทะเลตรัง ทำให้เกาะลิบงมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น เริ่มมีการลงทุนด้านธุรกิจท่องเที่ยวจากนายทุนข้างนอกเกาะเพิ่มขึ้น ในส่วนของทรัพยากรการท่องเที่ยว เกาะลิบงมีทรัพยากรที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวถึง 3 ด้าน คือ ทรัพยากรธรรมชาติ สังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิต และประวัติศาสตร์ และมีแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจหลายแห่งที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา จากการวิเคราะห์ขีดความสามารถในการรองรับการพัฒนาการท่องเที่ยว พบว่ามีพื้นที่ที่ต้องระวังในการพัฒนา ได้แก่ เขตพื้นที่ป่าสงวน เขตอุทยานแห่งชาติ เขตปะการังและแนวหิน และเขตย่านชุมชนมุสลิม ซึ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และวิถีชีวิตของคนในเกาะลิบง ข้อเสนอแนะในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือการพัฒนาให้เหมาะสมกับระบบนิเวศและสังคมวัฒนธรรมมุสลิมในพื้นที่ โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ ทั้งในส่วนของพื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่ชุมชน รวมถึงแนวทางการจัดการ ซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และเน้นจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นหลักเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนในเกาะลิบง

2) วิถีชีวิต เศรษฐกิจสังคมของชุมชนตามแนวชายฝั่ง

ลักษณะงานวิจัยมักเป็นแนวทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา โดยสำรวจทัศนคติ ความเข้าใจต่อประเด็นต่าง ๆ ของชาวประมง และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านทะเล เน้นพื้นที่ศึกษาชุมชนประมงอันดามันตอนบน ชุมชนประมงอ่าวไทย ชุมชนในเขตใกล้เคียงพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ชุมชนในเขตพื้นที่ทะเลสาบสงขลา ซึ่งมักกล่าวถึงประเด็นวิถีชีวิต วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน อาชีพแรงงาน อาทิเช่นสุภาวดี เชื้อพราหมณ์ (2556) วันดี มาแป้น (2554) ฯลฯ

ในกรณีของตำบลเกาะลิบงเช่น อับดุลรอหิม ขุนรักษา (2558) การบูรณาการโดยการนำหลักศาสนาอิสลามเพื่อจัดการความขัดแย้งของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

งานวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักการทางศาสนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนมุสลิมบนเกาะลิบง การปรับใช้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของชาวบ้านบางส่วนที่มีฐานะยากจน ผ่านศูนย์ยุติธรรมชุมชนตำบลเกาะลิบง ซึ่งตัวแทนแต่ละหมู่บ้านจะเป็นกรรมการศูนย์แก้ไขความขัดแย้งจากประเด็น ที่ดิน ปัญหาครอบครัว ทะเลาะวิวาท ยาเสพติด แนวทางการจัดการความขัดแย้งโดยวิธีการทางศาสนา ช่วยลดการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมได้มากขึ้น ใช้ผู้นำศาสนา กำหนด เป็นตัวกลางไกล่เกลี่ย โดยผลการศึกษาอ้างอิงถึงต้นทุนทางสังคมวิถีชาวมุสลิมเป็นฐานทางวัฒนธรรมในการแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งอาจใช้ความศรัทธาและยอมรับในตัวผู้ไกล่เกลี่ยเป็นฐาน

3) งานเขียนเชิงทรัพยากรกับการใช้ทรัพยากรเช่นงานด้านเศรษฐศาสตร์ เป็นการประเมินมูลค่าทรัพยากร ซึ่งอาศัยการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ เช่น เรื่องไร โตกฤษณะ. (2558). อัญรัตน์ เสียมไหม, โสมสกา เพชรานนท์. (2552) โดยส่วนใหญ่งานในกลุ่มนี้จะเน้นให้ความสำคัญกับสภาพด้านชีวกายภาพ (Biophysical) ของทรัพยากรสัตว์น้ำค่อนข้างมาก เช่น ประเภทโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงของสัตว์น้ำ เศรษฐกิจปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้ ใช้การวิเคราะห์เชิงมหภาคในเรื่องมูลค่าและปริมาณสัตว์น้ำใช้บริโภค แปรรูปส่งออกอันเป็นต้นทุนในการทำประมงรวม ถึงแหล่งปะการัง ต่างๆ

4) ชุมชนประมง และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประมง และการแก้ปัญหา

งานศึกษาชุมชนประมงในระดับพื้นที่ และปัญหาในการประกอบอาชีพประมง เช่น ขนาดโครงสร้างการศึกษาอาชีพและการกระจายตัวของประชากรประมง ระดับทุนเช่นต้นทุนการผลิตรายรับรายจ่ายหนี้สิน ลักษณะและประเภทเครื่องมือ เช่น พงศ์พัฒน์ บุญวงศ์. (2539) ศราวุธ เจ๊ะโสะ, เพิ่มศักดิ์ คงมาก. (2529) ซึ่ง ชลิตา บัณชุงศ์ และคณะ (2543) ตั้งข้อสังเกตว่างานเขียนเกี่ยวกับชุมชนประมงมักเชื่อว่า “ชาวประมงพื้นบ้านมีวิถีชีวิตและดำรงชีวิตอยู่ในระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง เป็นชุมชนแบบพึ่งตนเอง โดยยังคงทำมาหากินมีความสัมพันธ์กับทะเล ผลิตโดยใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก ผลิตตามความต้องการของตนเองไม่ใช่ตลาดบังคับ สัตว์น้ำที่ได้นอกเหนือจากการนำมาบริโภคแล้วก็นำไปขายเพื่อนำเงินมาซื้อข้าวของเครื่องใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเท่านั้น ไม่สัมพันธ์กับระบบเศรษฐกิจภายนอก... อีกทั้งมองว่าชาวประมงพื้นบ้านมีวิถีชีวิตและมีความผูกพันกับทะเลที่ต่อเนื่องยาวนานมาจนถึงปัจจุบันกระทั่งได้ก่อรูปเป็นจิตสำนึกหรือระบบคิดร่วมกันที่สืบทอดกันมาเป็นบรรทัดฐานให้คนในชุมชนยึดถือปฏิบัติ เช่นการยึดถือว่าทะเลเป็นสมบัติของทุกคนในชุมชนที่จะต้องช่วยกันรักษา การไม่ใช่เครื่องมือประมงที่ทำลายล้างเพราะเกรงว่าจะสร้างความเดือดร้อนให้แก่คนอื่นๆ พึ่งพากันทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน และผูกพันอยู่มากกับศาสนาอิสลามซึ่งเป็นศาสนาที่สนับสนุนวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมความไม่โลภไม่สะสมไม่เป็นหนี้ การช่วยเหลือผู้อื่น การไม่ทำลายธรรมชาติ และระบบคิดเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นบรรทัดฐานของชุมชนแทนกฎหมายของรัฐ ... แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของรัฐที่มองว่ารัฐให้ความสำคัญกับการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของการส่งออกจึงได้สนับสนุนส่งเสริมการเติบโตของประมงพาณิชย์และอุตสาหกรรมประมงกระทั่งส่งผลให้ทรัพยากรชายฝั่งถูกทำลายลงไปมาก...” (ชลิตา บัณชุงศ์ และคณะ, 2543, น. 5)

จากข้อสังเกตของ ชลิตา บัณชุงศ์ ชี้ให้เห็นว่า ยังมีการศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้านในเชิงอุดมคติหรือในเชิงเพื่อฝัน (romanticism) ทั้งที่ชุมชนชาวประมงพื้นบ้านในความเป็นจริงไม่ได้มีแต่เพียงผู้ประกอบการอาชีพประมงเท่านั้นหากยังมีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพอื่นๆ อาศัยรวมอยู่ด้วย ซึ่งความหลากหลายของกลุ่มอาชีพที่มีอยู่ใน “ชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน” ที่ว่านี้มีผลเป็นอย่างมากต่อระบบความสัมพันธ์และระบบอำนาจภายในชุมชน การมองชุมชนในเชิงเพื่อฝันทำให้ละเลยความสลับซับซ้อนของรัฐที่ประกอบไปด้วยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมากมายในพื้นที่ชุมชน ซึ่งถือว่าการศึกษาความสลับซับซ้อนของหลายกิจกรรมที่ดำรงอยู่ในชุมชนประมงมีความสำคัญที่จำเป็นต้องมีการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาซึ่งสัมพันธ์กับชุมชนชาวประมงที่ปรับเปลี่ยนตามไปด้วย

นอกจากงานเขียนเกี่ยวกับชุมชนประมงแล้วยังปรากฏงานเขียนเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างกลุ่มกิจกรรมประมงด้วยกันเองอีกด้วย เช่นกลุ่มประมงพื้นบ้านกับกลุ่มประมงพาณิชย์ขนาดใหญ่ เรือกะตักปั่นไฟ และอวนลาก นโยบายรัฐกับความขัดแย้งของชาวประมงพื้นบ้าน เช่น งานเขียนของประภัสสร เดชาภิมณฑ์ (2543) ชลิตา บัณฑุงศ์ และคณะ (2543)

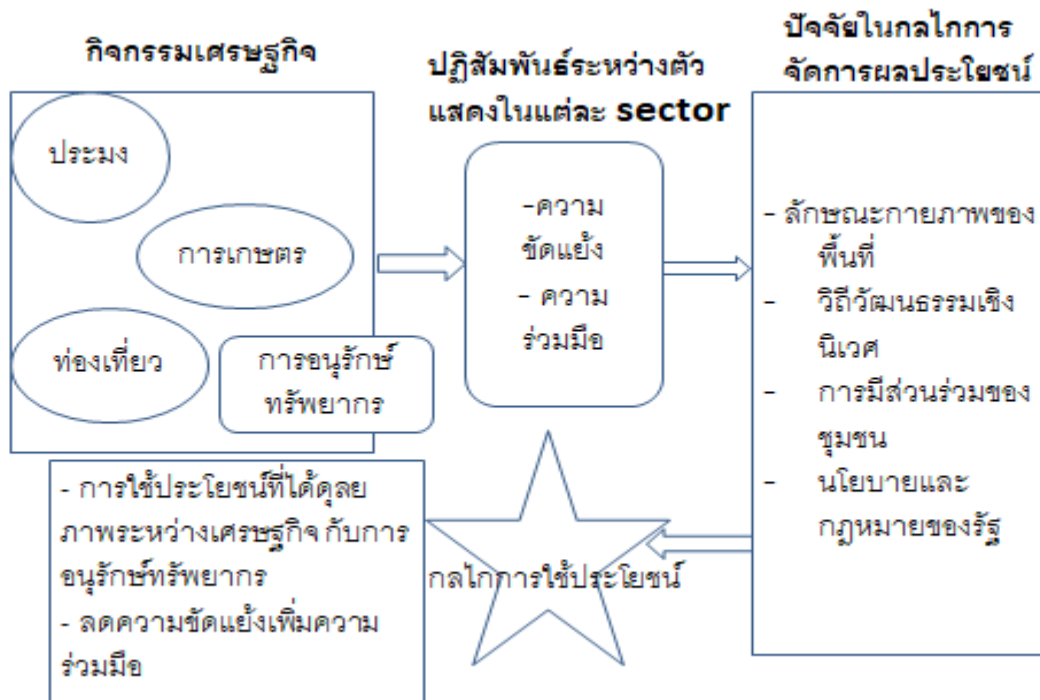
ตัวอย่างงานเขียนที่สำคัญ เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มประมงปลากะตักปั่นไฟ: ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดสงขลา ของ ประภัสสร เดชาภิมณฑ์ (2543) เป็นการศึกษความขัดแย้งของกลุ่มประมงพื้นบ้านกับประมงปลากะตักปั่นไฟในพื้นที่จังหวัดสงขลา โดยมุ่งเน้นไปที่การหาสาเหตุความขัดแย้งระดับโครงสร้างและนโยบายรัฐ ลำดับขั้นตอนการต่อสู้จากมุมมองประมงพื้นบ้านเป็นหลัก กล่าวถึงวิธีการต่อสู้เช่นร้องเรียน ชุมนุมประท้วง กำหนดเงื่อนไขการจับสัตว์น้ำ นักวิจัยชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งมีที่มาจากปัจจัยทางเศรษฐกิจโดยประมงพื้นบ้านเป็นฝ่ายเสียประโยชน์ ความขัดแย้งเพิ่มขึ้นจากปัจจัยทางการเมืองเช่นนโยบายของรัฐ โดยการแก้ไขความขัดแย้งนั้นรัฐมีบทบาทสำคัญในการเจรจา ควบคุม ชี้นำ มีส่วนทั้งลดความขัดแย้งและเพิ่มความขัดแย้ง

ชลิตา บัณฑุงศ์ และคณะ (2543) เรื่อง "หัวโพง": พัฒนาการลักษณะและการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน เป็นงานศึกษาพัฒนาการและลักษณะของชาวประมงพื้นบ้านอันดามันซึ่งสะท้อนการปรับตัวของวิถีการประกอบอาชีพกับระบบธุรกิจอุตสาหกรรมประมงที่เปลี่ยนไปตั้งแต่พ.ศ. 2480- 2543 นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการประมงพื้นบ้านกับพาณิชย์ ปัญหาระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านด้วยกันเอง ปัญหาความขัดแย้งกับภาครัฐที่เกิดจากแนวทางอนุรักษ์หรือโครงการพัฒนาต่างๆ ที่รัฐสร้างขึ้นมา และการแสวงหาทางออกของชาวประมงอันดามันคือการรวมกลุ่มเป็นองค์กรสร้างเครือข่ายความร่วมมือองค์กรประมงพื้นบ้านในแต่ละพื้นที่จัดกิจกรรมเชิงอนุรักษ์และแก้ปัญหาความขัดแย้งที่มีอยู่ รวมถึงเคลื่อนไหวผลักดันในระดับนโยบายและกฎหมาย

จากกลุ่มงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรทะเลทั้ง 4 กลุ่ม พบว่าการใช้ทรัพยากรประมงเป็นกิจกรรมหลักในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งและมีกิจกรรมรองเช่นการท่องเที่ยว ทั้งนี้แนวทางการศึกษาในมิติสังคมมักจะเชื่อมโยงกับการให้ความสำคัญกับพื้นที่ที่มีมิติความเข้าใจพื้นที่อย่างที่เป็นจริงคือเป็นส่วนหนึ่งของระบบเศรษฐกิจภายนอก การมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรด้วยตัวเอง และมีความซับซ้อนของตัวแสดงที่มีทั้งรัฐและมิใช่รัฐเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ในกระบวนการใช้ทรัพยากรทะเลโดยงานวิจัยนี้จะให้ความสำคัญกับแนวทางที่เน้นพื้นที่คือชุมชนเป็นสำคัญ กระนั้นก็ตระหนักถึงตัวแสดงภาครัฐที่มีบทบาทอยู่ด้วย มุ่งเน้นกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านการทำการประมงและการท่องเที่ยว

2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยเพื่อค้นหากลไกและกระบวนการจัดการผลประโยชน์ของชุมชนในพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจหลากหลาย กำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย (แผนภาพที่ 2.1) ได้คือ พิจารณาจากกิจกรรมที่ปรากฏในพื้นที่ศึกษาว่ามีกิจกรรมทางเศรษฐกิจอะไรบ้างโดยเน้นที่กิจกรรมการทำการประมง และกิจกรรมการท่องเที่ยว และกิจกรรมอื่นๆ เช่น การเกษตรในพื้นที่ชายฝั่ง นอกจากนี้กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลก็ถือว่าเป็นกิจกรรมหลักที่เกิดขึ้นควบคู่กับกิจกรรมทางเศรษฐกิจเนื่องจากเป็นตัวส่งเสริมให้กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีมูลค่าเพิ่มขึ้นและใช้ได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้พิจารณาปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ทั้งที่มาจากรัฐและมิใช่รัฐ ซึ่งมีทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือ โดยตั้งสมมติฐานว่าทั้งความขัดแย้งและความร่วมมือนี้ขึ้นต่อปัจจัยต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการต่อรองผลประโยชน์หรือกลไกการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน เช่น *ปัจจัยทางกายภาพของพื้นที่* คือ ทรัพยากรในน้ำ ภูมิศาสตร์ของพื้นที่ทะเลชายฝั่ง *ปัจจัยเรื่องวิถีวัฒนธรรมเชิงนิเวศ* ของชุมชน เช่น ศาสนา ประเพณีที่กำหนดพฤติกรรมการใช้ทรัพยากร ความถนัดในการใช้เครื่องมือทำการประมง และในขณะเดียวกันสิ่งแวดล้อมเองก็เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมชุมชน โดยเฉพาะการกำหนดพฤติกรรมการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในการใช้ทรัพยากรของชุมชน *ปัจจัยต่อมาคือการมีส่วนร่วมของชุมชน* ซึ่งมีต้นทุนที่แตกต่างกันไป ขึ้นต่อตัวผู้นำชุมชน การรวมกลุ่ม ภูมิปัญญาท้องถิ่น จิตสำนึก ร่วมกัน ฯลฯ นอกจากนี้ *ปัจจัยเรื่องนโยบาย กฎหมายของรัฐ* ก็ถือเป็นปัจจัยในกลไกการจัดการทรัพยากรชุมชนที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ซึ่งหากกลไกการจัดการผลประโยชน์เกิดดุลยภาพระหว่าง สังคม สิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ ก็อาจช่วยลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรทะเลร่วมกันได้ ในอีกด้านหนึ่งกลไกการจัดการผลประโยชน์ยังช่วยให้เห็นการเมืองในกระบวนการจัดการซึ่งบางครั้งก็ไม่จำเป็นว่าจะนำไปสู่ความร่วมมือเสมอไปบางปัจจัยอาจเป็นข้อจำกัดในการจัดการก็ได้

แผนภาพที่ 2.1 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

ระเบียบวิธีการวิจัย

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ เลือกใช้วิธี *การศึกษาเฉพาะกรณี* เนื่องจากการศึกษาเฉพาะกรณีเป็นการศึกษาเชิงลึก เหมาะสำหรับกรณีที่การศึกษานั้นมีลักษณะเฉพาะตัวต้องการข้อมูลในรายละเอียด การศึกษาแบบนี้ให้ข้อมูลได้ทั้งแนวกว้างและแนวลึก สามารถกำหนดขอบเขตได้ชัดเจน โดยเลือกใช้กรณีศึกษาแบบกรณีศึกษาเดี่ยว (Single-case study) เลือกพื้นที่ที่คาดว่าจะมีข้อมูลประเด็นให้เรียนรู้ในระดับลึกได้มาก วิธีนี้มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ในการศึกษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรทางทะเล เพราะการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรทางทะเลมีขอบเขตกว้างขวาง กิจกรรมการใช้ประโยชน์มีรายละเอียดความเหมือนและความแตกต่างตามแต่ละพื้นที่ จำเป็นต้องกำหนดขอบเขตการศึกษาเพื่อทำการศึกษาในแนวกว้างและแนวลึกได้ และสามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้

ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา ประกอบไปด้วยข้อมูล 2 ส่วน คือ ข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ โดยข้อมูลปฐมภูมิมาจากวิธีการรวบรวมข้อมูลดังนี้

- *การสังเกตอย่างเดี่ยว* ใช้พิจารณาทั้งในเชิงกายภาพของพื้นที่เช่นที่ตั้งของแหล่งทรัพยากร ถนนหนทาง ท่าเรือ ที่ตั้งศูนย์กลางชุมชน มัสยิด ร้านค้า รีสอร์ท ป่าชายเลน ชายหาด ไร่-สวน และสังเกตพฤติกรรมของผู้คนในกิจกรรมการใช้ประโยชน์ต่างๆ ในการประกอบอาชีพ เช่น ชาวประมงเจ้าของแพปลา ผู้ประกอบอาชีพค้าขาย ผู้ให้บริการเรือข้ามเกาะ ผู้คนที่มาใช้บริการจากทรัพยากรเช่นสังเกตนักท่องเที่ยว เป็นต้น
- *การสังเกตแบบมีส่วนร่วม* ได้แก่การร่วมกลุ่มทำกิจกรรมกับชุมชน เช่นร่วมทำอาหาร ร่วมออกทะเลกับชาวประมง เข้าร่วมกิจกรรมวันปีใหม่ของชุมชน เป็นต้น
- *การสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้อง* ใช้ชุดคำถามไม่ใช้โครงสร้าง (unstructured interview) มีเพียงถามคำถามกว้าง ๆ ให้ผู้ให้ข่าว (informant) พูดตามแต่ที่เขาสนใจ แต่ผู้ศึกษามีกรอบกว้าง ๆ ของคำถามอยู่ตามความเหมาะสม มีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์โดยเลือกสมาชิกชุมชนคนที่รู้จักชุมชน รู้จักผู้คนต่าง ๆ ในชุมชนดี อยู่อาศัยในพื้นที่มายาวนาน การเลือกคนให้ข้อมูลใช้การเลือกแบบยึดหยุ่น ตามจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (purposeful sampling) นอกจากนี้ยังใช้วิธีคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์แบบ Snowball technique สัมภาษณ์คนจากการแนะนำปากต่อปาก หรือจากคำแนะนำของคนที่ให้สัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยผู้ที่ให้สัมภาษณ์ได้แก่ผู้นำชุมชนโดยธรรมชาติ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นักเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ หัวหน้าอุทยานแห่งชาติเจ้าไหม หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเกาะลิบง อดีตนายกองค้การบริหารส่วนตำบล ฯลฯ

- การสนทนากลุ่ม (focus group) ในกรณีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มชาวบ้านที่มีบทบาทสำคัญในหมู่บ้าน เช่นหมู่บ้านมดตะนอยหมู่ที่ 3 มีกลุ่มของอาสาสมัครชาวบ้านดูแลเรื่องการใช้ทรัพยากรทะเล กลุ่มผู้ประกอบการเรือข้ามเกาะ กลุ่มชาวบ้านที่ดูแลสัตว์ทะเลหายาก การสนทนากลุ่มจะช่วยให้ได้ข้อมูลพร้อมกันหลากหลายและมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกันเองระหว่างผู้เข้าร่วมสนทนา ในขณะเดียวกันยังช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านรับรู้ปัญหา ร่วมกันและเสนอแนะทางออกของปัญหาด้วยตนเองไปพร้อมๆ กับนักวิจัย

การสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มแบ่งเป็น 2 กลุ่มคือตัวแทนภาคประชาชน และตัวแทนภาครัฐ ตัวแทนภาคประชาชน เช่นผู้นำชุมชน ที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตัวแทนภาครัฐคือหน่วยงานปกครอง ที่อยู่ในพื้นที่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เขตข้ามล่า สัตว์ป่าเกาะลิบง วิธีการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ใช้วิธีทั้งการทำหนังสือถึงผู้นำหน่วยงานหรือชุมชน เพื่อสอบถามข้อมูล ข้อเสนอแนะในการคัดเลือกบุคคลเข้าร่วม อีกทั้งใช้วิธีหาข้อมูลจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องว่ามีผู้ใดบ้างที่สามารถให้ข้อมูลได้ซึ่งอาจเป็นผู้นำชุมชนที่ไม่เป็นทางการ หรือกลุ่มกิจกรรมนันทนาการทรัพยากรในพื้นที่ ซึ่งรู้จักผู้คนต่าง ๆ ในชุมชนดี อยู่อาศัยในพื้นที่มายาวนาน และจากการใช้ Snowball technique สัมภาษณ์คนจากการแนะนำปากต่อปาก หรือจากคำแนะนำของคนที่ให้สัมภาษณ์ด้วยตัวเอง โดยจะใช้เมื่อเข้าไปในพื้นที่แล้ว

โดยสภาพของพื้นที่ศึกษา กรณีกลุ่มชุมชนชาวบ้านนั้นมักเป็นผู้ประกอบกิจกรรมทางทะเลและชายฝั่งมากกว่า 1 กิจกรรม เช่นชาวประมงที่ทำท่องเที่ยว หรือชาวประมงที่ทำงานอนุรักษ์ ชาวประมงที่ทำแพปลา กับเรือข้ามฟาก ดังนั้นการเก็บข้อมูลจัดกลุ่มตามประเภทของกิจกรรมอาจไม่สามารถทำความเข้าใจได้ในสถานการณ์จริง จึงใช้วิธีคำนึงถึงพื้นที่ทางทะเลที่ใช้ร่วมกันด้วย ดังนั้นจึงใช้การเก็บข้อมูลโดยอาศัยการแบ่งตามพื้นที่หมู่บ้านเป็นสำคัญ แล้วจึงเลือกคนที่เข้าร่วมที่มีกิจกรรมการใช้ประโยชน์ต่างๆ กัน ซึ่งอาจมีมากกว่า 1 กิจกรรมก็ได้

แนวการสัมภาษณ์ใช้ แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured or guided interviews) โดยใช้ชุดคำถาม 2 ชุด คือชุดคำถามสำหรับหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ เช่น เจ้าหน้าที่ปกครองท้องที่ เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ เจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่า และชุดคำถามสำหรับภาคประชาชน เช่นผู้นำโดยธรรมชาติ กลุ่มอนุรักษ์ในชุมชน ผู้ประกอบการเรือ ผู้นำกลุ่มประมง นักเคลื่อนไหวองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อม เจ้าของกิจการที่พหุริมหาด ฯลฯ ดังนี้

แนวการสัมภาษณ์ หน่วยงานภาครัฐ

- 1). หน่วยงานของท่านมีบทบาทเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและการดูแลทรัพยากร (การท่องเที่ยว, การทำการประมง, การดูแลทรัพยากรทะเล ฯลฯ) และของชุมชนอย่างไรบ้าง
- 2). ที่ผ่านมานักอนุรักษ์มีบทบาทหรือมีส่วนร่วมสนับสนุนหรือส่งเสริมกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและการดูแลทรัพยากร (การท่องเที่ยว, การทำการประมง, การดูแลทรัพยากรทะเล ฯลฯ) และของชุมชนอย่างไรบ้าง
- 3). ท่านคิดว่า อะไร คือ อุปสรรคหรือข้อจำกัดที่พบจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและการดูแลทรัพยากร (การท่องเที่ยว, การทำการประมง, การดูแลทรัพยากรทะเล ฯลฯ) ของชุมชน

4). หน่วยงานของท่านมีแนวทางหรือบทบาทอย่างไรในการจัดการอุปสรรคหรือข้อจำกัดที่พบจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลของชุมชน

5). ท่านคิดว่า มีแนวทางใดบ้างที่จะทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันได้ในพื้นที่ โดยคำนึงถึง ความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

6). หน่วยงานของท่านมีกิจกรรมที่ทำร่วมกับชุมชนอะไรบ้างในการสนับสนุนการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล

7). ในการทำกิจกรรมดังกล่าวตามข้อ 6 นำไปสู่ความสำเร็จอะไรบ้าง และใช้วิธีการอย่างไรในการทำงานร่วมกันกับชุมชน

8). ในการทำกิจกรรมดังกล่าวตามข้อ 6 พบปัญหา หรืออุปสรรคอะไรบ้างและท่านแก้ไขปัญหายังไง

แนวการสัมภาษณ์ หน่วยงานภาคประชาชน

1). ทรัพยากรทางทะเล ชายฝั่งในท้องถิ่นของท่านประกอบไปด้วยอะไรบ้าง และที่ผ่านมามีคนในท้องถิ่นใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเหล่านั้นอย่างไร

2). สถานการณ์ทรัพยากรทางทะเลของท่านที่ผ่านเป็นอย่างไร

3). การประกอบอาชีพของคนในชุมชนมีอะไรบ้าง ระยะเวลาที่ทำ ผลผลิต รายได้ที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

4). กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ท่านดำเนินอยู่มีข้อจำกัดหรืออุปสรรคอย่างไรบ้าง

5). ในชุมชนใช้วิธีการอย่างไรในการจัดการกับการแบ่งพื้นที่ใช้สอยระหว่างกิจกรรมต่างๆ

6). การใช้ประโยชน์ระหว่างกิจกรรมต่างๆ มีความขัดแย้งหรือไม่อย่างไร

7). หากเกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ชุมชนมีแนวทางจัดการอย่างไร

8). ชุมชนมีการออกแบบกติกา หรือกฎเกณฑ์อย่างไรในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่ง

9). หากมีการละเมิดกฎ กติกาในการจัดการทรัพยากร ชุมชนมีแนวทางจัดการอย่างไร

10). ความร่วมมือของคนในชุมชนในการดูแลทรัพยากรทางทะเลเป็นอย่างไร

11). หน่วยงานภาครัฐมีบทบาทอย่างไรบ้างในการกำหนดการจัดการพื้นที่ใช้สอยทรัพยากรทางทะเลกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ

12). ท่านมีความเห็นอย่างไรบ้างต่อบทบาทของภาครัฐ หรือนโยบาย กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจทางทะเลที่มีอยู่

13). ท่านคิดว่าควรทำอย่างไรให้การใช้สอยกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลระหว่างกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เป็นไปได้ดียิ่งขึ้นและคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน

ส่วนข้อมูลทุติยภูมิที่ใช้ในการศึกษามาจากแหล่งต่าง ๆ ได้แก่ กฎหมาย นโยบายและแผนการจัดการทรัพยากร เอกสารข้อมูลรายงานการประชุมจากชุมชน หนังสือพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ข้อมูลสถิติจาก

หน่วยงานราชการในพื้นที่ กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมประมง ฯลฯ รวมถึงหนังสือ บทความ งานวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.2 การเลือกพื้นที่ศึกษา

ประเทศไทยมีพื้นที่ติดทะเลสองส่วน คือ ทะเลอ่าวไทยและทะเลอันดามัน มีจังหวัดที่มีพื้นที่ติดชายทะเลจำนวน 23 จังหวัด ทางฝั่งอันดามัน 6 จังหวัด ฝั่งอ่าวไทย 17 จังหวัด โดยฝั่งทะเลอันดามันมีการใช้ประโยชน์จากการทำประมงและการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยวเป็นสำคัญ มีวัฒนธรรมการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่แตกต่างจากฝั่งอ่าวไทย โดยเฉพาะปัจจัยทางศาสนา ในงานวิจัยของ อับดุลรอหิม ขุนรักษา และคณะ (2558) พบว่ามีการเชื่อมโยงกับวิถีการดำรงชีพและการทำกินที่ผูกติดกับศาสนาอิสลาม อย่างไรก็ตามด้วยวิถีเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไปชุมชนชายทะเลดั้งเดิมมิได้พึ่งพาทรัพยากรทะเลเป็นหลักเพียงอย่างเดียวแต่มีกิจกรรมเศรษฐกิจอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้องเช่นการทำสวนยางพารา กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชายทะเลทั้งบ้านพักรีสอร์ท การเดินเรือสำราญ ร้านอาหาร ฯลฯ

กรณีจังหวัดตรัง เป็นจังหวัดที่มีทรัพยากรทะเลอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางทะเลที่สำคัญของฝั่งทะเลอันดามัน มีหมู่เกาะมากมาย ชาวบ้านพื้นถิ่นยังหาเลี้ยงชีพด้วยการทำประมงทั้งประมงพื้นบ้านและประมงพาณิชย์ขนาดเล็ก ในกรณีเกาะลิบง เป็นเกาะที่มีพื้นที่ประมาณ 28,295 ไร่ (ทิพย์อุสา จันทกุน และคณะ, 2548, น.1) ตำบลเกาะลิบงเป็นตำบลที่เป็นเกาะขนาดใหญ่ที่สุดของจังหวัดตรัง มีพื้นที่ในการปกครอง 8 หมู่บ้าน ตั้งอยู่บนเกาะลิบงจำนวน 4 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 1 บ้านโคกสะทอน หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา หมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว ตั้งอยู่บนเกาะมุกด์ 1 หมู่บ้านได้แก่ หมู่ที่ 2 บ้านเกาะมุกด์และบนฝั่ง 3 หมู่บ้านได้แก่หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม หมู่ที่ 8 บ้านสุหงปาตู ในทางประวัติศาสตร์ถือเป็นเมืองเก่าแก่กว่า 200 ปีเคยใช้เป็นที่ตั้งเมืองตรัง ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ทำการประมง บ่อเลี้ยงกุ้ง ลักษณะทางภูมิศาสตร์เป็นพื้นที่ภูเขาสลับที่ราบสูงที่ราบชายทะเล ที่ดินบนเกาะลิบงบางส่วนติดกับเขตป่าสงวนแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง ซึ่งเป็นเขตที่มีสัตว์ป่า นกทะเล พะยูน ลิง นมู อาศัยอยู่ มีกรณีการบุกรุกพื้นที่ทำกินเพื่อปลูกยาพารา และโค่นป่าเพื่อขายไม้ ช่วงชิงที่ดินเพื่อทำรีสอร์ท และอาจกล่าวได้ว่าธุรกิจท่องเที่ยวเกือบทั้งหมดบนเกาะลิบงเป็นของผู้ประกอบการจากภายนอก (ทิพย์อุสา จันทกุน และคณะ, 2548, น.3) อาจกล่าวได้ว่าตำบลเกาะลิบงมีความน่าสนใจจากปัจจัยที่เป็นตำบลที่มีการใช้ทรัพยากรทางทะเลในการดำรงชีพหลายกิจกรรม มีปัจจัยในเชิงวัฒนธรรมกำหนดวิธีการประกอบอาชีพ มีทรัพยากรสมบูรณ์และหลากหลาย มีประวัติการทำงานร่วมกันของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรประมง เป็นแหล่งศึกษาวิจัยทางวิทยาศาสตร์ทางทะเลที่สำคัญ นอกจากนี้ยังมีประเด็นความขัดแย้งในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ความขัดแย้งระหว่างเรือประมงพื้นบ้านชนิดเครื่องมือต่างๆ กัน ฯลฯ ดังนั้นตำบลเกาะลิบงจึงมีความเหมาะสมกับโจทย์วิจัยที่ต้องการเห็นภาพปฏิสัมพันธ์ของตัวแสดงต่างๆ ในพื้นที่และกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสังเคราะห์กลไกที่ใช้ในการจัดการผลประโยชน์บนฐานทรัพยากรทะเลที่มีอยู่

ทั้งนี้ในการวิจัยมุ่งเน้นศึกษาเฉพาะบ้านหมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการทำประมง การท่องเที่ยว ท่าเรือ หนาแน่นหลากหลายกว่าหมู่บ้านอื่นๆ และเป็นหมู่บ้านที่มีตัวแสดงสำคัญๆ คือผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการอาศัยอยู่อีกด้วย มีความสัมพันธ์ในการใช้ทรัพยากรทะเลร่วมกัน

งานวิจัยยกเว้นชุมชน 4 หมู่บ้านที่ไม่เหมาะกับโจทย์วิจัยคือ มีที่ตั้งส่วนใหญ่อยู่บนฝั่ง มีการทำประมงน้อย เช่น หมู่ที่ 1 มีการทำประมงไม่มากนัก หมู่ที่ 7 เป็นหมู่บ้านที่แยกออกมาจากหมู่ที่ 4 ที่ตั้งอยู่บริเวณกลางเกาะลิบง ไม่ค่อยมีกิจกรรมประมง เน้นทำสวนยางเป็นหลัก หมู่ที่ 8 เป็นพื้นที่บนบกมีพื้นที่ส่วนใหญ่ทำสวนยาง หมู่ที่ 2 เป็นพื้นที่เกาะที่ห่างไกลจากฝั่ง และมีกิจกรรมร่วมกับหมู่บ้านอื่นค่อนข้างน้อย จึงอาจไม่เหมาะกับโจทย์วิจัย

3.3 การตรวจสอบข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือจึงใช้วิธีการดังนี้

1) การตรวจสอบด้านข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยการพิสูจน์ว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาจากการสัมภาษณ์นั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบของข้อมูลนั้น จะต้องตรวจสอบแหล่งที่มา 3 แหล่ง ได้แก่ เวลา สถานที่ และบุคคล โดยการสัมภาษณ์เปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากหลายแหล่งข้อมูล หรือจากผู้ให้สัมภาษณ์มากกว่าหนึ่งคน และหรือใช้วิธีการสนทนากลุ่ม (focus group) นอกจากนี้ยังใช้ข้อมูลจากเอกสาร ข่าวสารย้อนหลังในการตรวจสอบเพิ่มเติม

2) การตรวจสอบด้านข้อมูลที่ได้จากเอกสาร โดยการพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มาจากการเอกสารหลากหลายแหล่ง มีความสอดคล้องหรือเป็นไปในทิศทางเดียวกัน หรือไม่อย่างไร โดยใช้วิธีสอบถามจากข้อมูลปฐมภูมิหากสามารถสืบค้นได้

บทที่ 4

กิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง

บทนี้กล่าวถึงข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ศึกษาด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐานและ ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ รวมทั้งกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง กิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ดังนี้

4.1 ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ

ตำบลเกาะลิบงเป็นตำบลหนึ่งของอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวอำเภอกันตังไปทางทิศตะวันตกประมาณ 23 กิโลเมตร มีพื้นที่ประมาณ 45.27 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 28,295 ไร่ (<https://sites.google.com/site/tablkeaalibng/khxmud-dan-kayphaph>. วันที่สืบค้น 24 มิถุนายน 2562) สามารถเดินทางทางรถยนต์ส่วนตัว รถโดยสาร รถตู้บริการจากจังหวัดตรังมายังท่าเรือหาดยาวบ้านเจ้าไหม ทั้งนี้ตำบลเกาะลิบงมีอาณาเขตดังนี้¹

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ ตำบลบางสัก อำเภอกันตัง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ ตำบลนาเกลือ อำเภอกันตัง
ทิศใต้	ติดต่อกับ ทะเลอันดามัน (เขตอำเภอปะเหลียน)
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ ทะเลอันดามัน

ตำบลเกาะลิบงมีทั้งสภาพพื้นที่เป็นที่ราบชายฝั่ง และพื้นที่ที่เป็นเกาะ โดยมีเกาะลิบงเป็นเกาะที่ใหญ่ที่สุด รองลงมาคือเกาะมุกด์ แบ่งการปกครองเป็น 8 หมู่บ้าน คือ

ส่วนที่ 1 ส่วนที่ตั้งอยู่บนผืนแผ่นดินใหญ่ ส่วนใหญ่เป็นที่ราบชายฝั่ง ผืนดินเป็นดินทรายล้อมรอบด้วยป่าชายหาด ป่าชายเลน มีภูเขาหินปูนในบางหมู่บ้าน ประกอบด้วย 3 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม และหมู่ที่ 8 บ้านสุโหงปาตู

ส่วนที่ 2 เป็นส่วนที่ตั้งอยู่บนเกาะสองเกาะคือเกาะลิบงกับเกาะมุกด์ โดยเกาะลิบงประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านโคกสะทอนหรือบ้านพร้าว หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปาเต๊ะ หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา และหมู่ที่ 7 บ้านทรายแก้ว และบนเกาะมุกด์ คือ หมู่ที่ 2 บ้านเกาะมุกด์

ตำบลเกาะลิบงถือเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำลำดับที่ 1182 (พื้นที่ชุ่มน้ำอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม-เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง-ปากน้ำตรัง) ประกาศเมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2545 มีเนื้อที่ 515,745 ไร่ เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของนกน้ำหรืออนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) (http://chm-hai.onep.go.th/wetland/ramsar_convention.html. วันที่สืบค้น 24 มิถุนายน 2563) ช่วงฤดูหนาวในแต่ละปีจะมีนกอพยพมาจาก

¹ ดูที่ตั้งตำบลเกาะลิบงตามแผนภาพที่ 4.1

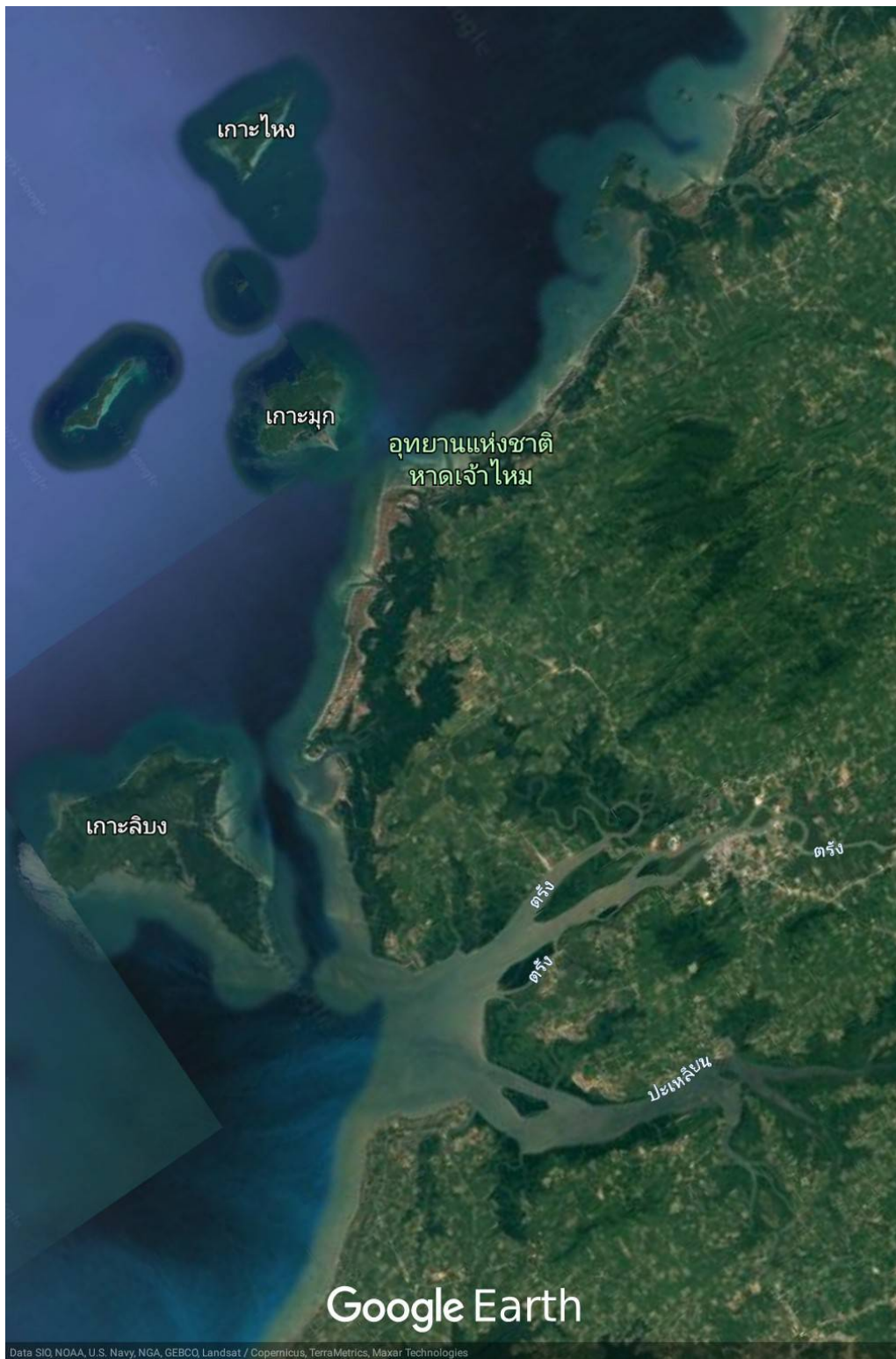
ไซบีเรีย ประเทศรัสเซียมาอยู่อาศัยบนเกาะลิบงจนทำให้พื้นที่แหลมจุกุ้ยและบริเวณเกาะเป็นแหล่งดูนกที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย²

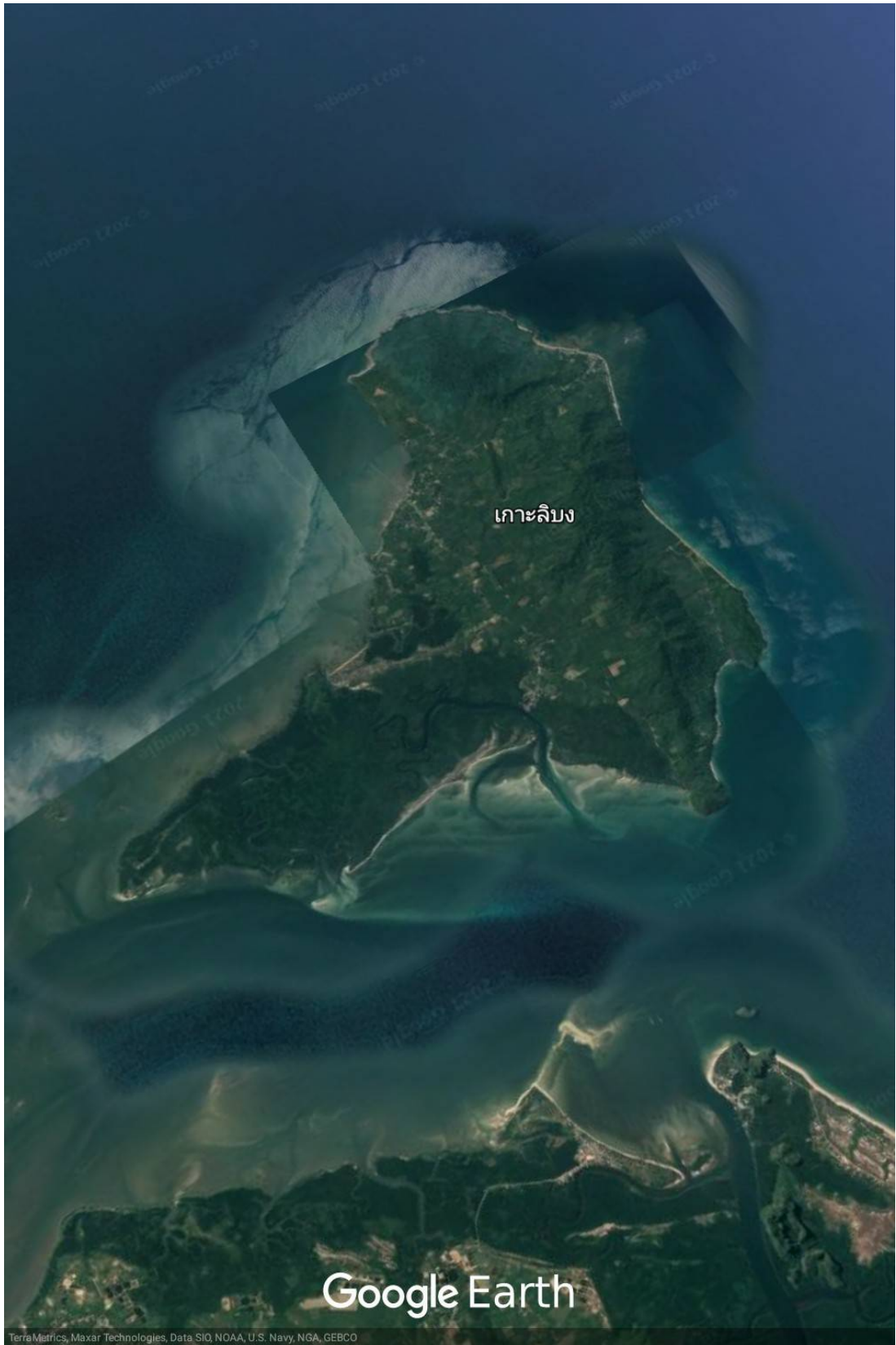
แผนภาพที่ 4.1 แสดงพื้นที่หมู่บ้านของตำบลเกาะลิบง

ที่มา <https://www.tlcthai.com/travel/wp-content/uploads/2012/10/e1350909722760.jpg>

² ดูที่ตั้งเขตพื้นที่ชุ่มน้ำตามภาพที่ 4.2

แผนภาพที่ 4.3 ที่ตั้งตำบลเกาะลิบง

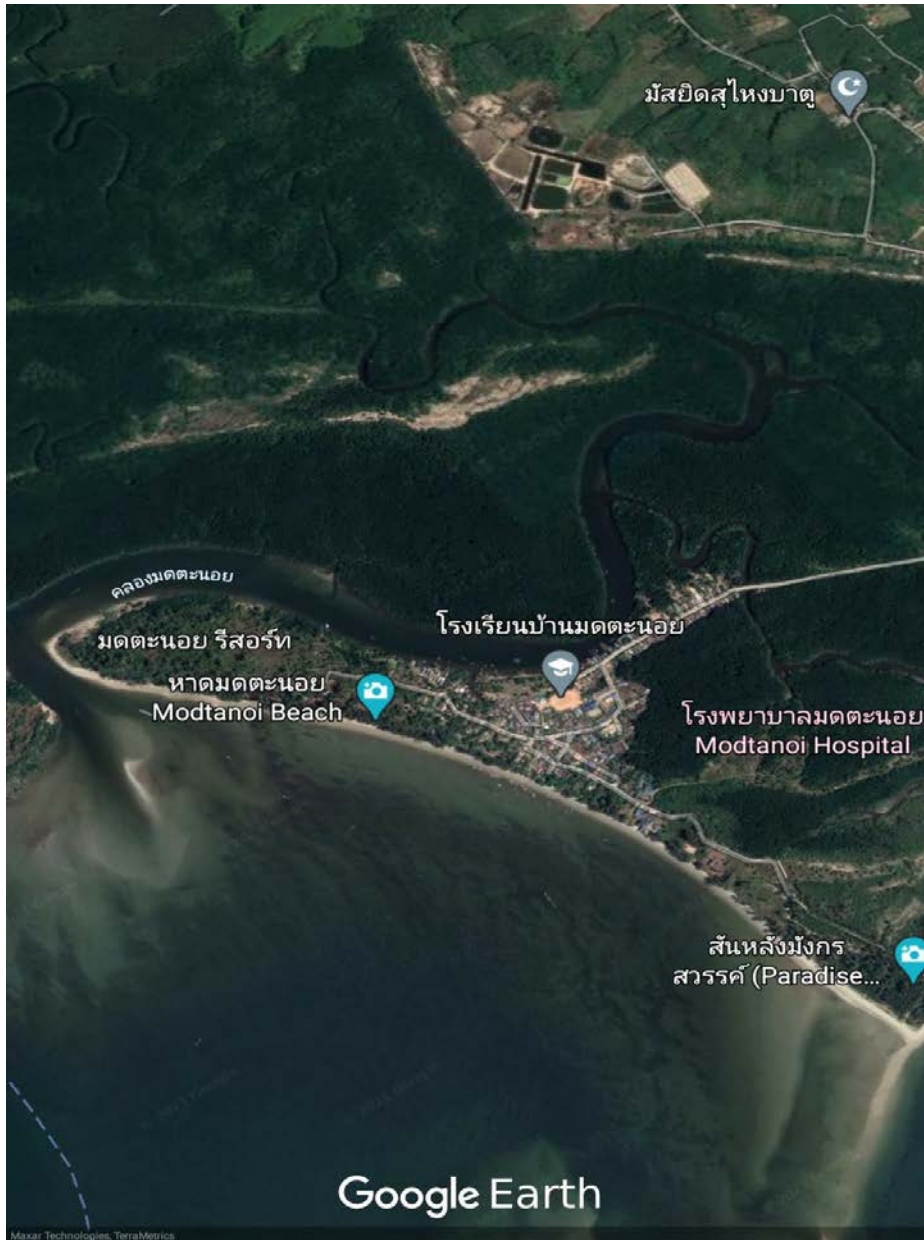

แผนภาพที่ 4.4 ที่ตั้งเกาะลิง

ในรายงานวิจัยนี้ศึกษาหมู่บ้าน 4 หมู่บ้าน กล่าวคือ หมู่บ้านที่อยู่บนชายฝั่งจำนวน 2 หมู่บ้านและหมู่บ้านบนเกาะลิบง 2 หมู่บ้าน โดยหมู่บ้านดังกล่าวมีลักษณะเบื้องต้นดังนี้

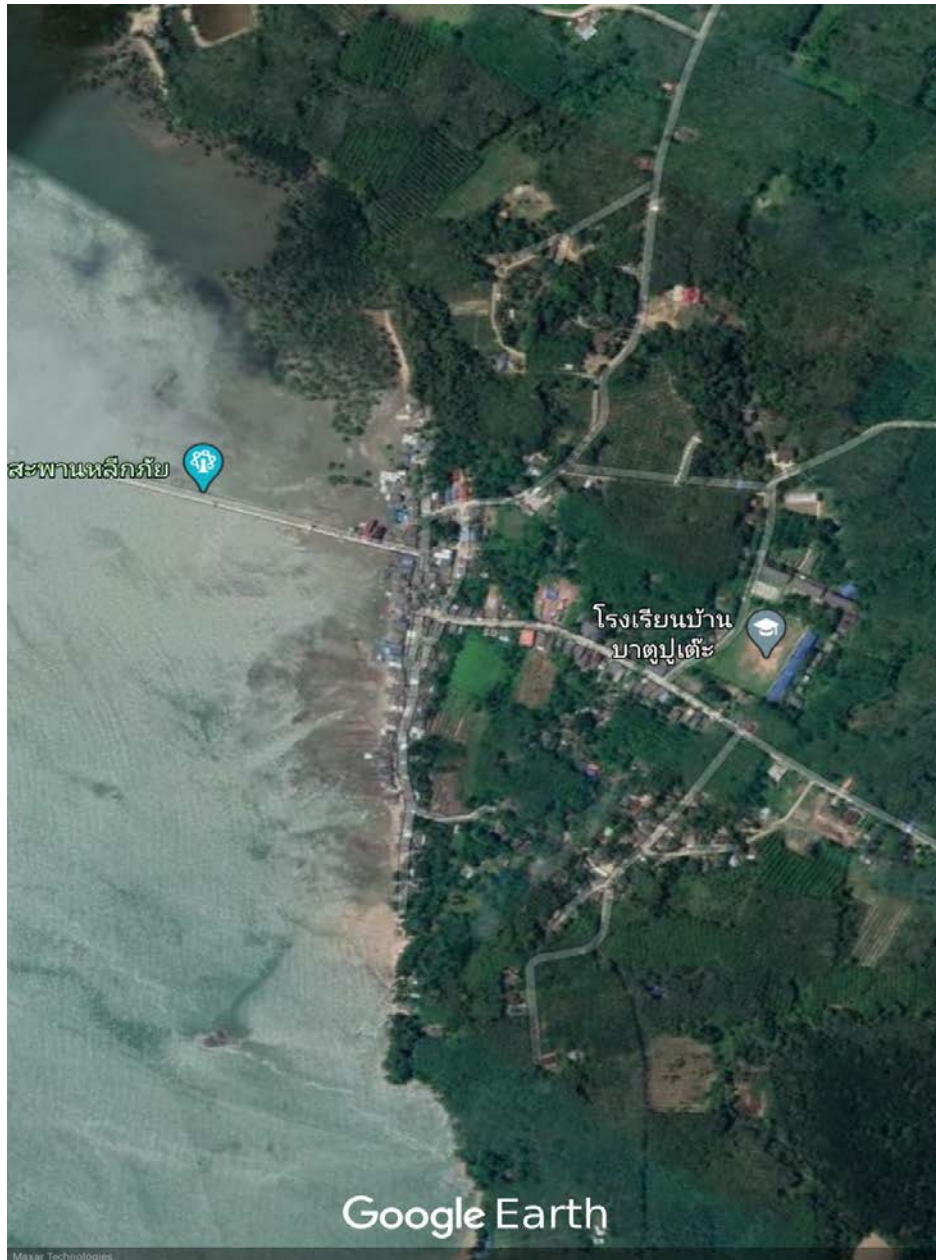
หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย ตั้งอยู่บริเวณทิศเหนือ ติดกับตำบลบางสัก หากเดินทางโดยทางรถยนต์มาจากอำเภอกันตัง จะมาถึงบ้านมดตะนอยก่อน โดยเส้นทางผ่านตำบลบางสักซึ่งเป็นพื้นที่สวนยางขนาดใหญ่ ชาวบ้านมดตะนอยบางส่วนเป็นเจ้าของสวนยางด้วย ในอดีตในช่วงที่ยังไม่มีถนนตัดเข้าหมู่บ้านการสัญจรไปมาต้องไปขึ้นเรือที่ทำเรือบ้านเจ้าไหมข้ามมายังบ้านมดตะนอย ทั้งนี้พื้นที่ส่วนใหญ่ของบ้านมดตะนอยเป็นป่าชายเลน และมีส่วนที่อยู่อาศัยติดชายหาดทะเล มีชุมชนอาศัยอยู่อย่างหนาแน่นเนื่องจากมีพื้นที่น้อย โดยฝั่งตรงข้ามทะเลจะเป็นหมู่บ้านเจ้าไหม ในอดีตเมื่อน้ำลง สามารถเดินผ่านข้ามไปมาหากันได้ ชาวบ้านมดตะนอยนิยมทำการประมงทะเลและบริเวณป่าชายเลน บ้านมดตะนอยมีจำนวนเรือมากกว่าที่อื่น เพราะมีพื้นที่ทะเลเป็นส่วนมาก ไม่ค่อยมีพื้นที่ราบทำสวน เหมือนหมู่บ้านอื่นๆ ซึ่งมีทางเลือกทำกินได้มากกว่า บ้านมดตะนอยจึงทำการประมงเป็นหลัก บ้านมดตะนอยมีเครือข่ายผู้นำชุมชนเข้มแข็งทำงานด้านการอนุรักษ์ชายฝั่งและทะเลมายาวนาน บ้านมดตะนอยมีจำนวนประชากรประมาณ 1,138 คน 336 หลังคาเรือน³

³ ที่มาจำนวนประชากรทั้ง 4 หมู่บ้านจากองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง <http://www.kohlibong.go.th/general1.php> โดยข้อมูลสำรวจล่าสุดเมื่อ 10 เดือน มิถุนายน พ.ศ.2562

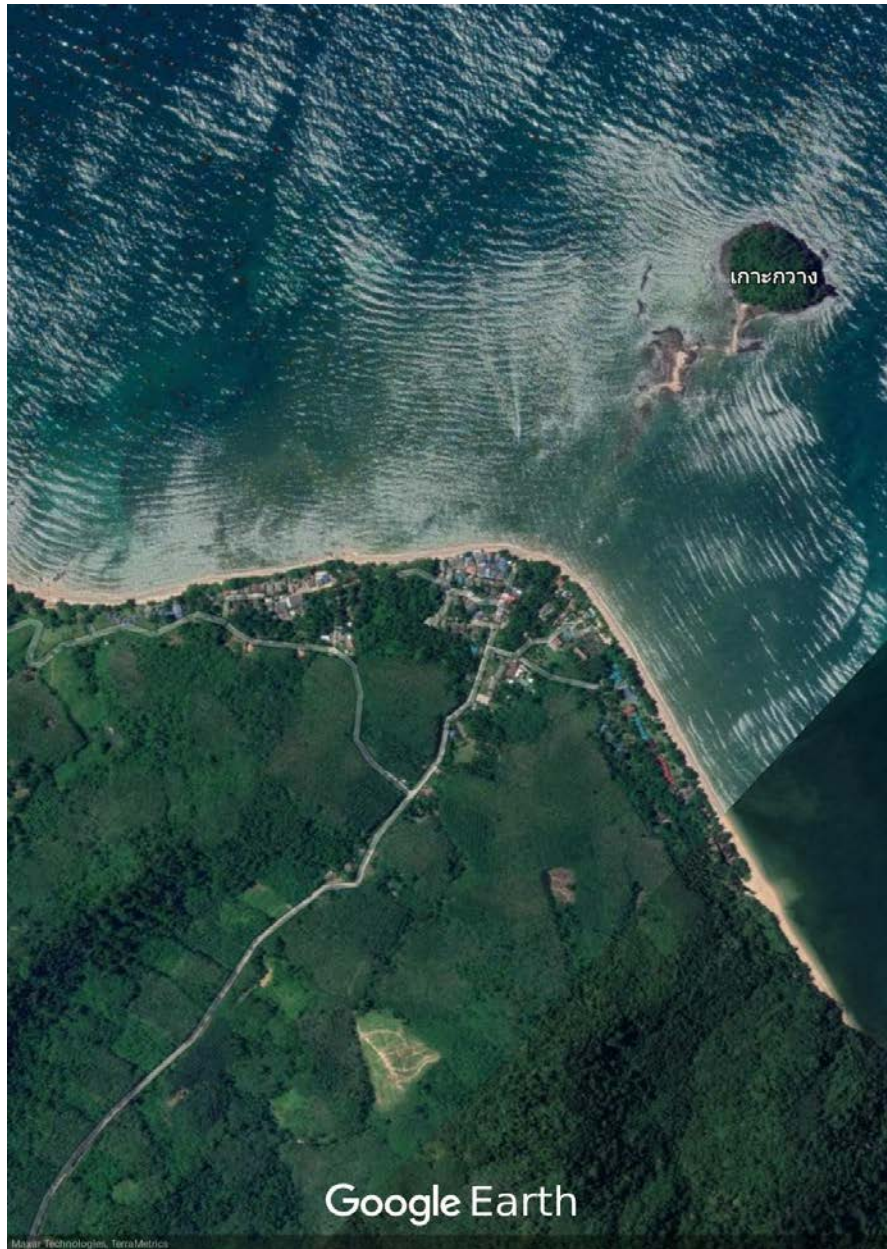
แผนที่ 4.5 ที่ตั้งบ้านมดตะนอย หมู่ที่ 3

หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ มีประชากรประมาณ 849 คน 259 หลังคาเรือน ตั้งอยู่บนเกาะลิบง การเดินทางเข้าสู่เกาะต้องไปขึ้นเรือที่ท่าเรือหาดยาว บ้านเจ้าไหมมายังท่าเรือบ้านพร้าวและต่อรถรับจ้างมายังบ้านบาตูปูเต๊ะ บ้านบาตูปูเต๊ะเป็นหมู่บ้านสำคัญบนเกาะลิบง เพราะเป็นที่ตั้งของสถานที่สำคัญต่างๆ เช่น มัสยิด ท่าเรือ หอชมพะยูน ที่ทำการตำบล แหล่งท่องเที่ยวโฮมสเตย์ ฯลฯ อาชีพส่วนมากมักทำการประมง ชาวประมงบ้านบาตูปูเต๊ะจะออกทะเลไปถึงเกาะเหลาเหลียง เกาะสุกร เกาะเพชร เกาะตะเกียง จังหวัดสตูล ส่วนบนพื้นราบมีการทำสวนยาง กิจกรรมท่องเที่ยวชุมชน

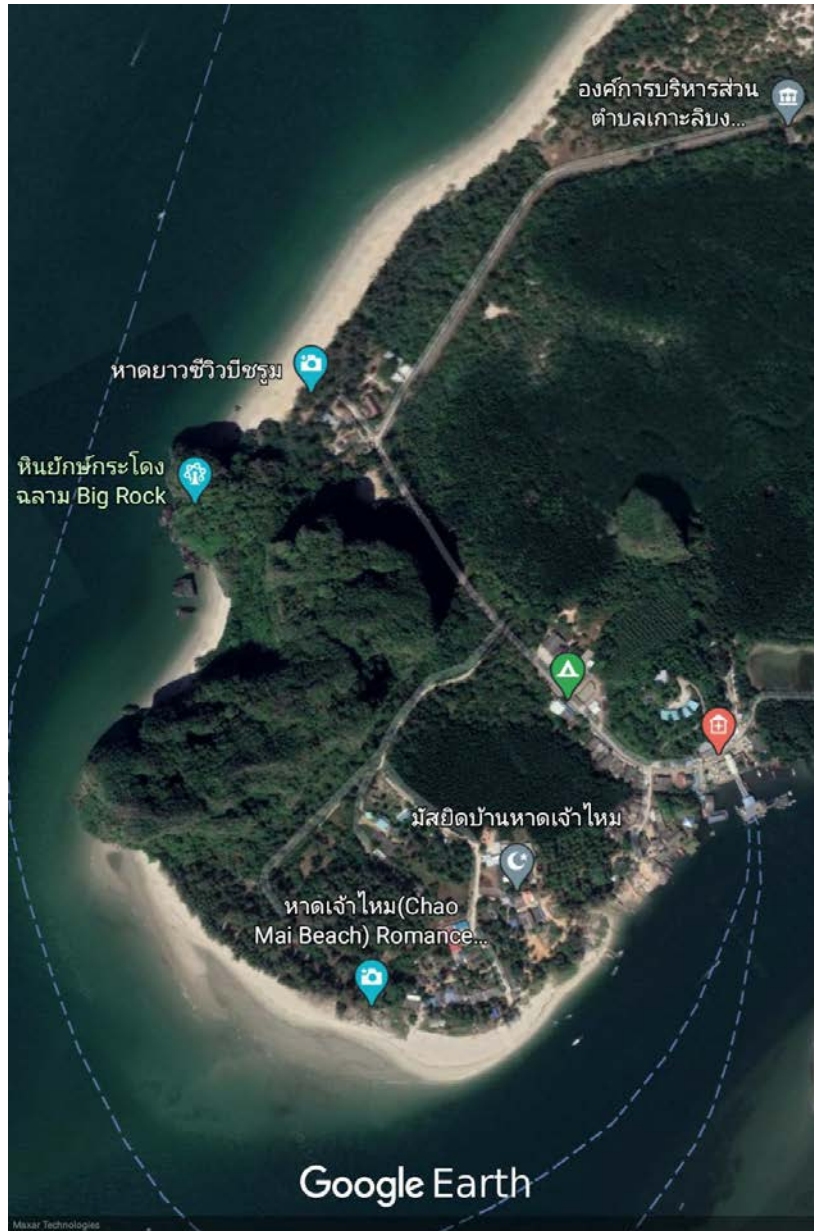
แผนภาพที่ 4.6 ที่ตั้งบ้านบาตูปาเต๊ะ หมู่ที่ 4

หมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา มีจำนวนประชากรประมาณ 581 คน 189 หลังคาเรือน ตั้งอยู่บริเวณท้ายเกาะลิบง ติดกับพื้นที่ทะเลลาดเหวทะเลลึก จึงมีการทำการประมงน้ำลึก ตกปลา ทำไซปลาหมึก ชาวประมงมักมีรายได้ดีเพราะทรัพยากรบริเวณนั้นยังสมบูรณ์ โดยไม่ต้องออกทะเลไปไกล เพราะพื้นที่เป็นทะเลลึกอยู่แล้ว ซึ่งแตกต่างจากหมู่บ้านอื่นๆ อีกทั้งยังมีหาดทรายสวยงาม เป็นที่ตั้งของบังกะโล ที่พัก นักท่องเที่ยวนิยมมาพักผ่อนบริเวณนี้ นอกจากการทำการประมงแล้วชาวบ้านบางส่วนก็ทำสวนยางเนื่องจากมีพื้นที่ราบเนินเขาอยู่ด้วย

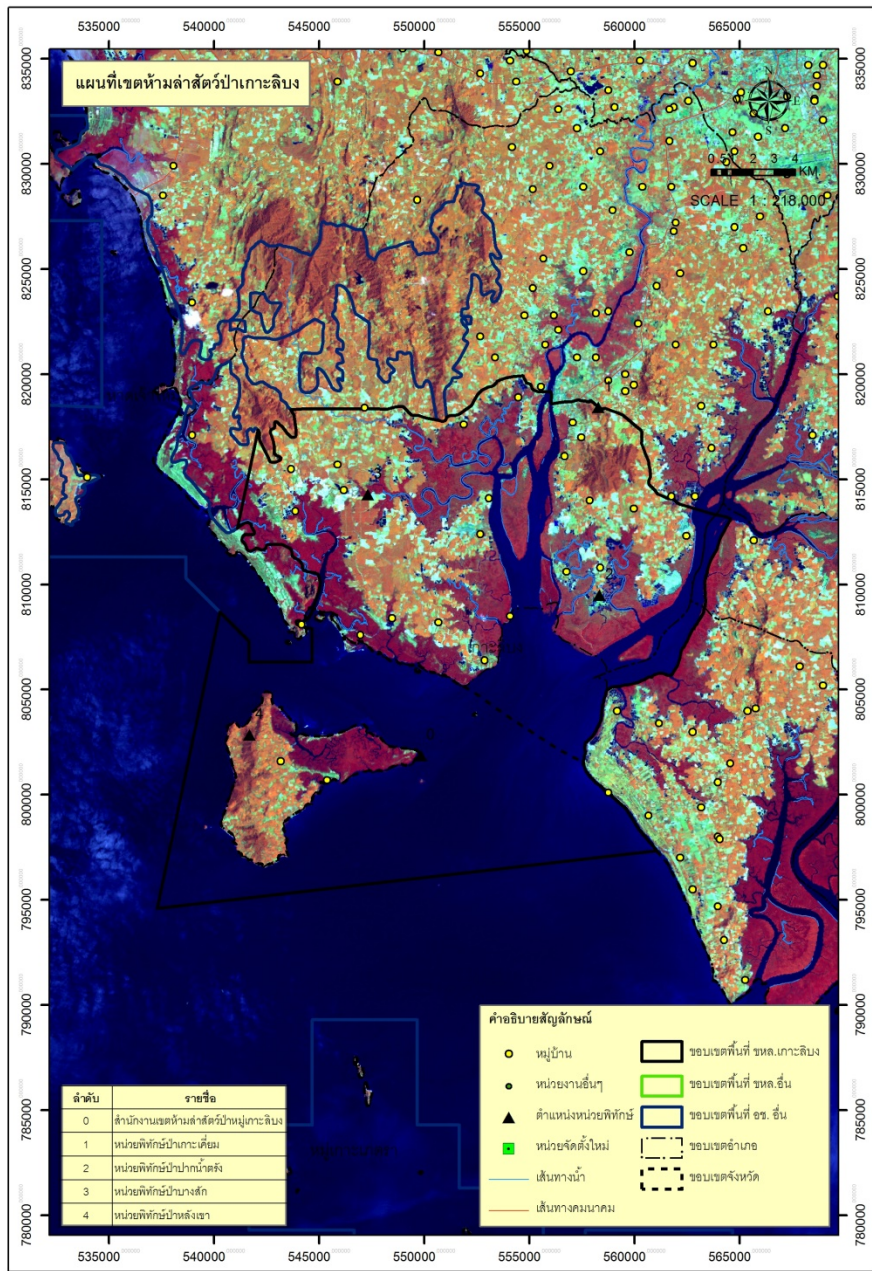
แผนภาพที่ 4.7 ที่ตั้งบ้านหลังเขา หมู่ที่ 5

หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม บ้านเจ้าไหมเป็นจุดศูนย์กลางนักท่องเที่ยวสำหรับเดินทางไปเกาะลิบงผ่านทางท่าเรือหาดยาว มีแหล่งที่พักท่องเที่ยวคือหาดยาว พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าชายเลน เป็นที่ตั้งขององค์การบริหารส่วนตำบล ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ทั้งนี้บ้านเจ้าไหมมีประวัติความเป็นมายาวนานถึงการเป็นศูนย์กลางการต่อสู้กับภาครัฐคือกรมอุทยานแห่งชาติ เพื่อยืนยันสิทธิที่ดินทำกินและอยู่อาศัย บ้านเจ้าไหมมีจำนวนประชากรประมาณ 665 คน 230 หลังคาเรือน

แผนภาพที่ 4.8 ที่ตั้งบ้านเจ้าไหม หมู่ที่ 6

ที่ตั้งของตำบลเกาะลิบงยังเป็นพื้นที่ทับซ้อนกับเขตอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า โดยในสวนบ้านเจ้าไหมเป็นที่ตั้งของเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ส่วนเกาะลิบงทั้งเกาะและบ้านมดตะนอยเป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง ส่วนพื้นที่ทะเลชายฝั่งก็เป็นพื้นที่ของเขตห้ามล่าฯ ด้วยเช่นกันดังแผนภาพที่ 4.9 และ 4.10

แผนภาพที่ 4.10 แสดงพื้นที่หมู่บ้านของตำบลเกาะลิบงในเขตห้ามล่า
ที่มา http://www.dnp.go.th/wildlife_it/n_web/menu_map/page_MKLB.php

ลักษณะภูมิอากาศ แบ่งออกเป็น 2 ฤดู คือสภาพภูมิประเทศของแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันซึ่งส่งผลต่อวิถีการใช้ชีวิต วิถีทางเศรษฐกิจ รูปแบบการทำการประมง และปัญหาการใช้พื้นที่ ฤดูร้อน เดือนกุมภาพันธ์ - เดือนพฤษภาคม ช่วงที่ร้อนที่สุดจะอยู่ในเดือนมีนาคมและเมษายน เป็นช่วงที่เหมาะสมสำหรับการทำการประมง

ฤดูฝน เดือนพฤษภาคม - ตุลาคม เป็นช่วงที่มีมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ มีฝนตกชุกมากที่สุดในช่วงเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม ส่วนช่วงปลายเดือนตุลาคมจะมีลมตะวันออกเฉียงเหนือจนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ลมฝนจะน้อยลงและอากาศเย็น (สร้อยสน รัฐสมบุรณ์, 2550, น.51) โดยในช่วงมรสุมแม้มีสัตว์น้ำชุกชุมแต่ก็มีอุปสรรคในการนำเรือออกไปในทะเลช่วงพายุ

นอกจากลมมรสุมดังกล่าว ยังมีลมที่พัดเข้ามาในพื้นที่ในช่วงเวลาสั้น ๆ เป็นครั้งคราว ซึ่งมีอิทธิพลต่อการทำประมงพื้นบ้านของคนในพื้นที่แห่งนี้ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ หย่าเหตุ หะหวา (สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563)

1) ลมตาหระ (ลมราง) เป็นลมที่พัดมาจากทิศเหนือ ในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ส่งผลดีต่อการจับสัตว์น้ำทั่วไป

2) ลมห้วนอน เป็นลมที่พัดมาจากทิศใต้ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ส่งผลทำให้เกิดคลื่นใต้น้ำ ทำให้กุ้งและปลาชุกชุมขึ้น

3) ลมสลาดัน เป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ก่อนไปทางทิศใต้ ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ส่งผลดีต่อการจับสัตว์น้ำทั่วไป

4) ลมออก เป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกในช่วงเดือนพฤศจิกายนถึงเดือน กุมภาพันธุ์ ส่งผลดีต่อการทำไชหมึก และอวนลอยปลาหลังเขียว

5) ลมพัตยา เป็นลมที่พัดเข้ามาในพื้นที่เกาะลิบงในช่วงเดือนกันยายน ส่งผลให้ ปริมาณสัตว์น้ำลดลง ไม่อำนวยต่อการทำประมง ทำให้น้ำทะเลใส สัตว์น้ำกระจัดกระจายไปอยู่ทะเล ด้านนอก

6) ลมติหมอตาลี (ลมฝ่ายใต้) เป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันออกเฉียงใต้ก่อนไป ทางทิศใต้ ในช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม ส่งผลให้ทะเลกลายเป็นโคลน จับสัตว์น้ำต่าง ๆ ได้ ในปริมาณน้อย

7) ลมหวาปาด (ลมหลักไหลด) เป็นลมที่พัดเข้ามาในพื้นที่เกาะลิบง ในช่วงเดือนตุลาคม ส่งผลทำให้น้ำทะเลขุ่นมีสัตว์น้ำชุกชุม แต่ชาวบ้านไม่สามารถออกทะเลได้ เนื่องจากมีคลื่นสูง และกระแสน้ำแรง

8) ลมหวาดไหลด (ลมพัดหลาว) เป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันตกเฉียงใต้ ก่อนไปทางทิศตะวันตก เข้ามาในพื้นที่เกาะลิบงในช่วงเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน ทำให้เกิดคลื่นสูง และกระแสน้ำที่รุนแรง ที่สามารถทำให้เรือที่อยู่กลางทะเลจมได้

9) ลมพรัต เป็นลมที่พัดมาจากทิศตะวันตก เข้ามาในพื้นที่เกาะลิบง ในช่วงปลาย เดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน ส่งผลทำให้เกิดคลื่นสูงและมีกระแสน้ำที่รุนแรง

ภูมิอากาศถือว่ามีสำคัญกับการประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชาวบ้านซึ่งหมุนเวียนกิจกรรมตามฤดูกาลด้วยเช่นทำกิจกรรมที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในช่วงปลายฤดูฝนไปจนถึงฤดูแล้วสลับกับการทำการประมงซึ่งการทำการประมงก็ต้องพิจารณาเลือกจับสัตว์น้ำตามฤดูกาล ซึ่งจะนำเสนอในส่วนที่กล่าวถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่อไป

4.2 ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเกาะลิบง

ตำบลเกาะลิบงมีประวัติศาสตร์ความเป็นมายาวนาน อาจแบ่งเป็นช่วงเวลาสองช่วงเวลาตามลักษณะการทับซ้อนของการใช้พื้นที่ได้ดังนี้

4.2.1 ตำบลเกาะลิบงก่อนประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

“เกาะลิบง” เป็นเมืองเก่าแก่มีปรากฏในเอกสารหลายแห่ง และมีการเรียกชื่อที่แตกต่างกันไป เช่น ปูเลา ลิบง ตะลิบง ลิบอง ปลิบง ตาลิบง ปูลูตูลิบง ตะลิบง ส่วน “ลิบง” เป็นภาษามลายู หมายถึง “ต้นเหลาชะโอน” เป็นพันธุ์ไม้ชนิดหนึ่งที่อยู่ในเขตป่าชายเลน ส่วนคำว่า “ปูเลา” หรือ “ปูลู” ภาษามลายูหมายถึง “เกาะ” เมื่อนำมารวมกันกับคำว่า “ลิบง” จึงหมายถึง “เกาะที่มีต้นเหลาชะโอน” (<http://www.kohlibong.go.th/history.php>, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563)

ตามตำนานเกาะลิบง มีชายหนุ่มคนหนึ่งชื่อ ลิบง ซึ่งเป็นชาว อ.กันตัง เมื่อแต่งงานกับสาวชื่อกมแล้วก็ได้ลาล่าพ่อแม่ไปทำมาหากินที่เมืองจีน จนเมื่อมีโอกาสกลับมาเยี่ยมเมืองไทยพร้อมด้วยภรรยา โดยจะมาซื้อข้าวของต่างๆ เพื่อนำบรรทุกใส่เรือสำเภากลับไปขายที่เมืองจีนด้วย แต่เขาไม่ได้แวะมาเยี่ยมเยียนพ่อแม่เลย พ่อแม่ทราบว่าลูกชายกลับมาเมืองไทย ด้วยความดีใจอยากพบเจอลูก ก็เดินทางไปดูที่ท่าเรือปรากฏว่าไม่พบลูกชาย รู้สึกเสียใจมากจึงพูดขึ้นว่า ถ้าลูกชายล่องเรือมาถึงบริเวณนี้เมื่อใด ก็ขอให้เรือโดยพายุดัด และแล้วลูกชายของเขาก็โดนพายุดัดตามคำสั่งของพ่อแม่ ข้าวของกระจัดกระจายลอยละล่องไป ตามเกาะต่างๆ จนกลายเป็นชื่อของเกาะนั้นๆ ไป เช่น เกาะลิบง ก็คือชื่อลูกชาย เกาะมุกด์ก็คือ ชื่อลูกสะใภ้ เกาะแหวน เกาะเชือก เกาะไหง และเกาะอื่นๆ ในแถบนี้ ก็มาจากชื่อข้าวของที่อยู่ในเรือ และกระจัด กระจายไปด้วยแรงพายุ ตามคำของพ่อแม่ ที่มาและความหมายของชื่อ ชื่อของเกาะลิบงได้ปรากฏอยู่ในเอกสารหลายแห่ง ซึ่งแต่ละแห่งได้เรียกผิดเพี้ยนแตกต่างกันไป เช่น ปูเลา ลิบง, ตะลิบง, ปลิบง, ตาลิบง, ลิบอง, ปูลูตูลิบง และ ตะลิบง (<http://www.kohlibong.go.th/history.php>, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563)

ประวัติความเป็นมาของเกาะลิบงได้เริ่มมาตั้งแต่สมัยใดยังไม่เป็นที่ทราบแน่ชัด ในหลักฐานที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของเกาะลิบงอ้างว่าเป็นชุมชนเก่าแก่อยู่ภายใต้การปกครองของรัฐไทยบุรี ต่อมาได้ถูกรวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของเมืองตรัง และเป็นเป็นส่วนหนึ่งของกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตามตำนานเล่าว่าเกาะลิบงในสมัยพุทธศตวรรษที่ 23 ในช่วงต้นพุทธศตวรรษที่ 23 ประมาณพุทธศักราช 2204 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชปกครองกรุงศรีอยุธยาอยู่นั้น ที่เมืองเคดาห์ (ไทรบุรี) ก็ได้ตรงกับรัชสมัยของตงกูลิ ล้าฯ ให้พระราชโอรส 2 พระองค์ออกไปปกครองเมืองเกาะในทะเล โดยโปรดเกล้าฯ ให้ตงกูลิ ล้าฯ ให้นำพระราชมะหะหมัด ชะ (TunkuAttullah Mohamad Shah) เสด็จออกไปปกครองเมือง ปูเลาปิ๊ง (เกาะลิบง) (โดยน่าจะตั้งเมืองขึ้นที่บ้านพร้าว ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของเตาเผาถ่านซึ่งอยู่ในเขตท้องที่หมู่ 1 ตำบลเกาะลิบง) (<http://www.kohlibong.go.th/history.php>, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563)

เกาะต่างๆ บริเวณทะเลตรัง เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติหลากหลายโดยเฉพาะรังนกนางแอ่นนั้นเป็นสินค้าที่คนจีนมีความต้องการสูง เมืองไทรบุรีจึงได้เก็บและส่งขายเป็นสินค้าออกทำรายได้อย่างมากมาย

เชื่อว่าทุกๆ ปีจะมีเรือของชาวไทรบุรีเป็นจำนวนมากถึง 1,000 ลำที่เข้ามาเก็บรังนกนางแอ่น และปลิงทะเล โดยมีลักษณะเป็นเจ้าภาษีที่จะคอยจัดเก็บภาษีอากรอีกทอดหนึ่ง (<http://www.kohlibong.go.th/history.php>, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563)

นอกจากความสัมพันธ์กับเมืองไทรบุรีแล้ว เกาะลิบงยังมีปรากฏในตำนานพื้นบ้านถึงสถานะความสัมพันธ์กับเมืองพม่า ซึ่งเข้ามาในบริเวณนี้สามครั้งโดยมีเป้าหมายเพื่อศึกสงคราม คือในช่วง พ.ศ. 2307-2352) อันเป็นสงครามสมัยพระเจ้ากรุงสุโขทัยก่อกองกำลังยกทัพมาตีหัวเมืองทางใต้เช่น ชุมพร ถลาง ไชยา นครศรีธรรมราช โดยลิบงซึ่งเป็นเมืองท่าสำคัญอันเป็นทางผ่านไปยังเมืองไทรบุรี ตรัง จึงถูกปล้นสะดมจากกองทัพพม่า ต่อมายังเป็นที่ยุมนุมของกองทัพต่างๆ ที่มารวมตัวกันไปช่วยเมืองถลาง จากเดิมที่ในช่วงยุครัตนโกสินทร์ ลิบงตกอยู่ภายใต้การปกครองของรัฐเคดาห์ เจ้าเมืองก็เข้ามาหาผลประโยชน์ผูกขาดการเก็บรังนกนางแอ่น และปลิงทะเลแต่เพียงผู้เดียว ภายหลังสงครามสภาพของเมืองเกาะลิบงกลายเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ที่ผู้ปกครองมีตำแหน่งเพียงโตะปะงะหวาซึ่งเทียบได้กับตำแหน่งกำนัน

ในช่วงนี้ศักยภาพในการจัดเก็บผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชาวเกาะลิบงซบเซาลงไปบ้าง เนื่องจากขาดแคลนแรงงานที่มีความชำนาญ แต่เนื่องจากรังนกนางแอ่น และปลิงทะเลนั้นเป็นทรัพยากรที่ตลาดต่างประเทศมีความต้องการสูง ราคาดี ประกอบกับโตะปะงะหวา เกาะลิบงเป็นคนกว้างขวาง เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่ชาวเรือและชาวทะเลทั้งหลาย ดังนั้นโตะปะงะหวาจึงสืบทอดการจัดเก็บทรัพยากรเหล่านี้ภายใต้ข้อจำกัดดังกล่าวแต่เพียงผู้เดียว (<http://www.kohlibong.go.th/history.php>, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563) จากผลประโยชน์จำนวนมากดังกล่าวทำให้เมืองตรังได้ผนวกรวบเอาเกาะลิบงเข้ามาไว้ในความปกครองอย่างเด็ดขาด โตะปะงะหวาหรือกำนันผู้ปกครองเกาะลิบง ก็ได้โอนเข้ามารับราชการอยู่กับพระภคศิบริรักษ์เจ้าเมืองตรังในตำแหน่งเดิมและทำหน้าที่จัดเก็บและรวบรวมรังนกนางแอ่น และปลิงทะเลตามเกาะแก่งต่าง ๆ ในทะเลแถบนี้ และจัดเก็บภาษีส่งไปเป็นรายได้บำรุงเมืองตรัง และเมืองหลวงต่อไป

ต่อมาราวปี พ.ศ. 2335 มีการขยายการค้าทางทะเลเพิ่มขึ้นโดยให้พ่อค้าต่างชาติเดินเรือเข้ามาซื้อขายสินค้าที่เมืองตรังได้อีกด้วย เช่นเข้ามาซื้อช้างที่ปากน้ำเมืองตรังหรือท่าเกาะลิบง หรือคลองพานช้าง ซึ่งปัจจุบันเป็นคลองที่อยู่ระหว่างแหลมจุโหยกับปากคลองบ้านพร้าว

บ้านเจ้าไหม ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งบนฝั่งแผ่นดินนั้นก็มิตำนานกล่าวถึงประวัติความเป็นมาด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ครั้งหนึ่งมี “เจ้าไหม” ซึ่งเป็นคนจีนได้คุมเรือสำเภาเข้ามาค้าขายกับเกาะลิบงและขึ้นขอบเกาะลิบงเป็นอย่างมาก จึงได้ปรึกษากับเจ้าเมืองมาตั้งบ้านเรือนอาศัยอยู่ที่ฝั่งข้ามกับเกาะลิบง ต่อมาวันหนึ่งเจ้าไหมต้องการเป็นเจ้าเมืองเสียเองจึงยุยงให้เจ้าเมืองเดิมทะเลาะแตกคอกัน จนเกิดศึกสงคราม เมื่อโตะละหมัย (ซึ่งเป็นบุคคลที่เจ้าเมืองเคารพนับถือมาก) เดินทางมาห้ามทัพมิให้ทำสงครามกัน แต่เจ้าไหมไม่ยอมฟังคำห้ามปราม ทำให้โตะละหมัยโกรธมากจึงสาปแช่งให้เจ้าไหมกลายเป็นหิน ปัจจุบันซากของเจ้าไหมได้กลายเป็นภูเขาที่เรียกว่าเขาเจ้าไหม ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 6 ตำบลเกาะลิบง

ในปี พ.ศ. 2347 เมืองตรังถูกโอนไปขึ้นต่อกรุงเทพฯ โดยตรง ที่ว่าราชการต่าง ๆ ถูกย้ายลงไปตามเนินการที่บ้านพักของเจ้าเมืองบนเกาะลิบงโดยคาดว่าน่าจะตั้งอยู่ที่บ้านโคกสะทอน หมู่ที่ 1 บนเกาะลิบงตามประเพณีปฏิบัติของยุคนั้นที่เจ้าเมืองตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ไหนก็จะว่าราชการที่นั่น ซึ่งต่อมากลายเป็นธรรมเนียม

เนียมว่าศูนย์กลางบริหารราชการและผู้ปกครองมักจะมาจากคนที่อยู่อาศัยบนเกาะลิบงเป็นหลักอย่างไรก็ตาม ต่อมาเมืองตรังก็ถูกย้ายไปขึ้นกับเมืองสงขลาในสมัยหลวงฤทธิสงครามปกครอง

ในด้านเศรษฐกิจก็มีการขยายขอบเขตจัดเก็บรั้งนกงางแน่นอนออกไปอย่างกว้างขวาง ตามตำนานเชื่อว่า มีการออกไปเก็บรั้งนกงจนถึงเกาะหน้าเมืองมะริด ผลจากการขยายขอบเขตการเก็บรั้งนงออกไปทำให้เกาะลิบง มีรายได้จำนวนมาก

ปีพ.ศ. 2352 ปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย กองทัพพม่าได้ยกทัพเรือมาตี เมืองถลางอีกครั้ง ทางฝ่ายสยามได้ระดมพลจากหัวเมืองต่าง ๆ เพื่อไปช่วยกอบกู้เมืองถลาง เหตุการณ์ในครั้ง นั้นเมืองเกาะลิบงได้เป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในประวัติศาสตร์ คือเป็นสถานที่ชุมนุมทัพของกองเรือจาก เมืองต่าง ๆ เช่น เคาห์(ไทรบุรี),ตะรุเตา,ลังกาวิ,สตูล, สงขลา และพัทลุง ที่จะยกไปช่วยรบพม่าซึ่งกำลังล้อม หลังสงครามได้มีการโอนเมืองตรังกลับมาขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชเพื่อให้เป็นเมืองหน้าด่านของเมือง นครศรีธรรมราช สำหรับสอดส่องดูแลหัวเมืองตะวันตกแทนเมืองถลาง สำหรับการปกครองประชากรเมืองตรัง เดิมที่นับถือศาสนาอิสลามนั้น เจ้าเมืองคนใหม่ก็ได้จัดการปกครองเป็นพิเศษแยกออกจากกลุ่มไทยพุทธ คือได้ จัดตั้งกรมการเมืองฝ่ายไทยมุสลิมขึ้นอีกฝ่ายหนึ่ง โดยได้มอบหมายให้พระปลัดเมืองไทรบุรีเป็นผู้จัดการ และได้ แบ่งไทยอิสลามออกเป็น 2 ส่วน ตามถิ่นอาศัยคือฝ่ายทะเลพวกหนึ่งซึ่งให้ตั้งอยู่ที่พระม่วง และฝ่ายบกอีกพวก หนึ่งซึ่งตั้งอยู่ที่ย่านชื่อ ยาวยาว เมืองถลาง (<http://www.kohlibong.go.th/history.php>, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563) เศรษฐกิจในยุคสมัยนี้เป็นการค้าทางเรือกับต่างชาติเช่น การค้าซื้อขายช้างระหว่างสยามกับ อินเดีย หลังพ.ศ. 2362 การเดินเรือจากท่าแห่งนี้ออกไปค้าขายต่างแดนเริ่มซบเซาลง ซึ่งอาจจะมีสาเหตุมาจากการที่เมืองไทรบุรีเริ่มกระด้างกระเดื่อง และพยายามที่จะตีออกห่างจากรัฐบาลสยามแล้วหันไปคบค้ากับพม่า

หลังจากการค้าขายกับต่างชาติซบเซาลงไปแล้ว ประชากรบนเกาะลิบงก็ได้ค่อย ๆ อพยพออกไปจาก เกาะ จนกระทั่งกลายเป็นเกาะร้าง ดังบันทึกที่ เจมส์ โลว์ กล่าวไว้เมื่อครั้งที่เดินเรือมาถึงที่เกาะแห่งนี้เมื่อปี พุทธศักราช 2367 เอาไว้ว่า “เกาะนี้ไม่มีคนอาศัยอยู่” (<http://www.kohlibong.go.th/history.php>, สืบค้น เมื่อ 5 มกราคม 2563)

ต่อมาสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้โปรดเกล้าฯให้พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศร ภักดีมาเป็นเจ้าเมืองตรัง เจ้าเมืองคนใหม่นี้ก็ได้ปรับปรุงเมืองตรังให้เป็นเมืองท่าอีกครั้งหนึ่ง และได้ตั้งด่าน ตรวจเก็บภาษีขึ้นที่แหลมจุโหยเกาะลิบง นับแต่นั้นมาเกาะลิบงก็เริ่มมีผู้คนจากแผ่นดินใหญ่อพยพลงไปตั้งถิ่น ฐานขึ้นอีกครั้งหนึ่ง แล้วค่อยขยายเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งปัจจุบัน ชุมชนบนเกาะลิบงมีอยู่รวม 8 หมู่บ้าน และได้รับการยกฐานะเป็นตำบล ขึ้นกับอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง

4.2.2 ตำบลเกาะลิบงหลังประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าสัตว์ป่า

พื้นที่ตำบลเกาะลิบงในปัจจุบันได้กลายเป็นพื้นที่ทับซ้อน 2 ส่วน คือเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตห้าม ล่าสัตว์ป่า กล่าวคือ พื้นที่ส่วนหมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม ถูกประกาศให้เป็นเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม พื้นที่ ส่วนเกาะลิบง และบ้านมดตะนอย ถูกประกาศให้เป็นส่วนหนึ่งของเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง โดยอุทยาน แห่งชาติหาดเจ้าไหม ได้รับการประกาศเป็นเขตอุทยานแห่งชาติอันดับที่ 36 ของประเทศในปี พ.ศ. 2524 มี

พื้นที่ครอบคลุมทั้งพื้นที่อำเภอสีเกา และอำเภอกันตัง ประมาณ 144,292.35 ไร่ หรือ 230.87 ตารางกิโลเมตร (http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=1036, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563) โดยราวปีพ.ศ. 2522 กรมป่าไม้ในสมัยนั้นได้เข้ามาทำการสำรวจวิจัยระบบนิเวศในพื้นที่พบว่ามีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติตามลำดับ ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเล่ม 98 ตอนที่ 170 ลงวันที่ 14 ตุลาคม 2524 ให้พื้นที่บริเวณชายหาดสำคัญเช่น แหลมหยงลำ หาดหยงหลิง หาดยาว หาดสั้น หาดเจ้าไหม และหาดปากเมง พื้นที่เกาะต่างๆ คือ เกาะมุกด์ เกาะกระดาน เกาะแหวน เกาะเชือก เกาะเมง เกาะปลิง และเกาะเจ้าไหม เป็นอุทยานแห่งชาติ รวมถึงที่ดินป่าคลองโหละ ป่าคลองปอ ป่าคลองกันตัง ในท้องที่ตำบลไม้ฝาด อำเภอสีเกา ตำบลบ่อน้ำร้อน ตำบลบางสัก ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ

ต่อมาได้มีพระราชกฤษฎีกาเพิกถอนพื้นที่บางส่วนในเขตอุทยานแห่งชาติป่าคลองโหละ ป่าคลองปอ และป่าคลองกันตัง ในท้องที่ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง เมื่อวันที่ 1 กันยายน 2532 จำนวน 0.012 ตารางกิโลเมตร เพื่อทำการก่อสร้างโรงเรียนบ้านหาดยาว ของสำนักงานประถมศึกษาอำเภอกันตัง จังหวัดตรัง ทำให้พื้นที่อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมในปัจจุบันคงเหลือเพียง 230.868 ตารางกิโลเมตร (http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?PTA_CODE=1036, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563)

ส่วนเขตห้ามล่าสัตว์ป่า ได้มีการประกาศกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ในราชกิจจานุเบกษากำหนดเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 ลงวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2522 ให้พื้นที่หมู่เกาะลิบง ตำบลเกาะลิบง ตำบลบ่อน้ำร้อน ตำบลนาเกลือ ตำบลบางสัก ตำบลวังวน อำเภอกันตัง และตำบลบ้านนา ตำบลบ้านหวี ตำบลหาดสำราญ อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า เก็บหรือทำอันตรายแก่ไข่หรือรังของสัตว์ป่า ซึ่งมีทั้งสัตว์บกและสัตว์น้ำจำนวน 108 ชนิดตามบัญชีท้ายประกาศ

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าครอบคลุมพื้นที่ 447.5 ตารางกิโลเมตร และเรียกชื่อพื้นที่นี้ว่าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง (https://www.dnp.go.th/wildlife_it/n_web/menu_map/page_MKLB.php, สืบค้นเมื่อ 5 มกราคม 2563)

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าและอุทยานแห่งชาติ เป็นเขตสงวนและมีการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว โดยประกาศทั้งสองฉบับทับซ้อนกับพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัยมาก่อนอย่างยาวนาน จึงเกิดความขัดแย้งกับชุมชน โดยในช่วงทศวรรษ 2530 พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ปรับปรุงใหม่กำหนดให้มีการดูแลที่ดินซึ่งหมายถึงผืนป่าด้วยจากเดิมที่ดูแลเฉพาะสัตว์ป่า พื้นที่ใดที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ให้ถือเป็นพื้นที่ป่าทั้งหมด ทำให้ชุมชนเกือบทั้งหมดที่ไม่มีเอกสารสิทธิ์กลายเป็นผู้บุกรุกป่า ชาวบ้านถูกจับกุมจากการตัดไม้ ในส่วนของอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมนั้นก่อให้เกิดความขัดแย้งกรณีขับไล่ชาวบ้านออกจากเขตอุทยานแห่งชาติบริเวณบ้านหาดยาว โดยชาวบ้านอ้างสิทธิที่อยู่อาศัยมาก่อนและทำงานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่มาก่อนที่จะประกาศเขตอนุรักษ์ มีการส่งตำรวจตระเวนชายแดนมากดดันจนเกือบมีการปะทะกับชาวบ้าน โดยต่อมาทางการยินยอมยกเว้นพื้นที่ประมาณ 30-40 ไร่ เพื่อทำการก่อสร้างโรงเรียนบ้านหาดยาว และเป็นเขตที่อยู่อาศัยของชุมชน มูฮัมหมัด ฟารุก (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2563)

ปัจจุบันปัญหาการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทับซ้อนยังคงดำรงอยู่บ้าง โดยสถานการณ์ล่าสุดได้มีการสำรวจพื้นที่ตามมติคณะรัฐมนตรีที่ 30 พ.ย. 2541 เรื่องการแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ ให้มีการสำรวจการครอบครองพื้นที่ของชาวบ้าน แต่ก็มิได้ดำเนินการจนแล้วเสร็จ จนกระทั่งมีประกาศพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มาตรา 121 กำหนดให้มีการรังวัดที่ดินให้แล้วเสร็จภายใน 240 วันหลังประกาศพระราชบัญญัติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือบุคคลที่ไม่มีที่ดินทำกินและได้อยู่อาศัยหรือทำกินในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าหรือเขตห้ามล่าสัตว์ป่า อันหมายถึงที่ทำกิน สวนยาง บ้านเรือนที่อยู่มาก่อนพ.ศ. 2541 สามารถถือครองได้ ส่วนพื้นที่ทำกินของคนพื้นถิ่นและผู้มีรายได้น้อย ที่เข้ามาอยู่อาศัยหลังปี พ.ศ. 2541-2557 อนุญาตให้ครอบครองได้โดยพิจารณาภาพถ่ายทางอากาศ ส่วนการเข้าครอบครองหลังปี พ.ศ. 2557 ถือว่าผิดกฎหมาย การดำเนินการสำรวจข้อมูลมีความสำคัญต่อสิทธิชุมชนเมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ จะมีการจัดทำเป็นโครงการและออกประกาศเป็นพระราชกฤษฎีกา รับรองความถูกต้องตามกฎหมาย มีผลให้ชุมชนมีสิทธิในที่ดินทำกิน และที่อยู่อาศัย โดยเขตดังกล่าวจะสามารถทำกินอยู่อาศัยได้ตามปกติคราวละไม่เกิน 20 ปี (<https://www.recoftc.org/thailand/stories/ไค้สูงสุดท้าย-113-วัน-การรักษาสิทธิในที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย, สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2563>)

4.3 โครงสร้างพื้นฐาน ข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจ และข้อมูลทางศาสนาวัฒนธรรม

1. ท่าเรือ ในพื้นที่ศึกษาประกอบไปด้วยท่าเรือบนเกาะลิบง 3 แห่งและชายฝั่งบ้านหาดยาว 1 แห่ง คือ

- ท่าเรือบ้านพร้าวหรือบ้านโคกสะท้อนหมู่ที่ 1 เป็นท่าเรือหลัก เรือโดยสารของคนบนเกาะลิบงข้ามไปยังท่าเรือบ้านหาดยาว (หาดเจ้าไหม) ซึ่งตรงท่าเรือบ้านพร้าวมีรถจักรยานยนต์ รถรับจ้าง คอยรับจ้างขนส่งผู้คน

- ท่าเรือบ้านบาตูปูเต๊ะ ใช้เป็นท่าจอดเรือของนักท่องเที่ยวที่เหมาเรือมาจากเกาะอื่น และเป็นท่าจอดเรือของชาวประมงพื้นบ้านบริเวณนั้น แต่เดิมท่าเรือนี้เป็นท่าเรือหลักที่ขนส่งสินค้าผู้คนที่เชื่อมเกาะลิบงไปท่าเรือกันตัง หลังจากที่ได้มีถนนเชื่อมต่อมายังบ้านหาดยาวและมีรถตู้โดยสารมายังบ้านหาดยาวเจ้าไหม การขนส่งสินค้าและผู้คนจึงย้ายมาที่ท่าเรือบ้านพร้าว

- ท่าเรือแหลมจุโหย ตั้งอยู่ที่บ้านพร้าว หมู่ที่ 1 เป็นท่าเรือของสำนักงานเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง

- ท่าเรือบ้านหาดยาว (หาดเจ้าไหม) เป็นท่าเรือหลักที่ขนส่งสินค้าจากฝั่งไปยังเกาะลิบง

ท่าเรืออยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

2. ถนน เส้นทางคมนาคมสายหลัก มีถนนจากตัวอำเภอกันตังไปบ้านหาดยาว และบ้านมดตะนอย ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่อยู่บนฝั่ง ส่วนบนเกาะลิบง จะเป็นถนนคอนกรีตและถนนลูกรังความกว้างประมาณ 6 เมตร เชื่อมต่อกันทุกหมู่บ้านบนเกาะ (บนเกาะประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน) โดยสายหลักจะวิ่งจากท่าเรือบ้านพร้าวหมู่ที่

1. ไปยังบ้านบาตูปูเต๊ะหมู่ที่ 4 และบ้านหาดทรายแก้วหมู่ที่ 7 จากถนนสายหลักนี้สามารถแยกไปบ้านหลังเขา หมู่ที่ 5 และแยกไปทุ่งหญ้าคา นอกจากนี้เป็นซอยเล็ก เชื่อมต่อกับถนนสายหลักไปบ้านพักอาศัย

3. ระบบไฟฟ้า ปัจจุบันไฟฟ้าบนเกาะมีการวางระบบสายเคเบิลใต้น้ำทำให้ส่วนที่อยู่บนเกาะลึงมี ไฟฟ้าใช้ตลอดทั้งวันซึ่งก่อนหน้าเดิมที่เคยจ่ายไฟแบบระยะเวลาโดยระบบเครื่องปั่นไฟและโรงไฟฟ้าแบบ พลังงานแสงอาทิตย์ขนาด 80 กิโลวัตต์

4. แหล่งน้ำ แหล่งน้ำจืดที่มีในเกาะลึงมาจากคลองสายเล็กๆ แต่คลองเหล่านี้ไม่ได้มีน้ำไหลตลอดทั้ง ปี ซึ่งแหล่งน้ำจืดหลักมาจากอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กของโครงการชลประทานในเกาะลึง มีขนาด 10 ไร่ 1 แห่ง เป็นแหล่งน้ำดิบในการทำประปาหมู่บ้าน คนเกาะลึงใช้น้ำในการอุปโภคเท่านั้นเก็บกักน้ำได้ประมาณ 5 เดือน เท่านั้น นอกจากนี้ยังมีสระน้ำ 1 แห่ง และบ่อน้ำตื้นภายในหมู่บ้านต่างๆ ในส่วนของบ้านหาดยาว มีการเจาะ บ่อบาดาลเพื่อการประปาหมู่บ้าน 1 แห่ง ช่วงฤดูร้อนปริมาณน้ำน้อยบางครั้งไม่เพียงพอต่อการใช้ในการ อุปโภค เช่นเดียวกับบ้านมดตะนอย

5. สถานพยาบาล มีสถานอนามัยที่ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ และที่บ้านมดตะนอย มีการบริการ ทางการแพทย์ขั้นพื้นฐาน หากมีเหตุจำเป็นฉุกเฉินต้องนำส่งโรงพยาบาลที่อำเภอกันตัง

6. ตลาดสด ตำบลเกาะลึงไม่มีตลาดสด แต่ละหมู่บ้านจึงมีร้านขายของชำหลายร้านจำหน่ายเครื่อง อุปโภคบริโภค อุปกรณ์การประมง ร้านขายอาหารตอนเช้า ร้านน้ำชา ร้านรับซื้อน้ำยางสดและยางแผ่นบน เกาะ และมีแพปลารับซื้อสัตว์น้ำจากชาวประมงพื้นบ้าน ตลาดสดที่อยู่ใกล้ที่สุดต้องเดินทางออกไปยังตำบล ไกลเคียงเช่นบางสัก

7. โรงเรียน ระดับชั้นประถมเฉพาะบนเกาะลึงจำนวน 3 แห่ง บนเกาะมุกด์ 1 แห่ง บ้านมดตะนอย 1 แห่ง และบ้านหาดยาวเจ้าไหม 1 แห่ง

สภาพการใช้ประโยชน์จากที่ดินและการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย

ที่อยู่อาศัยมักเป็นแบบเกาะตัวรวมกลุ่มกันจะพบบริเวณริมชายหาด และบริเวณชายฝั่งเช่นบ้านหลัง เขา บ้านบาตูปูเต๊ะ บ้านหาดยาวเจ้าไหม และบ้านมดตะนอย ทั้งนี้ เบื้องต้นจากการสำรวจพบว่า ชุมชน เหล่านี้มีสภาพการถือครองที่ดินดังนี้ คือ นายอาทร เหล็กเกิดผล (สัมภาระณ 16 มิ.ย. 2563)

1. เขตป่าสงวนแห่งชาติ พื้นที่ 2 ใน 3 ของตำบลเกาะลึงเป็นพื้นที่ที่อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ส่วนบนเกาะลึงเองมีเขตห้ามล่าพันธุ์สัตว์ป่าเกาะลึง พื้นที่เหล่านี้จะครอบคลุมบริเวณป่าชายเลนฝั่ง ตะวันออกทั้งหมดและครอบคลุมพื้นที่ที่เป็นเนินเขาทางชายฝั่งตะวันตก ตั้งแต่บริเวณแหลมโต๊ะชัยมาถึง บริเวณทุ่งหญ้าคา และลงไปถึงบริเวณแหลมทวด ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของเกาะลึง แม้ว่าจะจะเป็นเขตป่าสงวนและ เขตห้ามล่า แต่บริเวณนั้นก็มีชาวบ้านจากเกาะสุกรอำเภอปะเหลียนอพยพมาอาศัยอยู่ด้วย

2. ที่ดินที่มีนส.3 และ สค.1 โดยสค.1 คือ การครอบครองที่ดินที่ทางการเป็นผู้ออกหนังสือให้การซื้อ ขายไม่ต้องมีการจดทะเบียนโอน ส่วน นส.3 คือหนังสือการทำประโยชน์ สิทธิครอบครอง การซื้อขายต้องไปจด ทะเบียนที่สำนักงานที่ดิน ในส่วนของที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์เหล่านี้ครอบคลุมพื้นที่ 2 ใน 3 ของพื้นที่นอกเขตป่า

สงวนแห่งชาติ ส่วนใหญ่จะเป็นพื้นที่ราบโดยเป็นที่ตั้งของชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะบ้านหลังเขาพบว่าคนนอก
เกาะจะเข้ามาถือครองสิทธิ์เป็นส่วนใหญ่

3. ที่ดินที่มีใบ ภบท. 5 พื้นที่ที่มีใบกำกับภาษีการใช้ประโยชน์ที่ดินจำให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐแต่ไม่มี
สิทธิครอบครอง คือพื้นที่ทับซ้อนกับป่าสงวนแห่งชาติและอุทยานแห่งชาติ

4. ที่ราชพัสดุ โรงเรียนบ้านบาตูปูเต๊ะที่ตั้งอยู่บนเกาะ

ศาสนาและวัฒนธรรมทางสังคม การเมือง

ประชากรส่วนใหญ่ของตำบลเกาะลิบงร้อยละ 99.99 นับถือศาสนาอิสลาม แต่ละชุมชนมีมัสยิดเพื่อ
ประกอบศาสนกิจ ชุมชนส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์แบบระบบเครือญาติเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานในช่วงแรกแต่ละ
ที่แต่แห่งของหมู่บ้านมีเพียงไม่กี่ตระกูล เช่น จิเหลา สารสิทธิ์ หาดเต็น ด้วยความที่ชุมชนส่วนใหญ่เป็นสังคม
แบบอิสลามทำให้มีความเหนียวแน่นกับหลักการดำเนินชีวิตตามแนวศาสนบัญญัติเชื่อมร้อยยิ่งขึ้นจึงทำให้รู้จัก
กันเกือบทั้งตำบล ครอบครัวส่วนใหญ่ก็เป็นครอบครัวขยายอยู่อาศัยมาอย่างยาวนานประมาณสามชั่วอายุคน
คือ ปู่ย่า – พ่อแม่ – ลูก ซึ่งทุกวันศุกร์ผู้ชายทุกคนจะไปประกอบศาสนกิจร่วมกันที่มัสยิดเพื่อฟังคำสอนและ
เรื่องราวอื่นๆ ที่ผู้นำในชุมชนต้องการประชาสัมพันธ์ให้ทราบ และชุมชนมักใช้หลักศาสนาอิสลามมาจัดการ
ความขัดแย้งในชุมชน ลดการนำคดีสู่ศาล เช่นการจัดการมรดก ปัญหาลักขโมย⁴

ผู้นำชุมชน ในตำบลเกาะลิบงมักมาจากตระกูลเก่าแก่เช่น จิเหลา สารสิทธิ์ หาดเต็น หรือชาวเลดั้งเดิม
เช่นตระกูลทะเลเล็ก ผู้นำมักมาจากศูนย์กลางของตำบลคือเป็นคนบนเกาะลิบง และคนจากเกาะมุกด์ เดิมทีการ
เลือกผู้นำชุมชนมิได้มีการแข่งขันกันมากนัก เมื่อมีระบบการเลือกตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงเริ่มมีการ
แข่งขันทางการเมืองในระหว่างกลุ่มต่างๆ มากขึ้น นอกจากผู้นำที่เป็นทางการแล้วยังมีผู้นำโดยธรรมชาติหรือ
ปราชญ์หมู่บ้าน ผู้นำศาสนาที่เป็นที่เคารพนับถือของคนในชุมชนอยู่ด้วย และเนื่องจากตำบลเกาะลิบงเป็น
พื้นที่ของการทำงานกิจกรรมด้านอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลที่สำคัญ จึงทำให้มีกลุ่มผู้นำชุมชน นักกิจกรรม
ชุมชนที่ทำงานเคลื่อนไหวด้านสิทธิในการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นเครือข่ายขนาด
ใหญ่หลายกลุ่มดำรงอยู่ด้วย

การประกอบอาชีพ

ตำบลเกาะลิบงเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรชายฝั่งค่อนข้างสมบูรณ์รายล้อมไปด้วยพื้นที่ป่าชายเลน ทั้งเป็น
แหล่งหญ้าทะเลที่สมบูรณ์และใหญ่ที่สุดของประเทศ ฐานทรัพยากรเหล่านี้จึงเอื้อต่อการเจริญเติบโตของสัตว์
น้ำต่างๆ ดังนั้นการประกอบอาชีพของคนในตำบลเกาะลิบงแต่ละครอบครัวจึงนิยมทำการประมงพื้นบ้านเป็น
ส่วนใหญ่ และเป็นอาชีพที่ทำมาอย่างยาวนานตั้งแต่บรรพบุรุษ นอกจากนี้บ้านบาตูปูเต๊ะและบ้านหลังเขามี
อาชีพทำสวนยางหรือปาล์มควบคู่กันไปด้วย โดยเฉพาะบ้านหาดยาวเจ้าไหมและบ้านมดตะนอยส่วนใหญ่เป็น
พื้นที่ดินทรายชายฝั่ง กระนั้นบ้านหาดยาวเจ้าไหมส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ทับซ้อนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้า

⁴ เช่นที่ปรากฏในงานวิจัยของอับดุลรอหิม ขุนรักษา และคณะ (2558) กล่าวถึงวิธีการจัดการความขัดแย้งในชุมชน
โดยกลไกทางวัฒนธรรมคือหลักการใช้ชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม

ใหม่จึงมีข้อจำกัดในการทำการเกษตร ผู้หญิงในหมู่บ้านมักมีอาชีพเสริมอื่นๆ เช่นดองแมงกะพรุน ร้านค้า ขายอาหารนักท่องเที่ยว รับจ้างทำงานต่างๆ ไป

4.4 กิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง

กิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่งที่พบในพื้นที่ศึกษาประกอบไปด้วย การทำการประมง การท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว กิจกรรมอื่นๆ

4.4.1 การทำการประมง

การทำการประมงถือเป็นอาชีพหลักของพื้นที่ศึกษา จากการสำรวจพื้นที่พบว่าชนิดและปริมาณของเครื่องมือประมง เรือ ที่มีในพื้นที่ต่างๆ ในแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ คือชนิดของทรัพยากรชายฝั่งกับที่ตั้งของหมู่บ้าน และความถนัดของชาวประมง บางหมู่บ้านอาจมีข้อจำกัดของพื้นที่ทรัพยากรและสภาพภูมิประเทศ และรวมไปถึงฤดูกาล สภาพภูมิอากาศ ลมมรสุมประจำปี ตลอดจนความถนัดชัดเจนในการใช้เครื่องมือแต่ละอย่างก็จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจรวมไปถึงโอกาสในการเข้าถึงในการใช้ทรัพยากร คติความเชื่อ กฎกติกาข้อตกลงร่วมในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีความเหมือน แตกต่าง และหรือเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน ไม่เพียงเท่านั้นการใช้ทรัพยากรยังต้องคำนึงถึงกฎกติกาข้อบังคับชุมชน ที่ทุกชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกันและกฎหมายของภาครัฐ เช่น พ.ร.ก. การประมง กฎหมายของกรมเจ้าท่า กฎหมายของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและพันธุ์พืชและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเกาะลิบง ข้อบังคับท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ฯลฯ โดยปัจจัยดังกล่าวมานี้ทำให้แต่ละหมู่บ้านมีการใช้เครื่องมือทำการประมงที่แตกต่างดังปรากฏในตารางที่ 4.1

ตารางที่ 4.1 แสดงชนิดจำนวนประชากร ครั้วเรือ เครื่องมือทำการประมง*

ชนิด/รายการ	บ้านบาตูปูเต๊ะ	บ้านหลังเขา	บ้านมดตะนอย	บ้านเจ้าไหม	หมายเหตุ
จำนวนครั้วเรือ*	259	189	336	230	
จำนวนประชากร*	849	581	1,138	665	
จำนวนเรือ	70	75	350	60	
เรือโดยสาร	-	4-5	-	25	
เรือประมง	70	60	350	60	
แพปลา	3	1	4	3	
ชนิดและเครื่องมือประมง/ จำนวนรายคน					
อวนปู	50	30-40	190	10	

อวนลอยกุ้ง	-	-	10	10	
อวนปลาทราย	30	2-3	40	5	
ลอบหมึก	40	70	30	45	
ตกปลา	70	25	5-6	13	
อวนปลาทุ	10	-	15	7	
ไซปูดำ	2	-	4	7	
กระชังปลา	-	-	6	7	
จับแมงกะพรุน	*	-	*	*	* มีกิจกรรม ประมง
อวนล้อมหลังเขี้ยว	-	-	3	4	
เก็บหอยชักตีน	*	-	*	*	* มีกิจกรรม ประมง
ลอบปลาเก๋า	10	4-5	5-6	5	
ทำกะปิ	2	-	2	4	
ลอบปลาใหญ่	3	4-5	3	7	
อวนถ่วงปลาใหญ่	12	5	7	3	
ตกหมึก	70	-	40-50	60	
ราวหมึกสาย (หนอยา)	35	-	18	2	
เบ็ดราวเหยื่อ	5	-	-	4	
อวนปลากระบอก	30	-	-	-	

หมายเหตุ : เรือโดยสารในความหมายของบ้านหลังเขาคือเรือทัวร์ ทำช่วงฤดูท่องเที่ยว

* ข้อมูลจำนวนครีวเรือจำนวนประชากรจากองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

<http://www.kohlibong.go.th/general1.php> ข้อมูลสำรวจล่าสุดเมื่อ 10 เดือน มิถุนายน พ.ศ.2562

ที่มาข้อมูลการทำประมง จำนวนเรือ: สัมภาษณ์ นายหย่าเหตุ หะหวา บ้านเจ้าไหม/นายเด่น ทะเลเล็ก บ้านมดตะนอย/นายอาหาร เหล็กเกิดผล บ้านหลังเขา/นายอิสมาแอณ บินสะอาด บ้านบาตูปูเต๊ะ

การทำประมงของแต่ละหมู่บ้านยังมีความแตกต่างกันระหว่างชนิดของเครื่องมือกับฤดูกาลช่วงเดือนที่ทำการประมง และพื้นที่ทำการประมง โดยในแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันดังตารางที่ 4.2 - 4.5

ตารางที่ 4.2 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือหมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
อวนปู				∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞		รอบเกาะลิบง	น้ำใหญ่	
อวนปลาทราย				∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞		รอบเกาะลิบง หน้าหาดยาว จน สุดเกาะเกตรา	น้ำใหญ่	
อวนลอยกุ้ง				∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞		หน้าหาดยาว คลองกันตัง	น้ำใหญ่	
อวนปลาหลังเขียว	∞	∞	∞									∞	รอบเกาะลิบง หน้าเกาะกระดาน หน้าหาดยาวและ เกาะมุกด์	ทำได้ทั้งสองน้ำ	ขึ้นกับการดูฝูงปลาว่า ขึ้นที่ไหน
อวนล้อมปลาทุ						∞	∞	∞	∞	∞			หน้าเกาะสุกร หลัง เกาะลิบง ถึงเกาะ กล้วยจังหวัดสตูล	5 -13 ค่ำ น้ำใหญ่	วางกลางคืน
อวนปลากระบอก															ไม่ทำ
อวนถ่วงปลาใหญ่	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	เกาะรอก	น้ำตาย	
ไซปลาเก่า	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	วางในคลอง	น้ำตาย	

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการ ประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือ ประมง															
ไซปลาใหญ่	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	รอบเกาะลิบง	วางได้ตลอด	ไซจะผูกกับแนวหินหรือ กองหินใต้น้ำ ถ้ารู้แหล่ง ปะการัง
ไซหมึก	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞			∞	∞	หน้าเกาะเกตรา เกาะเหลาเหลียง และรอบเกาะลิ บง	น้ำตาย	ถ้าพายุลมคลื่นแรงก็จะ หยุด
ไซปูดำ	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ในลำคลองที่มี ป่าชายเลน รอบๆหมู่บ้าน	น้ำใหญ่	
ไซปูม้า	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	หน้าบ้าน รอบ เกาะลิบง หาด ยาว	น้ำตาย	
ตกหมึก	∞	∞	∞	∞	∞	△					∞	∞	หน้าเกาะ กระดาน รอบ เกาะลิบง เกาะ เกตรา	ไม่เกี่ยวกับน้ำ	อยู่กับคลื่นลม
ราวหมึกสาย	∞	∞	∞	∞	∞	△					∞	∞	หาดยาวเจ้าไหม ร่องแม่น้ำตรัง	น้ำตาย	น้ำเขียวทำไม่ได้

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือประมง															
เบ็ดราวเหยื่อ	∞	∞	∞	∞							∞	∞	หน้าเกาะกระดานหน้า เหลาเหลียง และเกาะ เกตรา	น้ำตาย	น้ำเดินปลาไม่ค่อย กินเบ็ด ปลาที่ได้ เช่นปลาอินทรี ปลาใบ ปลาช่อน ทะเล ปลาตะหลัง หรือปลาซีเสียด ปลา กะมง
เก็บหอยชักตีน	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	บริเวณหน้าบ้าน	น้ำใหญ่ ช่วงน้ำลง	
กระชังปลา	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ในคลองใกล้หมู่บ้าน		4-5 ราย
หาสาหร่ายทะเล	△	△	∞	∞	∞	△	△	△	△	△	△	△	ในคลอง	ทำได้ตลอด	
ทำกะปิ				∞	∞	∞	∞						ในคลอง	น้ำใหญ่	
ตกปลา	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	บริเวณหลังเกาะลิบง	ช่วงน้ำเดิน(น้ำใหญ่)	
เก็บแมงกะพรุน													แล้วแต่ว่าจะขึ้นที่ไหน บริเวณรอบลิบง หรือ อาจไปถึงหน้าเกาะ มุกด์	ได้ตลอด	ทำที่เดียวกับบ้านเจ้า ไหม
เรือโดยสาร															ไม่มี
เรือทัวร์															ไม่มี

หมายเหตุ: △ หมายถึงทำประมงเล็กน้อย ∞ หมายถึงทำประมงมาก

*น้ำตายหมายถึง น้ำในช่วง 6 -10 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม น้ำใหญ่ หมายถึง น้ำในช่วง 5 - 11 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

ตารางที่ 4.3 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือหมี่ที่ 4 บ้านบาตูปูเต๊ะ

เดือน เครื่องมือประมง	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้น ข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
อวนปู	△	△	△	△	△	∞	∞	∞	∞	∞	△	△	เกาะเหลาเหลียง เกาะเกียง(สตูล)	น้ำตาย	
อวนปลาทราย	∞	∞	∞	∞	∞						∞	∞	เกาะเหลาเหลียง	น้ำตาย	
อวนลอยกุ้ง						∞	∞	∞	∞	∞			หน้าหาดยาว หลังเกาะ กว้าง	น้ำใหญ่	
อวนปลา หลังเขี้ยว															ไม่ได้ทำ
อวนล้อมปลาทุ	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞	รอบเกาะลิบง เกาะสุกร	ได้ทั้งสองน้ำ	2-3 ราย
อวน ปลากระบอก	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	รอบๆ เกาะลิบง	ได้ทั้งสองน้ำ	

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการ ประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้น ข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือ ประมง															
อวนถ่วงปลา ใหญ่						∞	∞	∞	∞	∞			รอบๆ เกาะลิบง เกาะเหลาเหลียง เกาะรอก เกาะกระดาน	ได้ทั้งสองน้ำ	ถ้ากระแสน้ำ เชี่ยวมากจะไม่ วางอวน
ไซปลาเก่า	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	วางในคลอง แนวปะการัง เทียม เกาะเหลา เหลียง-เกตรา และระหว่าง เกาะกระดาน -ลิ บง	ได้ทั้งสองน้ำ	
ไซปลาใหญ่										∞	∞	∞	หลังเหลาโบด	ได้ตลอด	
ไซหมึก	∞	∞	∞	∞	∞					∞	∞	∞	เกาะเกียง เกาะ บุโหลน(สตูล)	น้ำตาย	
ไซปูดำ	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	วางในคลองรอบ ป่าชายเลน รอบๆเกาะ	น้ำใหญ่	
ไซปูม้า	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	รอบเกาะลิบง อ่าวทุ่งจีน	น้ำตาย	แนวหญ้าทะเล ปูม้า จะพบได้มาก

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการ ประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้น ข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือ ประมง															
ตกหมึก	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	บริเวณรอบๆ เกาะ	ได้ทั้งสองน้ำ	น้ำต้องไม่เชี่ยว มาก
ราวหมึกสาย	∞	∞	∞	∞	∞	∞				∞	∞	∞	บริเวณแนว ปะการัง การังออกเยื้อง เกาะสุกร และ หน้าเกาะเหลา เหลียง	น้ำตาย	
เบ็ดราวเหยื่อ	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	แนวหญ้าทะเล รอบๆ เกาะลิบง	น้ำตาย	
เก็บหอยชักตีน	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	หน้าบ้านบาตู ปาเต๊ะ แหลมจู โหย เกาะนก	น้ำใหญ่	หน้าบ้านหอย จะน้อยเพราะ หญ้าทะเลตาย และมีน้อย
กระชังปลา	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	คลองโต๊ะขุน คลองบ้านพร้าว (บริเวณท่าเรือ บ้านพร้าว)	ได้ตลอด	

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้น ข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือ ประมง															
หาสาหร่าย ทะเล	∞	∞	∞	∞	∞					∞	∞	∞	บาตูปูเต๊ะ	ได้ตลอด	ไม่ค่อยมีมาก ส่วนใหญ่ หากินในครัวเรือน
ทำกะปิ						∞	∞	∞	∞	∞			ทุ่งหญ้าคา คลองบ้าน พร้าว หน้าอ่าวทุ่งจีน	น้ำใหญ่	
ตกปลา	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	เกาะเกียง ไปไกลถึง เกาะอาดัง เกาะห้า เกาะกลาง	ได้ทั้งสองน้ำ	
เก็บแมงกะพรุน															ไม่ทำ
เรือโดยสาร	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ทำเรือบ้านเจ้าไหม-บ้าน พร้าว	ตลอดปี	
เรือทัวร์	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	แล้วแต่จะเหมาะไป	ฤดูการท่องเที่ยว	

หมายเหตุ: Δ หมายถึงทำประมงเล็กน้อย

∞ หมายถึงทำประมงมาก

*น้ำตายหมายถึง น้ำในช่วง 6 -10 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

น้ำใหญ่ หมายถึง น้ำในช่วง 5 – 11 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

ตารางที่ 4.4 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือหมู่ที่ 5 บ้านหลังเขา

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
อวนปู						∞	∞	∞	∞	△			หลังเกาะลิบง	น้ำตาย	4-11 ค่ำ
อวนปลาทราย															ไม่มี
อวนลอยกุ้ง															ไม่มี
อวนปลาหลังเขียว															ไม่มี
อวนล้อมปลาทุ															ไม่มี
อวนปลากระบอก															ไม่มี
อวนถ่วงปลาใหญ่	∞	∞	∞	∞							∞	∞	หินกอง เหลลาเหลียง ปะการังเทียม เกาะ เกียง หน้าเกาะกระดาน	น้ำตาย	5-7 รวย
ไซปลาเก๋า															ไม่มี

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือประมง															
ไซปลาใหญ่	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	หินกอง เกาะเหลาเหลียง ปะการังเทียม เกาะเกียง	ทำได้ตลอด	
ไซหมึก	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	รอบนอกหลังเกาะลิบง เกาะเกียง	ทำได้ตลอด	
ไซบูดำ															ไม่มี
ไซบูม้า															ไม่มี
ตกหมึก	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞	หลังเกาะลิบง หลังเกาะเหลาเหลียง หน้าเกาะกระดาน		
ราวหมึกสาย															ไม่มี
เบ็ดราวเหยื่อ	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞	หลังเกาะลิบง	น้ำตาย	
เก็บหอยชักตีน															ไม่มี
กระชังปลา															ไม่มี

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือประมง															
หาลาหรัย															ไม่มี
ทำกะปิ															ไม่มี
ตกปลา	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞	เกาะกลาง เกาะบุโหลน เกาะกระดาน	น้ำใหญ่	
เก็บแมงกะพรุน															ไม่มี
เรือโดยสาร															ไม่มี
เรือทัวร์	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞			

หมายเหตุ: Δ หมายถึงทำประมงเล็กน้อย

∞ หมายถึงทำประมงมาก

*น้ำตายหมายถึง น้ำในช่วง 6 -10 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

น้ำใหญ่ หมายถึง น้ำในช่วง 5 - 11 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

ตารางที่ 4.5 แสดงฤดูกาลทำการประมงแต่ละชนิดเครื่องมือที่ 6 บ้านเจ้าไหม

เดือน/ เครื่องมือ ประมง	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้น ข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่*	หมายเหตุ
อวนปู	△	△	△	△	∞	∞	∞	∞	∞	∞	△	△	หลังเขาน้อย-เกาะนก รอบ เกาะลิบง	น้ำตาย	
อวนปลาทราย	△	△	△	△	∞	∞	∞	∞	∞	∞	△	△	วางได้รอบเกาะลิบง	น้ำใหญ่	
อวนลอยกุ้ง	△	△	△	△	∞	∞	∞	∞	∞	∞	△	△	ในร่องแนวสันหลังมังกร- หาดยาว	น้ำใหญ่	
อวนปลา หลังเขียว	∞	∞	∞	∞									ปากคลองตะเปะ(บริเวณ ใกล้เคียงหาดหยงหลัง)	ได้ทั้งสองน้ำ	ขึ้นอยู่กับฝูงปลา ขึ้นที่ไหน
อวนล้อมปลาทุ							∞	∞	∞	∞	∞		ปากคลองกันตัง(แม่น้ำ ตรัง)-หน้าเกาะลิบง หลัง เกาะสุกร	ทำได้ทั้งสองน้ำ หาก ช่วงน้ำใหญ่เชื่อมมาก จะไม่วางอวน	ช่วงฤดูเปิดอ่าว ปลาทุจะมาก
อวน ปลากระบอก	△	△	△	△	∞	∞	∞	∞	∞	∞	△	△	ริมตลิ่ง ในอ่าวรอบเกาะลิ บง	ไม่ได้กำหนดน้ำ วาง ได้ตลอด	มีมากตั้งแต่ฤดู ท้องเที่ยว-ถึง สิ้นสุดฤดูท้องเที่ยว
อวนถ่วงปลา ใหญ่					∞	∞	∞	∞	∞	∞			หินกอง ล้อมอวนรอบ ปะการังเทียม	น้ำตาย	ส่วนใหญ่ปลาจะ อยู่ข้างเกาะแนว หิน

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือประมง															
ไซปลาเก่า	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ตลอดคลองเจ้าไหม มดตะนอย	น้ำตาย	ในลำคลองก็วางได้ในที่ร่องน้ำลึกที่มีแนวหิน
ไซปลาใหญ่	∞	∞	∞	∞									แนวปะการังเทียม	น้ำใหญ่และน้ำตาย	
ไซหมึก	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞	ระหว่างหินกอง-เกาะกระดาน-เกาะลิบง	ได้ทั้งสองน้ำ	
ไซปูดำ	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ในลำคลองที่มีป่าโกงกาง	น้ำใหญ่	
ไซปูม้า	∞	∞	∞	∞	△	△	△	△	△	∞	∞	∞	ที่เดียวกับวางอวนปู หลังเขาน้อย-ไปถึงเกาะนก รอบเกาะลิบง	น้ำตาย	
ตกหมึก	∞	∞	∞	∞	△	△	△	△	△	∞	∞	∞	แนวปะการังเทียม	ได้ทั้งสองน้ำ	ช่วงมรสุมก็สามารถวางได้ถ้าไม่มีลม ลมคลื่นไม่แรงมาก

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้นข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือประมง															
ราวหมึกสาย	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞	ตั้งแต่เกาะนก รอบเกาะลิบง - เกาะเหลาเหลียง และแถวเกาะกระดาน	ได้ทั้งสองน้ำ	
เบ็ดราวเหยื่อ										∞	∞		แถวทุ่งหญ้าตลอดเกาะลิบง	ได้ทั้งสองน้ำ	วางได้ไม่เกิน 10 ครั้งในรอบสองเดือนนี้
เก็บหอยชักตีน	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ริมหาดในร่องคลองเจ้าไหม-หน้าหาดมดตะนอย	น้ำใหญ่ช่วงน้ำลง	
กระชังปลา	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ในคลอง ทำเรือบ้านเจ้าไหม	ได้ตลอด	
หาสาหร่ายทะเล			∞	∞	∞								คลองตะเปะ-คลองเจ้าไหม	เก็บได้ตลอดแต่ต้องดำน้ำ	
ทำกะปิ					∞	∞	∞	∞	∞	∞			ในคลอง	4-6 ค่ำ	น้ำหนึ่งทำได้เพียงสามคืน เดือนหนึ่งเท่ากับ 6 คืนเท่านั้น
ตกปลา	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ในร่องน้ำในคลอง หินกอง รอบเกาะลิบง	11 - 13 ค่ำ	ปลากะกินดีช่วงน้ำแบบนี้
เก็บแมงกะพรุน	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ตลอด		แล้วแต่ว่าแมงกะพรุนจะขึ้นที่ไหนในแต่ละปี

เดือน	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	พื้นที่ทำการประมง	ช่วงเวลา (ข้างขึ้น ข้างแรม) น้ำตาย/น้ำใหญ่	หมายเหตุ
เครื่องมือ ประมง															
เรือโดยสาร	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	∞	ทำเรือบ้านเจ้าไหม-บ้าน พร้าวเกาะลิบง	ตลอดปี	
เรือทัวร์	∞	∞	∞	∞						∞	∞	∞	แล้วแต่ว่าจะเหมาไปที่ไหน	ฤดูท่องเที่ยว	

หมายเหตุ: △ หมายถึงทำประมงเล็กน้อย

∞ หมายถึงทำประมงมาก

*น้ำตายหมายถึง น้ำในช่วง 6 -10 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

น้ำใหญ่ หมายถึง น้ำในช่วง 5 - 11 ค่ำ ทั้งข้างขึ้นและข้างแรม

ทั้งนี้ยกตัวอย่างเครื่องมือและพื้นที่ที่ใช้ร่วมกันระหว่างหมู่บ้านดังนี้

อวนปู บ้านเจ้าไหมและบ้านมดตะนอย ใช้พื้นที่ทำการประมงประเภทนี้ร่วมกัน คือบริเวณรอบเกาะลิบง เกาะนก (ใกล้แหลมจุโหย) หลังเกาะนุ้ย ส่วนบ้านบาตูปูเต๊ะ พื้นที่ที่ใช้เครื่องมือชนิดนี้ จะเน้นไปทางด้านใต้ของเกาะลิบง ไปจนถึงเกาะเหลาเหลียง เกาะเกียง และมีชาวประมงบางส่วนไปทำประมงจนถึงน่านน้ำของจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นรอยต่อเชื่อมกันของจังหวัดตรัง สตูล ขณะที่บ้านหลังเขา มักใช้พื้นที่หลังเกาะลิบงทางด้านทิศตะวันตกทำการประมงชนิดนี้

อวนปลาทราย บ้านมดตะนอยและบ้านเจ้าไหม ใช้พื้นที่ทำการประมงชนิดนี้ร่วมกัน โดยเฉพาะรอบเกาะลิบง และบ้านมดตะนอย บางครั้งอาจหาเข้าไปถึงเกาะเกตราและเกาะเหลาเหลียง ในเขตอำเภอปะเหลียน ซึ่งใช้พื้นที่เดียวกันกับบ้านบาตูปูเต๊ะ ขณะที่ชาวประมงบ้านหลังเขาไม่ถนัดใช้เครื่องมือชนิดนี้ จึงไม่นิยมทำการประมงเครื่องมือชนิดนี้

อวนลอยกุ้ง มีเพียง 3 หมู่บ้าน คือบ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม บ้านบาตูปูเต๊ะที่ทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงชนิดนี้ ยกเว้นเพียงบ้านหลังเขาเท่านั้นที่ไม่นิยมทำ พื้นที่ทำการประมงอวนลอยกุ้งของบ้านมดตะนอยและบ้านเจ้าไหมพบบริเวณร่องน้ำระหว่างบ้านเจ้าไหมถึงบ้านมดตะนอย ร่องน้ำระหว่างบ้านมดตะนอยกับเกาะลิบง หน้าหาดยาว ซึ่งชาวประมงบ้านมดตะนอยอาจไปวางอวนเลยไปถึงปากแม่น้ำกันตังหรือแม่น้ำตรัง ขณะที่บ้านบาตูปูเต๊ะ ใช้พื้นที่แถวหน้าหาดยาวของหมู่บ้านเจ้าไหม และอาจวางอวนไปถึงจนถึงหลังเกาะกวาง

อวนปลาหลังเขียว มีการใช้เครื่องมือชนิดนี้เพียง 2 หมู่บ้าน คือ บ้านเจ้าไหมและบ้านมดตะนอย พื้นที่ทำการประมงทั้ง 2 บ้าน จะใช้พื้นที่ร่วมกันทำการประมงบริเวณปากคลองตะเปะ ซึ่งเลยหาดหยงหลังไปถึงเกาะมุกด์ และรอบๆ เกาะลิบง ไปจนถึงหน้าเกาะกระดาน หน้าหาดยาว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าฝูงปลาจะขึ้นที่ใด

อวนล้อมปลาทุ มีการใช้เครื่องมือชนิดนี้เพียง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม และบ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านหลังเขาไม่มีเครื่องมือชนิดนี้ พื้นที่ทำการประมงชนิดนี้ของทั้ง 3 หมู่บ้าน ใช้พื้นที่บางส่วนร่วมกัน เช่น เกาะสุกร รอบเกาะลิบง ปากแม่น้ำกันตัง บ้านมดตะนอยอาจวางไปถึงทุ่งหว้า จังหวัดสตูล

อวนปลากระบอก มีการทำประมงด้วยเครื่องมือชนิดนี้เพียง 2 บ้าน คือ บ้านเจ้าไหมและบ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านมดตะนอยและบ้านหลังเขาไม่มีการทำการประมงชนิดนี้ พื้นที่ส่วนใหญ่ คือ บริเวณริมตลิ่ง หรืออ่าวรอบๆเกาะลิบง

อวนถ่วงปลาใหญ่ พื้นที่ทำการประมงของเครื่องมือชนิดนี้ทั้ง 4 หมู่บ้าน ใช้พื้นที่ร่วมกัน คือ บริเวณเกาะรอก หินกอง เกาะเหลาเหลียง เกาะเกียง แนวปะการังเทียมหน้าเกาะกระดาน และรอบเกาะลิบงที่มีแนวหินใต้น้ำ

ไซปลาเก๋า มีทำ 3 หมู่บ้าน คือ บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม และบ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านหลังเขาไม่ทำการประมงชนิดนี้ พื้นที่ทำการประมงแต่ละบ้าน มีดังนี้ คือ

- **บ้านเจ้าไหมและบ้านมดตะนอย** ใช้พื้นที่ในลำคลองใกล้หมู่บ้านส่วนใหญ่ ขณะที่บ้านบาตูปูเต๊ะ ใช้พื้นที่ในคลองบ้านพร้าวและเลยไปถึงแนวปะการังเทียม ระหว่างเกาะเหลาเหลียงกับเกาะเกตรา ซึ่งอยู่ทางใต้ของบ้านบาตูปูเต๊ะและระหว่างเกาะลิบงเกาะกระดาน ซึ่งปลาเก๋าส่วนใหญ่จะอาศัยอยู่ในแนวหินใต้น้ำ

ไซปลาใหญ่ เครื่องมือชนิดนี้ทำทั้ง 4 หมู่บ้าน พื้นที่ทำการประมงของแต่ละบ้าน มีดังนี้ คือ

- **บ้านมดตะนอย** คือ แนวหินรอบๆเกาะลิบง
- **บ้านเจ้าไหม** ทำบริเวณแนวปะการังเทียม
- **บ้านบาตูปูเต๊ะ** หลังเหลาโหด ไปจนถึงเกาะเกียง ในพื้นที่จังหวัดสตูล

- บ้านหลังเขา บริเวณหินห้องไต้ น้ำ เกาะเหลาเหลียง เกาะเกียง

ไซหมึก ทั้ง 4 หมู่บ้านทำการประมงชนิดนี้ พื้นที่ส่วนใหญ่ มีดังนี้

- บ้านเจ้าไหม จะใช้พื้นที่ระหว่างหินกอง หัวเกาะกระดาน เกาะไหง
- บ้านมดตะนอย ใช้พื้นที่บริเวณเกาะเกตรา เกาะเหลาเหลียง และรอบเกาะลิบง
- บ้านบาตูปูเต๊ะ พื้นที่เกาะเกียง ไปถึงเกาะบุโหลนเล จังหวัดสตูล
- บ้านหลังเขา พื้นที่หลังเกาะลิบง ด้านตะวันตก เกาะเกียง-เกาะบุโหลนเล

ไซปูดำ มีการทำเครื่องมือชนิดนี้เพียง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านเจ้าไหม บ้านมดตะนอย และบ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านหลังเขาไม่ทำ เพราะลักษณะภูมิประเทศของหมู่บ้านนี้ ไม่มีพื้นที่ทำปายายเลนเหมือน 3 หมู่บ้าน พื้นที่ทำการประมง มีดังนี้

- บ้านมดตะนอย ใช้พื้นที่ร่วมกันบางส่วนในลำคลองเจ้าไหม คลองแยกย่อยต่างๆ บริเวณรอบหมู่บ้านที่มีปายายเลน
- บ้านเจ้าไหม ใช้พื้นที่ร่วมกันบางส่วนในลำคลองเจ้าไหม คลองแยกย่อยต่างๆ บริเวณรอบหมู่บ้านที่มีปายายเลน
- บ้านบาตูปูเต๊ะ พื้นที่ลำคลองบนเกาะลิบงที่มีปายายเลน เช่น คลองบ้านพร้าว

ไซปูม้า มีการทำเครื่องมือชนิดนี้เพียง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม บ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านหลังเขาไม่ทำการประมงด้วยเครื่องมือนี้ พื้นที่ทำการประมง ใช้พื้นที่เดียวกับบวอนปู ตามแนวหญ้าทะเล ซึ่งมีปูม้าชุกชุม โดยเฉพาะพื้นที่รอบๆเกาะลิบง อ่าวทุ่งจัน ไปยังทางแหลมจุโหย และเกาะนก

ตกหมึก ทั้ง 4 หมู่บ้านนี้ทำการประมงชนิดนี้ พื้นที่ทำการประมง มีดังนี้ คือ

- บ้านหลังเขา จะทำการประมงในพื้นที่หลังเกาะลิบง ด้านตะวันตก ไปจนถึงเกาะกระดาน เกาะเหลาเหลียง
- บ้านบาตูปูเต๊ะ พื้นที่ทำการประมง บริเวณรอบๆเกาะลิบง
- บ้านมดตะนอย หน้าเกาะกระดาน รอบเกาะลิบง เกาะเกตรา พื้นที่บ้านหลัง หลังเกาะลิบง
- บ้านเจ้าไหม รอบแนวปะการังเทียม

อวนหมึกสาย มีการทำเครื่องมือประมงชนิดนี้เพียง 3 บ้าน คือ บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม และบ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านหลังเขานิยมทำ

- บ้านมดตะนอย พื้นที่แถวหน้าหาดยาวเจ้าไหม ที่เป็นร่องน้ำ บริเวณปากร่องแม่น้ำตรัง
- บ้านบาตูปูเต๊ะ บริเวณแนวปะการังเทียม แนวปะการังออกเฉียงเกาะสุกร และหน้าเกาะเหลาเหลียง
- บ้านเจ้าไหม ตั้งแต่บริเวณเกาะนก ไปถึงเกาะเหลาเหลียง และรอบเกาะลิบง เกาะกระดาน

เบ็ดราวเหยื่อ มีการทำประมงด้วยเครื่องมือชนิดนี้ทั้ง 4 หมู่บ้าน พื้นที่ทำการประมง มีดังนี้

- บ้านเจ้าไหม บ้านบาตูปูเต๊ะ พื้นที่ทำการประมงร่วมกัน คือ แถวแนวหญ้าทะเล รอบๆเกาะลิบง
- บ้านมดตะนอย ใช้พื้นที่หน้าเกาะเหลาเหลียง เกาะเกตรา และหน้าเกาะกระดาน

เก็บหอยชักตีน มีเพียง 3 หมู่บ้านที่เก็บหอยชักตีน คือ บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม และบ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านหลังเขา ไม่มีการเก็บหอยชักตีน เพราะภูมิประเทศบ้านหลังเขาอยู่ด้านหลังเกาะ ซึ่งเป็นแนวหินและปะการัง ไม่มีเหล่าหญาทะเล บ้านมดตะนอยกับบ้านเจ้าไหม ใช้พื้นที่ร่วมกันในการเก็บหอยชักตีน ส่วนบ้านบาตูปูเต๊ะ จะทำการเก็บหอยชักตีนแถวอ่าวทุ่งจัน เกาะนก ไปจนถึงแหลมจุโหย

กระชังปลา มีเพียง 3 หมู่บ้านเช่นเดียวกันที่ทำกระชังปลา ยกเว้นบ้านหลังเขาที่สภาพภูมิประเทศไม่มีลำคลองเหมือนกับ 3 หมู่บ้านข้างต้น พื้นที่ทำกระชังปลา มีดังนี้

- **บ้านบาตูปูเต๊ะ** ใช้พื้นที่แถวคลองโตะขุนและคลองบ้านพร้าว(บริเวณท่าเรือบ้านพร้าว)
- **บ้านมดตะนอย** ลำคลองใกล้หมู่บ้าน
- **บ้านเจ้าไหม** คลองเจ้าไหม ใกล้ๆกับท่าเรือบ้านเจ้าไหม

หาสาหร่ายทะเล มีเพียง 3 หมู่บ้านที่ทำการเก็บหาสาหร่ายทะเล ยกเว้นบ้านหลังเขา ซึ่งสภาพภูมิประเทศเป็นแนวปะการัง พื้นที่ที่ 3 หมู่บ้าน ทำการเก็บหาสาหร่ายทะเล คือ

- **บ้านเจ้าไหม** คลองตะเปะและคลองเจ้าไหม
- **บ้านมดตะนอย** คลองใกล้หมู่บ้าน
- **บ้านบาตูปูเต๊ะ** บริเวณหน้าบ้านบาตูปูเต๊ะ

ทำกะปิ ทำเพียง 3 หมู่บ้าน คือ บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม บ้านบาตูปูเต๊ะ ส่วนบ้านหลังเขาด้วยเหตุผลด้านภูมิประเทศไม่เอื้ออำนวยจึงไม่มีการทำ พื้นที่ทำการประมง คือ

- **บ้านมดตะนอย** ในลำคลองใกล้หมู่บ้าน
- **บ้านเจ้าไหม** คลองเจ้าไหม คลองตะเปะ
- **บ้านบาตูปูเต๊ะ** ในคลองบ้านพร้าว ทุ่งหญ้าคา

ตกปลา เครื่องมือชนิดนี้ทำทั้ง 4 หมู่บ้าน โดยพื้นที่ที่ทำการประมง มีดังนี้ คือ

- **บ้านเจ้าไหม** บริเวณหินกอง ในคลองบ้านเจ้าไหม และรอบเกาะลิบง
- **บ้านมดตะนอย** พื้นที่ทำการประมง หลังเกาะลิบง
- **บ้านหลังเขา** เกาะกลาง เกาะบุโหลนเล เกาะกระดาน
- **บ้านบาตูปูเต๊ะ** เกาะห้า ไปไกลสุดถึงเกาะอาดัง จังหวัดสตูล เกาะเกียง หลังเกาะเหลาเหลียง

เก็บแมงกะพรุน ทำทั้ง 3 หมู่บ้าน ยกเว้นบ้านหลังเขา พื้นที่ที่ทำการประมงชนิดนี้ รอบๆ เกาะลิบง หน้าหาดยาว อาจเลยไปถึงหน้าเกาะมุกด์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าแมงกะพรุนขึ้นช่วงไหน ที่ไหน แต่บ้านเจ้าไหมจะเป็นแหล่งที่นายทุนมาตั้งแพรับซื้อเป็นหลัก โดยทั้ง 3 หมู่บ้านจะนำแมงกะพรุนที่เก็บมาได้มาขายที่นี่ ในฤดูแล้วจะมีกิจกรรมดองกะพรุนเพื่อเตรียมส่งออกโดยมีนายทุนจากต่างประเทศมาลงทุนและจ้างให้ผู้อยู่ในหมู่บ้านทำกะพรุนดอง เป็นอาชีพเสริมประจำปีในช่วงเดือนมีนาคมหรือเมษายน

ผลผลิตที่ได้จากการทำการประมงดังกล่าวนี้ส่วนหนึ่งชาวประมงจะเก็บไว้บริโภคภายในครัวเรือน ส่วนเกินจะส่งขายแพปลาในชุมชน หรือมีร้านค้าร้านอาหาร รีสอร์ทมารับซื้อจากชาวประมงโดยตรง เป็นการบริโภคภายในชุมชน บางส่วนที่ส่งขายแพปลาก็จะมีคนภายนอกชุมชนมารับซื้อเป็นการส่งขายภายนอกชุมชน อย่างไรก็ตามปลาบางชนิดไม่มีขาย

ภายในชุมชนชาวบ้านก็จะไปซื้อมาจากตลาดนัด เช่นปลาทุ มีบางส่วนที่ไปรับซื้อจากเรือประมงจากภายนอกจังหวัดนำมาขายภายในชุมชน ดังนั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านการทำการประมงจึงมีทั้งส่วนที่บริโภคภายใน ส่งขายภายนอกชุมชน ซื้อจากภายนอก และนำเข้ามายังชาวบ้าน

นอกจากนี้ในหลายหมู่บ้านยังมีกิจกรรมแปรรูปอาหารทะเล เช่นปลาแดดเดียว ปลาตากแห้ง ทำกะปิ โดยเฉพาะปลาอินทรีนั้นเกาะลิบงมีชาวประมงที่เชี่ยวชาญในการจับปลาอินทรี ในอดีตมีการส่งขายปลาอินทรีจำนวนมาก เนื่องจากมีปลาอินทรีชุกชุม ใช้วิธีตกเบ็ดอินทรี ใช้เหยื่อปลาเป็นแทนปลาตาย ได้ราววันละ 1,500 กิโลกรัม น้ำหนัก 1 ตัว ประมาณ 20-25 กิโลกรัม การตกปลาอินทรีถือเป็นวิถีดั้งเดิมของชาวบ้านโดยเฉพาะบ้านปาตูปูเต๊ะ บางครั้งออกไปตกปลาได้ไกลถึง 12 ไมล์ทะเล ชาวประมงที่นิยมจับปลาอินทรีคือชาวประมงปากบารา จังหวัดสตูล และเกาะลิบง จ.ตรัง

4.4.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่สำคัญรองมาจากประมงจากเดิมที่ทำประมงและทำสวนสลับกัน โดยเฉพาะในฤดูกาลท่องเที่ยวราวเดือนพฤศจิกายน-พฤษภาคม การท่องเที่ยวตำบลลิบงมีพัฒนาการตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 เป็นต้นมาก่อนหน้านั้นเกาะลิบงเป็นที่รู้จักในหมู่นักดูนก นักวิจัยเรื่องนก เนื่องจากเป็นที่อยู่ของนกอพยพจากพื้นที่เขนอากาศหนาว มีนกหัวโตกินปู เป็นที่รู้จักค้นพบในปี 2525 (สร้อยสน รัฐสมบุญ, 2550, น.87) และเป็นจุดเริ่มต้นที่เกาะลิบงเป็นที่รู้จักทั่วไป

ต่อมาราวปี พ.ศ. 2528 ฟิลลิป ดี. ราวด์ นักปักษีวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกนได้เข้าไปศึกษานกที่แหลมจูโฮย ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง ช่วงนั้นมีที่พักสำหรับผู้สนใจธรรมชาติที่บ้านพักในเขตห้ามล่าฯ บริเวณแหลมจูโฮย อาจถือว่าเป็นที่พักคนนอกเป็นแห่งแรกๆ ของเกาะลิบง มูฮัมหมัด ฟารุก (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2563)

การท่องเที่ยวเกาะลิบงเป็นที่สนใจมากขึ้นจากกรณีปี พ.ศ. 2536 พบลูกพะยูนเจ้าโทนพลัดหลงเข้ามา เป็นข่าวที่สร้างความสนใจไปสู่ภายนอกและทำให้เกิดการผลักดันการอนุรักษ์ขนาดใหญ่ในเกาะลิบง การท่องเที่ยวชมพะยูนเป็นที่สนใจ ต่อมาพะยูนกลายเป็นสัญลักษณ์สำคัญของจังหวัดตรัง และทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เกาะลิบงกลายมาเป็นพื้นที่ท่องเที่ยว พื้นที่ศึกษาวิจัยสัตว์ปีก สัตว์ทะเล และหญ้าทะเลที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย กิจกรรมการท่องเที่ยวที่ทับซ้อนกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลกลายมาเป็นกิจกรรมเชิงบวกระหว่างกันเพราะการอนุรักษ์เป็นจุดขายที่สำคัญของพื้นที่ การชมพะยูน ชมทรัพยากรกลายเป็นรายได้ของชุมชน จนชาวบ้านส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์เพิ่มขึ้น มูฮัมหมัด ฟารุก (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2563)

ช่วงเวลาดังกล่าวนั้นการเดินทางไปเกาะลิบงหรือหมู่บ้านต่างๆ ในตำบลเกาะลิบงค่อนข้างยากลำบาก การเดินทางไปเกาะลิบงจะต้องไปขึ้นเรือโดยสารที่ทำเรือกันตั่ง ซึ่งอยู่ใกล้กับท่าแพขนานยนต์ อำเภอกันตั่ง ซึ่งเรือจะออกจากท่าเรือกันตั่งไปขึ้นที่ท่าเรือบ้านบาตูปูเต๊ะหรือปัจจุบันคือ สะพานหลักภัย หรือหอชมพะยูนปัจจุบัน ส่วนการเดินทางไปบ้านหาดยาว หรือบ้านมดตะนอยจากตัวเมืองตรังจะเดินทางทางถนน ซึ่งยังคงเป็นถนนลูกรัง จนกระทั่งราวปีพ.ศ. 2541-2542 มีการปรับปรุงถนนหนทางลาดยางมะตอย ทำให้การเดินทางสะดวกยิ่งขึ้น ทำให้การเดินทางเข้าสู่เกาะลิบงสามารถเดินทางทางบกได้ง่ายขึ้นโดยเดินทางมาขึ้นเรือที่ท่าเรือบ้านเจ้าไหมข้ามไปยังเกาะลิบง ทำให้ท่าเรือบ้านบาตูปูเต๊ะไม่ได้เป็นด่านหน้าของเกาะลิบงอีกต่อไป ต่อมาการเดินทางไปเกาะลิบงสะดวกยิ่งขึ้นเมื่อมีรถตู้จากตัวเมืองตรัง อำเภอกันตั่ง ไปยัง

ท่าเรือบ้านหาดยาวเจ้าไหม และไปขึ้นเกาะลิบงที่ท่าเรือบ้านพร้าวแทน การคมนาคมที่สะดวกสบายจึงทำให้การท่องเที่ยวขยายตัวมากขึ้น

ปีพ.ศ. 2543 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ส่งเสริมให้มีการท่องเที่ยวทะเลตรัง ภายใต้นโยบาย Amazing Thailand ของรัฐบาลขณะนั้น ทำให้ ต.เกาะลิบง มีชื่อเสียงยิ่งขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมดูพะยูน นกอพยพ เต่าทะเล การท่องเที่ยว อยู่ในรูปเชิงอนุรักษ์ มีรีสอร์ต โฮมสเตย์เพิ่มขึ้น มีทั้งที่เป็นคนในชุมชนเป็นเจ้าของและจากนักลงทุนภายนอก จังหวัดตรัง ผลพวงการท่องเที่ยวทำให้มีกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ ที่สืบเนื่องจากการท่องเที่ยวตามมา เช่น ร้านอาหาร ร้านน้ำชา ร้านอุปกรณ์ตกปลา เรือเช่า ที่รับฝากรถ แพปลาอาหารสด รถรับจ้าง ผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล เช่น กะปิ ปลาแห้งของที่ระลึกรูปพะยูน พวงกุญแจ ตุ๊กตา

กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้มักสัมพันธ์กับอาชีพประมงคือเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการออกทะเล หรือหากเป็นฤดูกาลท่องเที่ยว ก็จะทำงานรับจ้างแทนการออกทะเล กระนั้นมักมีข้อถกเถียงเรื่องผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยระยะแรกรีสอร์ตเป็นของนายทุนจากภายนอก หรือเจ้าของที่ดินที่ได้รับประโยชน์จากสัมปทานป่าชายเลนเพื่อทำเต่าถ่านในอดีต ทำให้ผลที่ได้ไม่ได้ถึงสู่ชุมชนมากนัก และมีการขายที่ดินเปลี่ยนมือไปสู่คนภายนอก ต่อมา มีกิจกรรมสืบเนื่องมาจากการท่องเที่ยว เช่น นำเที่ยว เรือเช่า ผลประโยชน์จึงเริ่มตกมาสู่ชาวบ้านมากขึ้น เป็นรายได้ชัดเจน ชาวบ้านจึงเริ่มให้ความสำคัญกับกิจกรรมท่องเที่ยวมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมเหล่านี้เป็นอาชีพให้กับผู้หญิงในหมู่บ้านมากขึ้น ในปี 2546 เริ่มมีโฮมสเตย์เป็นของชาวบ้านในชุมชนเกาะลิบง นายอิสมาแอ บินสะอาด (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563) ที่บ้านปาตูปูเต๊ะมีชมรมการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเกาะลิบง ซึ่งทำงานเป็นเครือข่ายกับกลุ่มต่างๆ คือ เครือข่ายประมงพื้นบ้าน จ. ตรัง กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มประมงพื้นบ้านเกาะลิบง กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ กลุ่มสตรีประมงพื้นบ้าน กลุ่มท่องเที่ยววิถีวิถีเกาะลิบง วิสาหกิจชุมชน เกาะลิบง ตลาดคนเลเกาะลิบง ธนาคารสัตว์น้ำและหญ้าทะเล

ทั้งนี้ในแต่ละหมู่บ้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต่าง ๆ กันดังนี้

บ้านมดตะนอย ชมทะเล ชายหาด ป่าชายเลน มีที่พัก 2-3 แห่ง

บ้านหลังเขา มีกิจกรรมชมทะเล ชายหาด เล่นน้ำ มีที่พัก 5 แห่ง เป็นของคนในชุมชนเอง 2 แห่ง โฮมสเตย์ 10 แห่ง

บ้านปาตูปูเต๊ะ กิจกรรมชมพะยูน เรือตกปลา ตกหมึก พายเรือแคนู คะยัก ดำน้ำตื้น กิจกรรมวิจัยทางทะเล พื้นที่ประวัติศาสตร์ สุสานพระยาลิบง ควนสระ ถ้ำชเวเล สะพานหิน แหลมโต๊ะชัย ร้านค้าผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล ฯลฯ มีทั้งบังกะโลและโฮมสเตย์ใช้มาตฐานการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 4 แห่ง

บ้านเจ้าไหม ชมทะเลหาดยาว ร้านค้าผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล ท่าเรือหาดยาว ที่พัก 6 แห่ง

ดังที่ได้กล่าวไปแล้วที่พักแห่งแรกบนเกาะลิบงคือที่พักของเขตห้ามล่า ต่อเมื่อเริ่มมีที่พักของเอกชนที่บ้านหลังเขา เพราะบ้านหลังเขามีหาดทรายขาวสะอาดกว่าบ้านอื่นๆ กรณีบ้านมดตะนอยและบ้านเจ้าไหม มีผู้เคยได้สัมปทานป่าชายเลนเพื่อทำเต่าถ่านเมื่อหมดสัญญาก็ได้เอกสารสิทธิ์โดยปริยาย ต่อมาทำบังกะโล มีที่จอดรถ ฯลฯ เช่นเดียวกับบริเวณอ่าวบ้านพร้าว เกาะลิบง เป็นรีสอร์ตที่มาจากการได้สัมปทานเต่าถ่านเดิม และมีเอกสารสิทธิ์

เรือโดยสาร มี 3 หมูบ้าน ยกเว้นบ้านหลังเขา ซึ่งวิ่งระหว่างบ้านเจ้าไหม-บ้านพร้าว เรือทัวร์ มี 3 หมูบ้าน ยกเว้นบ้านมดตะนอย เรือทัวร์เป็นลักษณะเช่าเหมา ตามความต้องการไปท่องเที่ยวที่ไหน เช่นเกาะกระดาน เกาะมุกด์ เกาะสุกร ฯลฯ

ปัจจุบัน แนวโน้มการท่องเที่ยวเกาะลิงในอนาคตคาดว่าจะเพิ่มขึ้น เพราะเข้าถึงง่ายขึ้น มีท่าเรือ เส้นทางถนนที่พัฒนาสะดวกสบาย มีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว น่าจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น กระนั้นคงไม่สุดโต่ง เพราะกิจการท่องเที่ยวยังคงเป็นของคนในพื้นที่ส่วนใหญ่ ยังไม่มีคนนอกเข้ามาลงทุน ณรงค์ คงเอียด (สัมภาษณ์ 19 มิ.ย. 2563) อย่างไรก็ตามการท่องเที่ยวในพื้นที่ศึกษานั้นยังเป็นเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ กล่าวคือการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อน ชมทัศนียภาพทะเล ชมสัตว์ทะเลหายาก และกิจกรรมดูนก ซึ่งมักเป็นผู้นำท่องเที่ยวแบบพักชั่วคราวเพื่อไปเที่ยวเกาะอื่นๆ เช่น เกาะกระดาน เกาะมุกด์ คนที่มาท่องเที่ยวมักเป็นคนตรังหรือคนในจังหวัดใกล้เคียง เมื่อเปรียบเทียบกับการท่องเที่ยวในจังหวัดอื่นๆ เช่นกระบี่ ภูเก็ต จะพบว่าการลงทุนต่างๆ จากภายนอกยังไม่เกิดขึ้น เช่นรีสอร์ตขนาดใหญ่ ร้านค้าปลีกร้านสะดวกซื้อ ซึ่งมีอยู่เป็นร้านขายของชำที่คนท้องถิ่นเป็นเจ้าของ ทั้งนี้อาจเกิดมาจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตอุทยานแห่งชาติ และเขตห้ามล่า ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวยังอยู่ในมือชุมชนเป็นส่วนมาก ซึ่งเป็นชุมชนที่มีลักษณะเครือญาติและยึดโยงด้วยวัฒนธรรมแบบอิสลาม

4.4.3 กิจกรรมอื่นๆ

ในพื้นที่ศึกษามีการใช้พื้นที่เพื่อการเกษตรอื่น ๆ ด้วย เช่น การทำสวนยางพารา การเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง เป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำประมงและการท่องเที่ยว ชาวบ้านที่มีที่ดินจะทำสวนยางพาราควบคู่ไปด้วย เช่น ชาวบ้านบนเกาะลิง กระนั้นยังคงมีปัญหาประเด็นพื้นที่ทับซ้อนกับเขตห้ามล่าฯ อยู่ด้วย ชาวบ้านหมู่บ้านมดตะนอยบางคนมีที่ดินสวนยางพาราอยู่ที่ตำบลบางสัก ซึ่งอยู่ติดกับบ้านมดตะนอย แต่บ้านมดตะนอยเป็นพื้นที่ราบชายฝั่ง เป็นพื้นที่ป่าชายเลนเป็นส่วนใหญ่ จึงไม่สามารถทำสวนทำไร่ในหมู่บ้านได้ จึงหันไปใช้พื้นที่ตำบลบางสักแทน

กรณีของชาวบ้านหาดเจ้าไหมบางส่วนซึ่งอยู่พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเขตอุทยาน ไม่สามารถทำสวนยางพาราได้แต่อาจมีลักลอบทำสวนผลไม้โดยเป็นสวนเพื่อเป็นอาหารสำหรับสัตว์ป่าและคนในเชิงอนุรักษ์ซึ่งก็กรมอุทยานก็เข้ามาตรวจสอบเป็นระยะๆ ไม่สามารถปลูกระยะยาวได้ การทำสวนในเขตอุทยานนี้ถ้าพิจารณาในเชิงหลักกฎหมายอาจไม่สามารถทำได้แต่หากพิจารณาในแง่ของการอยู่ร่วมกันระหว่างคนสัตว์และป่าแล้ว แนวทางของชาวบ้านในการปลูกสวนผลไม้แซมป่าอาจช่วยแก้ปัญหาความขาดแคลนอาหารและน้ำในหน้าแล้ง ซึ่งเป็นปัญหาของพื้นที่ได้ด้วย ดังความเห็นของ ชาวบ้านคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 6 ก.ค. 2563)

“...มีแต่ที่อยู่แต่ไม่มีที่ทำกิน ก็มีลักทำปลูกผลไม้ลำไย ลิ้นจี่ ปาล์ม...เราไม่ได้เอาแผ่นดินเราเอาแต่ผลไม้...ปลูกผลไม้ผสมผสานให้สัตว์กินได้... เราเคยเสนออุทยานแล้ว อุทยานทำไมไม่คิดปลูกไม้ที่รักษาน้ำ ป่าสาकु ป่าหลุมพี พอช่วงฝนตกน้ำเต็ม น้ำก็แห้งไป พอหน้าแล้งน้ำจะมีเก็บไว้ แล้วอุทยานทำไมไม่ปลูกไม้ที่สัตว์กินได้ ไม่มีเลย ควรปลูกผลไม้ให้สัตว์ ให้คนกินได้ ลิงลงมากินได้ เรามองมานานแล้วทำไมเขาไม่ทำ เราทำมานานแล้วปลูกมะม่วงหิมพานต์ ค้างคาว นกก็กินได้ กระรอกกินได้ แต่เขาคิดว่าเราทำลายป่า จะมาเอาป่า แต่ไม่มองถึงพวกสัตว์ให้มันอยู่กับเราได้ เหลือจากสัตว์ คนก็กินได้ ยอดผัก

เหลียง ปลุกไว้ ใครจะเก็บไปขายเราก็ไม่ว่าเพราะเขาจน นี่คืออนุรักษ์แบบนี่ให้สัตว์ได้กินได้อยู่...คนไม่มีจะกินแล้ว สัตว์ไม่มีจะกินแล้ว...”

4.5 กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ศึกษาถือว่ามีความสำคัญเพราะเชื่อมโยงกับความเป็นไปของระบบเศรษฐกิจในชุมชนทั้งการทำการประมงและการท่องเที่ยวอันเป็นกิจกรรมเศรษฐกิจที่พึ่งพาฐานทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะการอนุรักษ์พะยูน กระนั้นชุมชนลimbangก็ได้ให้ความสำคัญกับประเด็นอนุรักษ์ทรัพยากรมาตั้งแต่ต้น หากแต่มีพัฒนาการความเป็นมาจากการปกป้องทรัพยากรเพื่อการยังชีพประมงมาสู่การอนุรักษ์เพื่อขยายรายได้และโอกาสกิจกรรมทางเศรษฐกิจด้านอื่นๆ เช่นการท่องเที่ยว โดยมีกลไกเครื่องมือทั้งการปลูกจิตสำนึก การทำให้เห็นประโยชน์รูปธรรมของการอนุรักษ์และการใช้กฎหมายบังคับ ดังนี้

4.5.1 การก่อเกิดและพัฒนาการการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลเกาะลimbangมีพัฒนาการความเป็นมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 ก่อนหน้านั้นวิถีการใช้ทรัพยากรทางทะเลอย่างยั่งยืนของคนในชุมชนมีปรากฏอยู่บ้างแล้วเป็นส่วนน้อย เมื่อมีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาทำให้การอนุรักษ์และปกป้องทรัพยากรก่อรูปขึ้นอย่างชัดเจน ขยายวงกว้าง เป็นที่ยอมรับจากหน่วยราชการ สื่อมวลชนสังคมภายนอก และยังช่วยสร้างผู้นำชุมชนอนุรักษ์ธรรมชาติรุ่นต่อๆ มาให้มีบทบาทเคลื่อนไหวในปัจจุบัน

ช่วงก่อนพ.ศ. 2530 ชาวบ้านมักทำการประมงโดยวิธีทำลายล้างเช่น มีวางยาเบื่อหน้าบ้านบาตูปูเต๊ะ เวลาน้ำลงจะช้อนในหินเพื่อจับลูกปลาเก๋า และปัญหาเรืออวนรุนอวนลากซึ่งเป็นเครื่องมือทำลายล้างทั้งจากคนในชุมชนและเรือประมงจากภายนอก เบื้องต้นยังมีชาวบ้านหลายส่วนไม่เห็นประโยชน์ของการอนุรักษ์ เพราะเดิมไม่เชื่อว่ามีพะยูน เชื่อว่าพะยูนสูญพันธุ์ไปแล้ว มีกรณีพบซากโลมาแล้วเข้าใจว่าเป็นพะยูน ลงหนังสือพิมพ์ประมาณ ปีพ.ศ. 2531-2532 ตอนนั้นไม่มีคนพบพะยูน ไม่มีการทำงานอย่างจริงจัง แต่เชื่อว่าเมื่อมีหญ้าทะเลก็น่าจะมีพะยูน โดยเฉพาะบริเวณเกาะลimbang สีเกา แหลมไทร เป็นแหล่งหญ้าทะเลขนาดใหญ่ที่สำคัญ มูฮัมหมัด ฟารุก (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2563)

ต่อมาช่วงปีพ.ศ. 2530 องค์กรพัฒนาเอกชน คือ มูลนิธิหยาดฝน ได้เข้าไปทำงานในพื้นที่เกาะลimbangจากเดิมที่เคยทำงานในพื้นที่ 3 พื้นที่ คือ อำเภอสีเกา อำเภอกันตัง เกาะลimbang อำเภอปะเหลียน เกาะสุกร เป็นที่ยุทธศาสตร์หลัก ต่อมาทำเป็นเครือข่ายประมงพื้นบ้าน จังหวัดตรัง งานหลักคือ อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง หญ้าทะเล แก้ปัญหาเรืออวนรุน อวนลากที่ชาวบ้านมีปัญหามานานแล้ว ซึ่งมักเป็นเรือจากนอกพื้นที่ และเรือจากในคลองเจ้าไหมที่มาทำอวนรุน แถวบ้านมดตะนอย แต่หมู่บ้านหลักๆ ที่มูลนิธิทำงาน คือบ้านเจ้าไหม มีการรณรงค์เรื่องหญ้าทะเล พะยูน เป็นหลัก มีโครงการอนุรักษ์หญ้าทะเลบ้านเจ้าไหมร่วมกับบ้านมดตะนอย “ส่วนพื้นที่ยุทธศาสตร์หลักจะเป็นบ้านเจ้าไหม และบ้านมดตะนอยแกนนำชาวบ้านพบปะกันตลอด ไปมาหาสู่กัน บทบาทที่บ้านเจ้าไหมมีมิยะ หะหวา เป็นกำลังหลัก บ้านมดตะนอยมีบังเสือกกับกำนันเก๋า เป็นกำลังหลัก มีเครือข่ายครู เครือข่ายเยาวชนมัธยม จังหวัดตรัง ทำงานอนุรักษ์ รณรงค์ ในเมืองควบคูไปด้วย” มูฮัมหมัด ฟารุก (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2563)

ในส่วนของการสร้างผู้นำอนุรักษ์เกิดขึ้นจากในช่วงปีพ.ศ. 2530-2536 มูลนิธิหยาดฝนจัดทำค่ายเยาวชน ซึ่งต่อมาเยาวชนเหล่านี้กลายมาเป็นผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ เช่น อดีตนายกองค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน ซึ่งเป็นเยาวชนที่ได้รับการอบรมเรื่องการอนุรักษ์ของมูลนิธิหยาดฝนรวมถึง แกนนำชาวบ้านโดยธรรมชาติที่ทำงานปกป้องป่าชายเลน ต่อมาได้เกิดความร่วมมือกับภาครัฐคือรองผู้ว่าราชการจังหวัดในขณะนั้น นายอนุชา โมกขะเวส ได้ร่วมกับมูลนิธิหยาดฝนทำโครงการอนุรักษ์ป่าชายเลน ตรวจเช็คทำสถานภาพป่าชายเลน หย้าทะเล ทำให้เห็นสถานภาพของทะเลทั้งจังหวัด และสำรวจสถานภาพผู้นำกลุ่มคน นักอนุรักษ์ ว่ามีใครบ้าง อยู่ที่ไหนบ้าง เกิด mapping ชายฝั่ง ทรัพยากรคนที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ มูฮัมหมัด ฟารุก (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2563) ผลของการเคลื่อนไหวขององค์การพัฒนาเอกชนนี้เองจึงก่อให้เกิดผลสำคัญสามประการคือการปรับเปลี่ยนจิตสำนึกของชาวประมง การสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นนักอนุรักษ์ และฐานข้อมูลสถานภาพทรัพยากรทั้งคนและทรัพยากรทางทะเลชายฝั่งราวปีพ.ศ. 2535-2536 จึงเกิดเครือข่ายประมงพื้นบ้านที่ขยายตัวและเข้มแข็งขึ้นเรื่อยๆ

กรณีของเจ้าโทน หรือไอโทน ลูกพะยูนเกยตื้น ถือเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการหันมาสนใจอนุรักษ์พะยูน กล่าวคือ ประมาณปีพ.ศ. 2536-2537 ชาวบ้านพบพะยูนเกยตื้นติดหย้าทะเลต่อน้ำลง จึงพามาดูแลในกระชัง 1-2 วัน แล้วปล่อยให้กลับไปอยู่ตามธรรมชาติ การพบเจ้าโทน ถือเป็นกรณียืนยันว่าการอนุรักษ์เป็นผลสำเร็จขั้นต้นและเป็นการยืนยันว่าพะยูนยังไม่สูญพันธุ์ มิยะ หะหว่า ผู้นำนักอนุรักษ์หญิงที่มีบทบาทสำคัญของบ้านเจ้าไหม⁵ เชื่อว่า “ถ้ารักษาหย้าทะเล รักษาพะยูนไว้ พวกนี้ก็จะรักษาเรา” มูฮัมหมัด ฟารุก (สัมภาษณ์, 30 สิงหาคม 2563) ต่อมาแนวทางนี้ถูกนำไปใช้เป็นแนวทางหลักในการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลชายฝั่ง และยังเป็นข้ออ้างสำคัญยืนยันต่อภาครัฐว่าชุมชนอยู่อาศัยในเขตอนุรักษ์เขตอุทยานได้⁶ คำกล่าวของมิยะ หะหว่ายังถูกนำไปใช้เป็นแนวทางการใช้ทรัพยากรของกลุ่มประมงพื้นบ้าน เช่นการประชุมสมัชชาชาวประมงพื้นบ้านประเทศไทย ครั้งที่ 7 เดือนมกราคม พ.ศ. 2563 ณ จังหวัดสตูล ได้อ้างถึงประโยคที่ มิยะ หะหว่า เคยกล่าวไว้คือ “ถ้าเรารักษาทะเล ทะเลก็จะรักษาเรา” บนพื้นหลังเวทีการประชุม ซึ่งแนวทางนี้ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่างการทำประมงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลที่เป็นเรื่องที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ต่างต้องเกื้อกูลร่วมกันอย่างสมดุล

⁵ “มิยะ หะหว่า (2502-2548) เป็นชาวท่าศาลา จ. นครศรีธรรมราช เคยได้รับรางวัล ลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2548 มิยะ หะหว่า เกิดเมื่อ พ.ศ. 2502 ในครอบครัวมุสลิม ประกอบอาชีพการเกษตร และขายของเร่ สมรสกับ นาย หย่าเหตุ หะหว่า ซึ่งเป็นชาวประมงพื้นบ้าน หมู่บ้านเจ้าไหม มิยะ มีบทบาทสำคัญในการปกป้องสิทธิ์ที่ดินชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยเฉพาะหย้าทะเล พะยูน ในจังหวัดตรัง เป็นคนที่ให้ความคิดเห็นข้อมูลกับนักพัฒนาสิ่งแวดล้อม และเยาวชน นักศึกษา จำนวนมาก มีบทบาทวิพากษ์วิจารณ์ปัญหาและนโยบายของรัฐกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เช่น กรณี ออบต. ตำบลเกาะลิบงบุกรุกพื้นที่ของอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เพื่อใช้เป็นที่พักผ่อน ซึ่ง มิยะ เห็นว่าไม่เหมาะสมผิดกฎหมาย จึงออกมาคัดค้าน ยื่นเรื่องดังกล่าวไปยังผู้ตรวจราชการแผ่นดินของรัฐสภา ไปจนถึงศาลปกครอง กรณีร่วมกับกลุ่มผู้นำหมู่บ้านสกัดกันไม่ให้มีการลักลอบขนซากปะการังบนหาดทรายหน้าอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม ซึ่งเป็นการทำลายชายหาด ผิดกฎหมาย ทั้งที่พื้นที่นั้นอยู่ในความรับผิดชอบของอุทยานแห่งชาติ มิยะ เชื่อว่าสิ่งแวดล้อมเป็นเหมือนรากแก้วเลี้ยงชีวิตทุกคนไม่เฉพาะชาวประมง แต่รวมถึงคนทั้งประเทศ การอนุรักษ์พะยูน ควรเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวมอย่างแท้จริง อยากให้ผู้หญิงมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นให้มากขึ้น ในระดับตำบล ประเทศ” (ข้อมูลจากแผ่นป้ายติดผนังในบ้านมิยะ หะหว่า หมู่ที่ 6 บ้านเจ้าไหม)

⁶ เช่น อุทยานจะไล่ที่ชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะอ้างว่าอยู่มาก่อนและทำงานอนุรักษ์ด้วย จะไล่ออกจากพื้นที่ไม่ได้ เคยมีการส่งตำรวจตระเวนชายแดนมากดดันชาวบ้านเกิดการปะทะกัน ต่อมารัฐยอมยกที่ดินประมาณ 30-40 ไร่ ให้เป็นเขตที่อยู่อาศัยชุมชน จากเดิมอยู่บริเวณท่าเรือเท่านั้น

การพบเจ้าโทนทำให้ชาวบ้าน ภาครัฐ หรือคนนอกหมู่บ้านให้ความสนใจมากขึ้น มีสื่อมวลชนเช่นรายการโทรทัศน์ ทุ่งแสงตะวัน เข้ามาทำสารคดี การพบพะยูนกลายเป็นที่ขีดหน้าชูตาของหมู่บ้าน จากนั้นกรมประมง นักวิชาการ นักวิจัย ให้ความสนใจอย่างจริงจัง มีการบินสำรวจจำนวนพะยูน และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเกาะลิบงเพิ่มขึ้นจนถึงปัจจุบัน ในส่วนเครือข่ายประมงพื้นบ้านก็เข้มแข็งมากขึ้นเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายสมาพันธ์ประมงพื้นบ้านภาคใต้ อย่างไรก็ตามแม้ชาวบ้านเริ่มเห็นผลว่าการอนุรักษ์ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชน กระนั้นก็มีกลุ่มที่ไม่พอใจหรือเสียประโยชน์อยู่ด้วยไม่น้อยนัก เจ้าโทนก็ถูกฆ่าโดยเชื่อว่าเป็นเพราะกลุ่มที่ถูกต่อต้านไม่ให้ใช้อวนรุน อวนลาก การตายของเจ้าโทนเป็นบทเรียนแรกของการดูแลพะยูนเกยตื้นซึ่งต่อมาพบว่ามีการฉวยพะยูนเกยตื้นเป็นระยะๆ⁷ และยังมีฆ่าพะยูนปรากฏอยู่ในปัจจุบัน⁸

จำนวนพะยูนบริเวณเกาะลิบงมีประมาณ 180 ตัว แต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แม้มีชาวพะยูนตายในทุกๆ ปี คือ ในปีพ.ศ. 2562 จำนวน 23 ตัว ปีพ.ศ. 2563 จำนวน 21 ตัว (“พะยูน” หัวใจแห่งความยั่งยืนของ “คนลิบง” <https://www.thaiquote.org/content/243364?fbclid=IwAR3wDZRmffv7ZKpNijjBlFNKUtGEheqXrcB7g2g62UThvWAI7czPRe2JPbA.l> สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2564) ชาวบ้านเกาะลิบงจึงยังคงทำงานอนุรักษ์พะยูนต่ออย่างต่อเนื่อง เป็นเครือข่ายความร่วมมือทุกหมู่บ้าน มีเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งเป็นคนในพื้นที่เข้าร่วมในเครือข่ายด้วย เช่น กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ดุหยงเกาะลิบง⁹ เป็นต้น

ปัจจุบัน เกาะลิบงประสบปัญหามลพิษของเสียที่ปล่อยลงทะเล เช่นกรณีน้ำเสียจากโรงงานน้ำยางพารา กระทบบริเวณป่าชายเลน ปัญหาหญ้าทะเลจากเรือลากถ่านหินปูนซีเมนต์ลากผ่านเกาะทับแนวหญ้าทะเล บางช่วงในหน้าพายุมีกรณีคลื่นสูงจนเรือบรรทุกปูนซีเมนต์ล่ม ทำให้หญ้าทะเลเสียหาย กระทบต่อแหล่งอาหารของพะยูนมีอาหารไม่พอ กรณีล่าสุดในปีพ.ศ. 2563 เกิดกรณีหญ้าทะเลตายเป็นบริเวณกว้างกระทบต่อพะยูนและสัตว์น้ำอื่นๆ เช่น ปลาเก๋าตาย หอยและสัตว์หน้าดินตาย อีกทั้งกระทบต่ออาชีพเช่นเด็กๆ บนเกาะลิบงนิยมออกไปหากุ้งช่วงเวลากลางคืน กลางวันหาหอย มีรายได้วันละ 400-500 บาท ในช่วงปิดเทอม เมื่อเกิดปัญหาหญ้าทะเลตาย ก็ทำให้ขายรายได้จากส่วนนี้ อีสมาแอน บินสะอาด (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

กรณีหญ้าทะเล¹⁰ ตายบริเวณกว้างนี้ ยังเป็นข้อถกเถียงกันอยู่ระหว่างหน่วยงานภาครัฐกับชาวบ้านโดยชาวบ้านเชื่อว่า คาดว่าสาเหตุเกิดจากการขุดร่องน้ำโดยกรมเจ้าท่าแล้วนำทรายไปที่¹¹ แต่ทรายหนาเกิดตะกอนน้ำเสีย พัดเข้ามาจับใบ

⁷ พ.ศ. 2562 เกิดกรณีพะยูนเพศเมียเกยตื้น ต่อมาตั้งชื่อว่า “มาเรียม” ซึ่งกลายมาเป็นประเด็นสาธารณะในเรื่องการดูแลและอนุรักษ์พะยูนระดับชาติ แต่ในระดับพื้นที่ชาวบ้านกับหน่วยงานภาครัฐยังมีประเด็นความเห็นในการดูแลพะยูนที่ต่างกันระหว่างภูมิปัญญาชาวบ้านกับหลักการของหน่วยงานที่รับผิดชอบ ซึ่งเข้ามามีบทบาทหลายหน่วยงาน โปรดดูลำดับเหตุการณ์การพบพะยูนมาเรียนในภาคผนวก 3

⁸ สาเหตุการตายของพะยูนอาจเกิดได้หลายปัจจัยเช่น 1. เครื่องมือประมงเช่นเบ็ดราไว เรืออวน อวนสามชั้น ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่ที่มักมาจากเรือคนนอกพื้นที่ 2. เรือชน 3. สุขภาพไม่ดีจากขยะน้ำเสียในทะเล ส่วนการจับเพื่อบริโภคหรือเอาเขี้ยวนั้นพบไม่มากเหมือนก่อนพ.ศ. 2530 เนื่องจากสำนักคนเริ่มเปลี่ยนเชื่อว่าชาวบ้านอยู่ได้ พะยูนอยู่ได้ ถ้าติดอวนก็พร้อมใจไปช่วยพะยูน อีสมาแอน บินสะอาด (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

⁹ กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ดุหยง มีสมาชิกประมาณ 30 คน มีเด็กและเยาวชนบนเกาะร่วมเป็นอาสาสมัครด้วย มีหน้าที่หลักคือ การดูแลพะยูนในพื้นที่รอบเกาะลิบง

¹⁰ หญ้าทะเลเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของพะยูน เป็นทรัพยากรที่สำคัญของตำบลเกาะลิบง ซึ่งมีชนิดของหญ้าทะเล 11 ชนิดจาก 12 ชนิดที่มีในประเทศไทย ทั้งยังเป็นแหล่งหญ้าทะเลที่สมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทย การอนุรักษ์หญ้าทะเลมีความสำคัญใน

หญ้าทะเลจนตาย ส่วนกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งเชื่อว่าเกิดจากการผลัดใบของหญ้าทะเลไม่ใช่จากการขุดร่องน้ำ ซึ่งชาวบ้านไม่เชื่อโดย อ้างถึงงานวิจัยท้องถิ่นเองว่าหญ้าทะเลเคยเจอปัญหาน้ำเสียจากน้ำยาง กรณีแหลมจุโหย 2 แปลง แปลงที่ 1 แหลมจุโหยไปถึงเขาบาตุงฯ แปลงนี้หญ้าทะเลตายหมด แต่แปลงที่ 2 จากแหลมจุโหยไปถึงสะพานช้าง พบว่าหญ้าทะเลไม่ตาย ถ้าผลัดใบก็ควรจะตายพร้อมๆ กัน ชาวบ้านเชื่อว่าไม่ใช่ผลัดใบมีการโต้แย้งกับนักวิชาการ ชาวบ้านคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 18 มิ.ย. 2563)

4.5.2 การกำหนดพื้นที่อนุรักษ์โดยชุมชนและโดยรัฐ

การกำหนดพื้นที่ใช้ทรัพยากรและอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในตำบลเกาะลิบงพบว่ามีกำหนดเขตเป็น 2 ลักษณะคือ การกำหนดเป็นกติกาสถาปัตยกรรม ซึ่งจะสอดคล้องกับกฎหมายในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และการกำหนดโดยหน่วยงานภาครัฐเช่นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า องค์การบริหารส่วนตำบลและกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หรือความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐดังกล่าวกับชุมชน โดยในที่นี้ขอยกตัวอย่างกติกาสถาปัตยกรรมของบ้านมดตะนอย ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 เขตอนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเลเกาะลิบง และ การกำหนดเขตการวางพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์พะยูน ดังนี้

- กติกาการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งชุมชนบ้านมดตะนอยอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.1 ประกาศบ้านมดตะนอย

การอนุรักษ์พะยูนอย่างแยกกันไม่ออก(<https://www.thaiquote.org/content/243364?fbclid=IwAR3wDZRmffv7ZKpNijBLFNKuTGEheqXrcB7g2g62UThvWAI7czPRe2JPbA> สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2564)

¹¹ ชุมชนเกาะลิบงพยายามร้องเรียนเรื่องการขุดลอกปากแม่น้ำกันตั้งของกรมเจ้าท่าที่นำพาตะกอนมาถมทับแหล่งหญ้าทะเลของเกาะลิบงซึ่งเป็นแหล่งอาหารของพะยูนและสัตว์น้ำวัยอ่อนอื่นๆ แต่ไม่มีการแก้ไขที่ชัดเจนจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ

บ้านมดตะนอยหมู่ที่ 3 เป็นชุมชนที่มีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เนื่องจากประสบปัญหาจำนวนประชากรที่สูงขึ้น ในขณะที่มีพื้นที่ทำกินอยู่อาศัยจำกัดเนื่องจากพื้นที่ส่วนมากเป็นป่าชายเลน และชายหาดในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง ทำให้การปกป้องสิทธิชุมชนในการใช้ทรัพยากรมีความเข้มข้นตามไปด้วย ประกอบกับประวัติศาสตร์มีผู้นำชาวบ้านที่ทำงานเคลื่อนไหวประเด็นทรัพยากรมาอย่างยาวนานตั้งแต่ทศวรรษ 2530 ทำให้บ้านมดตะนอยมีกิจกรรมด้านการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนต่อเนื่อง เช่นการกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่ง ชุมชนบ้านมดตะนอยอย่างยั่งยืน ซึ่งสะท้อนปัญหาเรื่องบุคคลภายนอกเข้ามาหาสัตว์น้ำ จับหอยไปขายจำนวนมาก จนปริมาณสัตว์น้ำลง มีการตั้งกลุ่มอาสาสมัครเฝ้าระวังบริเวณทางเข้าหมู่บ้านเพื่อป้องกันการลักลอบมาจับสัตว์น้ำ แต่อนุญาตให้จับได้เฉพาะบริเวณภายในครัวเรือน ป้ายกติกาชุมชนถูกติดไว้บริเวณทางเข้าหมู่บ้าน ในทางปฏิบัติมีผู้ใหญ่บ้านกับอาสาสมัครชุมชนคอยเฝ้าดูแล มักใช้วิธีพูดคุยกดเตือน มากกว่าใช้อำนาจจับกุม เป้าหมายของกติกาดังกล่าวเพื่อให้คนในหมู่บ้านมีทรัพยากรเพียงพอในการหากินดำรงชีพ โดยเฉพาะช่วงมรสุมที่ไม่สามารถออกทะเลไปไกลฝั่งได้

รายละเอียดกติกาชุมชนบ้านมดตะนอยมีดังต่อไปนี้

- 1) ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาพักค้างคืนบริเวณชายหาด และ แหลมหาดบ้านมดตะนอย เว้นแต่เป็นการพักค้างคืนซึ่งเป็นกิจกรรมของชุมชน หรือการได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการชุมชน (คณะกรรมการรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง บ้านมดตะนอย)
- 2) ห้ามทำการประมงอวนชัก อวนทับตลิ่ง อวนถ่วง หรืออวนจม ปลากระเบน
- 3) ห้ามดำหอยชักตีนด้วยเครื่องลม
- 4) ห้ามวางอวนสามชั้นในบริเวณแหล่งหญ้าทะเลบ้านมดตะนอย
- 5) ห้ามจับหอยชักตีนขนาดต่ำกว่า 15 เซนติเมตร
- 6) ห้ามทำการประมงด้วยเครื่องมือประมงประกอบ “ไม้กระทุ้งน้ำ”
- 7) ห้ามจับปูลมบริเวณชายหาด
- 8) ห้ามขุดปูดำในป่าชายเลนและบริเวณชายหาดบ้านมดตะนอย
- 9) ห้ามทำประมงด้วยลอบปูม้าขนาดต่ำกว่า 2.5 นิ้ว ในแนวหญ้าทะเลบ้านมดตะนอย
- 10) ห้ามตัดต้นสนบริเวณหัวแหลมหาด ยกเว้นชาวบ้านมดตะนอยตัดเพื่อใช้สอยทำประโยชน์ในชุมชน
- 11) ห้ามนำรถทุกชนิดลงบริเวณชายหาด (หัวแหลมหาด)
- 12) ห้ามตัดทราย เปลือกหอย บริเวณชายหาดบ้านมดตะนอย
- 13) ให้อำนาจคณะกรรมการรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง บ้านมดตะนอย ทำหน้าที่ตรวจสอบ ตักเตือน ปรับ และ ริบเครื่องมือประมงทำลายพันธุ์สัตว์น้ำจากผู้กระทำผิดได้ตามความเหมาะสม ผู้ใดฝ่าฝืน จะได้รับโทษทางกฎหมายปรับไม่เกิน 1,000 – 5,000 บาท พร้อมริบเครื่องมือประมงทำลายเสีย

นอกจากกติกาชุมชนแล้ว บ้านมดตะนอยมีกิจกรรมฟื้นฟูทรัพยากรด้วยเช่น ธนาคารปู โดยทำเป็นจุดรวมที่เดียวกันทางเข้าหมู่บ้าน ให้ชาวบ้านเข้ามาปล่อย และคอยป้องกันมิให้ชาวบ้านจากหมู่บ้านอื่นข้างนอกเข้ามาจับปูบริเวณป่าชายเลนมากเกินไป เนื่องจากปริมาณปูมีน้อยลงมาก ไม่เพียงชาวบ้านชาวประมงเท่านั้นแต่ยังพบว่าชาวบ้านที่ทำสวนยางบนพื้นที่ราบก็เข้ามาจับปูเช่นเดียวกัน

- กติกาการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระดับท้องถิ่น

กติกาการใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งระดับท้องถิ่น ที่สำคัญปรากฏในพื้นที่ศึกษาคือ ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง และการกำหนดเขตอนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเลเกาะลิบง

1) ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

ภาพที่ 4.2 ภาพประกาศเขตอนุรักษ์ในตำบลเกาะลิบง ตั้งอยู่ที่ท่าเรือบ้านหาดยาว หมู่บ้านเจ้าไหม

ในระดับท้องถิ่นตำบลเกาะลิบงได้กำหนดเขตอนุรักษ์ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทางทะเลเป็นกติการะดับท้องถิ่นในการทำการประมงที่ไม่กระทบต่อสิ่งแวดล้อม โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรังร่วมกับศูนย์อนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง 6 (จ. สตูล) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ออกข้อบัญญัติในการอนุรักษ์พะยูน เรียกว่าข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 โดยกำหนดเขตอนุรักษ์ 4 เขต บุคคลสามารถทำการประมงด้วยเครื่องมือที่ไม่ฝ่าฝืน พ.ร.บ.การประมง พ.ศ. 2490 และห้ามใช้เครื่องมือเบ็ดราว อวนประกอบ ไม้กระทุ้งน้ำ ลอบหรือไซหย่องปูม้า ตาววนต่ำกว่า 2 นิ้ว ลอบไซปูพื้ตาววนต่ำกว่า 2.5 นิ้ว การเก็บหอยชักตีนเปลือกบาง อวนถ่วงหรืออวนจมปลากะเบน อวนล้อมหินหรือล้อมปะการัง โป๊ะหรือหลาด โพงพางหรือเครื่องมือลาก คราดหอยและปลิงทุกชนิด เครื่องมือประมงประกอบแสงไฟทุกชนิดล่อด้วยเครื่องกำเนิดไฟฟ้า กำหนดเขตดังนี้

เขตที่ 1 เขตอนุรักษ์พะยูนบ้านมดตะนอย-เจ้าไหม

มีการกำหนดห้ามใช้อวนทับตลิ่ง หรืออวนชักทำประมง ดำหอยด้วยเครื่องลม ยกเว้นได้รับอนุญาตจากองค์กรชุมชน และกรรมการหมู่บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม ในเขตที่มีหญ้าทะเล ห้ามทำอวนถ่วงตาววนต่ำกว่า 9 เซนติเมตร อวนถ่วงสามชั้น

เขตที่ 2 เขตอนุรักษ์พะยูนเกาะลิบง

ห้ามทำอวนหมึก อวนลอยเขียวในระยะ 500 เมตร รอบชายฝั่งเกาะ ลิบง ห้ามใช้อวนถ่วงสามชั้นในพื้นที่

หญ้าทะเล ห้ามใช้อวนทับตลิ่ง อวนซัก ที่มีขนาดความยาวต่ำกว่า 30 วา ในพื้นที่อนุรักษ์พะยูน และเขตห้ามตามประกาศของจังหวัดตรัง

เขตที่ 3 เขตอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเล และชายฝั่ง เกาะมุกด์

ห้ามอวนทับตลิ่ง อวนซัก ประมงดำหอยทุกชนิดโดยใช้เครื่องมือ ยกเว้นได้รับอนุญาตจากองค์กรชุมชน เพื่อใช้ในกิจการสาธารณะชุมชน ห้ามจับปลาสวยงามในเขตพะยูนบ้านเกาะมุกด์

เขตที่ 4 เขตอนุรักษ์พะยูนเขตทะเลสี่บ้าน¹²

ห้ามใช้อวนทับตลิ่ง อวนซัก ดำหอยโดยเครื่องมือ ลม เว้นแต่ได้รับอนุญาตจากองค์กรชุมชน องค์กรชุมชน จะรับผิดชอบเขตอนุรักษ์ร่วมกับเจ้าพนักงานท้องถิ่น และส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

บทลงโทษ เจ้าพนักงานตามการแต่งตั้งของนายก อบต. และคณะกรรมการ ระวังโทษปรับไม่เกิน 1,000 บาท และตามที่กฎหมายกำหนด

2) เขตอนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเลเกาะลิบง

นอกจากข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงแล้ว ตำบลเกาะลิบงยังมีการกำหนดเขตอนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเลเกาะลิบง โดยหน่วยงานภาครัฐและแกนนำชุมชนร่วมกันจัดทำ ประกอบไปด้วย 3 เขตดังนี้ (โปรดดูภาพที่ 4.3)

เขตที่ 1 เขตอภัยทานบริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง

ห้ามทำการประมงทุกชนิด ตั้งแต่หน้าเขตห้ามล่าฯ – คลองบิหลัง เนื้อที่ประมาณ 20 ไร่ เพื่อเป็นพื้นที่อนุรักษ์ต้นแบบของจังหวัดตรัง

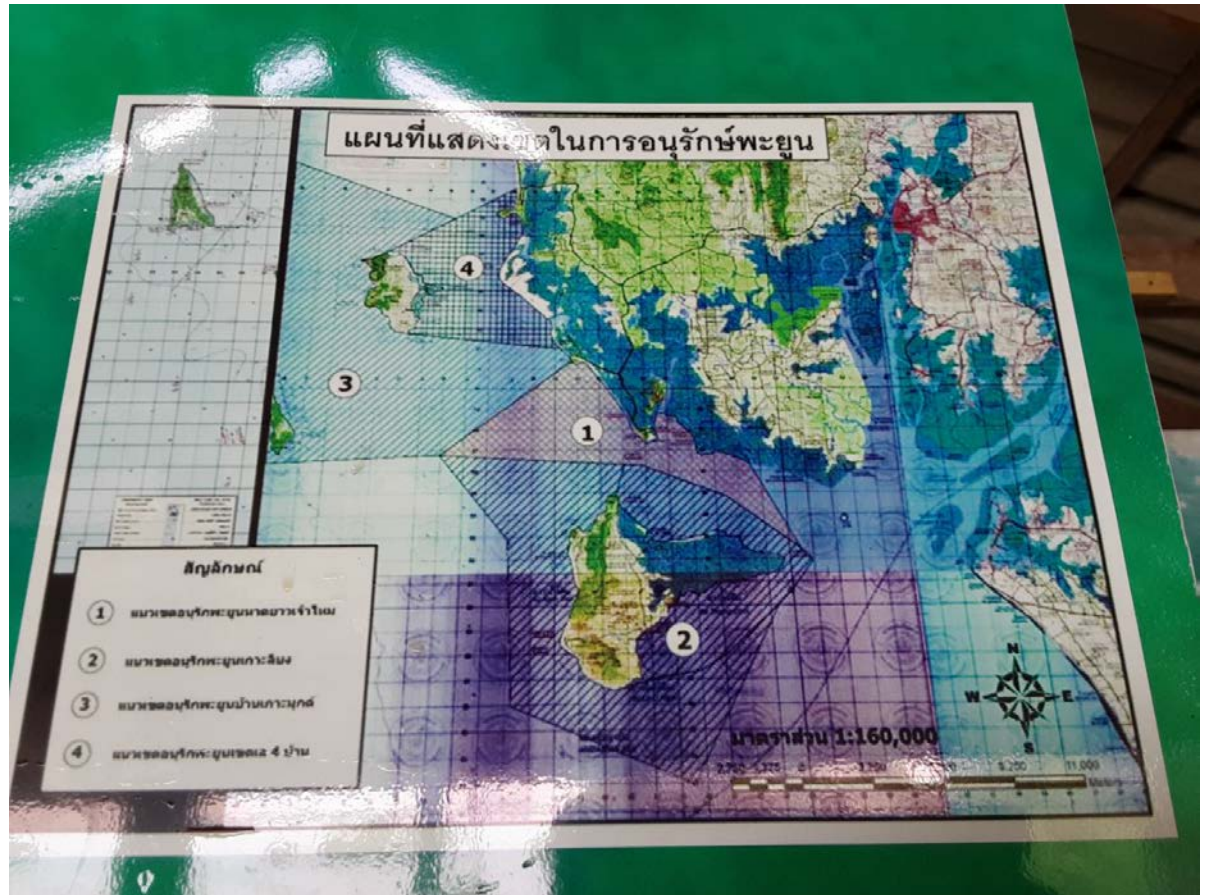
เขตที่ 2 พื้นที่อนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเลแบบเข้มข้น

อยู่ในบริเวณเขตห้ามล่าหมู่เกาะลิบง โดยบริเวณดังกล่าวห้ามทำการประมงผิดกฎหมาย ได้แก่ อวนถ่วงทุกชนิด อวนจมปลากะเบน เครื่องมืออวนประกอบไม้กระทุ้งน้ำ เครื่องมืออวนประกอบการใช้แสงไฟล่อจากเครื่องกำเนิดไฟฟ้า อวนหมึกหรืออวนถ่วงสามชั้นในบริเวณที่มีหญ้าทะเล อวนซักหรืออวนทับตลิ่ง อวนปิดอ่าว เบ็ดราไว การใช้สารเบื่อเมา การใช้เครื่องมือประกอบการดำหอยทุกชนิด โป๊ะหรือหลอดโพงพาง อวนลาก อวนรุน เครื่องคราดและลากปลิงทุกชนิดประกอบเรือยนต์ อวนล้อมหิน อวนล้อมปะการัง ลอบปูม้าขนาดตาอวนต่ำกว่า ๒.๕ นิ้ว ห้ามทำการประมงหอยชักตีน ปลิงทะเล หอยทุกชนิด

เขตที่ 3 เขตพื้นที่อนุรักษ์พะยูนเขาบาตูปูเต๊ะ

¹² “เขตทะเลสี่บ้าน” ประกอบด้วย บ้านน้ำราบ บ้านเกาะมุกด์ บ้านควนตุงกู บ้านฉางกลาง ครอบคลุมพื้นที่ ต. บางสัก ตำบลเกาะลิบง อำเภอสิเกา และตำบลไม้ฝาด อำเภอสิเกา การกำหนดเขตเริ่มขึ้นหลังเหตุการณ์สึนามิ พ.ศ. 2547 เพื่อฟื้นฟูทรัพยากรประมงที่เสียหายโดยเฉพาะหญ้าทะเล ปะการัง รวมพื้นที่ 27,000 ไร่ มีหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้าร่วมมีหน่วยเฉพาะกิจ “ฉ. เลตรัง” เป็นหน่วยเฝ้าระวัง มีการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์โดยชุมชน ทำปะการังเทียม ธนาคารปู ฯลฯ เป็นการร่วมมือระหว่างกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง อบต. เกาะลิบง อบต. บางสัก อบต. นาเกลือ ชมรมชาวประมงพื้นบ้านจังหวัดตรัง องค์กรชุมชน มูลนิธิอันดามัน อุทยานแห่งชาติเจ้าไหม เขตห้ามล่าสัตว์ป่า มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน นำไปสู่ข้อบัญญัติท้องถิ่น โปรดดูข้อมูลใน มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน อนุรักษ์พะยูน ผู้จัดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติรวม www.sdfthai.org

ห้ามจับปลิงทะเลที่มีน้ำหนักตัวน้อยกว่า 500 กรัม ห้ามเล่นเรือด้วยความเร็ว (ซึ่งจะมีการกำหนดความเร็วอีกครั้ง) ห้ามเล่นเรือด้วยเครื่องยนต์เพื่อตามดูพะยูน ให้นักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยวดูพะยูนด้วยเรือ ผูกเรือกับเสาหลักเรือและให้ใช้พาย่อในการเคลื่อนเรือชมพะยูน

ภาพที่ 4.3 ภาพประกาศเขตอนุรักษ์พะยูนในตำบลเกาะลิบง ตั้งอยู่ที่บ้านบาตูปูเต๊ะ

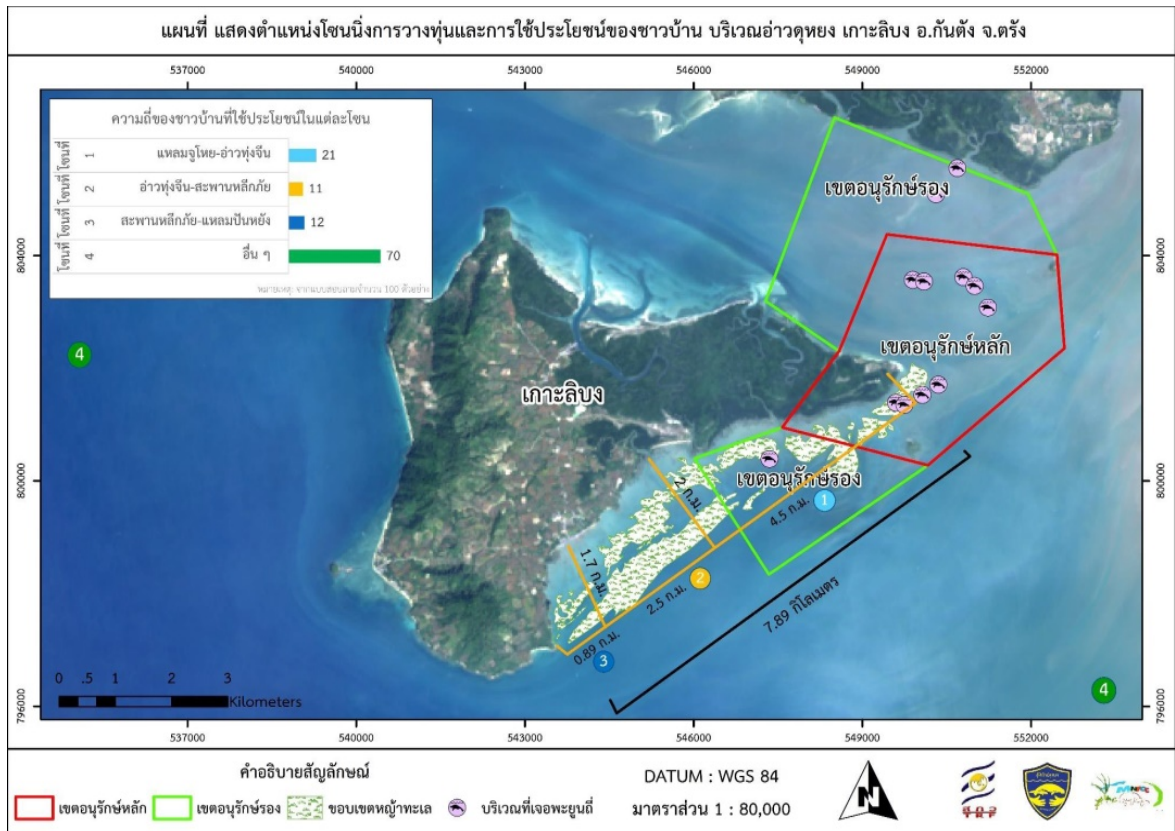
- การกำหนดเขต การวางทุ่น เพื่อการอนุรักษ์พะยูน

เนื่องจากพะยูนเปรียบเสมือนหัวใจหลักของเกาะลิบง ดังนั้นทั้งภาครัฐและชุมชนจึงพยายามกำหนดเขตอนุรักษ์เพื่อไม่ให้กระทบกับพะยูน การกำหนดเขตการอนุรักษ์โดยภาครัฐนั้น มีความพยายามกำหนดเขตอนุรักษ์ร่วมกันระหว่างชุมชนกับเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเกาะลิบง กรมอุทยานฯ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง กำหนดเขตวางทุ่นเพื่อป้องกันไม่ให้กระทบกับเขตหญ้าทะเลอันเป็นที่อยู่อาศัยของพะยูนโดยกำหนดเขตอนุรักษ์ดังนี้ (โปรดดูแผนภาพที่ 4.12-4.14)

เขตอนุรักษ์หลัก เขตหญ้าทะเล เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง มีจุดวางทุ่น เขตที่พบพะยูนถี่ เขตอนุรักษ์หลัก อยู่บริเวณ แหลมจุโหย ไปจนถึงเกือบถึงหน้าบ้านมดตะนอย

เขตอนุรักษ์รอง อยู่บริเวณอ่าวทุ่งจีน กับ แหลมจุโหย บนเกาะบริเวณอ่าวโต๊ะแฉก เป็นเขตห้ามล่าฯ มีทุ่นที่ติดตั้งแล้วบริเวณหาด ปันหยง เขาบาตูปูเต๊ะ

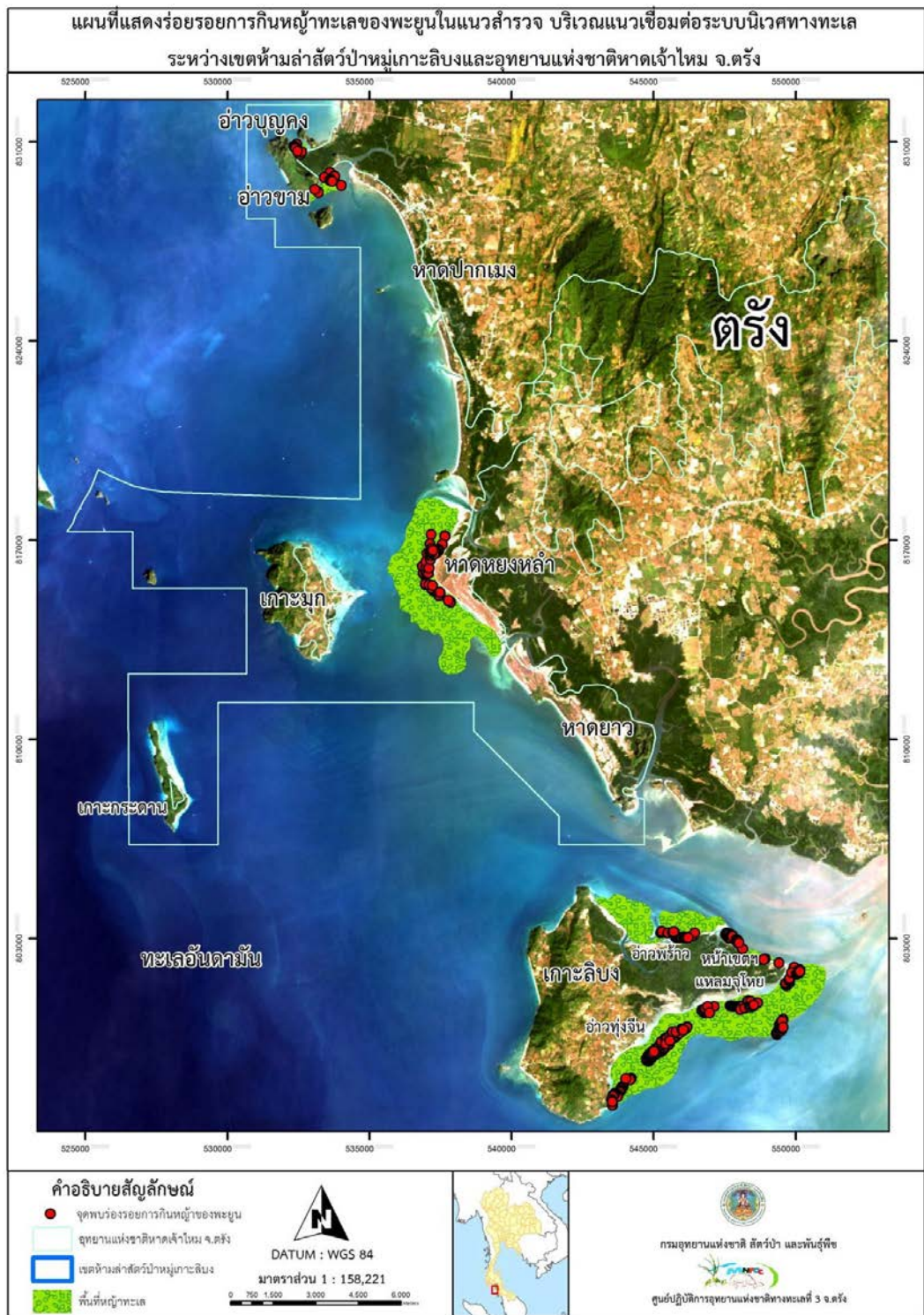
เขตหญ้าทะเล อยู่ในเขตน้ำตื้นของเกาะลิบง คือจากแหลมปันทวยไปถึงแหลมจุโหย หน้าเกาะลิบงตรงข้ามกับบ้านมดตะนอย

แผนภาพที่ 4.12 แสดงการโซนนิ่งการวางนุ่นและการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน บริเวณอ่าวคูหยง เกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง

แผนภาพที่ 4.13 แสดงการกระจายของพะยูน หญ้าทะเลและการจัดการบริเวณเกาะลิบง จังหวัดตรัง

แผนภาพที่ 4.14 แสดงร่องรอยการกินหญ้าของพะยูน

การรื้อถอนโรงงานและกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน กับกำหนดเขตอนุรักษ์ เกิดขึ้นจากความพยายามปกป้องพะยูน สัตว์ทะเลสัญลักษณ์สำคัญของ ต.เกาะลิบง ซึ่งพบว่า การตายของพะยูนร้อยละ 90 เกิดจากเครื่องมือผิดกฎหมาย รัฐแก้ปัญหาโดยการตัดเตี๊ยนแต่ไม่เป็นผล ในด้านหนึ่งจึงแก้ปัญหาด้วยการกำหนดเขตการใช้เครื่องมือประมง ในอีกด้านหนึ่งการทำให้เห็นว่าพะยูนนำมาสู่รายได้ด้านการท่องเที่ยวก็จะพบว่า การอนุรักษ์นั้นเกิดผลดี

“...ปี 54-55 พะยูนตาย 10-12 ตัว การลาดตระเวนพบ เช่น อวนรัดพะยูนจมน้ำ ชาวบ้านไม่ยอมรับ แต่ก็รู้ว่าบ้านไหนใช้อวน 3 ชั้น เช่นมดตะนอย เราใช้วิธีเก็บอวนลงบันทึกระจำวัน ให้เจ้าของมาเอาคืน และ ตักเตี๊ยนไม่ให้วาง บางรายมาเอาคืน บางคนทิ้งเครื่องมือเลย ต่อมาชาวบ้านก็ไม่กล้ามาวางอีก เพราะต้องติดต่อเอาคืนหรือตัดทิ้ง ร้องขอให้ไม่ให้วางอีก ช่วงหลังชาวบ้านเห็นประโยชน์การท่องเที่ยว เช่นการเพิ่มขึ้นของรถเช่า 100-200 คัน โฮมสเตย์เพิ่มขึ้น ร้านขายของที่ระลึก เศรษฐกิจดีจากการมีทรัพยากรดี มีการท่องเที่ยว...” ชัยพฤกษ์ วีระวงศ์ (สัมภาษณ์ 18 มิ.ย. 2563)

การกำหนดเขตนอกจากป้องกันการใช้เครื่องมือผิดกฎหมายแล้วยังเป็นไปเพื่อป้องกันการท่องเที่ยวที่ส่งผลกระทบต่อสัตว์ทะเลอีกด้วย นอกจากนี้การกำหนดเขตมาจากการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐตั้งที่หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่าเกาะลิบง ได้กล่าวว่า

“...ออกกติกาชุมชนร่วมกันว่าห้ามวางเครื่องมือไว้ในเขตแนวหญ้าทะเล ต่อไปจะ Zoning พื้นที่ กำหนดเขตที่มีพะยูน เต่า อยู่มากเป็นเขตอนุรักษ์เลย ไม่ให้ใช้เครื่องมือทุกชนิดในเขตนี้ กำหนดเป็นเขตอนุรักษ์หลัก ตอนนี้ทดลองวางทุ่นบริเวณแหลมจุโหยเป็นเขตอภัยทาน กำหนดเขตอนุรักษ์รองให้เข้าไปใช้เครื่องมือถูก กม. ได้ เช่น อ่าวทุ่งจีน กำหนดเขตท่องเที่ยวทำทุ่นเขตที่เข้าไปได้ ให้ท่องเที่ยวโดยไม่กระทบกับสัตว์ทะเล เรือต้องเป็นเรือชาวบ้านห้ามใช้สปีดโบ๊ท ลดความเร็ว...กำหนดกิจกรรมการวางทุ่น กำหนดพื้นที่ ชาวบ้านทำร่วมกับเจ้าหน้าที่ ชาวบ้านเป็นคนวาง Zone อนุรักษ์หลักเดิมเป็นพื้นที่ล่าได้ ต่อมาเขตอภัยทานจะมี 1,000-2,000 ไร่ ตั้งใจเป็นแหล่งอนุบาลฟักไข่ที่สมบูรณ์ปลอดภัยจากการคุกคาม ชาวบ้านก็เห็นด้วยที่ควรจะมีไว้...” ชัยพฤกษ์ วีระวงศ์ (สัมภาษณ์ 18 มิ.ย. 2563)

การกำหนดเขตมาจากการทำงานร่วมกันระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่รัฐมีการสร้างกติการ่วมกัน กำหนดเขตร่วมกัน สร้างเครือข่ายร่วมกัน และมีกฎหมายรองรับ เน้นการอนุรักษ์ฟื้นฟูกับวิถีพัฒนาชุมชนให้มีรายได้ดีจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ขั้นตอนการทำการ Zoning คือประชุมทำความเข้าใจ เชิญผู้มีส่วนได้เสีย กรรมการที่ปรึกษามีส่วนราชการ ตัวแทนชาวบ้าน นักวิชาการ NGOs มาเข้าร่วม ปัจจุบันปัญหาการจัดการยังคงมีอุปสรรคคือเรื่องงบประมาณล่าช้า การวางทุ่นยังไม่ครบทุกเขต และการทำความเข้าใจกับชาวบ้านว่าการกำหนดเขตเป็นไปเพื่อให้ชาวบ้านระวังในการเข้าไปใช้พื้นที่ ไม่ใช่การห้ามเข้า และประชาสัมพันธ์กับคนต่างอำเภอให้ระวังการวางเครื่องมือ ชัยพฤกษ์ วีระวงศ์ (สัมภาษณ์ 18 มิ.ย. 2563)

จะพบว่า การกำหนดเขตอนุรักษ์สัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์การทำการประมงและการท่องเที่ยว ดังนั้นการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลจะคำนึงถึงคุณภาพของทั้งสามด้านเป็นสำคัญ คือ ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การทำการประมง และการท่องเที่ยว โดยการทำการประมงต้องเป็นไปเพื่อเศรษฐกิจการค้าของชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะเดียวกันการอนุรักษ์พะยูน หรือสัตว์ทะเลก็สอดคล้องกับผลประโยชน์กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นรายได้เสริมที่สำคัญของชุมชนและการมีสัตว์น้ำหมุนเวียนอยู่อย่างยั่งยืนในการทำการประมง กิจกรรมทางทะเลทั้งสามด้านจึงมักผลักดันหนุนเสริมกันในเชิงบวกโดยมีรัฐและชุมชนให้ความสำคัญในบางครั้งทำงานร่วมกัน บางครั้งต่างฝ่ายต่างทำแต่มีเป้าประสงค์เดียวกัน ในส่วนกิจกรรมอื่นๆ

เช่นการใช้พื้นที่ชายฝั่งหรือประเพณีที่ดินอยู่อาศัยยังคงเป็นปัญหาระหว่างรัฐกับชุมชน จะกล่าวในบทต่อไป ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวแสดงต่างๆ ในทุกกิจกรรมที่มีทั้งมิติความร่วมมือและความขัดแย้ง รวมถึงบทสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชนตำบลเกาะลิบง

บทที่ 5

กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชน

บทที่ผ่านมากล่าวถึงทรัพยากรและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางบก ทางทะเลในกิจกรรมที่สำคัญสามส่วนคือด้านการทำการประมง ด้านการท่องเที่ยว และด้านการอนุรักษ์ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นควบคู่ไปสองกิจกรรมข้างต้น ในบทนี้ส่วนที่ 5.1 กล่าวถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งจากกิจกรรมต่างๆ กับความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมนั้นๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน ส่วนที่ 5.2 การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน กล่าวถึงรูปแบบการใช้ทรัพยากรร่วมกันระหว่างคนในชุมชน ระหว่างชุมชน ระหว่างรัฐกับชุมชน การทับซ้อนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ปรากฏ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการใช้ประโยชน์ต่างนี้มีบทบาทในกลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่อย่างไรกล่าวถึงใน 5.3 กลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง

5.1 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง

พื้นที่กรณีศึกษามีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักสองกลุ่มคือ 1) *กลุ่มภาครัฐ* ได้แก่เจ้าของกรรมสิทธิ์พื้นที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียหลักที่สำคัญ คือหน่วยอุทยานฯ เขตห้ามล่าฯ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรองเช่นหน่วยปกครองท้องถิ่นและท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐระดับกรมที่เกี่ยวข้อง 2) *ภาคประชาสังคมและพันธมิตร* เช่น เครือข่ายชุมชน ผู้ประกอบอาชีพทำการประมงผู้นำชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก มีองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานด้านการศึกษาและวิจัยจากภายนอกพื้นที่เป็นพันธมิตรร่วม

1) *กลุ่มภาครัฐ*

- เขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม

เขตอุทยานฯ เป็นตัวแสดงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักที่สำคัญ เพราะเป็นผู้รับผิดชอบพื้นที่หมู่บ้านในตำบลเกาะลิบง โดยเฉพาะบ้านเจ้าไหมที่ตั้งอยู่บริเวณแนวชายฝั่ง พื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านอยู่ในเขตพื้นที่อุทยานฯ กิจกรรมต่างๆ ที่คาบเกี่ยวระหว่างเขตชุมชนกับอุทยานมีทั้งความร่วมมือและความขัดแย้ง เช่น กิจกรรมการท่องเที่ยว การทำการประมง การทำสวนทำไร่ ซึ่งชุมชนต้องคำนึงถึงกฎระเบียบของอุทยานฯ เช่น การเดินเรือเข้าไปในเขตอุทยานฯ ในอดีตความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ ไม่ค่อยดีนักเนื่องจากปัญหาการประกาศพื้นที่อุทยานทับซ้อนที่อยู่อาศัยของชุมชนเกิดความขัดแย้งและต่อรองพื้นที่อยู่อาศัย ปัจจุบัน แม้ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับชาวบ้านจะดีขึ้น เพราะสามารถตกลงแบ่งเขตได้ในระดับหนึ่ง แต่การจะทำกิจกรรมต่างๆ ในเขตอุทยานยังต้องแจ้งกับอุทยาน ทำให้การจัดการพื้นที่เป็นไปด้วยความล่าช้า เพราะต้องขออนุญาตตามขั้นตอนของระบบราชการตั้งแต่ระดับพื้นที่จนถึงส่วนกลางที่กรุงเทพฯ ปัจจุบันเรื่องการขยายตัวของจำนวนประชากรในขณะที่พื้นที่อยู่อาศัยมีจำกัด พื้นที่ทำกินมีน้อยก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนอาจเกิดขึ้นได้อีกในอนาคต

- เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง

เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง เป็นหน่วยงานที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวบ้านบนเกาะลิบงและบ้านมดตะนอย เนื่องจากทั้งสองหมู่บ้านมีพื้นที่อยู่ในเขตห้ามล่า โดยเขตห้ามล่า ในเชิงหลักการคือมีบทบาทในการปกป้องทรัพยากร ห้ามล่าสัตว์บางชนิดและควบคุมเครื่องมือประมงผิดกฎหมายที่กระทบต่อสัตว์ทะเล แต่ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่มีไม่เพียงพองานดูแลและอนุรักษ์พื้นที่จึงมักขึ้นต่อชุมชน อาสาสมัครชาวบ้าน เขตห้ามล่า มีความขัดแย้งกับชุมชนอยู่บ้างแต่ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชาวบ้านอาจมีไม่มากเท่ากรณีของอุทยานฯ เพราะอนุญาตให้ประชาชนใช้พื้นที่ในเขตห้ามล่าในการอยู่อาศัยและใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้โดยมีเงื่อนไขคือไม่ทำลายทรัพยากรที่ประกาศคุ้มครอง ในขณะที่เขตอุทยานฯ มีกฎหมายการเข้าใช้พื้นที่ที่เข้มงวดกว่า เน้นการใช้ประโยชน์เพื่อการท่องเที่ยว

อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่รัฐยังขึ้นต่อตัวบุคคลด้วย เช่น เจ้าหน้าที่รัฐเป็นคนในพื้นที่หรือไม่ หรือมีความจริงใจในการแก้ปัญหาพร้อมกับชาวบ้านเพียงไร ปัจจุบันมีเจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าฯ หลายคนเป็นคนในตำบลลิบง ทำให้ลดปัญหาการสื่อสาร และความเข้าใจระหว่างรัฐกับชุมชนได้ดีกว่าเดิมเมื่อเปรียบเทียบกับความสัมพันธ์ระหว่างอุทยานฯ กับชุมชนและเขตห้ามล่าฯ ตามความเห็นของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองพบว่ามีปัญหาที่ต่างกัน คือ

“เขตเกาะลิบง เป็นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า หมู่ 6 บ้านเจ้าไหม กับหมู่ 2 เกาะมุกด์ เป็นเขตอุทยานฯ มีปัญหาทับซ้อนการเดินเรือ แต่กับเขตห้ามล่าฯ จะไม่ค่อยมีปัญหา เพราะใช้ทรัพยากรร่วมกันกับชุมชนอยู่...ในเขตลิบงร่วมมือกันระหว่าง รัฐ - ชุมชน ตลอด ความเข้าใจของชาวบ้านกับพนักงานเขตห้ามล่าฯ ดีขึ้น... เพราะพนักงานเป็นคนเกาะลิบงเป็นส่วนใหญ่ เลยได้ปรึกษาพูดคุยกันตลอด...จัดประชุมข้อกฎหมายต่างๆ ก็เชิญชาวบ้านมาประชุม” อับดุลรอหิม ขุนรักษา (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

- องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง

อบต.เกาะลิบงมีที่ตั้งชั่วคราวอยู่ที่บ้านเจ้าไหม และปัจจุบันยังไม่สามารถสร้างที่ทำการถาวรได้ เนื่องจากอยู่ในระหว่างการขอใช้พื้นที่เขตอุทยานแห่งชาติ บทบาทของอบต.ขึ้นอยู่กับผู้นำเป็นสำคัญ อบต.จะมีบทบาทโดดเด่นเมื่อผู้นำเป็นผู้นำโดยธรรมชาติด้วย บทบาทอบต.ที่สำคัญคือช่วงพ.ศ. 2554 ได้ออกข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 ซึ่งมาจากความร่วมมือหลายภาคส่วนในการกำหนดเขตการทำเครื่องมือประมงในตำบลเกาะลิบง

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

มีบทบาทสำคัญมายาวนานโดยส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น กำนันคนปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลที่มีส่วนร่วมมาตั้งแต่ช่วงก่อนทศวรรษ 2540 มีประสบการณ์เคลื่อนไหวประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับภาครัฐ ทำงานร่วมกับเขตห้ามล่าฯ และอุทยาน ในกิจกรรมอนุรักษ์ต่างๆ และมีบทบาทในการไกล่เกลี่ยความขัดแย้งจากการใช้ทรัพยากรร่วมกัน

- หน่วยงานรัฐอื่นๆ เช่น กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง (ทช.) /กรมเจ้าท่า /กรมประมง /กรมการพัฒนาชุมชน (พอช.) /กระทรวงการท่องเที่ยว/การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.)

หน่วยงานภาครัฐต่างๆ มักเข้ามามีบทบาทตามภารกิจของหน่วย เช่น ทช.เข้ามามีบทบาทในเขตที่อยู่นอกเหนือความรับผิดชอบของเขตห้ามล่าและกรมอุทยานฯ เช่นการสำรวจทรัพยากร การทำงานในเชิงวิจัยวิทยาศาสตร์ทางทะเล การดูแลพะยูน บทบาทในการกำหนดเขตการใช้ประโยชน์ทางทะเลกับเขตอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการทำงานร่วมกับชุมชน

กรมเจ้าท่าดูแลในประเด็นบ้านริมน้ำ โดยเฉพาะบริเวณเกาะลิบงบ้านปาตูปูเต๊ะซึ่งปัจจุบันมีการผ่อนปรนให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

กรมประมงมีบทบาทในกรณีของการจดทะเบียนเรือ เครื่องมือ และบังคับใช้ข้อกฎหมายต่างๆ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ โดยข้อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการทำการประมงคือ พระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 จะถูกนำมาเป็นแนวหลักของการกำหนดกติกาชุมชน แต่ในฐานะบทบาทในพื้นที่อาจไม่ได้โดดเด่นมากนัก

หน่วยงานอื่นๆ เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และการท่องเที่ยว ททท. มีบทบาทการสนับสนุนชุมชนในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น สนับสนุนเครือข่ายกิจกรรมโฮมสเตย์ สนับสนุนประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวจ.ตรังเกาะลิบง ให้ทุนสนับสนุนการทำกิจกรรม นอกจากนี้มีหน่วยงานระดับท้องถิ่นอื่นๆ เช่นองค์การบริหารส่วนจังหวัดตรัง เข้ามาเป็นเครือข่ายภาครัฐสนับสนุนในการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วย

ข้อสังเกตคือหลายหน่วยงานจากภาครัฐมักเข้ามาทำโครงการในพื้นที่ระยะสั้น เช่นโครงการปล่อยพันธุ์ปลา ซึ่งเป็นโครงการเฉพาะกิจมักจะไม่ได้ออกมาต่อเนื่องกับชุมชนในระยะยาว บางหน่วยงานมีกิจกรรมที่ชุมชนเชื่อว่าส่งผลกระทบต่อทรัพยากรหญ้าทะเลของเกาะลิบง เช่นการขุดลอกปากแม่น้ำกันตังของกรมเจ้าท่า แต่ก็ได้มีการดำเนินการแก้ปัญหาที่ชัดเจน และกลายเป็นข้อถกเถียงขัดแย้งกันระหว่างกรมเจ้าท่ากับชาวบ้าน เกาะลิบงและกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

2) ภาคประชาสังคมและพันธมิตร

- กลุ่มเครือข่ายชุมชน

เกาะลิบงมีกลุ่มชาวบ้านที่ร่วมกันทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ โดยตั้งเป็นกลุ่ม ชมรม ทำงานเป็นเครือข่ายหลวมๆ บางเรื่องเป็นกิจกรรมเฉพาะกิจ และมีการขยายตัวสัมพันธ์กับกลุ่มเครือข่ายระดับจังหวัดอยู่ด้วย เช่น

- ชมรมการท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์ และ พัฒนาชุมชน เกาะลิบง
- เครือข่ายประมงพื้นบ้าน จ. ตรัง
- กลุ่มโฮมสเตย์
- กลุ่มประมงพื้นบ้านเกาะลิบง
- กลุ่มเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
- กลุ่มสตรีประมงพื้นบ้าน
- กลุ่มท่องเที่ยววิถีวิถีเกาะลิบง
- วิสาหกิจชุมชน เกาะลิบง

- หลาดคนเลเกาะลิบง
- ธนาคารสัตว์น้ำและหญ้าทะเล
- สภาองค์กรชุมชนตำบลเกาะลิบง
- โครงการบ้านมั่นคง เมืองเกาะลิบง (เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย)
- กองทุนสวัสดิการตำบลเกาะลิบง
- โครงการเกาะลิบง เมืองพัฒนาคุณภาพชีวิตดีและยั่งยืน
- สถานีอนุบาลพันธุ์พืชและสัตว์น้ำหมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย
- โครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟื้นฟูสัตว์น้ำบ้านมดตะนอย¹
- กลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์คูหยง
- โครงการอื่นๆ

กลุ่มเครือข่ายชาวบ้านที่สำคัญอื่นๆ เช่นกลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) กลุ่มชุดรักษาความปลอดภัยหมู่บ้าน (ชรบ.) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ทำหน้าที่ใกล้ชิดกับชุมชนเนื่องจากเป็นชาวบ้านที่ผ่านการฝึกอบรม ดูแลด้านสาธารณสุข ปลอดภัย การจับกุมเครื่องมือประมงผิดกฎหมายร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง กลุ่มอาสาชาวบ้านเหล่านี้ถือเป็นกลไกสำคัญของเกาะลิบง ซึ่งมีเจ้าหน้าที่รัฐไม่เพียงพอในการปฏิบัติงาน

- เครือข่ายประมงพื้นบ้าน จ.ตรัง

เครือข่ายประมงพื้นบ้านภาคใต้เป็นกลุ่มที่ตั้งขึ้นเพื่อแก้ปัญหาค่าความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรระหว่างเรือประมงพื้นบ้านกับเรืออวนลากขนาดใหญ่ เมื่อปัญหาเบาบางลง กลุ่มต่างๆ ยังคงดำรงอยู่ในแต่ละจังหวัด กรณีจังหวัดตรังถือว่าเป็นเครือข่ายเก่าแก่ที่มีบทบาทการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล ปัจจุบันยังมีผู้นำชุมชนลิบงทำงานร่วมกับเครือข่ายดังกล่าวอยู่เสมอ

- องค์กรพัฒนาเอกชน

องค์กรพัฒนาเอกชนที่มีบทบาทสำคัญคือ มูลนิธิหยาดฝน มูลนิธิอินตามัน องค์กรพัฒนาเอกชนมีบทบาทสำคัญมากโดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2530 ในการปลูกจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลให้กับชาวบ้านเกาะลิบง มูลนิธิหยาดฝนช่วยสร้างคนและเครื่องมือกลไกในการอนุรักษ์ มีการอบรมยุวชนอนุรักษ์ทรัพยากรจนปัจจุบันกลายมาเป็นผู้นำชุมชนจำนวนมากและมีบทบาทในการเริ่มต้นการอนุรักษ์พะยูนแห่งเกาะลิบง ทำหน้าที่ตัวกลางประสานงานกับรัฐเชื่อมโยงการทำงานระหว่างรัฐกับชุมชน มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนมีบทบาทในการเชื่อมโยงกลุ่มทะเล 4 บ้าน ออกกติกการใช้ประโยชน์ทะเลร่วมกันใน 4 หมู่บ้าน กระนั้นปัจจุบันกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนลดบทบาทลงไปกว่าเดิม แต่พบองค์กรพัฒนาเอกชนระดับนานาชาติมีบทบาทในการให้ทุนสนับสนุนโครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนและสัตว์ทะเลอยู่บ้าง

- มหาวิทยาลัยและหน่วยทุนวิจัยเช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

¹ โครงการอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟื้นฟูพันธุ์สัตว์น้ำ บริษัทปูนซีเมนต์ไทย จำกัด บ้านมดตะนอยและเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบงเป็นเครือข่ายร่วมจัดทำ และเครือข่ายชาวบ้านธนาคารปู บ้านมดตะนอย ซึ่งตั้งอยู่สะพานทางเข้าหมู่บ้าน เป็นเครือข่ายกิจกรรมที่ได้รับความร่วมมือกับภาคเอกชน เช่น บริษัทโตโยต้า บริษัท SCG NGOs เช่น Bamboo School กลไกในการดำเนินกิจกรรมคือกลุ่มอาสาสมัครในหมู่บ้านมดตะนอย

หน่วยงานบริการการศึกษา มักเข้ามาใช้พื้นที่ตำบลเกาะลิบงในการศึกษาวิจัยทั้งประเด็นทรัพยากร ทะเลชายฝั่ง วัฒนธรรมชุมชน การท่องเที่ยว มีการส่งนิสิตนักศึกษา มาลงพื้นที่ฝึกงานในชุมชน เนื่องจากเกาะลิบงมีความอุดมสมบูรณ์ มีความหลากหลาย มหาวิทยาลัยต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ฯลฯ

- ผู้นำโดยธรรมชาติ ผู้นำอาวุโส ผู้นำศาสนา

ผู้นำชุมชนตำบลเกาะลิบง มักมาจากบ้านบาตูปูเต๊ะ เช่น ตำแหน่งกำนัน เพราะเป็นชุมชนเก่าแก่ แต่ในขณะเดียวกันพบว่า มีผู้นำโดยธรรมชาติหลายคน โดยเฉพาะด้านอนุรักษ์ มีบทบาทมาตั้งแต่การต่อสู้กรณีอวนลากในช่วงทศวรรษ 2530 และการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ดินอยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติ ผู้นำเหล่านี้มีความสามารถในการนำ มีภูมิปัญญาชาวบ้านในการทำการประมงและการอนุรักษ์และเชื่อมโยงกับหลักศาสนาอิสลาม ซึ่งถือว่าเป็นวิถีวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตและประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ด้วย มีทั้งการนำและการแก้ไขความขัดแย้ง เจ้าหน้าที่รัฐ หรือหน่วยงานภายนอกก็ต้องเข้ามาถามความคิดเห็นของผู้นำโดยธรรมชาติด้วย

โดยสรุป ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ศึกษามีตัวแสดงหลักคือเจ้าของกรรมสิทธิ์พื้นที่คือหน่วยอุทยานฯ เขตห้ามล่าฯ ที่มีเครื่องมือคือตัวบทกฎหมายครอบคลุมการใช้เขตพื้นที่ทางบกและทางทะเล การกำหนดเขตนี้ครอบคลุมไปถึงการใช้อุปกรณ์เครื่องมือประมง การทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากร อย่างไรก็ตามเนื่องจากเจ้าหน้าที่ งบประมาณหน่วยงานดังกล่าวมีจำกัดในการขับเคลื่อนต่างๆ จึงต้องใช้ความร่วมมือจากกลไกภาคชุมชน หรือเครือข่ายองค์กรภายนอกช่วยสนับสนุน ในกรณีศึกษายังมีข้อสังเกตอีกว่า เครือข่ายภาคชุมชน ผู้นำชาวบ้านเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งมีประสบการณ์ในการนำกับการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและขยายไปสู่ประเด็นเศรษฐกิจอื่นๆ เช่นการท่องเที่ยว ในบางครั้งเป็นผู้กำหนดกติกาบังคับใช้ในชุมชนเองอีกด้วย ผู้นำชุมชนบางคนยังสัมพันธ์กับเครือข่ายประชาสังคมภายนอกเพื่อจัดหาทุนในการดำเนินกิจกรรม หรือสัมพันธ์กับเครือข่ายหน่วยงานการศึกษาต่างๆ ทำวิจัยชุมชนร่วมกัน ผู้นำชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ดีกับตัวแสดงภาครัฐเนื่องจากทำงานร่วมกัน หรือเจ้าหน้าที่รัฐเป็นคนภายในชุมชนด้วยในเวลาเดียวกัน อย่างไรก็ตามมีปัญหาที่ยังคงตกค้างอยู่คือการทับซ้อนของพื้นที่ทางบกที่เป็นปัญหาในระดับโครงสร้างที่อยู่ระหว่างการแก้ไข

ข้อสังเกตที่สำคัญคือ พื้นที่ศึกษา ยังไม่มีตัวแสดงกลุ่มทุนภายนอกที่เข้ามา มีบทบาทกำหนดพื้นที่เศรษฐกิจภายใน เพราะกิจการส่วนใหญ่ยังเป็นของคนลิบงหรือคนในจังหวัดตรัง หากจะเข้ามา ก็เป็นเพียงการให้ทุนสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งเป็นไปในรูปของการประชาสัมพันธ์สื่อสารองค์กร ซึ่งไม่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ส่งผลให้การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษา ยังอยู่ภายใต้อำนาจและหรืออิทธิพลของกลุ่มผู้นำชุมชนและหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ทั้งสองหน่วย ที่เน้นมิติของอาชีพที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชน

5.2 การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน

กรณีศึกษาแสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 5.2.1 การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน จำแนกออกเป็น 1) การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตที่ดินชายฝั่ง 2) การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตทะเล ซึ่งแสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์ในภาพรวมทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนฝั่งและทะเลที่ซ้อนทับระหว่างรัฐกับชุมชน และ 5.2.2 การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ในชุมชน ประกอบไปด้วย 1) การใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน 2) การใช้ผลประโยชน์เศรษฐกิจร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ โดยลักษณะนี้เป็นการใช้ประโยชน์ภายในกลุ่มของชุมชนชาวบ้านเอง ซึ่งอาจซ้อนทับระหว่างหมู่บ้าน และการซ้อนทับระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจคือการทำการประมง การท่องเที่ยว และกิจกรรมการอนุรักษ์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สอดแทรกอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งสองชนิด

5.2.1 การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน

การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างอุทยานแห่งชาติฯ และเขตห้ามล่าฯ กับชุมชน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งส่วนที่เป็นชายฝั่งและพื้นที่ทางทะเล กล่าวคือ

1) การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตที่ดินชายฝั่ง

ประกอบไปด้วยพื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำการเกษตร พื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว กับพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นการหาประโยชน์ร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐเจ้าของพื้นที่กับชุมชน ปัญหาการใช้พื้นที่บนบกมักจะมีปัญหามากกว่าในทะเล เช่นกรณีบ้านเจ้าไหมและบ้านมดตะนอย มักประสบปัญหาการขออนุญาตทำประโยชน์ที่มีขั้นตอนยุ่งยาก ลำช้า โดยการทำการเปลี่ยนแปลงใดๆ ต้องแจ้งกับอุทยานฯ ก่อนเสมอ เช่นการสร้างบ้าน ขุดสระ เดินท่อประปา ทำถนน ต้องขออนุญาตทั้งหมด ผู้มีอำนาจลงนามคืออธิบดีแต่เพียงผู้เดียว ทำให้มีขั้นตอนมาก ลำช้า

ดังชาวบ้านได้ยกตัวอย่างกรณีปัญหาไว้ว่า

“...เช่นหน้าแล้งประสบเหตุต้องขุดบ่อน้ำของบได้โครงการต้องไปขออนุญาตที่เขตป่าไม้ที่นครศรีธรรมราช และต้องให้อธิบดีลงนามอนุมัติ แต่นานกว่าจะได้ก็หมดหน้าแล้งไปแล้ว ไม่ทันการ หรือขอแล้วไม่ได้ อย่างที่ตั้ง อบต. ไม่มี ต้องไปใช้พื้นที่เขตโรงเรียนบนหาดยาวเพราะไม่มีพื้นที่...ประชากรเพิ่มขึ้น รุ่นพ่อขออนุญาตไว้พอรุ่นลูกจะสร้างบ้านต้องขอใหม่ บนเกาะลิบงไม่ค่อยมีปัญหาเพราะที่ดินน้อย ส่วนบ้านมดตะนอยติดเขตห้ามล่าของอุทยานฯ จะพบปัญหามากกว่า ส่วนเขตห้ามล่าฯ ไม่ค่อยเน้นเรื่องการครอบครอง แต่เน้นการล่าสัตว์” ชาวบ้านคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

นอกจากนี้กรณีบ้านเจ้าไหม ยังมีประเด็นที่ทำกินทับซ้อนในเขตอุทยานฯ ซึ่งแม้จะมีการอนุโลมให้มีพื้นที่อยู่อาศัยตั้งเป็นชุมชนบริเวณหาดยาวแล้ว แต่ก็ยังคงพบปัญหาที่ทำกินเพาะปลูกเพื่อยังชีพ

“...เรื่องที่ดินชาวบ้านถือครองไม่ได้ เขาอ้างว่าชาวบ้านไม่ได้ทำกินต่อเนื่อง ในความเป็นจริงเมื่อปลูกแล้วรัฐกลับมาโค่นต้นไม้ ขอบุกกรุกอุทยานฯ จึงทำกินได้ไม่ต่อเนื่อง รัฐขยายที่เขตของตนเองตลอด ชาวบ้าน

ไม่ไวใจเจ้าหน้าที่ เพราะไม่เอาข้อมูลจากพื้นที่ไปตัดสินใจ เจ้าหน้าที่ดีต่อหน้าแต่ไม่ซื่อตรง ปัจจุบันก็พยายามใช้พื้นที่ไม่ให้เกิดหลักการ...” ชาวบ้านคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 16 มิ.ย. 2563)

กรณีบ้านมดตะนอย การใช้พื้นที่ทางบกทับซ้อนกับบริเวณป่าชายเลนซึ่งบ้านมดตะนอยใช้ประโยชน์ในพื้นที่ในลักษณะของป่าชุมชน ราว 150 ไร่ กระนั้นก็เป็นป่าชุมชนในทางปฏิบัติแต่ในทางกฎหมายยังไม่มี การประกาศเป็นเขตป่าชุมชน ดังนั้นกิจกรรมต่างๆ ต้องได้รับการอนุญาตจากรัฐเช่นกัน

“...ป่าชายเลน ป่าชุมชนมี 150 ไร่โดยประมาณโดยพฤตินัย แต่โดยนิตินัยไม่ยอมรับ กระทรวงเกษตร ป่าไม้ไม่ยอมรับ ชุมชนต้องการทำธนาคารปู กลัวชุมชนจะแย่งป่า เขาแยกป่าชายเลนกับป่าชุมชนออกจากกัน... กระทรวงจะชุดบ่อในป่าทำธนาคารปู แต่ชุมชนทำในถังไม่มาก กระทรวงไม่เข้าใจ กลัวชาวบ้านยึดพื้นที่ป่าทั้งหมด แต่ชุมชนมีแนวคิด ใช้ป่าชุมชนในป่าชายเลน เคยขอป่าเสื่อมโทรมเป็นที่อยู่อาศัยชุมชน... ป่า หล้าทะเล ปะการังเทียม ชาวบ้านต้องการทำเองแต่รัฐไม่อนุญาต เมื่อป่าฟื้นฟู รัฐก็เข้ามาตั้ง รสทช.² คณะกรรมการ 50 คน แต่ชาวบ้านต้องเป็นคนดูแลป่าตัวจริง คนมีตำแหน่งมีเงินเดือนไม่ใช่ตัวจริงที่ดูแลอนุรักษ์...” ชาวบ้านคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563)

“เราเริ่มงานอนุรักษ์ปี 30-62 มาจากจิตสำนึกชุมชนมากกว่า กฎหมายปลูกป่าเมื่อป่าอุดมสมบูรณ์ เขตห้ามล่าก็เข้ามาปักเขตไป ป่าชายเลนกรมเจ้าท่าก็จะเข้ามาทำ มีปัญหาเรื่อง กฎหมายที่รับผิดชอบ ใครรับผิดชอบ... รสทช. มาเป็นเจ้าของป่า 2-3 นายต่อหมู่บ้านได้เงินเดือน แต่ชาวบ้านไม่ได้เงิน รัฐพยายามเอาคนออกจากป่า ป่าไม่มีคนดูแล มีคนโดนข่มขู่ข่มขู่ เพราะเรียกร้องป่าชุมชน รบกับสัมปทานเตาถ่าน แต่ชาวบ้านก็ปลูกป่าไปเรื่อยๆ จนกฎหมายยอมรับ รัฐพยายามไล่ไปอยู่ที่อื่น... ประชาคม กรมเจ้าท่า ป่าชายเลน กรมป่าไม้ ต้องตกลงกัน เขตป่าสงวนที่รัฐต้องการมีตรงไหนบ้าง เขตที่ชาวบ้านต้องการมีตรงไหนบ้าง คิดเผื่ออนาคต อาจจะไม่มีการอยู่อาศัย” ชาวบ้านคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 6 ธ.ค. 2563)

โดยสรุปประเด็นการใช้ประโยชน์ในเขตชายฝั่งซึ่งเป็นพื้นที่ปากกับพื้นที่อยู่อาศัยมักประสบปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยรวมถึงกิจกรรมต่างๆ บนพื้นที่ และการอนุรักษ์ ปัจจุบันเป็นไปในลักษณะการผ่อนผัน ซึ่งต้องได้รับความยินยอมจากภาครัฐ อันแตกต่างจากการใช้ผลประโยชน์ทางทะเลที่มีลักษณะยึดหยุ่น กติกาต่างๆ สามารถร่วมตกลงระหว่างรัฐกับชุมชนได้มากกว่าเพราะไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ประเด็นที่ดินมีเรื่องของกรรมสิทธิ์ว่าเป็นของรัฐ ของชุมชน หรือของปัจเจกบุคคลที่ยังไม่มีข้อยุติ นอกจากนี้จากจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นโดยเฉพาะบ้านมดตะนอยที่มีพื้นที่ชุมชนขนาดเล็ก ทำให้ความต้องการใช้พื้นที่ในอนาคตมีโอกาสทับซ้อนกับเขตอนุรักษ์ของภาครัฐได้มากขึ้น

อย่างไรก็ตาม แนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินทางบกบนเกาะลิบงและแนวชายฝั่งบ้านเจ้าไหมและบ้านมดตะนอยมีพัฒนาการเรื่อยมา ดังที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ 4 พื้นที่ทางบกในตำบลเกาะลิบงส่วนมากเป็นพื้นที่เขตอุทยานฯ และเขตห้ามล่าฯ โดยปี พ.ศ. 2507 เกาะลิบงถูกกำหนดเป็นพื้นที่ป่าสงวน ปีพ.ศ. 2522 เขตห้ามล่าฯ เข้ามาดูแลพื้นที่สัตว์สงวน คือนกเป็นหลัก ในปีพ.ศ. 2535 พ.ร.บ.เขตห้ามล่าฯ กำหนดให้ดูแลครอบคลุมป่าไม้ด้วย โดยพื้นที่ใดที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินให้ถือเป็นพื้นที่ป่าทั้งหมด ในปีพ.ศ.2541 มีการสำรวจพื้นที่ตามมติคณะรัฐมนตรี 30 พ.ย. พ.ศ.2541 ให้มีการสำรวจการครอบครองพื้นที่ของชาวบ้าน แต่ไม่ได้ดำเนินการต่อจน

² ราษฎรอาสาสมัครพิทักษ์ทะเลและชายฝั่ง (รสทช.) กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

แล้วเสร็จ กระทั่งปีพ.ศ. 2562³ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มาตรา 121 กำหนดให้ เขตห้ามล่าฯ และอุทยานฯ ต้องสำรวจการครอบครองทำการรังวัดที่ดินชุมชนที่ทับซ้อนกับเขตอนุรักษ์ของรัฐ ให้แล้วเสร็จภายใน 240 วัน โดยบังคับใช้เมื่อ 25 พ.ย. 2562 ซึ่งมีขั้นตอนในทางปฏิบัติคือ

“...ต้องสำรวจว่าเป็นของใคร กี่ราย กี่ไร่ แล้วนำมาเข้าคณะกรรมการระดับพื้นที่ ระดับจังหวัด พิจารณาแต่ละชุมชนว่าครอบครองเหมาะสมหรือไม่ และประกาศเป็นเขตจัดการพื้นที่ที่ตามแบบที่กรมกำหนด และประกาศเป็นกฎภูมิกฎาแต่ละชุมชน การจัดเขตจัดการพื้นที่ใน 1 ชุมชนอาจมีหลายเขต ใน 1 เขตมีหลายแปลง เชื่อว่าจะทำให้ความขัดแย้งเรื่องการครอบครองพื้นที่หายไป เพราะทำการครอบครองให้ถูกกฎหมาย จากเดิมเป็นการผ่อนผัน เป็นการครอบครองภายใต้กฎหมายที่ชัดเจน สามารถส่งต่อทายาทได้แต่ห้ามขายคนนอก...” นายณรงค์ คงเอียด (สัมภาษณ์ 19 มิ.ย. 2563)

สถานการณ์ปัจจุบันอยู่ในระหว่างรอผลการสำรวจ หากมีการออกกฎหมายรับรองจะทำให้ที่ทำกิน สวนยาง บ้านเรือนที่อยู่มาก่อน พ.ศ.2541 ชาวบ้านสามารถถือครองได้ ส่วนที่ทำกินของคนพื้นถิ่น และผู้มีรายได้น้อยที่เข้ามาอยู่หลังปีพ.ศ. 2541-2557 จะอนุญาตให้ครอบครองได้โดยพิจารณาภาพถ่ายทางอากาศ แต่ยกเว้นการเข้าครอบครองหลังปี พ.ศ. 2557 ถือว่าผิดกฎหมายและต้องย้ายออก ซึ่งหากกระบวนการดังกล่าวสามารถสร้างความพึงพอใจให้กับชุมชนได้ก็จะสามารถลดความขัดแย้งในการใช้พื้นที่ชายฝั่งไปได้ในระดับหนึ่ง

2) การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตทะเล

การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตทะเล ประกอบไปด้วยพื้นที่เขตทะเลชายฝั่ง หมู่เกาะ ซึ่งใช้ประโยชน์ในกิจกรรมการท่องเที่ยวควบคู่กับการทำประมง ผู้ที่ได้รับประโยชน์ คือ หน่วยงานภาครัฐ และผู้ประกอบการ อาชีพประมง ท่องเที่ยว รวมไปถึงกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากร การใช้พื้นที่ทะเลร่วมกันนี้อยู่บนฐานของทรัพยากรใต้น้ำ มิได้แบ่งตามเขตหมู่บ้านอย่างชัดเจน กล่าวคือทุกคนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์จากทะเลหน้าบ้านของแต่ละพื้นที่ได้ ภายใต้ข้อกำหนดที่รับทราบร่วมกันคือ กติกาเบื้องต้นในการใช้เครื่องมือทำการประมง ซึ่งบางหมู่บ้านมีข้อกำหนดเพิ่มเติมนอกเหนือจากกฎหมายการทำประมง เช่นกติกามุ่บ้านบ้านมดตะนอย การกำหนดเขตอนุรักษ์พะยูนเกาะลิบง ข้อบัญญัติท้องถิ่นของอบต. และการกำหนดเขตอื่นๆ ดังที่เสนอในบทที่ 4

อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติการบังคับมักใช้วิธีตักเตือน หรือวิธีทางสังคมเพื่อให้ทำตามมากกว่าการลงโทษ จับ ปรับ ความขัดแย้งมิได้มากนัก ทั้งนี้ทางภาครัฐมักจะใช้วิธีการผ่อนปรนในบางกรณี และมีการกำหนดเขต Zoning กระนั้นปัญหายังคงมีอยู่จากคนภายนอกที่เข้ามาใช้ทรัพยากร ดังความเห็นของเจ้าหน้าที่รัฐหัวหน้าเขตอุทยานฯ ที่ว่า

“การทำประมงพื้นบ้านมีหลายชุมชนในเขตที่ดูแล ทำประโยชน์ในพื้นที่อุทยานดั้งเดิมมาก่อนประกาศเขตอุทยานก็ผ่อนผันให้บางส่วนเช่น ชายฝั่ง แต่พื้นที่ที่ประมงที่เป็นแหล่งปะการัง เช่น เกาะกระดาน เดิม

³ อ้างตามตามมติ ครม. 26 พ.ย. 2561 ได้รับรองมติของคณะกรรมการนโยบายที่ดินแห่งชาติ (คทช.) ซึ่งระบุให้ กำหนดขอบเขตและรับรองสิทธิทำกินให้ชุมชนที่อยู่เดิมแต่ไม่ใช่เอกสารสิทธิในเขตอนุรักษ์รวมทั้งอุทยานแห่งชาติและต่อมามี พ.ร.บ. อุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2562 พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2562 มารองรับนโยบายดังกล่าว

ทำกิจกรรมประมง พื้นที่แหล่งหญ้าทะเล ให้ทำประมงเฉพาะเครื่องมือที่ไม่ทำลายล้าง จำกัดเครื่องมือ ป้องกันการทำลายแหล่งหญ้าทะเล ที่ผ่านมาความขัดแย้งน้อยเพราะพยายามประกาศ Zone ที่ห้ามเข้า หรือเขตผ่อนปรน อุทยานพยายามกำหนด Zone ให้ชัด แบ่งพื้นที่หญ้าทะเล กับ ประมง จัดวางหุ่นชัดเจน พื้นที่ท่องเที่ยวไม่ให้ประมงเข้าไป จะเข้ามาอยู่หน้าเกาะหลบลมพายุได้ แต่ห้ามเข้ามาชายหาด มีวางหุ่นที่ชุมชนอ่าวขาม ให้ชุมชนมาช่วยร่วมกัน มีเจ้าหน้าที่เผ่าระวังว่ากล่าว ตักเตือน แจ้งคนจากตำบลอื่นที่ไม่รู้ให้ทราบ ลาดตระเวนคนจากชุมชนอื่น” นายณรงค์ คงเอียด (สัมภาษณ์ 19 มิ.ย. 2563)

บางกรณีชาวประมงในพื้นที่ศึกษาก็ประสบปัญหาในการเข้าไปทำการประมงใกล้พื้นที่อุทยานฯ เช่น

“อุทยานบางแห่งเข้มงวดจนเกินไป ไม่ยอมให้ทิ้งสมอนอนข้างเกาะ ห้ามเรือประมงเข้าไปเพราะกลัวนักท่องเที่ยวตกใจ หรือไปทำลายปะการัง เกาะไทร เกาะรอก เกาะห้า แต่ถ้ามีคลื่นลม เรือประมงพวกนี้ต้องขึ้นเกาะ แต่ก็ถูกไล่...บางเกาะมีสัมปทานรังนก ก็เลยเรือไม่ให้เรือประมงเข้าเกาะ คนเฝ้าเกาะเป็นต่างดาว เกาะแหวน เกาะเกษตรรา” ชาวประมงคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563)

ทั้งนี้ การวางหุ่นและการกำหนดเขตในทะเล ยังเป็นข้อถกเถียงในกลุ่มชาวบ้านว่าอาจไม่สามารถแก้ปัญหาได้และในบางกรณีนำมาสู่ปัญหาในการทำการประมงโดยเฉพาะการวางหุ่น แม้จะเห็นด้วยกับการปกป้องสัตว์น้ำโดยเฉพาะพะยูนก็ตาม โดยชาวบ้านเชื่อว่าชาวประมงมีภูมิปัญญาดั้งเดิม คือทราบวาพื้นที่ตรงไหนเป็นเขตพะยูนก็จะหลีกเลี่ยงหรือระมัดระวังอยู่แล้ว และธรรมชาติของการจับสัตว์น้ำคือการไล่ตามสัตว์น้ำ ไม่หากินอยู่กับพื้นที่ใดพื้นที่เดียวตลอด ดังความเห็นชาวประมงดังนี้

“เขตพะยูนที่หุ่นไว้ แต่ไม่เคยประชามชาวบ้าน ที่หุ่นเขตพะยูนไว้ใกล้ฝั่งทำประมงไม่ได้... ที่หุ่นเข้ามาชายฝั่ง ห้ามวิ่งเรือหรือทำประมงทุกชนิด กระทบชาวบ้านออกเรือไม่ได้ ชาวบ้านประท้วงยุบไปยกเลิก ต่อมาพยายามตั้งเขตรักษาหญ้าทะเลวางหุ่นอีก...” ชาวประมงคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563)

“การกำหนดเขตโดยรัฐ ให้เป็นพื้นที่ทำประมงวางเครื่องมือทำไม่ได้ เพราะชาวประมงไม่ได้ตามพื้นที่แต่ไล่ตามฝูงปลา ถ้ามีปูหุ่ยดวงปลามาจับปู ถ้ามีปลากี่หุ่ยจับปูมาจับปลา กำหนดเขตแน่นอนไม่ได้... ชาวประมงทำกินในพื้นที่มานาน กำหนดเขตกระทบการทำกิน ชาวบ้านรู้อยู่แล้วว่าพะยูนอยู่ตรงไหน ชาวบ้านพบเจอเป็นประจำ...ตอนแรกพยายามทำเขตสงวนหญ้าทะเล ไม่ให้วางอวนหมึก ที่จริงชาวบ้านรู้ว่าไม่ควรวางมาก่อนแล้วก่อนกำหนดเขต การกำหนดเขตช่วยให้รัฐของบประมาณได้สะดวกขึ้น...เคยเสนอเขตอนุรักษ์พะยูนโลกตั้งแต่ก่อนมาเริ่มจะตาย การไปลูกบอคมาเริ่มทำให้ตายแต่ไม่เชื่อ ฟังแต่นักวิชาการ ทำให้เมื่อกี้ที่ตัวหายอ่อนแอ ป่วย เราเสนอปากอ่าวบ้านพร้าวเป็นที่อนุบาลมาเริ่ม ให้มาเริ่มอยู่ในอ่าว ใช้สะพานลอยผิวน้ำ ไม่ต้องให้คนไปจับต้องมาเริ่มเวลาให้อาหาร เวลานั้นขึ้น น้ำลงบริเวณอ่าวบ้านพร้าวก็ไม่มีปัญหาเหมือนพื้นที่เดิมที่มาเริ่มอยู่ แต่ทางการไม่รับ เชื่อนักวิชาการ ตอนไอ้โทนก็มีอาการป่วยเพราะไปล้มผลผิวมากเกินไป... หลังมาเริ่มตายก็เสนอพื้นที่อ่าวบ้านพร้าวขึ้นเขตอนุรักษ์พะยูนโลก แต่ทางการไม่สนใจ” ชาวประมงคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 16 มิ.ย. 2563)

“เรื่องติดหุ่นทางพะยูน ไม่เห็นด้วย ติดที่หุ่ยได้แต่ไม่ควรติดหุ่นขนาดใหญ่ที่ทางทำให้พะยูนหากินยากลำบากและเป็นแผล ตอนหลังเลิกไป งบประมาณ 80 ล้านบาท หรือการเอาแท่งปูนมาลงในน้ำก็ไม่ได้เรือ

เข้าไป แ่งปูนเพื่อกันเขตของพะยูน เรือชาวบ้านเข้ามาชนมีความผิด แต่ชาวบ้านทราบดีว่าตรงไหนคือที่อยู่ พะยูน ไม่จำเป็นต้องกันเขต แต่เรือทหาร เรือเอกชน ขับชนแ่งปูนกลับไม่มีความผิด แต่ชาวบ้านมีความผิด ...ชาวบ้านรักพะยูน ถ้าชาวบ้านเกลียดไม่ยอมให้มีพะยูนเดือนเดียวก็จะไม่เหลือสักตัว แต่ชาวบ้านรักพะยูน ราชการกลับเชื่อว่าชาวบ้านเป็นตัวทำร้ายพะยูน...ชาวบ้านมีขีดจำกัดความโกรธนะ...” ชาวประมงคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 16 มิ.ย. 2563)

“เคยมีมาตรการทางการเสนอเงินให้ชดเชยค่าอวนที่ติดพะยูนให้ตัดออกแล้วได้เงินชดเชย งบประมาณ ปีละ 2 แสนบาท แต่ไม่เคยมีใครมาแจ้งขอ ชาวประมงเขาเห็นพะยูนอยู่แล้วก็ไม่เข้าไปวางอวน น้อยมากที่จะ ติดอวนตาย หรือไม่มี แต่ปัญหาอาจเจอเบ็ดตราไวติดเต่าทะเล อวนปลากะเบนตา 12 นิ้ว ก็สั่งให้ยกเลิก ชาวบ้านมีส่วนร่วมออกกฎ ถ้าออกกฎก็ต้องค่อยเป็นค่อยไป อย่างอวนปูดำ เขตทะเล 4 บ้าน ออกกฎไม่ คำนึงถึงวิถีชีวิตชาวบ้านที่หากินมานาน” ชาวประมงคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 16 มิ.ย. 2563)

โดยสรุปการใช้พื้นที่ทะเลร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนในกรณีนี้มีปัจจัยสำคัญร่วมกันในการใช้พื้นที่คือ ต้องไม่กระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำโดยเฉพาะพะยูนและแหล่งหญ้าทะเล กรณีของชาวประมงผู้ใช้พื้นที่หลัก และเป็นผู้อนุรักษ์หลักด้วยมีวิธีการทำการประมงตามกฎหมายบัญญัติดั้งเดิมคือไล่ตามสัตว์น้ำในแหล่งที่มีสัตว์น้ำชุกชุม การกำหนดเขตอนุรักษ์จะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติหรือไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมักจะเป็นการกำหนดเขตที่ ชาวประมงมีส่วนร่วม และมักเป็นเขตที่ชาวประมงระมัดระวังอยู่แล้วก่อนที่จะมีการกำหนดกติกา ประเด็น สำคัญกว่านั้นคือการกำหนดเครื่องมือประมงที่ไม่เป็นอันตรายต่อสัตว์น้ำที่ชาวประมงเห็นด้วยกับรัฐนำมาสู่การ กำหนดห้ามเครื่องมือในเขตที่มีพะยูนและหญ้าทะเล ส่วนกรณีการวางทุ่นเป็นอุปสรรคในการเดินเรือสำหรับ คนภายใน แต่การวางทุ่นถูกใช้สำหรับคนภายนอกที่ไม่คุ้นชินพื้นที่มากกว่าคนในเขตลิบง ดังนั้นการกำหนดเขต การห้ามเครื่องมือจึงยังมีข้อถกเถียงในการปฏิบัติจริงว่าจะประสบผลเพียงไร

ข้อสังเกตประการหนึ่งคือการใช้เขตพื้นที่ทะเลยังมีลักษณะของการประนีประนอม ความร่วมมือ ระหว่างตัวแสดงต่างๆ มากกว่ากรณีที่ดินชายฝั่ง เนื่องจากต่างฝ่ายต่างก็เห็นว่าการทำงานประมงต้องคำนึงถึง การดำรงอยู่ของพะยูน เพราะเป็นสัญลักษณ์สำคัญของลิบงเป็นแหล่งรายได้การท่องเที่ยวซึ่งเป็นผลประโยชน์ อีกด้านของชาวประมง และจุดเริ่มต้นการอนุรักษ์พะยูนก็มาจากชาวบ้านก่อนที่รัฐจะเข้ามาจัดการ

5.2.2 การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ในชุมชน

การใช้ทรัพยากรในพื้นที่ศึกษา นอกจากการใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนแล้ว ยังพบการใช้พื้นที่ ร่วมกันทั้งทางบกและทางทะเลในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจซึ่งอาจจำแนกเป็น 2 ลักษณะคือ 1) การใช้ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน โดยเฉพาะการทำงานประมง และ 2) การใช้ผลประโยชน์ เศรษฐกิจร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือการทำงานประมง การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ ทรัพยากร ดังนี้

1) การใช้ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน

หมู่บ้านเจ้าไหม หมู่บ้านมดตะนอย หมู่บ้านบาตูปูเต๊ะ หมู่บ้านหลังเขา แม้เป็นส่วนหนึ่งของตำบล เกาะลิบง แต่ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านโดยเฉพาะความใกล้ชิดนั้นขึ้นอยู่กับการพัฒนา

เส้นทางทางบกด้วย กล่าวคือ เดิมทีเส้นทางเดินทางมาเกาะลิตงยากลำบาก หมู่บ้านต่างๆ จะไปมายังเกาะลิตงต้องเดินทางเรือส่วนตัว เพราะไม่มีเรือโดยสารข้ามเกาะ จะต้องเดินทางรถยนต์ไปที่ตัวอำเภอกันตั้งแล้วจึงนั่งเรือมาที่เกาะลิตงเพราะแต่เดิมบ้านเจ้าใหม่ไม่มีบริการเรือข้ามเกาะ คนหาดเจ้าใหม่ กับ เกาะลิตงจึงไปมาหาสู่กันยากลำบาก เหมือนคนละจังหวัดกัน เพราะไม่มีเรือไป ท่าเรือบนเกาะลิตงก็จะเดินทางไปตัวเมืองไม่ไปหาดเจ้าใหม่ ถ้าจะไปเจอกันต้องไปที่อำเภอใช้เวลาเดินทางราว 2 ชั่วโมง โดยท่าเรือเดิมบนเกาะจะอยู่บริเวณหอยมพะยูงในปัจจุบัน สำหรับคนเรือหรือชาวประมงก็อาจรู้จักหรือพบเจอกันในทะเล ส่วนคนบ้านเจ้าใหม่บ้านมดตะนอย มักจะไปทำประมงบริเวณเกาะมุกด์ ไม่ค่อยนิยมนมาที่รอบเกาะลิตง ในขณะที่คนเกาะลิตงจะรู้จักใกล้ชิดกับคนตำบลอื่นเช่น หาดสำราญ อำเภอปะเหลียน ส่วนคนเกาะมุกด์ซึ่งเป็นหมู่บ้านหนึ่งในตำบลเกาะลิตงเช่นกันก็ไม่น่าค่อยสัมพันธ์กับคนเกาะลิตง มีความสนิทสนมกันน้อย เหมือนอยู่กันคนละอำเภอ

ต่อมาหลังมีการพัฒนาถนนมายังหาดยาว บ้านเจ้าใหม่จึงเริ่มมีการเดินทางมาที่บ้านเจ้าใหม่และมีท่าเรือรับส่งเจ้าใหม่- เกาะลิตงที่สะดวกสบายขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนเกาะลิตงกับคนบนฝั่งก็มีปฏิสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันมากขึ้น

ในส่วนที่เป็นพื้นที่ชายฝั่งการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น การท่องเที่ยวเกาะลิตง หาดยาว บ้านเจ้าใหม่ และบ้านมดตะนอย จะมีทั้งผู้ใช้ประโยชน์ที่เป็นคนในและนอกหมู่บ้าน คือ ผู้ประกอบการที่เป็นคนในหมู่บ้านนั้นๆ มักทำกิจกรรมขนาดเล็กๆ เช่น ทำร้านค้าขาย อาหาร ของชำ ขับเรือโดยสาร ทำที่พักบังกะโลขนาดเล็กซึ่งตนเป็นเจ้าของที่ ส่วนการลงทุนที่ใช้ทุนมาก เช่น รีสอร์ท มักเป็นคนจากภายนอกหมู่บ้าน คือ คนที่มาจากนอกตำบลเกาะลิตง หรือเรียกว่าคนในเมือง อันหมายถึงคนในตัวเมืองจังหวัดตรังที่เข้ามาลงทุนทำกิจการที่พักอาศัยขนาดใหญ่ นอกจากนี้มักเป็นกลุ่มคนหรือนักลงทุนที่เคยได้สัมปทานเตาถ่านมาก่อน เช่น รีสอร์ท ทำที่จอดรถสำหรับคนที่ข้ามเกาะ ความสัมพันธ์ระหว่างคนนอกกับคนในหมู่บ้านเป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพากันทางเศรษฐกิจ เพราะคนนอกจะจ้างงานชาวบ้านในพื้นที่นอกฤดูการทำประมง หรือช่วงที่ว่างจากการทำประมงมาทำเรือนำเที่ยว ส่วนผู้หญิง วัยรุ่น จะทำงานรับจ้าง เช่น คนทำความสะอาด แม่บ้าน ทำอาหาร จึงไม่ค่อยมีความขัดแย้งในด้านท่องเที่ยว

ในด้านการทำประมงพบว่าแต่ละหมู่บ้านมีกฎกติกาหมู่บ้านกำหนดเช่นบ้านมดตะนอยเกาะลิตงและมีกฎกติการ่วมกันที่ อบต. ออกใช้ทั้งตำบลเน้นที่การทำไม้เครื่องมืออ้างอิงจากกฎหมายประมงและบางกรณีแม้ไม่ขัดต่อกฎหมายแต่ไม่เหมาะกับพื้นที่ก็ไม่อนุญาตให้ทำ โดยกติกาเหล่านี้ชาวบ้านจะรับทราบ และโดยธรรมชาติบางเครื่องมือเช่นอวนชาวบ้านในพื้นที่ก็ไม่นิยมใช้ ดังนั้นกรณีการละเมิดกติกามักมาจากชาวประมงนอกพื้นที่

“ระหว่างชาวบ้านไม่มีปัญหาอวน จะเกิดก็จากคนจากภายนอก ตะเข็บเกาะทำอวนไม่ได้ เพราะการทำอวนต้องมีลูกน้อง 3-4 คน ชาวบ้านที่นี่มักจะไม่จ้างลูกน้อง หาคนงานไม่ได้ จึงทำอย่างอื่นทำคนเดียวหรือ 2 คน เช่นอวนปู บ้านมดตะนอยหาดยาวจะทำเรืออวนทำคนเดียวและทำไกล คนต่างหมู่บ้านมีปัญหาเรืออวนกระเบน เต่า ก็ใช้วิธีลาดตระเวนร่วมกันของกลุ่มผู้นำในเดือน พ.ย. - ธ.ค. ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำหนดลาดตระเวนร่วมกันกับเขตห้ามล่า มาบรรจบกันระหว่างเกาะ เดือน พ.ย.-ธ.ค. เป็นฤดูที่ทำมากหมึกเข้าฝั่ง

ทำอวนหมึกจึงต้องไปลาดตระเวน กรณีเดือนอื่นๆ ถ้าพบเรือแปลกๆ ชาวบ้านจะโทรแจ้งข่าว อวนปลากระเบน อวนหมึกห้ามทำ” อับดลรอหิม ขุนรักษา (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

กรณีการใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างคนต่างหมู่บ้านแต่อยู่ในตำบลเกาะลิบง มักปรากฏในรูปการใช้พื้นที่ทำการประมงบริเวณทะเลชายฝั่ง ซึ่งแต่ละหมู่บ้านสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ทะเลหน้าบ้านร่วมกันได้ เช่น กรณีอวนปู บ้านเจ้าไหมและบ้านมดตะนอย ใช้พื้นที่ทำการประมงประเภทนี้ร่วมกัน คือบริเวณรอบเกาะลิบง เกาะนก (ใกล้แหลมจุโหย) หลังเกาะนุ้ย ในขณะที่คนเกาะลิบงบ้านบาตูปูเต๊ะจะเน้นไปทางด้านใต้ของเกาะลิบง กรณีอวนปลาทราย บ้านมดตะนอยและบ้านเจ้าไหม ใช้พื้นที่ทำการประมงชนิดนี้ร่วมกันรอบเกาะลิบง และบ้านมดตะนอย บางครั้งอาจหาเข้าไปถึงเกาะเกตราและเกาะเหลาเหลียง ในเขตอำเภอปะเหลียน ซึ่งใช้พื้นที่เดียวกันกับบ้านบาตูปูเต๊ะ ขณะที่ชาวประมงบ้านหลังเขาไม่ถนัดใช้เครื่องมือชนิดนี้ จึงไม่นิยมทำการประมง กรณีอวนลอยกุ้ง บ้านมดตะนอยและบ้านเจ้าไหมจะวางอวนบริเวณร่องน้ำระหว่างบ้านเจ้าไหมถึงบ้านมดตะนอย ร่องน้ำระหว่างบ้านมดตะนอยกับเกาะลิบง หน้าหาดยาว ซึ่งชาวประมงบ้านมดตะนอยอาจไปวางอวนเลยไปถึงปากแม่น้ำกันตังหรือแม่น้ำตรัง ขณะที่บ้านบาตูปูเต๊ะ ก็เข้ามาใช้พื้นที่บริเวณหน้าหาดยาวของหมู่บ้านเจ้าไหม และอาจวางอวนไปถึงจนถึงหลังเกาะกวาง กรณีอวนปลากระบอก บ้านเจ้าไหมและบ้านบาตูปูเต๊ะ ใช้พื้นที่ร่วมกันบริเวณริมตลิ่ง หรืออ่าวรอบๆ เกาะลิบง เป็น ทั้งนี้ปัจจัยในการเลือกพื้นที่ทำกินขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศทางทะเล ธรรมชาติของสัตว์น้ำ รวมไปถึงความชำนาญของแต่ละหมู่บ้านที่มีวิธีการทำประมงต่างกัน

กติกากำหนดจำเป็นต้องคำนึงถึงร่วมกันในการใช้พื้นที่ร่วมกันคือ กฎหมายตามประกาศของภาครัฐ ได้แก่ พ.ร.ก.ประมง พ.ร.บ. ทช. ประกาศเขตอุทยานฯ ประกาศเขตห้ามล่าฯ กฎกติการะดับตำบลที่จัดทำร่วมกัน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วม และกฎกติกาชุมชนนอกเหนือจากประกาศของภาครัฐเช่นของบ้านมดตะนอย เพื่อให้สอดคล้องกับทรัพยากรที่มีในพื้นที่และผู้ใช้ทรัพยากร โดยคำนึงถึงประโยชน์ของคนในชุมชนเป็นหลักก่อนเพื่อป้องกันการใช้ทรัพยากรจากคนนอกหมู่บ้านที่ล้นเกินกับทรัพยากรที่มีอยู่เช่นกรณีการจับกุ้งปู หอยบ้านมดตะนอย

“คนต่างบ้านที่มาหาหอยในหมู่บ้านเป็นคนหมู่บ้านอื่น บางลัก มาทางบก แล้วมาใช้ทรัพยากรในหมู่บ้าน บ้านมดตะนอยดูแลและอนุรักษ์ไว้ แต่คนข้างนอกเข้ามาใช้ ใช้วิธีเก็บสองกุ้งปู เก็บไปไม่เกรงใจเจ้าของพื้นที่ เก็บตัวขนาดเล็ก แต่คนในพื้นที่จะเก็บตัวขนาดใหญ่ ใช้เฉพาะกินในครัวเรือน แต่ข้างนอกจะเก็บไปขาย คนในหมู่บ้านเก็บไม่ทัน คนข้างนอกมาเก็บหมด บางทีคนเจ้าไหมก็ลงเรือมาเก็บ...หมู่บ้านเริ่มโครงการธนาคารปู ตั้งด่านตรวจที่ทางเข้าหมู่บ้าน กันไม่ให้คนจับหอยตัวเล็ก แล้วขึ้นป้ายห้ามอวนทับตะหลังทางเข้ามาหมู่บ้าน แต่เขาก็มักอ้างว่ามองไม่เห็นป้าย...” นายเด่น ทะเลลึก (สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563)

การใช้ประโยชน์ร่วมกันระหว่างคนในตำบลเดียวกัน และระหว่างคนต่างตำบลในมิติการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจการท่องเที่ยวถือว่าไม่ได้มีประเด็นความขัดแย้งแต่เป็นไปในลักษณะของการลงทุนที่ยั่งยืนอยู่ในหมู่บ้านในชุมชนเดียวกัน มีคนต่างชุมชนมามีผลประโยชน์บ้างและอาศัยคนในชุมชนเป็นแรงงาน ส่วนการใช้ประโยชน์ทางทะเลอยู่บนฐานของความเชื่อว่าทะเลไม่มีใครเป็นเจ้าของ สามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ ภายใต้กติกากำหนด ทั้งจากรัฐและหมู่บ้าน กรณีปัญหาที่เกิดขึ้นได้เช่นกันจากคนต่างหมู่บ้านที่เข้ามาแสวงหาประโยชน์เกินกว่าที่กำหนดหรือใช้เครื่องมือทำลายทรัพยากร ทางชุมชนก็จะตอบโต้ด้วยการเฝ้าระวัง หรือใช้

กลไกทางการเช่นการลาดตระเวน กระนั้นก็อาจมีบางกรณีที่เกิดจากคนภายในชุมชนซึ่งทางชุมชนมีแนวทางจัดการทางสังคมซึ่งจะกล่าวต่อไปในส่วนกลไกทางวัฒนธรรม

2) การใช้ผลประโยชน์เศรษฐกิจร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

เดิมทีคนลิงมีประกอบอาชีพไม่หลากหลายนักเช่นทำการประมง ตกปลา สวนยางพารา หลังจากเริ่มตระหนักถึงความหลากหลายของทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยเฉพาะพะยูนและเริ่มทำการอนุรักษ์อย่างจริงจังนำไปสู่ผลประโยชน์ในเรื่องการท่องเที่ยว และส่งผลตอบกลับไประหว่างการอนุรักษ์กับการท่องเที่ยวที่กระทำควบคู่กันไปส่งเสริมผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน อาจกล่าวได้ว่าหากไม่มีทรัพยากรก็ไม่มีการท่องเที่ยวเพราะในความเป็นจริง การเดินทาง ที่พัก สิ่งอำนวยความสะดวกในการท่องเที่ยวลิงไม่ได้มีความสะดวกสบายมากนักเมื่อเทียบกับพื้นที่ทะเลอื่นๆ เช่นเกาะต่างๆ ในจังหวัดตรัง กระบี่ ภูเก็ตที่อยู่ใกล้กัน หากต้องการมาพักผ่อนชมทะเลเพียงอย่างเดียวเกาะลิงอาจมีข้อทางเลือกแรกๆ แต่จุดเด่นของเกาะลิงที่แตกต่างจากที่อื่นๆ คือสัตว์ทะเลหายาก ทำให้การท่องเที่ยวกับการอนุรักษ์สัตว์ทะเลคือพะยูนต้องทำควบคู่กันไปด้วยความเห็นของ สุวิธ สารสิทธิ์ สมาชิก กลุ่มอาสาพิทักษ์คูดุหยงเกาะลิง จ.ตรัง กล่าวไว้ว่า

“พะยูน เป็นเหมือนหัวใจหลักของเกาะลิง พูดได้ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนมาจากพะยูน ขณะที่รายได้จากการประมงก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามาจากพะยูนเช่นกัน เพราะเมื่อเราเริ่มอนุรักษ์พะยูน เริ่มดูแลทรัพยากรในทะเลชาวบ้านก็มีรายได้จากประมงเพิ่มมากขึ้น” (สุวิธ สารสิทธิ์ <https://www.thaiquote.org/content/243364?fbclid=IwAR3wDZRmffv7ZKpNijBlFNKUtGEheqXrcB7g2g62UThvWai7czPRc2JJPbA> สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2564)

ในพื้นที่ศึกษาจึงพบกิจกรรมสำคัญ 3 ด้านที่สัมพันธ์กันคือการทำประมง การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล ทั้งนี้แต่ละกิจกรรมมีความสัมพันธ์กันดังต่อไปนี้

กิจกรรมการทำประมงกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์ในเชิงบวกและมักเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มเดียวกัน กระนั้นในรายละเอียดแต่ละหมู่บ้านอาจต่างกัน ดังนี้

“บ้านเจ้าไหมประมงกับท่องเที่ยวเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ไม่ทะเลาะกัน เพราะมีการจัดคิวเรือรับแขก รับนักท่องเที่ยว คนทำเรือโดยสารกับเรือท่องเที่ยวเป็นคนกลุ่มเดียวกัน คนทำประมงเมื่อไม่มีแขกก็ทำประมง ถ้ามีแขกก็หยุดทำประมงมาพาท่องเที่ยว ต่างคนต่างหาแขกกันเอง หรือมารับคิวเรือที่ทำเรือหมู่บ้าน แขกที่ไม่ได้ book กับคนเรือเอาไว้ก็จะมาที่ท่าเรือ ใครพร้อมก็รับแขกได้ ถ้าเป็นแขกของรีสอร์ท รีสอร์ทจะติดต่อระบุเรือที่ตัวเองรู้จัก ปัจจุบันรีสอร์ทมีเรือส่วนตัวเกือบหมด ไม่ได้มาใช้เรือชาวบ้าน รีสอร์ทจะเป็นคนข้างนอก มีคนภายในบ้าง รีสอร์ทแรกๆ เริ่มที่บ้านหลังเขา มีนักลงทุนมาซื้อที่เอาไปทำ...” หย่าเหตุ หะหว่า (สัมภาษณ์ 6 ธ.ค.2563)

“บ้านหลังเขาชาวบ้านจะไปทำงานที่รีสอร์ท ผู้หญิงช่วยงาน ส่วนผู้ชายเป็นลูกจ้างรีสอร์ทและดูแลเรือให้รีสอร์ท ทำงานเป็นกะ เมื่อก่อนใช้คนข้างนอก ปัจจุบันใช้คนพื้นที่รู้จักประสานงาน วัฒนธรรมของบ้าน ปัญหาท่องเที่ยวเช่น 5-6 ปีก่อน ฝรั่งเศสเที่ยวใส่บิกินี่ ผู้นำศาสนาต้องไปแจ้งรีสอร์ทให้ไปบอกนักท่องเที่ยว ให้แต่งกายให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมของพื้นที่ ปัจจุบันนักท่องเที่ยวเข้าใจมากขึ้น เรียนรู้อยู่กับพื้นที่ได้ มีข้อห้าม

คือห้ามกินเหล้าเมาที่ชายหาด ชายหาดถือเป็นพื้นที่ส่วนรวม” นายอาทร เหล็กเกิดผล (สัมภาษณ์ 16 มิ.ย. 2563)

ด้านการท่องเที่ยว การทำการประมงและการอนุรักษ์ ยังคงมีข้อถกเถียงในเรื่องการกำหนดเขต การวางหุ่น แต่ในเชิงบวก การทำการประมงช่วยในการดูแลสัตว์น้ำด้วย กล่าวคือหากชาวประมงและชาวบ้านตระหนักในความสำคัญของสัตว์น้ำก็จะทำหน้าที่เป็นกลไกโดยจิตสำนึกคอยดูแลสัตว์น้ำแทนเจ้าหน้าที่รัฐหรือผู้นำชุมชน เช่นกรณีเกาะลิบงเวลาน้ำลงมักมีการเก็บหอยชักตีนทั้งเด็กและผู้ใหญ่เป็นรายได้อีกทางหนึ่งและเป็นช่วงที่มักเกิดเหตุพะยูนเกยตื้น ชาวบ้านเหล่านี้ก็จะคอยแจ้งข่าวให้ทางการเข้ามาช่วยได้ทัน

“คนเก็บหอยชักตีนจะทำช่วงน้ำลง พวกนี้ทำประโยชน์ให้เขตห้ามล่าฯ ด้วย เพราะเวลาพะยูนเกยตื้นจะเกยตื้นเวลาน้ำลดมากๆ ชาวบ้านจะคอยส่งข่าวให้ทางการ หรือช่วยหามลงทะเล เป็นอาชีพที่ทำงานอนุรักษ์ในตัว เพราะข้าราชการมีคณน้อย เราต้องพึ่งพาชาวประมงที่อยู่โดยรอบ” นายอับดุลรอหิม ขุนรักษา (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

การจัดการท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงสัตว์น้ำโดยเฉพาะพะยูน ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดกติกาการท่องเที่ยว เดิมทีเกาะลิบงมีจุดชมพะยูนบนเขาบาตูปูเต๊ะซึ่งเดินทางขึ้นไปค่อนข้างลำบาก ต่อมามีการสร้างหอชมพะยูนขึ้นไปในทะเลทำให้การชมพะยูนสะดวกขึ้นและไม่กระทบกับวิถีชีวิตของสัตว์น้ำ กระนั้นก็มีช่องทางชมพะยูนทางเรือซึ่งใกล้ชิดกับสัตว์น้ำมากขึ้น แต่ปัจจุบันมีความพยายามกำหนดจุดผูกเรือชมพะยูนเพื่อไม่ให้มีการขับเรือชมพะยูนอย่างเคย เพราะต้องการให้การชมพะยูนของนักท่องเที่ยว ไม่กลายเป็นสิ่งที่รบกวนวิถีชีวิตของพะยูน

“...กำหนดเขตอะไรต้องประชุมก่อน เขตดูพะยูน วางหุ่น ต้องคำนึงถึงวิถีประจำวันของคนในหมู่บ้านอยู่แล้ว อาชีพหลักประมงอยู่นอกพื้นที่ก็ไม่กระทบ ด้านการท่องเที่ยวเปิดกว้าง เขตห้ามล่าฯ สนับสนุนเข้าใจ การปฏิบัติงานในพื้นที่ เส้นทางท่องเที่ยวหอดูพะยูนบ้านปาตูปูเต๊ะขออนุญาต ของบ เน้นกระตุ้นการท่องเที่ยวดูพะยูนทางภูเขา ไม่ต้องไปดูทางเรือ ชุมชนได้ประโยชน์ เขตห้ามล่าฯ เข้ามาทำ กำลังของบประมาณกับรัฐบาล คนนำเที่ยวก็สบายใจ ชาวบ้านเห็นด้วยว่าไม่อยากให้ดูพะยูนทางเรือ เพราะชาวบ้านบนเกาะได้ประโยชน์จากรถเช่าซาเล้งของชาวบ้าน แต่ถ้าจะดูทางเรือต้องมีจุดทูนวางให้เข้าไปผูกเรือชมพะยูน...มีเรือของรีสอร์ท และเรือชาวบ้าน มากกว่า 10 ลำ พาไปทำกิจกรรมดูพะยูน ตกหมึก อาชีพโดยตรงคือตกหมึก ถ้าดูพะยูนมีจุดวางหุ่นไว้ล่วงหน้า ไม่ขัดผลประโยชน์กันกับการย้ายจุดดูพะยูน การกำหนดจุดดูชาวบ้านจะกำหนดร่วมกับรัฐ...” นายอับดุลรอหิม ขุนรักษา (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

“เราหวังว่าต่อจากนี้ กติกาชุมชนจะเกิดขึ้นเป็นรูปธรรม โดยผู้นำท้องถิ่นต้องเป็นผู้นำที่เข้มแข็ง งานก็เดินไปได้ กติกาท้องถิ่นที่ว่าอย่างเช่น การดูพะยูนโดยที่ต้องไม่รบกวนพะยูน การทำประมงของชาวบ้านที่จับสัตว์น้ำได้ตามปริมาณที่กำหนดร่วมกัน...คนลิบงรักพะยูน บางครั้งชาวบ้านลงอวนหาปลากระบอก พะยูนก็ว่ายกินหญ้าทะเลอยู่ข้างๆ กัน มันเหมือนเพื่อนบ้านที่สนิทรู้จักกัน นี่คือการใกล้ชิดระหว่างคนลิบงกับพะยูน” (สุวิทย์ สารสิทธิ์ https://www.thaiquote.org/content/243364?fbclid=IwAR3wDZRmffv7ZKpNijBLFNKuTGeHeqXrcB7g2g62UThWAI7czPRrE_2JPbA, สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2564)

อย่างไรก็ตาม การอนุรักษ์พะยูนเป็นประเด็นที่ยังมีข้อถกเถียงว่าจะบริหารจัดการพื้นที่อย่างไร การกำหนดเขตยังเหมือนอยู่ในขั้นลองผิดลองถูก เช่นการกำหนดเขตอนุบาลพะยูน เขตอนุรักษ์พะยูนโดยไม่กระทบวิถีชาวประมง วิถีดูแลพะยูนเกยตื้น ยังอยู่บนข้อถกเถียงระหว่างนักวิชาการ แพทย์ นักวิทยาศาสตร์ ทางทะเลที่อาศัยองค์ความรู้ตามหลักวิชาการ กับ ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ใช้การสังเกต มีประสบการณ์ใช้ชีวิตใกล้ชิดพะยูนมาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 2530 โดยชาวบ้านมิได้ให้ความเชื่อมั่นต่อนักวิชาการคนนอก แม้กระทั่งกรณีมาเรียม ก็มีข้อถกเถียงถึงวิธีการรักษา และสาเหตุการตายที่ชาวบ้านไม่ได้เชื่อถือตามแถลงการณ์ของภาครัฐ

โดยสรุปการบริหารจัดการการท่องเที่ยว การทำการประมงจึงขึ้นต่อปัจจัยสำคัญคือการอนุรักษ์พะยูน เพื่อให้เกิดผลสะท้อนกลับจากการได้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอาชีพเสริมจากการทำการประมง ในขณะเดียวกัน กติกาอนุรักษ์ก็ต้องไม่กระทบวิถีการออกทะเลของชาวประมง

5.3 กลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง

กลไกการจัดการการใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งมีตัวขับเคลื่อน 2 ส่วน คือ รัฐบาลชุมชน โดยทั้งสองส่วนมีพลวัตในการเข้ามาจัดการแบ่งเป็น 2 ระยะคือ ระยะแรกกลไกชุมชนเป็นกลไกหลัก กลไกรัฐเป็นกลไกรอง ระยะปัจจุบัน กลไกชุมชนที่มีอำนาจรัฐระดับท้องถิ่นร่วมกับกลไกรัฐ

5.3.1 ระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540

ตัวขับเคลื่อน

ระยะแรกก่อนทศวรรษ 2540 รัฐแทบจะไม่เข้ามามีบทบาทในการกำหนดการใช้ทรัพยากร กลไกขับเคลื่อนหลักอยู่ที่เครือข่ายชาวบ้าน ซึ่งสัมพันธ์ใกล้ชิดกับ NGOs ด้านสิ่งแวดล้อม มีการพัฒนาการในการสร้างเครือข่ายและความเข้มแข็งเพื่อแก้ปัญหา จากเดิมที่ชาวบ้านมีการคิดถึงเรื่องการอนุรักษ์สัตว์น้ำกันอยู่แล้วบางคน กระจายตามหมู่บ้านแต่ยังไม่มีการเป็นแนวร่วมเครือข่าย เมื่อมูลนิธิหยาดฝนเข้ามาช่วยสร้างเครือข่ายให้ชาวบ้านทำให้ชาวบ้านมีแนวทางที่ขับเคลื่อนได้อย่างเป็นรูปธรรมแล้วจึงเริ่มขยายความร่วมมือไปยังหน่วยงานภาครัฐ เช่นสำนักงานจังหวัดตรัง ทำงานประสานงานมากขึ้น จากเดิมที่มักจะขัดแย้งกับเจ้าหน้าที่รัฐจากประเด็นสิทธิ์ที่ทำกินและนโยบายที่ไม่ชัดเจนในการดูแลแก้ปัญหาเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย จนเกิดกรณี อวนลาก อวนรุน เข้ามาทำลายทรัพยากรสัตว์น้ำ จนกระทั่งชาวบ้านได้พบว่ามีพะยูนที่ลึบ จึงได้เกิดการขยายความร่วมมือร่วมกับรัฐในการสำรวจตรวจดูทรัพยากร และช่วยกันลดใช้เครื่องมือทำลายล้าง

จากกรณีการใช้เครื่องมือทำลายทรัพยากรทั้งจากคนภายในชุมชนเองและจากคนภายนอก กรณีอวนลากมาสู่ประเด็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เครือข่ายดังกล่าวประกอบด้วยผู้นำชุมชนที่ مبارมี ผู้ใหญ่บ้านบางหมู่บ้าน ชาวบ้านที่ตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ ร่วมกับองค์กรพัฒนาเอกชนคือ มูลนิธิหยาดฝน และขยายความร่วมมือกับเจ้าหน้าที่รัฐระดับผู้ว่าราชการจังหวัด กรมประมง โดยบทบาทนำยังอยู่ที่เครือข่ายชุมชนเป็นหลัก อย่างไรก็ตามข้อสังเกตประการหนึ่งคือ ในช่วงทศวรรษ 2530 ตอนปลาย

เป็นจังหวัดที่มีผู้นำภาครัฐเป็นผู้ตระหนักต่อประเด็นสิ่งแวดล้อมมีบทบาทในพื้นที่ และในขณะเดียวกันกระแส
รณรงค์ด้านสิ่งแวดล้อมทั่วโลกในทศวรรษ 2530⁴ ก็มีผลต่อทัศนคติของเจ้าหน้าที่รัฐที่ตระหนักถึงประเด็น
ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น กระนั้นความสนใจยังขึ้นอยู่กับตัวบุคคลอีกด้วย ซึ่งมีผลต่อความสัมพันธ์ที่ดี
ขึ้นระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐกับชุมชนในระยะแรก

ลักษณะของการขับเคลื่อน

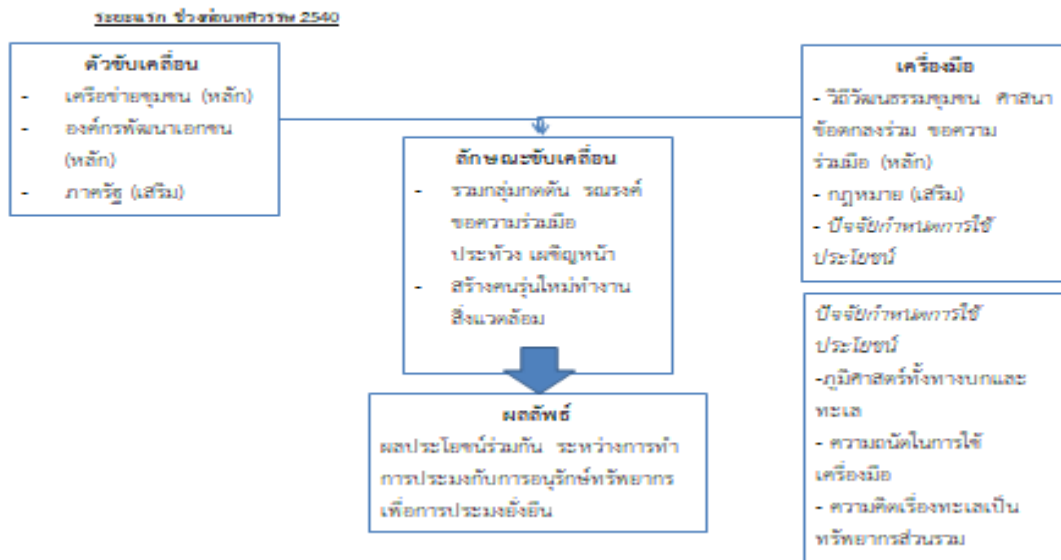
ในระยะแรกนี้มีการปลุกจิตสำนึกของคนในชุมชนให้เห็นความสำคัญของการใช้เครื่องมือประมงที่
ไม่ทำลายทรัพยากร ซึ่งตรงกับนโยบายของภาครัฐ ดังนั้นในระยะนี้มีการทำกิจกรรมที่นำโดยกิจกรรมการ
ทำประมงเป็นหลัก และการอนุรักษ์เริ่มเป็นกิจกรรมเสริม ใช้การรณรงค์ ขอความร่วมมือ ดึงชาวประมงมาเข้า
ร่วมเครือข่าย แก้ปัญหาอวนลาก อวนรุน และสร้างกลุ่มเยาวชนทำกิจกรรมอนุรักษ์โดยมี NGOs เชื่อมโยง
ชาวบ้านกับรัฐ และให้คำปรึกษาขับเคลื่อนร่วมกับชาวบ้าน การอนุรักษ์จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการทำ
ประมง นอกจากนี้ การใช้พื้นที่ทางบกร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน ในระยะนี้กลับเป็นไปในเชิงเผชิญหน้า เช่น
กรณีความขัดแย้งเรื่องที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของชุมชนที่มีมาก่อนประกาศให้เป็นเขตพื้นที่อุทยานฯ และเขตห้าม
ล่าฯ ทำให้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้กำหนดเขตที่อยู่อาศัยของชุมชนที่มีมาก่อน โดยมีข้อต่อรองประการ
หนึ่งคือ ชุมชนอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติได้ เพราะเป็นชุมชนที่ช่วยปกป้องทรัพยากรและอยู่อาศัยมาก่อน
การประกาศเขตอนุรักษ์ มีการต่อสู้กันทางความคิดระหว่างชุมชนกับคนภายนอกกับรัฐที่มาใช้ทรัพยากรที่ดิน
โดยชาวบ้านอ้างว่าอนุรักษ์เพื่อป้องกันนายทุนเข้ามา โดยเฉพาะยุคสัมปทานป่าชายเลนเพื่อทำเตาถ่าน มีกรณี
เยาวชนเข้ามาปลูกป่าชายเลนแต่กลับถูกเจ้าของสัมปทานแจ้งจับว่าบุกรุกเขตสัมปทาน ต่อมาเมื่อสัมปทาน
หมด พื้นที่นั้นก็กลายเป็นป่าชุมชนในปัจจุบัน ผู้นำชุมชนคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 6 ก.ค. 2563)

เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อน

เครื่องมือที่ใช้ในการขับเคลื่อนการใช้ประโยชน์เน้นไปวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวประมง เนื่องจากใน
ระยะนั้นกฎหมายของภาครัฐยังไม่สามารถบังคับใช้ได้เคร่งครัด โดยเฉพาะกรณีอวนลาก ในขณะเดียวกัน
ภาครัฐก็ได้ขยายอำนาจในการใช้ประโยชน์ทางทะเลเพียง พ.ร.บ.การประมง พ.ศ. 2490 ซึ่งล้ำสมัยและขาด
เจ้าหน้าที่รัฐในการบังคับใช้กฎหมายอย่างเพียงพอ ไม่มีกฎหมายควบคุมอวนรุนที่แน่ชัด ชุมชนใช้วิธีขอความ
ร่วมมือไปยังกรมประมงช่วยจัดการลดจำนวนเรืออวนลากอวนรุน แต่มักไม่ได้ผลชัดเจน ซึ่งต่างจากระยะหลัง
พ.ศ. 2558 ที่มีการประกาศ พ.ร.ก. การประมง พ.ศ. 2558 ที่เน้นการจัดการกับเครื่องมือประมงผิดกฎหมาย
อย่างเข้มงวด การจัดการพื้นที่ในระยะนี้จึงขึ้นต่อข้อตกลงภายในชุมชน วิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวประมง
พื้นบ้านคือการจับเพื่อการยังชีพและขายในสวนที่จับมาเกิน ความถนัดในการใช้เครื่องมือของแต่ละหมู่บ้าน
ความคิดเรื่องทะเลเป็นทรัพยากรส่วนรวม การวางเครื่องมือ ใครวางก่อนก็ได้ก่อน ไม่ว่าจะเป็เขตทะเลของ

⁴ กระแสตื่นตัวการพัฒนาที่ยั่งยืนในช่วงทศวรรษ 1990 เป็นผลมาจากการประชุมสหประชาชาติว่าด้วยสิ่งแวดล้อม
และการพัฒนา ทำให้หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยให้ความสำคัญการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน รวมไปถึงการ
จัดการทรัพยากรทะเลและชายฝั่งด้วย

หมู่บ้านใดก็สามารถเข้ามาใช้ร่วมกันได้ และวิธีการทำการประมงนั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ทางทะเลของแต่ละหมู่บ้าน การเคลื่อนที่ของสัตว์น้ำ ระบบน้ำขึ้นน้ำลง และฤดูกาล

**แผนภาพที่ 5.1 แสดงกลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง
ระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540**

5.3.2 ระยะที่สอง ช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน

ตัวขับเคลื่อน

ช่วงทศวรรษ 2540 การท่องเที่ยวเริ่มเฟื่องฟู กิจกรรมทางเศรษฐกิจจึงเริ่มขยายการอนุรักษ์จึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวด้วย นอกเหนือจากการทำการประมง โดยตัวขับเคลื่อนเป็นคนในชุมชนเอง ซึ่งเคยได้รับการจัดตั้งจาก NGOs แต่ในระยะนี้กลุ่ม NGOs เดิมๆ ลดบทบาทลงและมีกลุ่มใหม่ๆ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้ามา โดยเฉพาะหลังเหตุการณ์สึนามิมีหน่วยงานอื่นๆ เข้ามามากขึ้น ทว่าความสัมพันธ์กับคนในชุมชนไม่แน่นแฟ้นเหมือนก่อนทศวรรษ 2540 ดังที่ผู้นำชุมชนคนหนึ่งได้กล่าวถึงความแตกต่างของกลุ่ม NGOs ในอดีตกับปัจจุบันไว้ว่า

“ปัจจุบันคนยอมรับน้อย ไม่สอดคล้อง รุนหลังเน้นเงินมาก NGOs รุนเก่าก็แตกตัว การยอมรับลดลงไม่จริงจังเหมือนก่อน มองว่าเป็นเงินกระจุกตัวไม่กระจายไปที่การอนุรักษ์จริงๆ” ผู้นำชุมชนคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

จากเครือข่ายชุมชนชาวบ้านร่วมกับ NGOs กลายมาเป็นเครือข่ายชาวบ้านที่เข้มแข็ง NGOs ลดบทบาทลง ผู้ประสานเชื่อมกับรัฐคือผู้นำชาวบ้าน กล่าวคือ ในระยะนี้มีการขยับประเด็นจากการใช้ประโยชน์ทำการประมงไปสู่การท่องเที่ยว โดยเปลี่ยนเป็นเครือข่ายอนุรักษ์ชาวบ้านขยายกลุ่มไปเป็นเครือข่ายที่รวมเอาประเด็นด้านการท่องเที่ยวเข้ามาด้วย กลไกชุมชนได้รับความยอมรับมากขึ้น เพราะชุมชนเริ่มเล็งเห็นประโยชน์

ของการอนุรักษ์ เริ่มเห็นรายได้จากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ประกอบกับการเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางบกที่การเดินทางเข้าถึงเกาะลิตงสะดวกสบายมากขึ้น ทำให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นแหล่งรายได้ใหม่ของคนลิตง เครือข่ายชาวบ้านปรับเปลี่ยนไปสู่บทบาทของเจ้าหน้าที่รัฐควบคู่ไปด้วย คือ ผู้นำชุมชน เยาวชนนักอนุรักษ์ ในช่วงทศวรรษ 2530 เด็บโตและเข้าทยอยสู่ตำแหน่งผู้นำท้องถิ่น เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในขณะที่เจ้าหน้าที่ของเขตห้ามล่าฯ ก็เป็นคนที่มาจากพื้นที่เกาะลิตง เด็บโตมากับกระแสการอนุรักษ์ ในช่วงปลายทศวรรษ 2530 เช่นเดียวกัน การที่คนในชุมชนลิตงกลายเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ ทำให้เครือข่ายชาวบ้านที่ไม่เป็นทางการมีอำนาจอย่างเป็นทางการในการจัดการพื้นที่ ทำให้ตัวขับเคลื่อนในระยะนี้คือคนในชุมชนที่สวมหมวกเจ้าหน้าที่รัฐไปพร้อมกัน

ในส่วนเจ้าหน้าที่รัฐ เช่น เขตห้ามล่าฯ และอุทยานแห่งชาติฯ เข้ามามีบทบาทในพื้นที่มากขึ้น ทั้งในส่วนการอนุรักษ์และกิจกรรมการทำกรประมง การท่องเที่ยว เนื่องจากพะยูนกลายมาเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดตรัง การตายของพะยูนในแต่ละครั้งมักกลายเป็นประเด็นสังคมและกลายมาเป็นโครงการ แผนและงบประมาณของหน่วยงานที่ต้องให้ความสำคัญ เจ้าหน้าที่รัฐมักปฏิบัติการภารกิจร่วมกับผู้นำชุมชนเช่นผ่านทางกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้นำโดยบาร์มี ในกิจกรรมต่างๆ ทั้งจัดตั้งเขตอนุรักษ์ บังคับใช้กฎหมาย และเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากร

ลักษณะของการขับเคลื่อน

ในระยะนี้ความสัมพันธ์ของชุมชนกับรัฐเป็นไปในลักษณะของความร่วมมือมากกว่าความขัดแย้งในอดีต ชาวบ้านทำงานเชิงประสานกับรัฐมากขึ้น เช่นการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ในทะเลกับการอนุรักษ์ การกิจที่เคลื่อนไหวต่อสู้ไม่มากเท่ายุคแรก การใช้ประโยชน์ระหว่างกิจกรรมต่างๆ มักใช้วิธีขอความร่วมมือ ตั้งกลุ่มเฉพาะกิจอาสาสมัครชุมชน จัดการเป็นรายกรณีไป การแก้ปัญหาต่างๆอยู่ที่ชุมชนดูแล บางครั้งอาจใช้กลไกสภาองค์กรประชาชน ส่งเรื่องต่อไปยัง อบต.⁵ แต่มักไม่มีการทำงานต่อ ดังนั้นชุมชนต้องเข้มแข็งลงมือทำเอง ผู้นำชุมชนคนหนึ่ง (สัมภาษณ์ 16 มิ.ย. 2563) และอาจขอความร่วมมือจากภาครัฐมาช่วยเสริมซึ่งบางครั้งก็อาจประสบปัญหาเรื่องความล่าช้า

เครื่องมือที่ใช้ขับเคลื่อน

มีการใช้เครื่องมือทั้งกฎหมาย และกติกาชุมชนที่มาจากวิถีทางวัฒนธรรม กฎหมายที่สำคัญเช่น พ.ร.ก. การประมง ข้อบังคับของเขตอุทยานฯ และเขตห้ามล่า ส่วนกติกาชุมชนชั้น ลักษณะการใช้ประโยชน์ในทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง มักต้องมีกติการ่วมกันอยู่ บ้านบาตูปูเต๊ะ บ้านหลังเขา บ้านมดตะนอย บ้านเจ้าไหม ต่างมีผู้นำมีปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เคยทำงานอนุรักษ์ร่วมกันมาเป็นเวลาหลายปี จึงรู้วิธีการตั้งกติกา โดยอ้างอิงกติกากการทำประมง ควบคุมเครื่องมือประมง มีกฎการทำกรประมงที่ต้องไม่ใช่เครื่องมือทำลายล้าง แต่หากเป็นเครื่องมือที่ทำมาก่อนและไม่ทำลายล้างทุกคนในชุมชนเห็นพ้องต้องกันว่าให้ใช้ได้ก็ให้ใช้ตามปกติ ทั้งนี้เพื่อ

⁵ องค์กรปกครองท้องถิ่นเข้ามาทำงานในช่วงทศวรรษ 2540 มีบทบาทไม่มากนัก และยังคงติดขัดปัญหาเรื่องไม่มีที่ตั้งองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะอยู่ในพื้นที่ทับซ้อนกับเขตอุทยานฯ

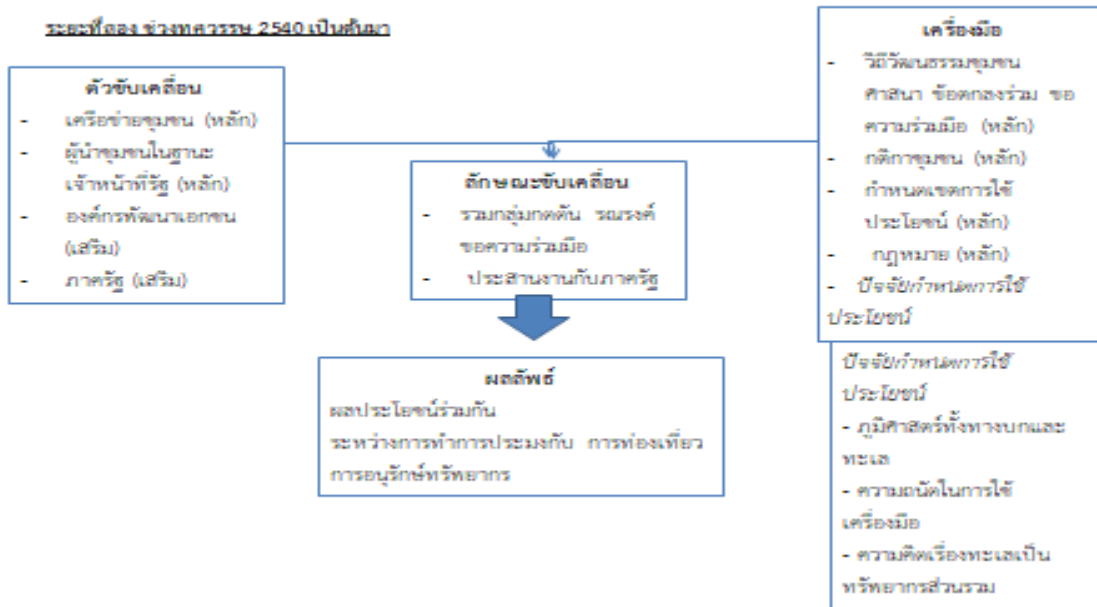
ควบคุมคนภายนอกที่เข้ามาในหมู่บ้านและจากคนภายใน โดยพิจารณาว่ามีใครยังใช้เครื่องมือผิดกฎหมายอยู่บ้าง จากนั้นการพูดคุยให้ยกเลิก ใช้สายสัมพันธ์กดดัน

ส่วนการจัดการพื้นที่ทำการประมงใช้วิถีวัฒนธรรมชาวประมงนั้นเหมือนกับในช่วงก่อนทศวรรษ 2540 คือทะเลเป็นทรัพยากรส่วนรวม การวางเครื่องมือ ใครวางก่อนก็ได้ก่อน ไม่ว่าจะเป็นเขตทะเลของหมู่บ้านใดก็สามารถเข้ามาใช้ร่วมกันได้ เช่น บางเครื่องมือ คือ อวนลอยกุ้ง บ้านเจ้าใหม่กับบ้านมดตะนอยจะไปวางพื้นที่เดียวกัน เป็นที่รับรู้กัน บางหมู่บ้านกำหนดข้อตกลงร่วมกันก็จะต้องปฏิบัติตามในรายละเอียดปลีกย่อยของหมู่บ้านนั้น ดังนั้นความเข้าใจเรื่องเจ้าของบ้านเจ้าของทะเลไม่มี แต่สนใจแค่ใช้เครื่องมือที่ต้องไม่ผิดกฎหมายไม่ทำลายล้าง ก็สามารถเข้ามาทำกินได้ทุกหมู่บ้าน

ประการต่อมา ความถนัดเครื่องมือของแต่ละบ้าน และความแตกต่างของแต่ละภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน เป็นปัจจัยกำหนดการขับเคลื่อนกิจกรรมต่างๆ ในทะเลตามวิถีวัฒนธรรมชาวประมง คือ บ้านมดตะนอย เป็นภูมิประเทศที่ไม่มีที่ดินมากนัก ทำสวนไม่ได้ การทำมาหากินอยู่ในป่าชายเลน จับปูดำ หอยชักตีน ทำไซหมึก บ้านเจ้าใหม่ วางอวนปู อวนปลากระบอก อวนกุ้ง ใช้ร่วมกันกับบ้านมดตะนอย บ้านหลังเขา ใช้พื้นที่ไม่เหมือนใคร วางไซหมึก ตกปลาในที่น้ำลึก และทำสวนยางพารา

นอกจากเครื่องมือผิดกฎหมาย เครื่องมือวิถีวัฒนธรรมชาวประมง คือความคิดเรื่องทะเลเป็นทรัพยากรส่วนรวม ความถนัดการเลือกใช้เครื่องมือของแต่ละบ้าน และความแตกต่างของแต่ละภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน แล้ว ยังสามารถพบเครื่องมือเชิงวัฒนธรรมที่ยึดโยงกับศาสนาอิสลามด้วยคือ กฎหมาย กับ กฎศาสนา ถูกใช้คู่กัน มุสลิมจะต้องถูกสอบสวนโดยพระเจ้าในวันพิพากษา การละหมาดวันศุกร์ มีการสั่งสอนอบรมการอยู่ร่วมกัน บัญญัติศาสนาอิสลาม มีข้อหลักที่ยึดถือการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน เป็นพลเมืองที่ดีกับแผ่นดินที่เขาอยู่ สิ่งไหนที่กินไม่ได้ก็ห้ามขาย (ห้ามล่า ห้ามกิน ห้ามขาย) เช่นเต่าทะเล ห้ามเอาประโยชน์ในสิ่งที่ห้าม บางกรณีใช้ผู้นำศาสนามาช่วยลดความแตกแยกและ บางครั้งก็ใช้วิธีการกดดันทางสังคม ดังกรณีเช่น

“หมู่ 4 กับหมู่ 7 เวลาออกทะเลจะออก 20 – 30 ลำ ใครทำอะไรจะรับรู้กันหมด เวลาออกทะเลจับกลุ่มกัน กินกาแฟร่วมกัน ถ้ามีใครทำผิดมักจะปลื้กตัวออกจากกลุ่ม ผิดสังเกตได้ง่ายชาวบ้านจะรู้ หรือถ้ามีใครฝ่าฝืนกฎจะโทรบอกผู้นำ...คนประมงจะส่งข่าวถึงกันตลอด ถ้าตกปลาได้ 1 ตัวก็ย้รู้กันทั่วในกลุ่มของชาวประมง ใช้วิทยุสื่อสาร ถ้ามีใครใช้เครื่องมือผิดกฎหมายก็จะโทรหาผู้นำ ผู้นำจะไปสังเกตตักเตือน บางที่ใช้วิธีขั้บรวนหน้าบ้าน คนทำผิดก็รู้ตัวแล้ว” นายอับดุลรอหิม ขุนรักษา (สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563)

**แผนภาพที่ 5.2 แสดงกลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง
ระยะที่สอง ช่วงทศวรรษ 2540 เป็นต้นมา**

โดยสรุป กลไกการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งทั้งสองระยะมีตัวขับเคลื่อนหลักคือผู้นำชุมชนซึ่งเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงทั้งภายในและภายนอก ในขณะที่ภาครัฐเริ่มมีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เข้ามาปฏิบัติการกิจร่วมกับชุมชนซึ่งมีแนวโน้มความสัมพันธ์แบบมีส่วนร่วมมากกว่าความขัดแย้งในอดีต ส่วนหนึ่งเป็นเพราะกลุ่มผู้นำชุมชนได้อยู่ในตำแหน่งเจ้าหน้าที่ที่เป็นทางการระดับท้องถิ่นเช่น อดีตนายกองค้การบริหารส่วนตำบลถึงบางคนก็อยู่ในเครือข่ายชาวบ้านเคลื่อนไหวสิ่งแวดล้อมในช่วงทศวรรษ 2530 กำนันคนปัจจุบันและผู้ใหญ่บ้านบางหมู่บ้านเคยร่วมกับกลุ่มเยาวชนอนุรักษ์เกาะลิบงในช่วงช่วงทศวรรษ 2530 เช่นเดียวกัน เจ้าหน้าที่เขตอุทยานฯ และเขตห้ามล่าฯ บางคนก็เป็นคนเกาะลิบง ทำให้การประสานงานระหว่างรัฐกับชุมชนเป็นไปในเชิงความร่วมมือมากขึ้น โดยเฉพาะกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตามยังสามารถพบประเด็นความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ที่ดินชายฝั่ง ที่ดินเขตป่าชายเลนที่เป็นป่าชุมชน และความเห็นที่ต่างกันในการอนุรักษ์พะยูนโดยภาครัฐที่อ้างอิงทฤษฎีวิชาการ กับการอนุรักษ์พะยูนโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจัยต่างๆ ในการจัดการการใช้ประโยชน์ทั้งในทะเลและชายฝั่ง อาจสรุปได้ว่าขึ้นต่อตัวแปรคือกฎหมาย ข้อตกลง กับวิถีวัฒนธรรมคือ กติกาชุมชน วิถีวัฒนธรรมชาวประมง คือความคิดเรื่องทะเลเป็นทรัพยากรส่วนรวม ความถนัดการเลือกใช้เครื่องมือของแต่ละบ้าน และความแตกต่างของแต่ละภูมิศาสตร์ของหมู่บ้าน หลักศาสนาอิสลาม

ทั้งนี้ เป้าหมายของการจัดการคือคุณภาพของผลประโยชน์การทำประมง การท่องเที่ยว และการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการคือ 1) เพื่อรวบรวมข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา 2) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน และ 3) เพื่อสังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน โดยในบทนี้นำเสนอผลการศึกษารูปตามวัตถุประสงค์ทั้งสามประการ และนำเสนอข้อค้นพบและจุดเด่นของกรณีศึกษา ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป และข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ดังนี้

6.1 บทสรุปงานวิจัยตามวัตถุประสงค์

ผลการศึกษารูปตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานกิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลของพื้นที่ศึกษา พบว่า มีกิจกรรมที่สำคัญ 2 กิจกรรม คือ *กิจกรรมการใช้ประโยชน์ด้านเศรษฐกิจทางทะเลและชายฝั่ง* อันได้แก่ การทำการประมง กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว กิจกรรมอื่นๆ บนฝั่งเช่นทำสวน และ *กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง* ซึ่งดำเนินการควบคู่ไปกับการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วย ดังปรากฏรายละเอียดกิจกรรมต่างๆ ในบทที่ 4

การทำการประมงถือเป็นอาชีพหลักของพื้นที่ศึกษา จากการสำรวจพื้นที่พบว่าชนิดและปริมาณของเครื่องมือประมง เรือ ที่มีในพื้นที่ต่างๆ ในแต่ละหมู่บ้านมีความแตกต่างกันซึ่งสัมพันธ์กับปัจจัยต่างๆ คือชนิดของทรัพยากรชายฝั่งกับที่ตั้งของหมู่บ้าน และความถนัดของชาวประมง บางหมู่บ้านอาจมีข้อจำกัดของพื้นที่ทรัพยากรและสภาพภูมิประเทศ และรวมไปถึงฤดูกาล สภาพภูมิอากาศ ลมมรสุมประจำปี ตลอดจนความถนัดจัดเจนในการใช้ในเครื่องมือแต่ละอย่างก็จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละหมู่บ้าน ทั้งนี้อาจรวมไปถึงโอกาสในการเข้าถึงในการใช้ทรัพยากร คติความเชื่อ กฎกติกาข้อตกลงร่วมในการใช้ทรัพยากรชายฝั่งในแต่ละหมู่บ้าน ซึ่งมีความเหมือน แตกต่าง และหรือเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน ไม่เพียงเท่านั้นการใช้ทรัพยากรยังต้องคำนึงถึงกฎกติกาข้อบังคับชุมชน ที่ทุกชุมชนต้องปฏิบัติร่วมกันและกฎหมายของภาครัฐ เช่น พ.ร.ก. การประมง กฎหมายของกรมเจ้าท่า กฎหมายของกรมอุทยานแห่งชาติสัตว์ป่าและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเกาะลิบง ข้อบังคับท้องถิ่นองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ฯลฯ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจการทำการประมงมีการใช้พื้นที่ทางเศรษฐกิจ หรือใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกัน กล่าวคือแต่ละหมู่บ้านจะใช้พื้นที่ทำการประมงบางชนิดเครื่องมือร่วมกันอยู่ด้วย บางหมู่บ้านก็ออกไปทำการประมงนอกเขตตำบล จังหวัด การใช้พื้นที่ร่วมกันถือเป็นเรื่องปกติที่ปฏิบัติมาอย่างยาวนานกระนั้นก็มีการใช้กติกาการใช้พื้นที่ทะเลหน้าหมู่บ้านด้วยซึ่งบางหมู่บ้านจะมีกติกาข้อบังคับเฉพาะเช่นบ้านมดตะนอย

อย่างไรก็ตามการใช้พื้นที่ร่วมกันก็แสดงให้เห็นว่าการจับสัตว์น้ำไม่ได้ขึ้นต่อพื้นที่แต่เป็นการไล่ตามฝูงสัตว์น้ำหรือตามหาแหล่งชุกชุมของสัตว์น้ำ ซึ่งชาวประมงคนใดหาพบก็มีสิทธิ์เข้าไปวางเครื่องมือได้เลย

เนื่องจากชาวประมงยึดในหลักการทะเลเป็นสมบัติสาธารณะที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ทุกที่หากไม่ขัดต่อกฎกาชุมชนหรือกฎหมาย

กิจกรรมการท่องเที่ยวและกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้มักสัมพันธ์กับอาชีพประมงคือเป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการออกทะเล หรือหากเป็นฤดูกาลท่องเที่ยว ชาวบ้านก็จะทำงานรับจ้างเกี่ยวกับการท่องเที่ยวแทนการออกทะเล

ทั้งนี้ในแต่ละหมู่บ้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ต่าง ๆ กันดังนี้

บ้านมดตะนอย ชมทะเล ชายหาด ป่าชายเลน มีที่พัก 2-3 แห่ง

บ้านหลังเขา มีกิจกรรมชมทะเล ชายหาด เล่นน้ำ ตกปลา มีที่พัก 5 แห่ง เป็นของคนในชุมชนเอง 2 แห่ง โฮมสเตย์ 10 แห่ง

บ้านป่าตูปูเต๊ะ กิจกรรมชมพะยูน เต่าทะเล เรือตกปลา ตกหมึก พายเรือแคนูคะยัก ดำน้ำตื้น กิจกรรมวิจัยทางทะเลเช่นสัตว์น้ำและหญ้าทะเล

บนบกมีพื้นที่ประวัติศาสตร์เช่น สุสานพระยาสิง ควนสระ ถ้ำขเวเส สะพานหิน แหลมโต๊ะชัย ร้านค้าผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล ฯลฯ มีทั้งบังกะโลและโฮมสเตย์ที่ใช้มาตรฐานการท่องเที่ยวชุมชน จำนวน 4 แห่ง

บ้านเจ้าไหม ชมทะเลหาดยาว ร้านค้าผลิตภัณฑ์แปรรูปสินค้าจากทะเล ท่าเรือหาดยาว ที่พัก 6 แห่ง สามารถติดต่อเรือทัวร์เป็นลักษณะเช่าเหมา ตามความต้องการไปที่เกาะอื่นๆ เช่นเกาะกระดาน เกาะมุกด์ เกาะสุกร ฯลฯ

ผลประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากกิจกรรมการท่องเที่ยว เดิมทีจำกัดอยู่ในกลุ่มเจ้าของที่ดินที่ได้รับประโยชน์จากสัมปทานป่าชายเลนเพื่อทำเตาถ่านในอดีต ทำให้ผลที่ได้ไม่ได้ลงสู่ชุมชนมากนัก และมีการขายที่ดินเปลี่ยนมือไปสู่คนภายนอก ต่อมาเมื่อมีกิจกรรมสืบเนื่องมาจากการท่องเที่ยว เช่นนำเที่ยว เรือเช่า ผลประโยชน์จึงเริ่มตกมาสู่ชาวบ้านมากขึ้น เกิดอาชีพเสริมให้กับผู้หญิงในหมู่บ้านมากขึ้น

กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลเพราะจากการสำรวจพบว่าเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยเฉพาะการชมพะยูน ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดตรังในเวลาต่อมาทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวอยู่ภายใต้การจัดการที่ไม่กระทบต่อวิถีชีวิตสัตว์น้ำ ในขณะเดียวกันพื้นที่ศึกษามีปัจจัยทางวัฒนธรรมด้วย คือประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาอิสลาม ทำให้นักท่องเที่ยวต้องคำนึงถึงเรื่องการแต่งกายให้สุภาพ และงดดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในพื้นที่สาธารณะเช่นริมหาด ดังเช่นกรณีบ้านหลังเขา

นอกจากกิจกรรมการประมง และการท่องเที่ยวแล้ว ในบริเวณชายฝั่งยังพบกิจกรรมอื่นๆ ด้วย เช่น การทำสวนยางพารา การเพาะเลี้ยงปลาในกระชัง การทำสวนผลไม้ เป็นอาชีพเสริมนอกเหนือจากการทำประมงและการท่องเที่ยว โดยเฉพาะบริเวณบ้านเจ้าไหม และหมู่บ้านบนเกาะลิบงชาวบ้านที่มีที่ดินจะทำสวนยางพาราควบคู่ไปด้วย ชาวบ้านหมู่บ้านมดตะนอยบางคนมีที่ดินสวนยางพาราอยู่ที่ตำบลบางสัก ซึ่งอยู่ติดกับบ้านมดตะนอยก็จะไปทำสวนยางพารา

กิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นควบคู่กับกิจกรรมการใช้ประโยชน์ทั้งทางทะเลและบนบก โดยแบ่งเป็นการอนุรักษ์โดยการแบ่งเขตตามกฎหมาย คือการประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ และ

การประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่า โดยครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของกรณีศึกษา ดังนั้นกิจกรรมการใช้ประโยชน์จึงต้องอยู่ภายใต้กรอบกฎหมายอันเนื่องมาจากการกำหนดเขต อีกทั้งกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น พ.ร.ก.การประมง พ.ร.บ. ส่งเสริมการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง ฯลฯ ซึ่งเป็นเครื่องมือการจัดการทรัพยากรแบบการควบคุม บังคับ (Command and Control) เช่นกติกาบังคับลงโทษห้ามใช้เครื่องมือประมงบางประเภท ห้ามจับสัตว์ในบางฤดูกาล ห้ามใช้ทรัพยากรในบางพื้นที่

นอกจากนี้พบว่ามีการกำหนดเขตการใช้ทรัพยากรเป็น 2 ลักษณะคือ การกำหนดเป็นกติกาชุมชน ซึ่งจะสอดคล้องกับกฎหมายในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ และการกำหนดโดยหน่วยงานภาครัฐเช่นเขตห้ามล่าสัตว์ป่า องค์การบริหารส่วนตำบลและกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง หรือความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐดังกล่าวกับชุมชน คือกติกาชุมชนของบ้านมดตะนอย ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบงว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 เขตอนุรักษ์พะยูนและหญ้าทะเลเกาะลิบง และ การกำหนดเขตการวางทุ่นเพื่อการอนุรักษ์พะยูน การจัดการทรัพยากรร่วมระหว่างรัฐกับชุมชนยังพบความร่วมมืออื่นๆ เช่นกิจกรรมการปล่อยสัตว์น้ำ ธนาคารปู ป่าชายเลน กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลปกป้องพะยูน ความร่วมมือในการเฝ้าระวังเรืออวนลาก เรือที่ใช้เครื่องมือทำลายล้างที่ลักลอบเข้ามาในเขตที่อยู่อาศัยของพะยูน ฯลฯ

จะพบว่ากิจกรรมอนุรักษ์ดังกล่าวมานี้มีความสัมพันธ์กับการใช้ประโยชน์การทำการประมงและการท่องเที่ยว โดยการทำประมงต้องเป็นไปเพื่อเศรษฐกิจการดำรงชีพของชุมชนเป็นสำคัญ ในขณะที่เดียวกันการอนุรักษ์พะยูนหรือสัตว์ทะเลก็สอดคล้องกับผลประโยชน์กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งถือเป็นรายได้เสริมที่สำคัญของชุมชน และการมีสัตว์น้ำหมุนเวียนจากการอนุรักษ์ก็ช่วยให้การทำประมงเกิดความยั่งยืน กิจกรรมทางทะเลทั้งสามด้านจึงผลักดันหนุนเสริมกันในเชิงบวกโดยมีรัฐและชุมชนให้ความสำคัญในบางครั้งทำงานร่วมกัน บางครั้งต่างฝ่ายต่างทำแต่มีเป้าประสงค์เดียวกัน

ในส่วนกิจกรรมอื่นๆ เช่นการใช้พื้นที่ชายฝั่งหรือประเพณีที่ดินอยู่อาศัยที่ทำกินเพื่อการเกษตร ยังคงประสบปัญหา ระหว่างสมดุลการอนุรักษ์กับการอยู่อาศัยของชุมชน ที่ยังคงหลงเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินไม่แล้วเสร็จยังคงเป็นปัญหาจนถึงปัจจุบัน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้เสียของกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์พื้นที่ทางทะเลร่วมกัน พบว่าพื้นที่กรณีศึกษามีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักสองกลุ่มคือ 1) กลุ่มภาครัฐ ได้แก่เจ้าของกรรมสิทธิ์พื้นที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียหลักที่สำคัญ คือหน่วยอุทยานฯ เขตห้ามล่าฯ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียรองเช่นหน่วยปกครองท้องถิ่นและท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐระดับกรมที่เกี่ยวข้อง 2) ภาคประชาสังคมและพันธมิตร เช่น เครือข่ายชุมชน ผู้ประกอบอาชีพทำการประมงผู้นำชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก มีองค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานด้านการศึกษาและวิจัยจากภายนอกพื้นที่เป็นพันธมิตรร่วม

1) *กลุ่มภาครัฐ* เจ้าของกรรมสิทธิ์พื้นที่คือหน่วยอุทยานฯ เขตห้ามล่าฯ ที่มีเครื่องมือคือตัวบทกฎหมายครอบคลุมการใช้เขตพื้นที่ทางบกและทางทะเล การกำหนดเขตนี้ครอบคลุมไปถึงการใช้อุปกรณ์เครื่องมือประมง กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักจากภาครัฐมีบทบาทในการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากรและการอนุรักษ์ทรัพยากร คือการทำประมง การท่องเที่ยว และเกษตรกรรมชายฝั่ง อันเป็น

บทบาทในฐานะผู้จัดสรรการใช้ทรัพยากรและผู้กำหนดกติกาการใช้ทรัพยากรที่เป็นทางการตามกฎหมาย ในบางพื้นที่อยู่ในฐานะเจ้าของทรัพยากรเช่นเขตอุทยานฯ ในส่วนการอนุรักษ์มักปฏิบัติการโดยใช้ความร่วมมือกับผู้นำชุมชน ข้อจำกัดของเจ้าของพื้นที่คือข้อจำกัดทั่วไปของหน่วยงานภายใต้ระบบสายการบังคับบัญชา ที่พบปัญหาความล่าช้า ขาดทรัพยากรคนและงบประมาณ นอกจากนี้เมื่อเกิดกรณีเฉพาะเช่นพะยูนเกยตื้นก็พบปัญหาขาดเอกภาพในการตัดสินใจเมื่อแต่ละภาคส่วนต่างเข้ามาร่วมในพื้นที่พร้อมๆ กัน

2) เครือข่ายชุมชน ประกอบไปด้วย ผู้ประกอบอาชีพทำการประมง เป็นหลัก มีผู้นำชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านเป็นกลุ่มที่มีความเข้มแข็งมีประสบการณ์ในการนำกับการขับเคลื่อนประเด็นด้านสิ่งแวดล้อมและขยายไปสู่ประเด็นเศรษฐกิจอื่นๆ เช่นการท่องเที่ยว ในบางครั้งเป็นผู้กำหนดกติกาบังคับใช้ในชุมชนเองอีกด้วย เครือข่ายชุมชนในด้านประมงและท่องเที่ยวเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลัก มีบทบาทในฐานะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยตรง และมีบทบาทในฐานะผู้ปกป้องทรัพยากรด้วยผ่านกิจกรรมอนุรักษ์ต่างๆ โดยเป้าหมายสำคัญคือการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน โดยผลักดันให้ชุมชนเป็นตัวแสดงหลักในการกำหนดกติกาการใช้ทรัพยากร ผู้นำชุมชนบางคนสัมพันธ์กับเครือข่ายภาคประชาสังคมภายนอกซึ่งเป็นพันธมิตรของเครือข่ายชุมชน มีบทบาทในการจัดหาทุนในการดำเนินกิจกรรม ถ่ายทอดวิธีการจัดการทรัพยากร (เช่นกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน) หรือสัมพันธ์กับเครือข่ายหน่วยงานการศึกษาต่างๆ สนับสนุนทุนและองค์ความรู้ ทำวิจัยชุมชนร่วมกัน ผู้นำชาวบ้านยังมีความสัมพันธ์ที่ดีกับตัวแสดงภาครัฐเนื่องจากทำงานร่วมกัน หรือเจ้าหน้าที่รัฐเป็นคนภายในชุมชนด้วยในเวลาเดียวกัน

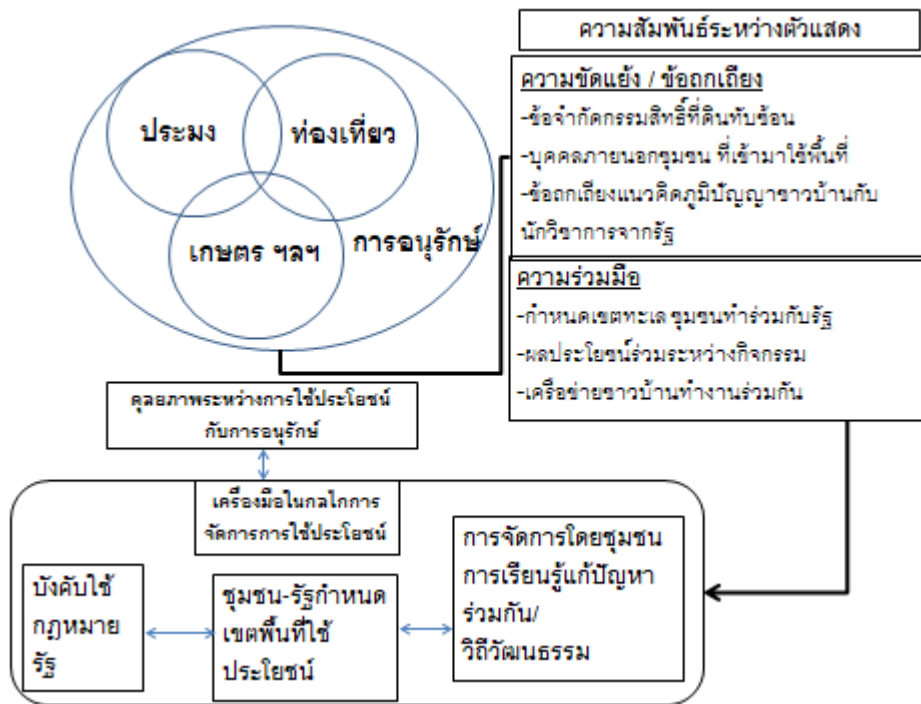
ข้อสังเกตที่สำคัญคือ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษาขึ้นอยู่กับอำนาจและหรืออิทธิพลของกลุ่มผู้นำชุมชนและหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ทั้งสองหน่วย อย่างไรก็ตามยังพบปัญหาเรื่องความคิดเห็นแนวทางการจัดการทรัพยากรระหว่างองค์ความรู้ที่แตกต่างกันระหว่างภูมิปัญญาชาวบ้านกับแนวทางของภาครัฐ นอกจากนี้ พื้นที่ศึกษายังไม่มีตัวแสดงกลุ่มทุนภายนอกที่เข้ามามีบทบาทกำหนดพื้นที่เศรษฐกิจภายใน เพราะกิจการส่วนใหญ่ยังเป็นของคนลิงหรือคนในจังหวัดตรัง หากจะเข้ามาก็เป็นเพียงการให้ทุนสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งเป็นไปในรูปแบบของการประชาสัมพันธ์สื่อสารองค์กร ซึ่งไม่มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจในพื้นที่ ส่งผลให้การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ศึกษาขึ้นอยู่กับอำนาจและหรืออิทธิพลของกลุ่มผู้นำชุมชนและหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ทั้งสองหน่วย ที่เน้นมิติของอาชีพที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรซึ่งเป็นจุดเด่นของชุมชน

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 สังเคราะห์กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลร่วมกันของชุมชน พบว่า กรณีศึกษาแสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ ประการแรกการใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน จำแนกออกเป็น 1) การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตที่ดินชายฝั่ง 2) การใช้พื้นที่ร่วมกันในเขตทะเล กรณีนี้แสดงให้เห็นการใช้ประโยชน์ในภาพรวมทุกกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนฝั่งและทะเลที่ซ้อนทับระหว่างรัฐกับชุมชน

ประการที่สอง การใช้พื้นที่ร่วมกันระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ในชุมชน ประกอบไปด้วย 1) การใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน โดยลักษณะนี้เป็นการใช้ประโยชน์

ภายในกลุ่มของชุมชนชาวบ้านเอง ซึ่งอาจซ้อนทับระหว่างหมู่บ้าน 2) การใช้ผลประโยชน์เศรษฐกิจร่วมกัน ระหว่างกลุ่มกิจกรรมทางเศรษฐกิจ คือการซ้อนทับกันระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ คือการทำการประมง การท่องเที่ยว และกิจกรรมการอนุรักษ์ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สอดแทรกอยู่ในกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งสองชนิด

ลักษณะทั้งสองประการนี้มีกลไกการจัดการผลประโยชน์เพื่อลดความขัดแย้งและสร้างความร่วมมือ สรุปลงเป็นกลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชน จากแผนภาพที่ 6.1 ดังนี้

แผนภาพที่ 6.1 กลไกการจัดการผลประโยชน์การใช้พื้นที่ทางทะเลและชายฝั่งร่วมกันของชุมชน

กิจกรรมการใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งหลักๆ คือ กิจกรรมการทำการประมง การท่องเที่ยว และกิจกรรมสืบเนื่องจากการท่องเที่ยว กิจกรรมอื่นๆ บนชายฝั่งเช่นการเกษตร กิจกรรมทั้งหมดนี้เกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันไปมาโดยผลประโยชน์ตกอยู่กับคนภายในชุมชนเป็นหลัก โดยกิจกรรมดังกล่าวครอบคลุมได้ด้วยกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง ซึ่งหนุนเสริมให้ทรัพยากรคงอยู่เพียงพอในการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ จากกิจกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นคุณภาพของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่คำนึงถึงหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือสมดุลระหว่างสิ่งแวดล้อมและการพัฒนา หรือสมดุลระหว่างนิเวศวิทยาและเศรษฐกิจสังคมอันเป็นหลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ กล่าวคือเน้นการจัดการสิ่งแวดล้อม การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และการมีส่วนร่วมของประชาชนไปพร้อมกัน

กิจกรรมดังกล่าวแม้จะสัมพันธ์กันในกรอบผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ก็ยังคงมีข้อขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรคือ เรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ข้อถกเถียงการกำหนดเขตอนุรักษ์ในทะเลที่มาจากฐานคิดแตกต่างกัน ปัญหาจากคนภายนอกชุมชนที่เข้ามาใช้พื้นที่แต่ไม่ปฏิบัติตามกติกา ในด้านความร่วมมือ เริ่มจากกิจกรรม

อนุรักษ์ร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชน เช่นกำหนดเขตในทะเล การวางทุน เครือข่ายชุมชนที่ปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่องมาตั้งแต่ทศวรรษ 2530 จนทำให้แต่ละหมู่บ้านมีนักกิจกรรม คนทำงานส่วนรวมสามารถทำงานเป็นเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างหมู่บ้านได้ นอกจากนี้ความร่วมมือยังเกิดขึ้นโดยธรรมชาติเมื่อคนที่ทำกิจกรรมประมงกับท่องเที่ยวเป็นคนกลุ่มเดียวกันทำให้กิจกรรมทั้งสองเอื้อประโยชน์ต่อกัน

ความขัดแย้งและความร่วมมือจะเกิดขึ้นหรือไม่ต้องคำนึงถึงเครื่องมือในกลไกการจัดการผลประโยชน์ คือการจัดการโดยชุมชน การจัดการร่วมระหว่างรัฐกับชุมชน และการจัดการโดยรัฐ การจัดการโดยชุมชนมาจากแนวคิดชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรกำหนดกติการะดับหมู่บ้านเพื่อการใช้ทะเลร่วมกัน คำนึงถึงประโยชน์ระยะยาวของหมู่บ้าน และป้องกันการทำการประมงที่ทำลายทรัพยากร กระนั้นก็พบความคิดที่สอดคล้องกับ “หลักการว่าด้วยคุณลักษณะพิเศษของมหาสมุทรและชายฝั่ง” คือหลักที่ว่ามหาสมุทรเป็นสมบัติสาธารณะด้วย คือ มีได้หวงห้ามมิให้ใช้ทะเลหน้าบ้าน เนื่องจากการทำการประมงมิได้ขึ้นอยู่กับพื้นที่แต่เป็นการไล่ล่าสัตว์น้ำ ที่ปรากฏตามฤดูกาล ธรรมชาติของน้ำในแต่ละช่วง กับทั้งการทำประมงแต่ละหมู่บ้านยังขึ้นต่อความถนัดในการใช้เครื่องมือ ภูมิประเทศใต้น้ำของแต่ละหมู่บ้านที่มีความต่างกัน ในส่วนที่ใช้พื้นที่ทับกันสามารถทำได้ แต่การจัดการพื้นที่มิใช่หน้าที่ของรัฐเพียงลำพัง สอดคล้องกับ “หลักการว่าด้วยการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรและพื้นที่ทั้งในบริเวณชายฝั่งและมหาสมุทร” คือ การวางแผนการพัฒนาให้มีการใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่ากับสิ่งที่สูญเสียไป พื้นที่ชายฝั่งหลายแห่งมีชุมชนดั้งเดิมที่อาศัยอยู่ และมีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในบริเวณพื้นที่ชายฝั่ง ดังนั้นการจัดการชายฝั่งต้องมีการจัดการให้สอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิต สังคมและวัฒนธรรม และ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชุมชนดั้งเดิม ดังนั้นกรณีศึกษาจึงพบบทบาทชุมชนในการจัดการการใช้ประโยชน์และหากเกิดความขัดแย้งชาวประมงจะมีวิถีวัฒนธรรมกำกับ เช่นศาสนาอิสลาม ที่จะต้องไม่สร้างความเดือดร้อนให้กับคนอื่น ห้ามเอาประโยชน์ในสิ่งที่ห้าม หากมีใครกระทำผิดจะใช้การกดดันทางสังคม การตักเตือน

ในพื้นที่ทางทะเลยังมีการกำหนดเขตการใช้พื้นที่เพื่อป้องกันผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่มีต่อสัตว์น้ำ โดยเฉพาะพะยูน และหญ้าทะเล การแบ่งเขตการใช้ประโยชน์เป็นเครื่องมือหนึ่งที่ใช้ในการจัดการชายฝั่งและทะเล โดยทั่วไปเป็นการกำหนดเขตอนุรักษ์ (Conservation Zone) คือเป็นพื้นที่ที่ยอมให้ใช้ประโยชน์ได้บ้าง แต่ไม่อยู่ในลักษณะที่เป็นการถาวร ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวนี้จะต้องมีการป้องกันมิให้เกิดผลเสียหายต่อสภาวะแวดล้อม ต่อมามีความพยายามกำหนดเขตสงวน (Preservation Zone) เป็นพื้นที่ที่ไม่ให้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลงใด ๆ นอกจากปล่อยให้เป็นไปตามกระบวนการตามธรรมชาติคือในเขตที่พบพะยูนมากๆ

การกำหนดเขตทางทะเลมีรัฐเข้ามามีบทบาทร่วมกับชุมชน ลงทุนงบประมาณในการทำเขตและวางทุน ในด้านหนึ่งวิธีนี้ช่วยลดปัญหาการใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่อีกด้านหนึ่งยังมีข้อถกเถียงว่าจะแก้ปัญหาได้จริงหรือไม่ เนื่องจากชาวบ้านบางส่วนได้รับผลกระทบในการเดินเรือผ่านทุน และบางส่วนเห็นว่าภูมิปัญญาชาวบ้านในการดูแลพะยูนนั้นได้ผลมากกว่าแนวทางของรัฐ

ส่วนพื้นที่ทางบกมีทั้งเขตสงวน (Preservation Zone) เขตอนุรักษ์ (Conservation Zone) และเขตพัฒนา (Development Zone) หรือพื้นที่ชายฝั่งที่จัดให้มีการพัฒนาได้ เช่น พัฒนาเป็นแหล่งชุมชน โดยปัจจุบันมีความขยายเขตชุมชนให้กว้างขึ้นสอดคล้องกับจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นตาม

ในกรณีที่ชุมชนกับรัฐไม่สามารถจัดการปัญหาได้ กลไกกฎหมายของรัฐเช่น พ.ร.ก. การประมง จะถูกใช้ โดยเฉพาะปัญหาจากเรืออวนลากอวนรุน กระนั้นการใช้ประโยชน์ทางบก กฎหมายรัฐที่มาบังคับภายหลังจากการมีชุมชนแล้วก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในกรรมสิทธิ์การใช้ที่ดิน การกำหนดเขตป่าชุมชน ซึ่งยังอยู่ในระหว่างการแก้ปัญหา

โดยสรุป จาก 4 หมู่บ้านในพื้นที่วิจัย พบว่า บ้านหาดยาวเจ้าไหมและบ้านมดตะนอยแทบจะไม่มีพื้นที่ทำการเกษตร โดยสภาพพื้นที่เป็นดินทรายชายหาด และบางส่วนเป็นป่าชายเลน กิจกรรมของชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านนี้จึงผันไปตามปัจจัยฐานทรัพยากรจะมีการใช้ประโยชน์จากฐานทรัพยากรชายฝั่งมากกว่าหมู่บ้านอื่นๆ บ้านหลังเขาไม่มีป่าชายเลนแต่มีทรัพยากรชายหาด มีพื้นที่เกษตรกรรม มีสวนยาง เช่นเดียวกับบ้านบาตูปูเต๊ะ ซึ่งเป็นชุมชนใหญ่ที่สุดในบรรดาหมู่บ้านที่กล่าวมา บ้านเรือนจึงมีหนาแน่นด้วยเพราะเป็นเสมือนเมืองหลวงของเกาะลิตง และเป็นชุมชนเก่าแก่ดั้งเดิม

กลไกขับเคลื่อนสำคัญคือ ความร่วมมือของชาวบ้านที่มีพัฒนาการมาตามลำดับ ไม่ใช่กลไกรัฐสร้างขึ้นมา แต่มาจากระบวนการสร้างประสานงาน เครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ลดการปะทะระหว่างกัน คนที่เข้ามาในกลไกจะรู้ขั้นตอน วิธีทำ ผลลัพธ์ มีกลไกด้านวัฒนธรรม ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างหมู่บ้านต่างๆ แต่ละหมู่บ้านมีผู้นำชาวบ้านที่เป็นแกนนำที่ไม่ใช่รัฐ มีผู้นำศาสนาบ้าง พัฒนาการดังกล่าวเริ่มจากในอดีตตัวแสดงภายนอกเป็นหน่วยงานรัฐเช่นกรมประมง เจ้าหน้าที่ป่าไม้ดูแลเรื่องป่าชายเลน ความสัมพันธ์กับชุมชนเป็นไปในเชิงลบ ความร่วมมือต่ำ มีการปะทะขัดแย้งอยู่ตลอดเวลา พื้นที่ขัดแย้งอยู่ที่ในทะเลกับชายฝั่งที่มีป่าชายเลน เช่นกรณีบ้านมดตะนอย ที่ชาวบ้านปลูกป่าชายเลนชุมชน แต่เจ้าของเตาถ่านในบ้านมดตะนอยแจ้งทางอำเภอและป่าไม้มาจับชาวบ้าน เป็นต้น บ้านเจ้าไหมขัดแย้งกับเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายเช่นอวนรุนที่มาจากหมู่บ้านอื่นที่เขามารุ่นอวนในเขตหญ้าทะเลตรงหน้าบ้าน รวมทั้งการต่อสู้กับอุทยานฯ เรื่องที่ดินที่ตั้งหมู่บ้านจนเกิดการเรียกร้องสำเร็จได้ที่ดินตั้งหมู่บ้านมาเกือบ 30 ไร่ ส่วนบนเกาะลิตงก็ขัดแย้งกับเขตห้ามล่าฯ กรณีที่ดินทำกิน เป็นต้น กลไกของชาวบ้านได้เรียนรู้การทำงานเป็นเครือข่าย การทำงานที่เน้นการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอย่างเช่น หญ้าทะเล พะยูน ทำให้ผลลัพธ์เป็นที่ยอมรับ โดยเฉพาะกรณีเจ้าโตนพะยูนที่เข้ามากินหญ้าทะเลใกล้ที่ตั้งชุมชนชาวประมง การอนุรักษ์ระยะแรกมาจากภูมิปัญญาชาวบ้านเช่น มียะ หะหวา ได้กล่าวว่า "รักษาพะยูน รักษาหญ้าทะเล พะยูนก็จะรักษาเรา" จากนั้นจึงร่วมมือกับองค์กรพัฒนาเอกชนสมาคมหยาดฝนช่วยขยายให้เกิดความร่วมมือเป็นเครือข่าย มีการปรับกระบวนการเคลื่อนไหวเพื่อลดแรงปะทะโดยการประสานงานกับสำนักงานจังหวัด ทำให้เกิดการผลักดันระดับนโยบายของจังหวัดที่มีผู้ว่าฯ เป็นตัวเชื่อมโยงให้คู่ขัดแย้งคือเจ้าหน้าที่ป่าไม้ กรมประมง อุทยานฯ ให้มาอยู่ในวงตัดสินใจร่วมกัน โดยฟังเสียงและบทบาทชาวบ้านมากขึ้น เกิดเป็นผลลัพธ์ที่ทางภาครัฐยอมรับบทบาทของเครือข่ายชาวบ้านต่างๆ ของตำบลเกาะลิตง ในด้านการอนุรักษ์ พะยูนกลายเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญในเวลาต่อมา ลิตงกลายเป็นเมืองหลวงของพะยูนจนถึงทุกวันนี้ ปัจจุบันคนขับเคลื่อนในพื้นที่ คือ เครือข่ายอนุรักษ์เดิม ที่เปลี่ยนไปเป็นกลไกของหน่วยงานรัฐมีอำนาจจัดการเช่น กำนัน นายกองค้การบริหารงานส่วนตำบล ผู้ใหญ่บ้าน กลไกสร้างคนรุ่นใหม่ยังมีปรากฏอยู่ในปัจจุบันเช่นกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์ดุหยงเกาะลิตง ที่มีทั้งเจ้าหน้าที่รัฐผู้นำชุมชนและเยาวชนมาเข้าร่วมทำกิจกรรมอนุรักษ์ร่วมกัน

บทสรุปพลวัตการจัดการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่ง จากกรณีศึกษาพบว่าการจัดการผลประโยชน์การใช้ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งมีพลวัตทั้งเรื่องกติกาของภาครัฐกับชุมชน และบทบาทผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กลไกขับเคลื่อนสำคัญคือ ความร่วมมือของชุมชนที่มีพัฒนาการมาจากกิจกรรมการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเลในช่วงทศวรรษ 2530 เป็นกลไกที่รัฐมิได้สร้างขึ้นมา แต่มาจากร่วมกันสร้างกระบวนการระหว่างชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชน มีการประสานงาน และการทำงานเป็นเครือข่าย มีการเรียนรู้ร่วมกันลดข้อขัดแย้งระหว่างกันของคนในชุมชนในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่ง ต่อมาได้เปิดให้รัฐเข้ามาร่วมเกิดการประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ พลวัตการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งนี้ยังสัมพันธ์กับการปรับเปลี่ยนบทบาทและอำนาจรัฐในการทำการประมงทะเล และการจัดการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่า จากเดิมที่รัฐใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าและทะเลเพื่อการพาณิชย์ เช่นการเร่งเพิ่มปริมาณการจับสัตว์ทะเล การให้สัมปทานป่าชายเลนตัดไม้เพื่อเผาถ่าน กล่าวคือเป็นการนำทรัพยากรมาใช้เพื่อสร้างการเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจในช่วงเริ่มต้นแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ มาสู่การอนุรักษ์และฟื้นฟู รวมถึงการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนที่เป็นต่อมากลายเป็นกระแสหลักในช่วงทศวรรษ 2530

พัฒนาการบทบาทรัฐกับการทำการประมงทะเลปรากฏโดดเด่นในช่วงปีพ.ศ. 2503-2515 อันเป็นช่วงที่รัฐสนับสนุนให้มีการทำการประมงอย่างกว้างขวางสอดคล้องกับแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 และ 2 ที่เน้นการระดมใช้ทรัพยากรให้ได้ประโยชน์สูงสุด ทั้งนี้ก่อนหน้านั้นรัฐเริ่มสนับสนุนส่งเสริมการทำการประมงทะเลตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สอง จากสภาวะทรัพยากรน้ำจืดขาดแคลนจากภาวะสงคราม และรัฐบาลไทยเริ่มให้ความสำคัญกับการพัฒนาใช้ประโยชน์ทางการเกษตรของประเทศ โดยแนวทางพัฒนาเป็นไปเพื่อส่งเสริมให้มีการขยายตัวการจับสัตว์ทะเลเพื่อให้เกิดการส่งออกสัตว์น้ำปริมาณมากๆ ในทางปฏิบัติคือพัฒนาเครื่องมือประมงทะเลแบบใหม่ เช่นพัฒนาเส้นใยอวนสังเคราะห์แทนเส้นใยธรรมชาติ ทำให้จับปลาได้มากขึ้น การสนับสนุนทำปลาปนอาหารสัตว์ ทำให้เกิดการนำสัตว์ทะเลขนาดเล็กมาแปรรูปจำนวนมาก จัดตั้งองค์การสะพานปลา เกิดตลาดสัตว์น้ำ ทำให้เทียบเรือเพื่อรองรับการขยายตัวกิจการประมงอวนลาก ซึ่งปรากฏมากขึ้นในช่วงหลังพ.ศ.2501 อันเป็นช่วงที่รัฐเริ่มทดลองใช้อวนลากแผ่นตะเข้ที่นำเข้ามาจากประเทศเยอรมันตะวันตก มีการนำเข้าครุณีกต่างชาติมาประจำเรือ มีการสำรวจแหล่งสัตว์น้ำในอ่าวไทย อันดามัน เพื่อหาเครื่องมือที่เหมาะสมมาจับสัตว์น้ำในปีพ.ศ. 2507 มีจำนวนเรือประมงติดเครื่องยนต์เพิ่มขึ้นจากตัวเลขหลักพันลำเป็นหลักหมื่นลำ ส่วนใหญ่เป็นเรืออวนลาก ผู้ประกอบการชาวประมงอวนลากเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางและพบมากขึ้นในจังหวัดสมุทรสงคราม สมุทรสาคร สมุทรปราการและ พระนคร เนื่องจากตั้งอยู่ใกล้สะพานปลากรุงเทพฯ ในปีพ.ศ. 2505 รัฐยังให้การสนับสนุนการทำประมงน้ำลึก ผ่านคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน (BOI) และสร้างท่าเทียบเรือเพิ่มในเขตภาคใต้ (ชลิตา บัณฑิตวงศ์ และคณะ, 2543, น.12-16) ผลการสนับสนุนการทำประมงทะเลโดยรัฐส่งผลให้ประเทศไทยมีปริมาณการจับสัตว์น้ำสูงขึ้นและกลายเป็นประเทศส่งออกผลิตภัณฑ์จากสัตว์น้ำในอันดับต้นๆ ของโลก โดยการทำประมงอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 ใช้ต่อเนื่องมาจนถึงปีพ.ศ. 2558

ในขณะที่ทำการทำการประมงขยายตัวก็เกิดปัญหาทรัพยากรสัตว์น้ำเสื่อมโทรม และความขัดแย้งระหว่างประมงพาณิชย์กับประมงพื้นบ้าน เนื่องจากประมงพาณิชย์เข้ามาทำการประมงชายฝั่งมากขึ้น อัน

เนื่องจากสูญเสียพื้นที่ประมงนอกน่านน้ำจากการขยายเขตเศรษฐกิจจำเพาะของประเทศเพื่อนบ้าน ทำให้รัฐเริ่มปรับเปลี่ยนแนวทางจากการสนับสนุนให้จับสัตว์น้ำจำนวนมากเป็นการควบคุมการใช้เครื่องมือประมง เช่น เครื่องมืออวนลากบางชนิด และเริ่มสนับสนุนการอนุรักษ์ในช่วงปีพ.ศ. 2515 เป็นต้นมา แต่ก็ยังประสบปัญหาในทางปฏิบัติเช่น ขาดทรัพยากรในการเฝ้าระวัง ความจริงจังในการอนุรักษ์ซึ่งขัดแย้งกับระดับนโยบายที่ยังสนับสนุนการเติบโตของอุตสาหกรรมประมงเป็นหลัก ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงบทบาทชุมชนท้องถิ่นจะพบว่าในระดับชุมชนจะแสดงบทบาทจากการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งเพื่อปกป้องผลประโยชน์ในเขตชายฝั่งที่ถูกคุกคามช่วงชิงทรัพยากรจากเรืออวนลากที่รุกล้ำเข้ามาหรือความขัดแย้งระหว่างประมงพื้นบ้านกับประมงพาณิชย์ ในขณะเดียวกันก็กลายเป็นคู่ขัดแย้งกับนโยบายรัฐที่สนับสนุนประมงพาณิชย์มาตั้งแต่ต้นกล่าวคือ บทบาทรัฐมุ่งเน้นการจับสัตว์น้ำในปริมาณมากๆ เพื่อการค้าและอุตสาหกรรมที่ต่อเนื่องจากการประมงมากกว่าจะแสดงบทบาทการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนสมดุล อย่างไรก็ตามทั้งบทบาทรัฐและชุมชนในการใช้ทรัพยากรทะเลต่างก็มีพลวัต เช่น ในกรณีศึกษาสามารถแสดงให้เห็นบทบาทที่เปลี่ยนไปได้สองระยะคือ ระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540 และช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน

ระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540 ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักในกิจกรรมการใช้ประโยชน์คือ กรมป่าไม้ กรมประมง กลุ่มธุรกิจสัมปทานเตาถ่านหรือธุรกิจที่ได้รับสัมปทานทำไม้ในเขตป่าไม้ชายเลน กลุ่มประมงพาณิชย์จากภายนอก กลุ่มประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมือทำลายล้างที่มาจากคนภายในชุมชนเอง กลุ่มประมงพื้นบ้านที่เสียประโยชน์จากเรืออวนลากและประมงเครื่องมือผิดกฎหมาย กลุ่มชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าฯ ในระยะนี้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลักที่เป็นภาครัฐดำรงอยู่ในฐานะเจ้าของพื้นที่มีเครื่องมือคือกฎหมายควบคุมการใช้พื้นที่ทางบกและทางทะเลคือ คือประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2522 ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2524 พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 กฎหมายดังกล่าวมีลักษณะการบังคับ ควบคุมการใช้พื้นที่ การยึดคืนพื้นที่ การห้ามล่าสัตว์บางชนิด กระนั้นก็มีข้อจำกัดในการบังคับใช้กฎหมายคือ ไม่สามารถควบคุมพื้นที่ได้ทั้งหมดเนื่องจากขาดทรัพยากรในการลาดตระเวนเช่นเรือตรวจการชายฝั่ง โดยเฉพาะการควบคุมมิให้เรืออวนลากเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขตชายฝั่ง

ส่วนตัวแสดงภาคประชาสังคมและพันธมิตร โดยเฉพาะกลุ่มประมงพื้นบ้านมีความขัดแย้งในการถูกขับออกจากพื้นที่ที่ดินทำกินและเกิดการเคลื่อนไหวต่อรองของพื้นที่ชุมชนอยู่อาศัย มีการเรียกร้องเขตป่าชายเลนชุมชนเพราะเห็นว่าป่าชายเลนควรให้เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชน แต่ก็กระทบกระทั่งกับกลุ่มธุรกิจเตาถ่านที่ยังไม่หมดสัมปทาน ในมิติทางทะเลนั้นพยายามเรียกร้องให้ภาครัฐเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาการบังคับใช้กฎหมายในการปราบปรามเครื่องมือประมงที่ผิดกฎหมายและทำลายล้างทรัพยากรชายฝั่งโดยเฉพาะเครื่องมือประมงเรืออวนลาก อวนรุน และเสนอแนวทางที่จะปกป้องทรัพยากรด้วยตนเองเช่นในปีพ.ศ. 2538-2539 เรียกร้องให้ชุมชนมีอำนาจร่วมกับรัฐในการสร้างกลไกการจัดการดูแลทรัพยากรชายฝั่ง เช่น การออกลาดตระเวนพื้นที่ทางทะเลและขอเสนอให้มีเรือตรวจการของชุมชน ซึ่งรัฐมิได้ตอบสนองอย่างจริงจัง นอกจากนี้มีการกำหนดกติกาชุมชนห้ามใช้เครื่องมือบางชนิด ปักป้ายกำหนดเขตอนุรักษ์หญ้าทะเล ป่าชายเลนชุมชน

อาจสรุปได้ว่าในระยะแรกนี้ ช่วงปลายทศวรรษ 2530 มีจุดเปลี่ยนที่สำคัญอันนำไปสู่บทบาทเครือข่ายชุมชนเข้มแข็ง คือ กระแสนุรักษ์ทรัพยากรทะเลที่เกิดขึ้นภายในชุมชนโดยการสนับสนุนขององค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้ามามีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนองค์ความรู้ในการอนุรักษ์และร่วมจัดตั้งเครือข่ายการอนุรักษ์กับชุมชน เพื่อแก้ปัญหาการใช้เครื่องมือประมงที่ทำลายล้าง เช่น อวนลาก อวนรุน และแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยเป็นสำคัญ และเริ่มมีการเปิดพื้นที่ให้หน่วยงานองค์กรปกครองส่วนภูมิภาคคือ ส่วนราชการจังหวัด เข้ามาบทบาทเป็นตัวกลางในการแก้ปัญหา

ระยะที่สอง ช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน มีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากกลุ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเพิ่มเข้ามาจากจุดเปลี่ยนสำคัญคือการขยายตัวของกิจกรรมการท่องเที่ยวในช่วงต้นทศวรรษ 2540 เช่น บังกะโล รีสอร์ท เรือเช่าเที่ยว ในขณะที่ตัวแสดงภาครัฐกิจที่ได้รับสัมปทานทำไม้ในเขตป่าไม้ชายเลนเปลี่ยนบทบาทไปเป็นเจ้าของรีสอร์ท หรือให้เช่าพื้นที่ เนื่องจากรัฐได้มีมติคณะรัฐมนตรีวันที่ 19 พฤศจิกายน พ.ศ. 2539 เรื่องการยกเลิกการให้สัมปทานทำไม้ในเขตป่าไม้ชายเลน เต่าถ่านต่างๆ จึงหยุดการใช้งาน และหันไปประกอบธุรกิจการท่องเที่ยวแทน จุดเปลี่ยนที่สำคัญประการต่อมาคือการปรับบทบาทของภาครัฐ กล่าวคือในส่วนของตัวแสดงภาครัฐคือ กรมประมงมีการแก้ไข พ.ร.ก.การประมง พ.ศ. 2558 ที่มีเนื้อหาเข้มงวดในการควบคุมเรือประมงที่ใช้เครื่องมือทำลายล้าง ทั้งในแง่ของการจำกัดจำนวน ควบคุม บทลงโทษ จนทำให้ความขัดแย้งระหว่างเรืออวนลากกับเรือประมงพาณิชย์เบาบางลง ตัวแสดงหลักที่สำคัญอีกหน่วยคือ กรมป่าไม้ ได้มีการจัดส่วนราชการใหม่ คือ กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2545 และมีการตั้งกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สังกัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในปีพ.ศ. 2545 เช่นเดียวกัน โดยทั้งสองส่วนเน้นมิติของงานอนุรักษ์และฟื้นฟู งานศึกษา วิจัยและการใช้ประโยชน์โดยเฉพาะการท่องเที่ยว อันหมายถึงรัฐปรับบทบาทจากการเน้นการใช้ทรัพยากรเพื่อการค้ามาสู่แนวทางอนุรักษ์และการฟื้นฟู

การปรับบทบาทของภาครัฐตามโครงสร้าง นโยบายและกฎหมายนี้ สอดคล้องกับแนวทางอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนทำให้หลังปีพ.ศ. 2540 ความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชนเริ่มลดน้อยลง เหลือเพียงบางกรณีเช่นปัญหาที่ดินทำกินทับซ้อนเขตอุทยาน ข้อเรียกร้องป่าชายเลนชุมชน และความไม่ลงรอยปลักย่อยในเชิงความคิดและวิธีการอนุรักษ์สัตว์น้ำ นอกจากนี้จุดเปลี่ยนที่สำคัญอีกประการมาจากการที่รัฐยอมรับบทบาทของเครือข่ายชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรทะเล โดยเฉพาะพะยูน และนำมาซึ่งการผ่อนปรนให้มีที่อยู่อาศัยชุมชนบริเวณหาดยาวบ้านเจ้าไหม

ในส่วนองเครือข่ายชุมชนมีความร่วมมือกับรัฐเพิ่มขึ้น มีการประสานทำงานร่วมกัน มีผู้นำอนุรักษ์เข้าไปมีอำนาจในระดับท้องถิ่นและท้องที่ ทำให้กติกาชุมชนที่แต่เดิมเป็นเพียงการปักป้ายกำหนดเขตและห้ามใช้เครื่องมือทำลายล้างรับรู้กันภายในได้รับการยอมรับในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีกฎหมาย พ.ร.ก.การประมงรองรับในระดับชาติ องค์กรพัฒนาเอกชนทั้งภายในและภายนอกประเทศเข้ามาบทบาทในการให้ทุนด้านการอนุรักษ์ มีเครือข่ายวิชาการจากภายนอกเข้ามาศึกษาวิจัยร่วมกับชุมชน ทั้งนี้มีข้อสังเกตว่าในช่วงระยะเวลานี้บทบาทองค์กรพัฒนาเอกชนมิได้มีบทบาทเข้มข้นเหมือนระยะแรก เป็นเพียงผู้สนับสนุน

ทุนอุดหนุน และความรู้ มากกว่าการฝังตัวอยู่ในพื้นที่และเคลื่อนไหรร่วมกับชุมชนเหมือนในระยะก่อนทศวรรษ 2540

ทั้งนี้สามารถสรุปพลวัตการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งได้ดังตารางที่ 6.1-6.2

ระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	กติกาลักการใช้ทรัพยากรรัฐ	กติกาลักการใช้ทรัพยากรชุมชน
<p>ภาครัฐ กรมป่าไม้, กรมประมง, หน่วยราชการส่วนจังหวัด, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, <u>ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ</u> กลุ่มธุรกิจสัมปทานเตาถ่าน, กลุ่ม ประมงพาณิชย์จากภายนอก, กลุ่มประมงพื้นบ้านที่ใช้เครื่องมือ ทำลายล้างที่มาจากคนภายนอก ชุมชน กลุ่มประมงพื้นบ้านที่เสีย ประโยชน์จากเรืออวนลาก, กลุ่มชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเขต อุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าฯ, องค์กรพัฒนาเอกชน</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2522 - ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2524 - พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. 2490 	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อเสนอเรียกร้องต่อรัฐให้ชุมชนมีอำนาจร่วมกับรัฐในการลาดตะเวนพื้นที่ทางทะเล - ข้อเสนอพื้นที่อยู่อาศัยในเขตอุทยานฯ - การกำหนดกติกาชุมชนห้ามใช้เครื่องมือบางชนิด - กำหนดเขตอนุรักษ์ห้วยทะเล, ป่าชายเลนชุมชน

ตารางที่ 6.1 แสดงพลวัตการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งระยะแรก ช่วงก่อนทศวรรษ 2540

ระยะที่สอง ช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน

ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย	กติกาลักการใช้ทรัพยากรรัฐ	กติกาลักการใช้ทรัพยากรชุมชน
<p>ภาครัฐ กรมอุทยาน,เขตห้ามล่า, กรมประมง กรมทรัพยากรทางทะเลและ ชายฝั่ง, หน่วยราชการส่วนจังหวัด, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, <u>ภาคประชาสังคม ภาคธุรกิจ</u> กลุ่มประมงพื้นบ้าน, กลุ่มธุรกิจการท่องเที่ยว, กลุ่มชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเขต อุทยานแห่งชาติและเขตห้ามล่าฯ, องค์กรพัฒนาเอกชนในและนอก ประเทศ, หน่วยงานด้านการศึกษา</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ประกาศเขตห้ามล่าสัตว์ป่าตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2503 เมื่อวันที่ 18 มกราคม พ.ศ. 2522 - ประกาศเขตอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหมเมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2524 - พ.ร.ก.การประมง พ.ศ. 2558 - ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะลิบง ว่าด้วยการอนุรักษ์พะยูน พ.ศ. 2554 (รัฐ-ชุมชนร่วมกัน) - การโชนึงการวางทุ่นและการใช้ประโยชน์ของชาวบ้าน บริเวณอ่าวคู หยางเกาะลิบง อ.กันตัง จ.ตรัง 	<ul style="list-style-type: none"> - กติกาชุมชนบ้านมดตะนอย (การกำหนดกติกาสวมหน้ากากห้ามใช้เครื่องมือบางชนิด) - การกำหนดเขตอนุรักษ์พะยูนและห้วยทะเลเกาะลิบง (รัฐ-ชุมชนร่วมกัน)

ตารางที่ 6.2 แสดงพลวัตการจัดการผลประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งระยะที่สอง ช่วงทศวรรษ 2540 จนถึงปัจจุบัน

6.2 ข้อค้นพบและจุดเด่นของกรณีศึกษา

กลไกการทำงานของผู้นำชุมชนมีความเข้มแข็งจากการพัฒนาด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องสามารถทำให้คนในชุมชนเห็นประโยชน์ที่สัมพันธ์กันระหว่างกิจกรรมการทำประมง การท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ทรัพยากร ผู้นำชุมชนเองก็สามารถสู่อำนาจที่เป็นทางการในเวลาเดียวกันจนมีอำนาจทั้งส่วนที่เป็นอำนาจรัฐและอำนาจโดยบารมี อันเกิดมาจากการทำงานต่อเนื่อง แต่มีใช้ลักษณะผู้นำเดี่ยว เพราะทำงานเป็นเครือข่ายผู้นำประสานกันในแต่ละหมู่บ้าน มีความรู้จักคุ้นเคยกัน ทำให้การขับเคลื่อนต่างๆ มีการเปลี่ยนแปลงในเชิงบวก

ปัญหาความขัดแย้งที่ยังตกค้างคือด้านการใช้ผลประโยชน์ทางบก เรื่องกฎหมายกรรมสิทธิ์ที่ดินชุมชนเพื่ออยู่อาศัยและทำกินที่ไม่เพียงพอกับประชากรที่เพิ่มขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการใช้กฎหมายบังคับเข้มข้นมักนำไปสู่ความขัดแย้งเช่นกรณีทางบก ในขณะที่กรณีทางทะเลการใช้ประโยชน์มีการประนีประนอม และใช้กลไกชุมชนจัดการมากกว่าอันนำไปสู่ความร่วมมือมากกว่าความขัดแย้ง

ตัวแสดงที่เข้ามาใช้ประโยชน์ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มคนในพื้นที่มากกว่าคนภายนอก คนที่เข้ามามีบทบาทกำกับดูแลการใช้ประโยชน์ก็เป็นเจ้าของพื้นเป็นหลักคืออุทยานฯ และ เขตห้ามล่าฯ ที่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใช้ประโยชน์ในเชิงบวก เน้นความร่วมมือ มีการผ่อนปรนมากขึ้น ในพื้นที่ที่ยังไม่มีกลุ่มทุนขนาดใหญ่ภายนอกเข้ามา เพราะพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในเขตกรรมสิทธิ์ของรัฐทำให้ยังไม่เกิดการลงทุนสร้างโรงแรมขนาดใหญ่ ร้านค้าสิ่งอำนวยความสะดวกยังไม่มาก ทำให้ปริมาณนักท่องเที่ยวยังอยู่ในระดับที่ทรัพยากรรองรับได้เพียงพอ อาจต้องกล่าวไว้ด้วยว่าการท่องเที่ยวเกาะลันเตงเองก็มีกิจกรรมไม่มาก เน้นไปที่การชมธรรมชาติสัตว์น้ำ นักท่องเที่ยวมักเป็นคนจากจังหวัดตรังเมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงเช่นจังหวัดกระบี่ ภูเก็ตกลับมีนักท่องเที่ยวจากภูมิภาคอื่นเข้ามามากกว่า

กรณีศึกษาแสดงให้เห็นการเชื่อมโยงผลประโยชน์ระหว่างกิจกรรมทางเศรษฐกิจกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทำให้การอนุรักษ์เป็นจุดขาย เป็นจุดเด่นที่ทำให้เกิดการท่องเที่ยว และเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อให้เกิดการทำประมงที่ยั่งยืน ซึ่งแสดงให้เห็นดุลยภาพระหว่างการใช้ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การให้ความสำคัญกับชุมชนในพื้นที่ และการดำรงอยู่ของระบบนิเวศ

หากพิจารณาจากหลักการจัดการชายฝั่งอย่างบูรณาการ ที่เน้นกระบวนการจัดการที่มีการผสมผสานกันระหว่างหน่วยงานและแผนงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กลุ่มผู้ใช้ประโยชน์หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย องค์ความรู้ต่างๆ ทั้งทางวิทยาศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรม และเศรษฐกิจ เพื่อนำมาวางแผนการพัฒนา และการนำไปปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์พื้นที่และทรัพยากรชายฝั่ง (สุลักษณ์ สาธมนัสพันธ์, 2561, น.173) พบว่า กรณีศึกษามีการจัดการชายฝั่งจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐและชุมชน มีการนำองค์ความรู้ในการกำหนดเขตทางทะเลซึ่งอยู่บนฐานของวิทยาศาสตร์ทางทะเลมาใช้คือคำนึงถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในแต่ละเขต มีการนำปัจจัยด้านวิถีวัฒนธรรมชุมชนชาวประมงมาพิจารณา แม้จะมี

ความไม่ลงรอยทางความคิดในบางประเด็น แต่ก็เปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาเสนอความคิดในการกำหนดเขตทะเลอยู่บ้าง มีกลุ่มที่เห็นด้วย และกลุ่มที่เห็นแย้ง อยู่ในระหว่างการลองผิดลองถูกซึ่งต้องติดตามต่อไปในอนาคต

เมื่อพิจารณาระดับการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย 5 ระดับคือ

- 1) การมีส่วนร่วมในขั้นริเริ่ม
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน
- 3) การยอมรับแผนอย่างเป็นทางการ
- 4) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม
- 5) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

จากกรณีศึกษา พบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการทะเลและชายฝั่งมีพัฒนาการมาอย่างยาวนาน กล่าวคือการจัดการจุดเริ่มต้นเกิดจากชุมชนหาทางแก้ไขปัญหาของตนเอง แล้วจึงขยายให้รัฐเข้ามาร่วมในกระบวนการ ดังนั้นชุมชนจึงมีส่วนร่วมตั้งแต่การริเริ่ม วางแผน ยอมรับแผน ดำเนินกิจกรรม ประเมินผล จนเกิดการยอมรับจากภาครัฐ มิใช่รัฐเปิดให้ชุมชนมีส่วนร่วม แต่เป็นชุมชนที่ริเริ่มการจัดการแก้ปัญหาแล้วเปิดให้รัฐเข้ามาร่วม ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของชุมชนก็มีพลวัต เมื่อรัฐเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้น และผู้นำชุมชนเปลี่ยนคนเปลี่ยนรุ่น ทำให้บทบาทของชุมชนมิได้เข้มข้นเหมือนในช่วงทศวรรษ 2530 แต่กลายเป็นการประสานงานร่วมกันระหว่างรัฐกับชุมชนเพื่อทำโครงการต่างๆ แทน

6.3 ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ในแง่มูลค่าทางเศรษฐกิจควรมีการสำรวจและคำนวณมูลค่าการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชายฝั่งเช่น ในแต่ละปี รายได้ของการการออกเรือของชาวบ้านในการทำประมงต่อพื้นที่คิดเป็นเท่าใด เทียบเคียงกับกิจกรรมท่องเที่ยวในการใช้พื้นที่เดียวกัน

ควรมีการทำสถิติอัตราการเติบโตของระบบนิเวศน์ที่ถูกจัดการอย่างเหมาะสม จำนวนพันธุ์สัตว์น้ำในห่วงโซ่ต่างๆ ในพื้นที่เหล่านี้ เพื่อให้เกิดการวางแผนจัดการให้เห็นเป็นประจักษ์ เพื่อผลประโยชน์ต่อการวางแผนการจัดการในระยะยาว

ควรมีการศึกษาเชิงเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ทางทะเลและชายฝั่งในพื้นที่ชายฝั่งอื่นๆ เพิ่มเติม

ควรมีการศึกษาเชิงลึกในด้านความร่วมมือระหว่างรัฐกับชุมชนในการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งของเกาะลันตา

ควรมีการศึกษาเชิงลึกในประเด็นอนุรักษ์พะยูน ในด้านบทบาทรัฐกับชุมชนในระดับพื้นที่ และในระดับภาพรวมของประเทศ

6.4 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

กรณีศึกษาทั้ง 4 หมู่บ้านต่างอาศัยพึ่งพิงฐานทรัพยากรโดยเฉพาะทรัพยากรชายฝั่งทั้งพื้นที่บริเวณชายฝั่ง ป่าชายเลน คลองและทะเลที่ห่างจากชายฝั่งตั้งแต่ 3 ไมล์ทะเล มาอย่างยาวนาน จนมีกลไกในการจัดการของแต่ละชุมชนทั้งเหมือนและแตกต่าง ชาวบ้านทั้ง 4 หมู่บ้านต่างรู้ว่าฐานทรัพยากรเป็นเสมือนหลักประกันของความอยู่รอด ดังนั้นการลดลงและการหมดไปของทรัพยากรจึงกระทบต่อความมั่นคงของชีวิตและชุมชนโดยตรง การที่แต่ละบ้านมีกฎกติกาในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งนั้น เกิดมาจากกระบวนการเรียนรู้ การต่อสู้ การปะทะสังสรรค์ในแต่ละช่วงเวลาจนค้นพบว่า ระบบนิเวศน์ที่สมดุลของทรัพยากรชายฝั่งคือความมั่นคงของชีวิตโดยแท้จริง

ประการต่อมาความสืบเนื่องจากหลักประกันข้างต้นยังเป็นการให้คุณค่าทรัพยากรในเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ เป็นแหล่งที่มาของรายได้ที่สำคัญของชุมชน จากกระบวนการจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งของหมู่บ้านทั้ง 4 นั้น กล่าวได้ว่าเป็นที่ยอมรับจากหลายๆ ฝ่ายทั้งภาครัฐที่เป็นตัวกำหนดนโยบายในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยรวม ทำให้ปัจจุบันตำบลเกาะลิบงเป็นเสมือนศูนย์กลางของการจัดการเรียนรู้หัตถ์ทะเลและพะยูน ทั้งจากกรณีของพะยูน “โทน” จนมาถึง “มาเรียม” ข้อสังเกตที่เห็นชัดเจนนอนว่า กรณีมาเรียมนั้นเป็นพะยูนต่างถิ่นที่นำมาจากทะเลกระบี่ที่มีพื้นที่ที่หญ้าทะเลเหมือนกัน แต่ขาดการจัดการแบบตำบลเกาะลิบงที่มีชาวบ้านในชุมชนที่มีเครือข่ายการอนุรักษ์ กล่าวได้ว่า กระบี่เป็นพื้นที่ที่เน้นการท่องเที่ยวเต็มรูปแบบ คุณค่าบางอย่างของระบบนิเวศวิทยาชายฝั่งจึงขาดหายไปจากชุมชนและหน่วยงานของรัฐเอง ทั้งกรมทรัพยากรชายฝั่ง กรมประมงและหรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ต่างไปจากตำบลเกาะลิบงที่ชาวบ้านและชุมชนทำงานด้านการอนุรักษ์มาต่อเนื่อง ลิบงจึงกลายเป็นเมืองหลวงของพะยูนไปโดยปริยาย แต่นั่นไม่ใช่ข้อสรุปที่เพียงพอหากต้องการเห็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืนทั่วทุกพื้นที่ชายฝั่งของประเทศ

ปัญหาที่ยังคงตกค้างคือ หน่วยงานของรัฐเองยังขาดความต่อเนื่อง การประสานงาน การให้คุณค่าและความสำคัญที่ต่างออกไป กรณีเช่น ชุมชนเกาะลิบงพยายามร้องเรียนเรื่องการขุดลอกปากแม่น้ำกันตังของกรมเจ้าท่าที่นำพาตะกอนมาถมทับแหล่งหญ้าทะเลของเกาะลิบงซึ่งเป็นแหล่งอาหารของพะยูนและสัตว์น้ำวัยอ่อนอื่นๆ ทั้งๆ ที่บทบาทนี้ควรเป็นของกรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่งโดยตรงที่จะเข้าไปดูแลผลกระทบจากการขุดลอกร่องน้ำชายฝั่งของกรมเจ้าท่า กรณีนี้คือตัวอย่างที่บอกถึงความล้มเหลวของการกำหนดแผนนโยบายในภาพรวมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของรัฐ ตลอดแนวชายฝั่งต้องมีแหล่งหญ้าทะเล พะยูน และการขุดลอกทำนองนี้เกิดขึ้นเกือบทุกพื้นที่ที่มีแหล่งหญ้าทะเลของจังหวัดตรัง

กล่าวได้ว่าแม้ชุมชนจะมีความเข้มแข็งมีฐานข้อมูลที่ดีแต่นั้นก็ไม่เพียงพอที่จะกำหนดนโยบายหรือออกข้อกำหนดอื่นๆ ด้วยเพราะข้อจำกัดของสิทธิอำนาจทางกฎหมายที่ชุมชนเองอยู่ไกลห่างจากอำนาจเหล่านั้นถึงแม้จะมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เข้าถึงรับรู้ปัญหาแต่ก็ไม่ได้มีอำนาจโดยตรง กรมทรัพยากรทะเลและชายฝั่ง กรมประมง กรมเจ้าท่าเองต่างมีอำนาจของตนเองในการจัดการ

การกลายเป็นเมืองหลวงของพะเยาของตำบลเกาะลิบงจึงเป็นกระจกส่องสะท้อนบทบาทการทำงาน
ของกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมประมง อุทยานแห่งชาติ หรือกรมเจ้าท่า และหน่วยงานอื่นๆ ของ
รัฐทั้งในพื้นที่ตำบลเกาะลิบง ตรัง และพื้นที่อื่นๆ ของประเทศที่ขาดตกบกพร่อง บางกรณีของการจัดการเช่น
พะเยายังคงฉาบฉวย ชั่วครั้งชั่วคราวไหววูบตามกระแส ข้อเสนอแนะที่สำคัญก็คือ ทำอย่างไรที่จะมีการสำรวจ
ฐานทรัพยากรชายฝั่งในพื้นที่ต่างๆ ในอนาคตอันใกล้ที่มีชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมกับภาครัฐ ภาคธุรกิจ
เอกชนที่เข้ามาใช้พื้นที่เหล่านี้ร่วมกัน เพื่อกำหนดและดูแลข้อจำกัดในการจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร
ชายฝั่ง ตลอดจนปรับปรุงแก้ไขกฎหมายที่คำนึงถึงสิทธิของชุมชนอย่างทั่วถึง

ประการต่อมา ตำบลเกาะลิบงมีหน่วยงานที่ดูแลจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่าง กรมอุทยานฯ ในพื้นที่
คือ อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรม
ประมง กรมเจ้าท่า หน่วยงานเหล่านี้ยังมีบทบาทสูงในตำบลเกาะลิบง เพราะเป็นหน่วยงานที่คุมข้อกำหนด
อำนาจทางกฎหมายโดยตรง จึงยังคงเห็นข้อขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรบางพื้นที่ซึ่งมีความเห็น
ต่างจากชุมชน เช่นสิทธิในที่ดินระหว่างเขตห้ามล่าสัตว์ป่ากับชาวบ้านเกาะลิบง เขตทุ่งสงวนเลี้ยงสัตว์ของบ้าน
เจ้าไหมที่เขตอุทยานประกาศทับจำนวนกว่า 900 กว่าไร่ ที่ชาวบ้านมีความต้องการให้ชุมชนเข้ามาดูแลเพื่อใช้
ประโยชน์ เป็นต้น การประกาศของกรมเจ้าท่าที่จะจัดการเข้ามาดูแลชุมชนที่ตั้งบ้านเรือนริมชายฝั่งของชุมชน

ประเด็นอื่นๆ เรื่องการใช้พื้นที่ร่วมกันของกิจกรรมท่องเที่ยวและการทำประมงของชาวบ้าน ตอนนี้
กิจกรรมท่องเที่ยวยังไม่หนาแน่นพอจึงยังไม่เห็นความขัดแย้งระหว่างกิจกรรมทั้งสองของชาวบ้านที่ใช้พื้นที่
ร่วมกัน ด้วยเพราะมีข้อตกลงร่วมกันของชาวบ้านนั่นเอง หากในอนาคตมีการใช้ประโยชน์จากกิจกรรม
ท่องเที่ยวมากขึ้นอาจมีข้อขัดแย้งก็เป็นได้ เช่น แนวเดินเรือท่องเที่ยวเกี่ยวกับที่วางอวนหรือเครื่องมือประมงอื่นๆ
การคาดการณ์ถึงแนวโน้มอนาคตข้างหน้าในกิจกรรมต่างๆ ที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรชายฝั่งก็ควรมีกลไกเข้า
มาจัดการพูดคุยด้วยเพราะมีแนวโน้มที่การท่องเที่ยวจะมีอัตราเจริญเติบโตมากขึ้นในชุมชนเหล่านี้ รวมถึงการ
ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในแง่ของการหาอาหารวัตถุดิบมาป้อนกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนก็มีแนวโน้มสูง
ตามไปด้วย พื้นที่ที่วางอวนหรือเครื่องมือประมงอื่นๆ ร่วมกันอาจเกิดการแย่งชิงการใช้พื้นที่มากขึ้น การ
คำนึงถึงขีดจำกัดของการใช้พื้นที่ของกิจกรรมต่างๆ จึงควรมีความสมดุลและถูกพูดถึงร่วมกันระหว่างหมู่บ้าน
ต่างๆ โดยที่มองเห็นภาพรวมร่วมกันของระดับชาวบ้าน ชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือหน่วยงานที่เขา
ถึงอำนาจตามกฎหมายในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

นอกจากนี้ ปัญหาจากกฎหมายที่มาจากหน่วยงานส่วนกลางโดยเฉพาะค่าธรรมเนียมต่างๆ เช่น
พร.ก.การประมง กฎหมายกรมเจ้าท่า เช่น ค่าทะเบียนเรือท่องเที่ยว ค่าบัตรต่างๆ ข้อห้ามต่างๆ ที่รัฐออกมา
ส่งผลกระทบต่อชาวชาวประมงในการเพิ่มภาระค่าใช้จ่าย ทำให้ต้นทุนออกเรือแต่ละครั้งไม่คุ้มค่า และมี
กฎหมายกำหนดที่เกินความเป็นจริง คือไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของการเดินเรือ เช่นเรือท่องเที่ยวเกี่ยวกับเรือ
ตกปลาถูกบังคับให้ออกใบอนุญาตคนละใบ แต่ความจริงเรือท่องเที่ยวจะออกไปตกปลาเป็นส่วนมาก ดังนั้น
กฎหมายเหล่านี้จะต้องทบทวนโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นต่อร่างกฎหมายที่กำหนดจาก
ส่วนกลางเหล่านี้ด้วย

บรรณานุกรม

- กนกพร เกษสุวรรณ. (2546). แรงจูงใจของชาวประมงพื้นบ้าน ในการจัดการประมงร่วม : กรณีศึกษา
อ่าวบางสะพาน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- กัญญารัตน์ ตีลังผล. (2558). การจัดการทรัพยากรประมงชายฝั่งโดยชุมชน : กรณีศึกษา ชุมชนประมงพื้นบ้าน
แหลมมะขาม ตำบลไม้แก้ว อำเภอสทิงพระ จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เครือวัลย์ นนทะเสน, ปราโมทย์ ประจนปัจฉนน. (2557). “การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
ทางทะเลของประชาชน ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง”. วารสารวิจัยและพัฒนา
มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม.
- จิราพร โชติพานิช. (2556). การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนปากัน
เคย ตำบลตันหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ชลิตา บัณฑุงค์, ประเกียรติ ขุนพล, จักรพงศ์ ธนวรพงศ์ และเฉลิมศรี หนูฤทธิ์. (2543). “หัวโพง”: พัฒนาการ
ลักษณะและการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: โครงการความ
ร่วมมือเพื่อการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติอันดามัน.
- ทัศนาวลัย ตันติเอกรัตน์. (2560). แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของ
ประชาชนในท้องถิ่น กรณีศึกษาเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัย
สวนดุสิต.
- ทิพย์อุสา จันทร์กุน และคณะ. (2548). การจัดการท่องเที่ยวชุมชนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวเกาะลิบง
อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เทพกร ณ สงขลา. (2541). การนำโครงการพัฒนาประมงทะเลชายฝั่งพื้นบ้านไปปฏิบัติ : กรณีศึกษา
หมู่บ้านประมงทะเล จังหวัดพัทลุง. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มนัสศิริ ลูกรักษ์. (2543). ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง
กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสทิงพระ จังหวัดตรัง.
วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นิฐารัตน์ ปภาวสิทธิ์ และคณะ. (2549). สถานภาพและแนวทางการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง
อ่าวไทยตอนในฝั่งตะวันตก, รายงานฉบับสมบูรณ์. โครงการ “สำรวจ และประเมินสถานภาพและ
ศักยภาพทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งในบริเวณลุ่มน้ำแม่กลอง-ท่าจีน”. กรุงเทพฯ : ประสพชัยการ
พิมพ์.
- บัณฑิต เศรษฐศิริโรตม์. (2558). ข้อเสนอต่อการบริหารจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง. กรุงเทพฯ :
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ประภัสสร เดชาภิมณฑ์. (2543). ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มประมงพื้นบ้านและกลุ่มประมงปลาเกะตักบั้งไฟ :
ศึกษาเฉพาะกรณี จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ประภาส ปิ่นตบแต่ง, อนุสรณ์ อุณโณ. (2545). “ขบวนการเครือข่ายประมงพื้นบ้านภาคใต้ กรณีศึกษาสมัชชา
 ชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน”. ใน ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ, บรรณาธิการ. *วิถีชีวิต วิถีสู้ :
 ขบวนการประชาชนร่วมสมัย*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์ตรีสิน.
- ปวีณา ต่านกุล. (2544). *การจัดการชายฝั่งแบบบูรณาการบริเวณอ่าวไทยตอนในฝั่งตะวันตก*.
 วิทยานิพนธ์. สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สภาวะแวดล้อม, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- แบงค์ งามอรุณโชติ. (2556). *ความยุติธรรม คำพิพากษา ปัญหาสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: เบนโท.
- เผด็จศักดิ์ จารยะพันธ์. (2553). *โครงการจัดการความรู้เพื่อประโยชน์แห่งชาติทางทะเล*. รายงาน
 วิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พงศ์พัฒน์ บุญวงศ์. (2539). “สถานะเศรษฐกิจ-สังคมของชุมชนประมงขนาดเล็กกับการจัดการประมง
 โดยชุมชนในจังหวัดพังงา”เอกสารประกอบการสัมมนาเชิงปฏิบัติการเรื่องการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง
 โดยชุมชนประมง ณ จังหวัดภูเก็ต, 14-16 กุมภาพันธ์ 2539.
- ภัทรารวรรณ สนั่นไทย. (2548). *การมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง
 : บริเวณปากแม่น้ำบางปะกง*. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์.
- มานะ ช่วยชู และคณะ. (2538). *วัฒนธรรมของชุมชนภาคใต้ในการใช้ทรัพยากรชายฝั่ง*. รายงานวิจัย.
 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- รัฐกานต์ สามสี. (2558). *การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของอุทยานหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง*. วิทยานิพนธ์.
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เรืองโร โตกฤษณะ. (2558). *โครงการปริทัศน์สถานภาพความรู้ เรื่อง การจัดการทรัพยากรทางทะเล
 และชายฝั่ง : ทรัพยากรประมงทะเล*, รายงานฉบับสมบูรณ์. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัย
 แห่งชาติ
- วันดี มาแป้น. (2554). *วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้าน หมู่บ้านคลองเทียน อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี*.
 วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิวัฒน์ จันท์กิ่งทอง, นิตยา ศรีพล, พัชรี เซบ-บินเนอร์, และคัมภีร์ ทองพูน. (2557). “ความพึงพอใจ
 ของนักท่องเที่ยวชาวไทยที่มีต่อส่วนประสมการตลาดบริการในอุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัด
 ตรัง”. เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ครั้งที่ 5 “การวิจัยและพัฒนาเพื่อก้าวสู่
 ประชาคมอาเซียน”, มหาวิทยาลัยหาดใหญ่, สงขลา.
https://www.researchgate.net/publication/297347795_The_Thai_Tourists_Satisfactions_toward_Service_Marketing_Mix_in_Haad_Chao_Mai_NationalPark_Trang_Province?enrichId=rgreq-ad4a3b3695e67e1a158bfd5ba8b50c1-XXX&enrichSource=Y292Z_XJQYWdlOzI5NzMONzc5NTtBUzozMzcyNzE0OTc3NDAYODhAMTQ1NzQyMzE5OTY4Mw%3D%3D&el=1_x_2&_esc=publicationCoverPdf สืบค้นเมื่อ 24
 มิถุนายน 2563.
- วิสุทธิ์ ทองย้อย. (2558). *การจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมโดยมีศูนย์กลางที่ชุมชน กรณีศึกษา*

บ้านน้ำราบ จังหวัดตรัง. <http://www.greensouth.org/images/PDF/1%2011.pdf>. สืบค้นเมื่อ 30 มกราคม 2564.

วิสุทธิ ทองย้อย. (2559). รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งร่วมในพื้นที่เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำวัยอ่อน 4 หมู่บ้าน (เขตเล-เสบ้าน) จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

ศราวุธ เจ๊ะโสะ, เพิ่มศักดิ์ คงมาก. (2529). “สถานภาพและบทบาทการประมงของชุมชนรอบอ่าวปัตตานี,” เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องแนวทางพัฒนาพื้นที่รอบอ่าวปัตตานี ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 24-26 มีนาคม 2529.

ศรีสมภพ จิตรภิมย์ศรี. (2546). การส่งเสริมเครือข่ายสนับสนุนการมีส่วนร่วมและการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น : กรณีศึกษา : องค์การชุมชนประมงพื้นบ้าน จังหวัดปัตตานี. รายงานวิจัย. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า.

สนิท อักษรแก้ว. (2542). ป่าชายเลน นิเวศวิทยาและการจัดการ. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สร้อยสน รัฐสมบุรณ์. (2550). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่ชุมชนเกาะลิบง จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุเทพ ชันชัย. (2558). แนวทางการอนุรักษ์พะยูน โดยชุมชนเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุภางค์ จันทวานิช. (2547). วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภาวดี เชื้อพรหมณ์. (2556). พลวัตวิถีชีวิตพื้นถิ่นของชุมชนและเรือนในลุ่มทะเลสาบสงขลา. วิทยานิพนธ์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สุวลักษณ์ สารณัฐพันธุ์. (2561). การจัดการชายฝั่ง : การบูรณาการสู่ความยั่งยืน. นครปฐม : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.

โสภารัตน์ จารุสมบัติ และคณะ. (2558). โครงการการจัดทำแผนที่นำทางการวิจัยประเด็นวิจัยยุทธศาสตร์เรื่อง ผลประโยชน์แห่งชาติและความมั่นคงทางทะเล. รายงานวิจัย. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อัญรัตน์ เสียมไหม, โสมสกา เพชรานนท์. (2552). “มูลค่าแหล่งหญ้าทะเลจากการใช้ประโยชน์ด้านประมงในบริเวณเกาะลิบง.” วารสารเศรษฐศาสตร์. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 16 (2): 1-17.

อับดุลรอหิม ขุนรักษา และคณะ. (2551). กระบวนการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งศูนย์ยุติธรรมชุมชน ตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อับดุลรอหิม ขุนรักษา และคณะ. (2558). การบูรณาการโดยการนำหลักศาสนาอิสลามมาเพื่อจัดการความขัดแย้งของเครือข่ายยุติธรรมชุมชนตำบลเกาะลิบง อำเภอกันตัง จังหวัดตรัง. รายงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

B1%E0%B8%9E%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%AF.pdf.

สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2563

ปิ่น บุตรี. “นางฟ้าน้อย “มาเรียม” กับ 111 วันแห่งความทรงจำ สู่ “วันอนุรักษ์พะยูนแห่งชาติ””

<https://mgronline.com/travel/detail/963000083874>. สืบค้นเมื่อ 16 ส.ค. 2563.

“พะยูน” หัวใจแห่งความยั่งยืนของ “คนลิบง.” <https://www.thaiquote.org/content/>

2433?fbclid=IwAR3wDZRmffv7ZKpNijBlFNKUtGEheqXrcB7g2g62UThvWAI7czPRe2JPbA

สืบค้นเมื่อ 11 มกราคม 2564.

“พื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย.” <http://chm-thai.onep.go.th/wetland/HadChaoMai01.html>.

http://rlc.nrct.go.th/ewt_dl.php?nid=1123. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2563.

มูลนิธิเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน “อนุรักษ์พะยูน สู่การจัดการทรัพยากรองค์รวม.” www.sdfthai.org. สืบค้นเมื่อ

24 มิถุนายน 2563.

“ย้อนไทม์ไลน์ “มาเรียม” นักเกษตรในตำนาน ออกอ้อน ว้ายคู่ “แม่ส้ม”” <https://www.thairath.co.th/>

[news/society/1639596](https://www.thairath.co.th/news/society/1639596). สืบค้นเมื่อ 17 ส.ค. 2562.

ระวี ถาวร ศูนย์วนศาสตร์ชุมชนเพื่อคนกับป่า (รีคอป) แผนงานประเทศไทย. “โค้งสุดท้าย 113 วัน การรักษา

สิทธิในที่ดินทำกิน ที่อยู่อาศัย และเขตเก็บทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดใหม่ทดแทนได้ของชุมชนใน

เขตอุทยานแห่งชาติ และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า” [https://www.recoftc.org/thailand/stories/โค้ง](https://www.recoftc.org/thailand/stories/โค้งสุดท้าย-113-วัน-การรักษาสิทธิในที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย)

[สุดท้าย-113-วัน-การรักษาสิทธิในที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย](https://www.recoftc.org/thailand/stories/โค้งสุดท้าย-113-วัน-การรักษาสิทธิในที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย). สืบค้นเมื่อ 7 เมษายน 2563.

สำนักอุทยานแห่งชาติ. <http://portal.dnp.go.th/Content/nationalpark?contentId=20014>. สืบค้นเมื่อ

24 มิถุนายน 2563.

หาดเจ้าไหม สำนักอุทยานแห่งชาติ. <http://park.dnp.go.th/visitor/nationparkshow.php?>

PTA_CODE=1036#:~:text=%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%94%E0%B9%80%E0%B

8%88%E0%B9%89%E0%B8%B2%E0%B9%84%E0%B8%AB%E0%B8%A1%20(Hat%20C

hao%20Mai)&text=%E0%B8%AA%E0%B8%96%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B8%97

%E0%B8%B5%E0%B9%88%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%94%E0%B8%95%E0%B

9%88%E0%B8%AD%20%3A%20%E0%B8%AD%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%A2

%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0%B9%81%E0%B8%AB%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B

8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%AB%E0%B8%B2%E0%B8%94,

%E0%B8%AD.%E0%B8%AA%E0%B8%B4%E0%B9%80%E0%B8%81%E0%B8%B2%20%

E0%B8%88.%E0%B8%95%E0%B8%A3%E0%B8%B1%E0%B8%87%2092150&text=%E0

%B8%AB%E0%B8%B1%E0%B8%A7%E0%B8%AB%E0%B8%99%E0%B9%89%E0%B8%

B2%E0%B8%AD%E0%B8%B8%E0%B8%97%E0%B8%A2%E0%B8%B2%E0%B8%99%E0

%B9%81%E0%B8%AB%E0%B9%88%E0%B8%87%E0%B8%8A%E0%B8%B2%E0%B8%

95%E0%B8%B4%20%3A%20%E0%B8%99%E0%B8%B2%E0%B8%A2%E0%B8%93%E0

%B8%A3%E0%B8%87%E0%B8%84%E0%B9%8C%20%E0%B8%84%E0%B8%87%E0%B

9%80%E0%B8%AD%E0%B8%B5%E0%B8%A2%E0%B8%94. สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2563

“อนาคตคนลิบง : อนาคตพะยูน” ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรรูปแบบใหม่”

<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/851462>. สืบค้นเมื่อ 1ก.พ. 2564.

“อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ.” http://chm-thai.onep.go.th/wetland/ramsar_convention.html.

สืบค้นเมื่อ 24 มิถุนายน 2563.

สัมภาษณ์เชิงลึก

นายหย่าเหตุ ทะหาว สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563, 16 มิ.ย. 2563, 6 ธ.ค.2563

นายณัฐวัฒน์ ทะเลลึก สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563

นายเด่น ทะเลลึก สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563

นายอาหาร เหล็กเกิดผล สัมภาษณ์ 16 มิ.ย. 2563

นายอิสมาแอณ บินสะอาด สัมภาษณ์ 5 ก.ค. 2563, 17 มิ.ย. 2563

นายอับดุลรอหิม ขุนรักษา สัมภาษณ์ 17 มิ.ย. 2563

นายมุฮัมหมัด ฟารุก อดีตเจ้าหน้าที่มูลนิธิหยาดฝน สัมภาษณ์ 30 สิงหาคม 2563

นายชัยพฤษ์ วีระวงศ์ หัวหน้าเขตห้ามล่าสัตว์ป่า หมู่เกาะ ลิบง สัมภาษณ์ 18 มิ.ย. 2563

นายณรงค์ คงเอียด หัวหน้าอุทยานแห่งชาติ หาดเจ้าไหม สัมภาษณ์ 19 มิ.ย. 2563

ภาคผนวก 1 แผนที่เขตทะเลชายฝั่งจังหวัดตรัง

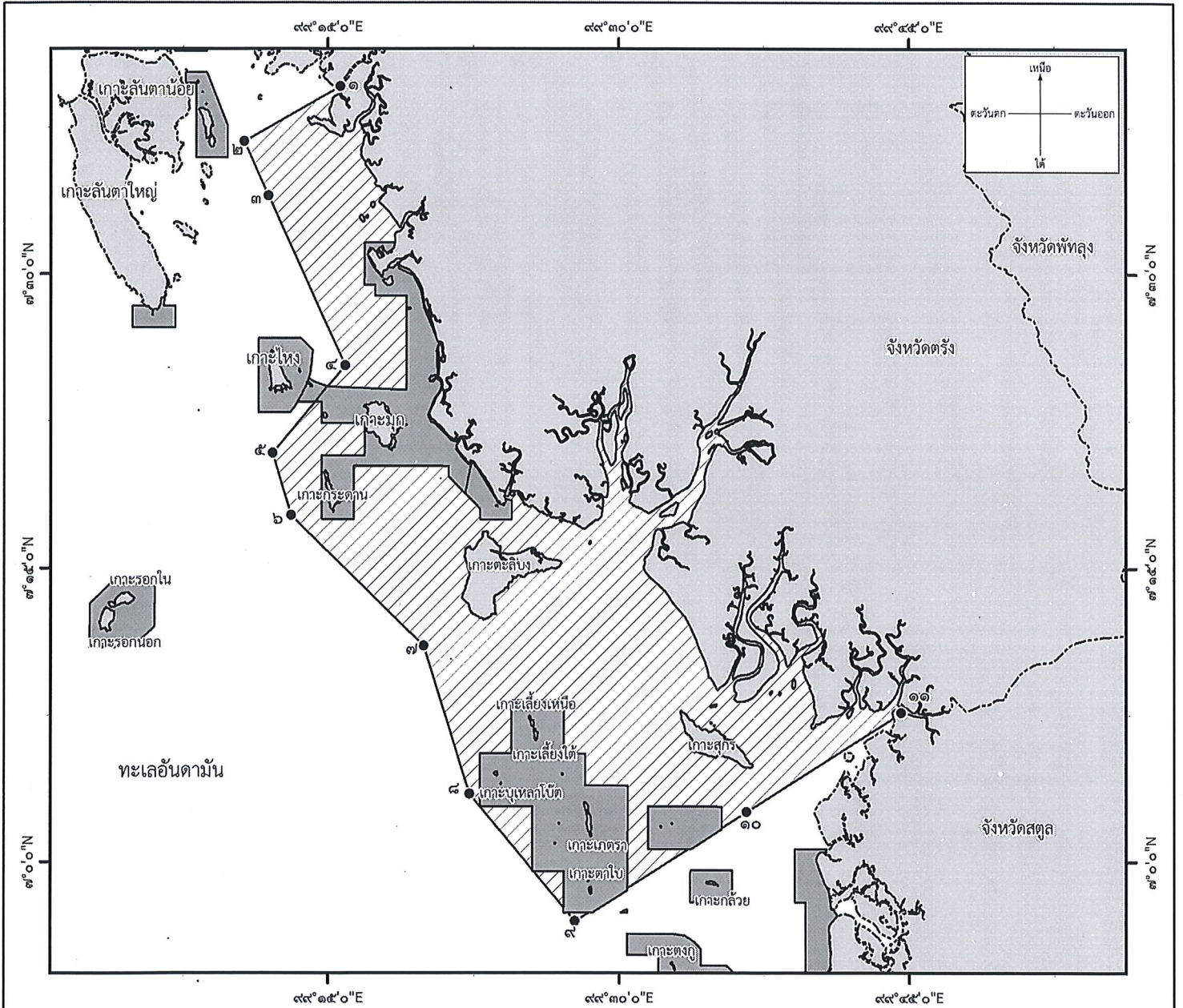
แผนที่ทำยกภูกระทรวงกำหนดเขตทะเลชายฝั่ง

พ.ศ. ๒๕๖๐

มาตราส่วน ๑ : ๕๕๐,๐๐๐

แผนที่หมายเลข ๓/๙ (จังหวัดตรัง)

เครื่องหมาย

- จุดที่กำหนดพิกัด
- ▨ เขตทะเลชายฝั่ง
- เขตอุทยานแห่งชาติ
- - - - - เขตจังหวัด

พิกัดภูมิศาสตร์

จุดหมายเลข	ละติจูดเหนือ	ลองจิจูดตะวันออก
๑	๗° ๓๙' ๓๕.๐๕๐"	๙๙° ๑๕' ๓๘.๓๑๕"
๒	๗° ๓๖' ๕๖.๒๕๖"	๙๙° ๑๐' ๓๙.๖๘๘"
๓	๗° ๓๕' ๐๐.๔๕๐"	๙๙° ๑๑' ๕๕.๒๐๑"
๔	๗° ๒๕' ๑๙.๔๙๙"	๙๙° ๑๕' ๕๒.๕๖๖"
๕	๗° ๒๐' ๕๑.๙๓๒"	๙๙° ๑๒' ๐๗.๕๓๓"
๖	๗° ๑๗' ๔๒.๖๐๐"	๙๙° ๑๓' ๐๖.๐๐๐"
๗	๗° ๑๓' ๐๑.๔๘๙"	๙๙° ๑๙' ๕๕.๒๗๙"
๘	๗° ๐๓' ๒๘.๑๓๖"	๙๙° ๒๒' ๑๖.๐๙๕"
๙	๖° ๕๖' ๕๗.๑๔๘"	๙๙° ๒๗' ๔๓.๑๙๕"
๑๐	๗° ๐๒' ๓๒.๔๗๘"	๙๙° ๑๖' ๓๖.๒๑๑"
๑๑	๗° ๐๗' ๓๗.๐๐๐"	๙๙° ๔๔' ๓๖.๐๐๐"

Datum : WGS1984

(Signature)

(นายประเทศ ขอรักษ์)
ผู้อำนวยการกองกฎหมาย

(Signature)

(นายอดิสร พร้อมเทพ)
อธิบดีกรมประมง

ภาคผนวก 2 ภาพประกอบชุมชน

ภาพที่ 1 แผนที่นำเที่ยวเกาะลิบง ณ บ้านปาตูปูเต๊ะ

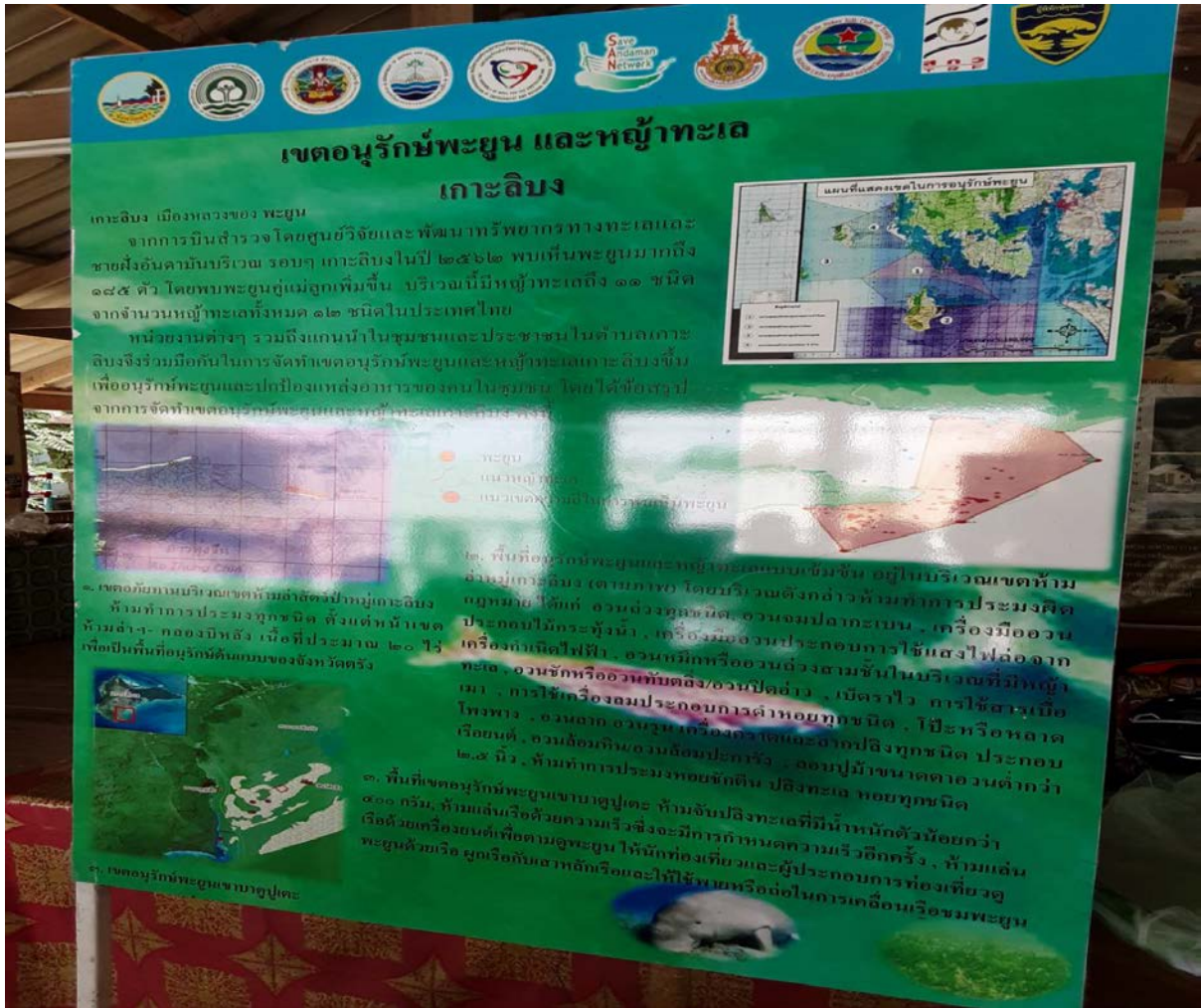
ภาพที่ 2 แผนที่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านปาตูปูเต๊ะ

ภาพที่ 3 สัญลักษณ์อธิบายแผนที่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านปาตูปูเต๊ะ

ภาพที่ 4 แผ่นป้ายที่ตั้งกิจกรรมการท่องเที่ยวหมู่ที่ 4 บ้านปาตูปูเต๊ะ

ภาพที่ 5 แผ่นป้ายแสดงเขตอนุรักษ์พะยูนและหมีน้ำทะเลเกาะลิบง

ภาพที่ 6 กิจกรรมอนุรักษ์ป่าชายเลน หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย

ภาพที่ 7 สถานีอนุบาลพันธุ์พืช และสัตว์น้ำ หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย

ภาพที่ 8 ธนาคารปู หมู่ที่ 3 บ้านมดตะนอย

ภาพที่ 9 ท่าเทียบเรือเก่า บ้านปาตูปูเต๊ะ ปัจจุบันเป็นหอชมพะยูน

ภาพที่ 10 ภูเขาปาตูปูเต๊ะ

ภาพที่ 11 ที่จอดเรือชายหาดบ้านหลังเขา

ภาพที่ 12 แผ่นป้ายศูนย์ทรัพยากรพะยูนและหญ้าทะเล ท่าเรือหาดยาว บ้านเจ้าไหม

ภาพที่ 13 ศูนย์ทรัพยากรพะยูนและหญ้าทะเล ท่าเรือหาดยาว บ้านเจ้าไหมหลังการตายของมาเรียม

ภาพที่ 14 กะพรุนดอง

ภาพที่ 15 บ่อดองกะพรุน บ้านเจ้าไหม

ภาพที่ 16 กระโดงฉลามเขาเจ้าไหม บริเวณหาดยาว บ้านเจ้าไหม

ภาพที่ 17 เขาเจ้าไหมบริเวณ บ้านเจ้าไหม

ภาพที่ 18 ชุมชนบ้านมดตะนอย

ภาพที่ 19 ป้ายห้ามลากอวนวิมหารัต ชุมชนบ้านมดตะนอย

ภาพที่ 20 ท่าเรือหาดยาว บ้านเจ้าไหม

ภาพที่ 21 ท่าเรือหาดยาว บ้านเจ้าไหม

ภาคผนวก 3 ลำดับเหตุการณ์การพบพะยูนมาเรื่อย

- 29 เมษายน 2562 เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา หมู่เกาะพีพี ได้รับแจ้งจากชาวบ้านว่าพบพะยูนเกยตื้น บริเวณอ่าวทึง จึงได้ประสานหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นพะยูนเพศเมีย อายุประมาณ 6-7 เดือน จึงได้นำพะยูนไปปล่อยบริเวณบ้านแหลมจุโหย ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง ต่อมาตั้งชื่อว่ามีเรียม
 - พะยูนมีอายุยังน้อย ยังกินหญ้าไม่ได้ จึงต้องกินนมเป็นหลัก
 - มีเรือแคนูสี่ลำ (แม่สาม) เป็นที่ยึดเหนี่ยวคล้ายแม่ เหมือนอยู่กับแม่ ว่ายน้ำกับแม่
 - ตอนกลางคืนเจ้าหน้าที่เฝ้าสังเกตว่าอยู่ตัวเดียวจะไปซุกหิน (หินแม่) ท่อนไม้ (ไม้แม่) ถ้าลงน้ำก็จะเผลอเกยตื้นเพราะไม่มีแม่พาไปเขตน้ำที่ลึกพอ
- มีการเฝ้าระวังและอนุบาลพะยูนมาเรื่อย ป้อนนมและหญ้าทะเล พาออกกำลังกายด้วยแม่สาม
- ปลายเดือน มิถุนายน อธิบดีกรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งได้มอบชุดอุปกรณ์การดูแลมาเรื่อย พร้อมสั่งติดตั้งกล้องไลฟ์สด เกาะติดชีวิตพะยูนมาเรื่อย หวังช่วยดูแลความปลอดภัยในพื้นที่ให้กับมาเรียม ซึ่งในช่วงเดือน มิ.ย. มาเรียม ปรับตัวได้ดี สามารถว่ายน้ำตามกระแสน้ำขึ้น-ลงได้ด้วยตนเองแล้ว แต่ยังมีทิมที่เลี้ยงยังเฝ้าดูแลตลอด 24 ชม. (แต่ยังคงเกยตื้นบ่อย)
- 7 ส.ค. ในช่วงเย็น มาเรียมพบพะยูนขนาดใหญ่เต็มวัยในตอนที่มาเรียมกินหญ้าอยู่หน้าอ่าว ทำให้มาเรียมตกใจและว่ายน้ำกลับเข้ามาในอ่าว พบว่ามาเรียมมีอาการอ่อนเพลีย ตึมนมได้น้อย ไม่ค่อยว่ายน้ำ ทิมสัตวแพทย์จึงมีความเห็นว่าจะทำการดูแลอย่างใกล้ชิดตลอด 24 ชั่วโมง
- 8 ส.ค. มาเรียมมีอาการซึม และไม่กินอาหาร โดยเฉพาะเวลากลางวันมีการหายใจผิดปกติ เปิดช่องจมูก ค้างนาน 5 วินาที ลมหายใจมีกลิ่น ผายลมมีกลิ่นแรงมาก
- 9 ส.ค. มาเรียมมีอาการตัวสั้น เกร็ง โกงตัว ลอยบนผิวน้ำ ช่วง 20.00-06.00 ปฏิเสธการกินอาหาร
- 10 ส.ค. มาเรียมมีอาการทรงตัว ในช่วงบ่ายเริ่มว่ายน้ำไปกินหญ้าได้บ้าง
- 11 ส.ค. มาเรียมมีอาการซึมและอ่อนเพลียมากขึ้น เสียงลมหายใจผิดปกติ มีอาการลอยตัวด้านซ้ายแสดงถึงการอักเสบของปอด ลมหายใจมีกลิ่นแรงมาก บริเวณผนังท้องมีอาการบวมขึ้น เยื่อเมือกบริเวณในช่องปากพบแผลหลุมเปื่อย 2-3 แห่ง บริเวณแพนหางพบรอยต่างขาว คล้ายการติดเชื้อไวรัส
 - ผลการวินิจฉัยของทิมสัตวแพทย์เบื้องต้น พบว่ามาเรียมมีการติดเชื้อในกระแสเลือดและปอดอักเสบ แผลในช่องปากมีผลต่อความอยากกินอาหาร มีไข้ และอยู่ในสภาพขาดอาหารและน้ำ
 - สัตวแพทย์ได้ระบุแนวทางการรักษาว่า จะมีการให้ยาปฏิชีวนะต่อเนื่องอย่างน้อย 2 อาทิตย์ และเจาะเลือด เพื่อตรวจ พร้อมกับเสริมวิตามินและสารน้ำเกลือ หากจำเป็นอาจให้ทางเส้นเลือด ในส่วนของปากที่พบแผลจะทำการป้ายยาบริเวณแผลในปาก
- 12 ส.ค. ช่วงกลางวันเจ้าหน้าที่ได้ติดตามเฝ้าระวัง ตลอด 24 ชั่วโมง สัตวแพทย์พยายามป้อนคลูโคส และเกลือแร่ โดยการหายใจปกติ มีกลิ่นลดลง พยายามทำการเจาะเลือด แต่ยังไม่สามารถจับบังคับได้
 - มีการให้สารน้ำผ่านการสวนทวารไป 80 ml อาการมาเรียมดีขึ้น มีการตอบสนองในทางที่ดีต่อด้านเชื้อ เริ่มมีความอยากกินอาหาร กินหญ้าเองได้บ้าง อัตราการเต้นของหัวใจช้าลงแสดงว่าดีขึ้น กลิ่นหายใจได้นานขึ้น สามารถดื่มน้ำได้ดี ว่ายน้ำ

- 13 ส.ค.62 เจ้าหน้าที่ร่วมกันเฝ้าติดตาม สังเกตการณ์มาเรียม ตลอดทั้งคืน ลงไปอยู่กับพะยูน มาเรียม อาการยังทรงตัว กินนมน้อย สัตวแพทย์ให้กินหญ้าทะเลร่วมด้วย และยังคงมีทีมสัตวแพทย์คอยระวังอยู่ไม่ห่าง
- 14 ส.ค. เจ้าหน้าที่ได้ร่วมกันเฝ้าติดตาม สังเกตการณ์ลูกพะยูนตลอดทั้งคืน ทีมสัตวแพทย์และจิตอาสาได้ลงไปอยู่กับมาเรียม โดยการสับเปลี่ยนเวรกัน เพื่อความปลอดภัย สัตวแพทย์ได้พามาเรียมออกจากชายฝั่งประมาณ 15 เมตร และว่ายน้ำอยู่ข้างๆ แม่ส้มโดยมีสัตวแพทย์คอยระวังอยู่ไม่ห่าง
 - ทีมสัตวแพทย์ได้ทำการเจาะเลือดมาเรียม และได้มอบหมายให้นายโสภณ แก้วพิทักษ์ เจ้าหน้าที่เขตฯ ลิบง นำส่งเลือดไปยังโรงพยาบาลสัตว์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช เพื่อทำการวินิจฉัยโรคต่อไป
- 14 ส.ค. ทีมสัตวแพทย์ทำการย้ายมาเรียมมายังบ่อชั่วคราว หลังจากย้ายลงบ่อ จะปรับแผนการ monitor มาเรียมเป็นทุก 1 ชั่วโมง โดยจะวัดค่า อัตราการเต้นของหัวใจ อัตราการหายใจ ป้อนอาหาร วัดอุณหภูมิ น้ำ และทำการสวนทวาร เพื่อช่วยเพิ่มสารน้ำ และมาเรียมมีอาการทรงตัว
- 15 ส.ค. เจ้าหน้าที่ยังคงเฝ้าระวังอาการป่วยของมาเรียม ในบ่อผ้าใบ โดยทำการสูบน้ำจากทะเลลงบ่อผ้าใบ ถ่ายน้ำออกจากบ่อพร้อมกันเป็นทำการวนน้ำ และต้มน้ำร้อนใส่ในบ่อ เพื่อปรับอุณหภูมิในบ่อให้เหมาะสม
- หลังจากนั้นร่างกายมีภาวะการแห้งน้ำมาก ระดับน้ำตาลในเลือดต่ำ พบภาวะติดเชื้อเนื่องจากค่าเม็ดเลือดขาวรวมสูงขึ้น ค่าเคมีเลือดอยู่ในระดับปกติ
- 16 ส.ค.2562 ตลอดทั้งวันตั้งแต่เวลา 08:00-19:00 น. เจ้าหน้าที่ทำการเฝ้าระวังมาเรียม ในบ่อผ้าใบ โดยทำการสูบน้ำจากทะเลลงบ่อผ้าใบ ถ่ายน้ำออกจากบ่อพร้อมกันเป็นทำการวนน้ำ และต้มน้ำร้อนใส่ในบ่อ เพื่อปรับอุณหภูมิในบ่อให้เหมาะสมกับการดำรงอยู่ของมาเรียม
 - 23:00 น.มาเรียมเกิดอาการชัก ทีมสัตวแพทย์ได้ทำการช่วยเหลือโดยปั๊มหัวใจ อยู่ประมาณครึ่งชั่วโมง สุดท้ายมาเรียมได้ตายลง ในเวลาประมาณเที่ยงคืน ของวันที่ 17ส.ค.
- 17 ส.ค.2562 เวลา 05.52.น. ทีมสัตวแพทย์ 10 คนจาก กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง จุฬาฯ กองทัพเรือ และ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ร่วมรายงานผลการชันสูตรผ่าพิสูจน์สาเหตุการเสียชีวิตของมาเรียมสาเหตุมาจากการช็อค

เจ้าหน้าที่รัฐวินิจฉัยซากพะยูนพบว่า พบเศษพลาสติกเล็กๆ หลายชิ้นขวางลำไส้ จนมีอาการอุดตันบางส่วนและอักเสบ ทำให้มีแก๊สสะสมอยู่เต็มทางเดินอาหาร มีการติดเชื้อในกระแสเลือด ปอดเป็นหนองตามมา

กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่งสรุปรายงานสาเหตุการตาย ดังนี้

- ช่วงแรกของการรักษา สามารถลดการติดเชื้อในระบบหายใจลงได้บางส่วน แต่ในทางเดินอาหารที่มีขยะพลาสติกนั้น ไม่สามารถรักษาได้ จึงลุกลามไปจนช็อค และทำให้เสียชีวิตในที่สุด
- รอยโรคอีกส่วนหนึ่งที่พบคือ มีรอยชำเลือดในกล้ามเนื้อและผนังช่องท้องด้านใน ซึ่งอาจเกิดจากการกระแทกกับของแข็ง เช่น ถูกพะยูนตัวใหญ่ฟุ้งชน หรือชนหินขณะที่เกยที่ตื้น

สรุปหน่วยงานที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับกรณีนี้ : อุทยานแห่งชาติหาดนพรัตน์ธารา กลุ่มสัตว์ทะเลหายาก กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง เจ้าหน้าที่เขตห้ามล่าฯ ลิบง สัตวแพทย์ประจำกลุ่มสัตว์ทะเลหายาก กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง สัตวแพทย์กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืชกลุ่มพิทักษ์ดุหยง กองทัพเรือ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สัตวแพทย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ที่มา เรียบเรียงจากจากเว็บไซต์ข่าวออนไลน์

“ย้อนไทม์ไลน์ "มาเรียม" นักเกยตื้นในตำนาน ออกอ้อน ว้ายคู่ "แม่ส้ม"”

<https://www.thairath.co.th/news/society/1639596>. สืบค้นเมื่อ 17 ส.ค. 2562.

"อนาคตคนลิบง : อนาคตพะยูน" ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรรูปแบบใหม่”

<https://www.bangkokbiznews.com/news/detail/851462>. สืบค้นเมื่อ 1ก.พ. 2564.

ปิ่น บุตรี. “นางฟ้าน้อย “มาเรียม” กับ 111 วันแห่งความทรงจำ สู่ “วันอนุรักษ์พะยูนแห่งชาติ””

<https://mgronline.com/travel/detail/9630000083874>. สืบค้นเมื่อ 16 ส.ค. 2563.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ประวัติการศึกษา

ปร.ด. (รัฐศาสตร์) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2560

ร.ม. (การปกครอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2551

ร.บ. (การเมืองการปกครอง) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2545

ประสบการณ์สอน

ปี พ.ศ. 2551 – ปัจจุบัน คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

ผลงานวิชาการ

โครงการการพัฒนาศาสตร์การนำผลงานวิจัยด้านนโยบายสาธารณะไปใช้ประโยชน์. (2563). “แนวทางสำหรับการวิจัย และการบริหารงานวิจัยด้านนโยบายสาธารณะ.” สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. โรงพิมพ์เดือนตุลา ISBN 978-616-91231-4-9 (นักวิจัยร่วม)

พัชรภา ตันตราจิน. (2563). การจัดการปกครองแบบร่วมคิดร่วมทำ (Collaborative Governance): ปัจจัยที่มีผลต่อการสร้างและนำไปปฏิบัติ. *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา*. 8(1), 131-154. (วารสารทางวิชาการในฐานข้อมูลระดับชาติ Thai Journal Citation Index (TCI) กลุ่มที่ 2)

พัชรภา ตันตราจิน. (2561). ความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรประมง: กรณีศึกษาวิถีการดำรงอยู่กับความขัดแย้งของชาวประมงชายฝั่ง. *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย* 10 (1), 357-398. (วารสารทางวิชาการในฐานข้อมูลระดับชาติ Thai Journal Citation Index (TCI) กลุ่มที่ 1)

พัชรภา ตันตราจิน. (2560). ความขัดแย้งด้านการใช้ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม: สสำรวจวรรณกรรมและแนวทางการศึกษาความขัดแย้งด้านการใช้ทรัพยากรทางทะเลของไทย. ใน *การประชุมวิชาการรัฐประศาสนศาสตร์ระดับชาติครั้งที่ 5 เมื่อวันที่ 17-18 มีนาคม 2560* (หน้า 356-374). กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.